

6

11-b

4

V.S.

~~B. g. n. XVIII.~~

G-11-b-4

6

11-b

4

V.S.

~~B. g. n. n. XVIII~~

6-11-0-1

PII II. P. M.

OLIM

AENEAE SYLVII PICCOLOMINI

SENENSIS

ORATIONES

POLITICAE, ET ECCLESIASTICAE.

Quarum multas ex MSS. Codd. nunc primum eruit;
reliquas hinc indè dispersas collegit,
& ad MSS. Codd. recensuit,

ARGUMENTIS, ADNOTATIONIBUS, ET PRAEFATIONE
EXORNAVIT,

ATQUE

APPENDICE ALIARUM LUCUBRATIONUM INEDITARUM AUXIT

JOANNES DOMINICUS MANSI

Cleric. Regul. Congr. Matris Dei Lucensis.

PARS I.

Orationes habitas in Vita privata continens.

LUCAE MDCCLV.

EX TYPOGRAPHIA PHILIPPI MARIAE BENEDINI
SUPERIORUM PERMISSU.

VIRO CLARISSIMO

iii

ANTONIO FRANCISCO GORIO

BASILICAE BAPT. S. JOANNIS BAPTISTAE
FLORENTIAE

PRAEPOSITO MERITISSIMO

JO: DOMINICUS MANSI

S. P. D.

Uide est, Vir praeclarissime, quod mihi dicam apud aequos aestimatores impingere minaris, perinde ac si debitam viris principibus caeterisque opibus, & dignitate florentibus honoris testifi-

a 2

catio

cationem tibi privato homini deferendo, rem librariam perverterim? Solemne esse, dicis, eruditis, caeterisque qui emittendorum in lucem, insignium librorum provinciam suscipiunt, ut splendidis virorum potentium nominibus voluminum suorum frontem ornent; atque ita solemne, ut peculiare hoc jus, cum privatis non communicandum, jam tandem sibi vindicare Principes videantur: Id ergo honoris tanquam injuria tibi datum, tu, qui nihil nisi justa exoptas, a Te deprecaris, quin & remove omnino, judicio mihi intentato, adniteris. Nihil profecto adversum me impetrabis apud rectissimos illos veritatis indagatores & judices, siquidem optimas & probabiles rei a me gestae causas auscultaverint. Est suus literis honor, & quidem major, quam sit opibus & natalibus; eosque non minoris aestimamus qui in Republica Literaria, quam qui in civili gerunt optima-

▼
tum. Tibi vero primas inter literatos deberi quis jure negaverit? Et si quis aemulus (neque enim aemulatione carent literae) ex eo sublimi loco te deicere, & ad humilia communium literatorum subsellia trahere auferit; nonne volumina illa tua, mole grandia, rebus & eruditione ingentia, Te elevant in sublime, elatumque sustentant? Quis tibi jure inficietur in literis principatum, qui novae provinciae, nunc primo detectae, Etruscae scilicet literaturae dominaris? Hanc tu detexisti, in hanc pedem intulisti & velut edomasti. Talis ergo tantusque cum sis, jure ne adversus me reclamare valebis, quod debitum Viris summis honorem tibi impendendum tulceperim? Conquiesce igitur a querelis, ferasque patienter sub clientela tua Liber exeat in publicum. Eo excusio commodius frueris, quem calamo descriptum jam probasti, utilemque tibi tuique similibus fore agnovisti. Cum

EDM.

enim lucubrationes istae Pii Pontificis excudendae typis Liburnensibus a me proponerentur, iudicium tuum exquisitum ab iis est, qui impressioni praeerant. Tu verò laute de opere iudicasti, laudasti consilium meum, suavisti editionem, haec de me meisque praedicans, quae ne in publicum producam modestia mea prohibet, dignitas tua minime postulat; nam, forte palam exposito iudicio de me tuo apud malignos cavillatores invidiae discrimen aliquod incurreres. Quamquam vero (ut hoc obiter dicam) exiguitatis meae conscius, ex tua illa opinione nihil de me magnifice sentire admonitus sum; adhuc tamen voluptatis illecebra quadam titillari tunc cor meum sensi; quod laudari a tanto Viro praeclarissimum mihi intelligebam fore, utpote qui non displicere mea literatis Viris agnoscerem. Habes, Vir clarissime, causam meam egregie peroratam: ab accusatione jam tandem desiste,

atque

atque Tu cum caeteris in consilium
meum, sin minus voce & approba-
tione, saltem patientia tacita descen-
de. Vale.

Dabam Lucae xi. Kal. Majas.

JUssu Illustrissimi, ac Reverendissimi Archiepiscopi Lucani Josephi Palma vidi librum inscriptum *Pii II. P. M. olim Alineae Sylvis Piccolominiei Senensis Orationes*, quas ex Manucriptis Codicibus primum eruit, vel dispersas collegit (adjectis Argumentis, & Notis, aliisque ejusdem Pii II. lucubrationibus) Vir Cl. P. Jo: Dominicus Mansi de Literaria Republica, ac de Religione propter egregia alia edita monumenta optime meritus. Cum vero hic nihil occurrat, quod non sit & Catholicae Fidei decretis, & bonis moribus consentaneum; sed omnia mire conferant ad doctrinam, ad eruditionem, ad historiam in primis ecclesiasticam illustrandam, & incredibilem afferant legentium animis voluptatem, librum non modo in lucem edi posse, sed omnino edendum censo, &c.

Luciae pridie Idus Septembris an. 1754.

*Jacobus Antonius Bacci S. Theol. Lector.
in Seminario Lucensi.*

Imprimatur.

**VINCENTIUS FRANCISCUS PRIOR TORRE
PRO VIC. GEN.**

**FRANCISCUS MARIA FIORENTINI ILLUST.
OFF. SUPER JURISD. PRAEPOSITUS.**

P R A E F A T I O.

Eneae Sylvii Piccolomini Senensis, qui dein summum in Ecclesia Christi Sacerdotium adeptus, Pii II. Pont. Max. nomine claruit, epistolas & tractatus reliquos in volumen collectos primi omnium Basileenses dare erudito orbi aggressi sunt, absolveruntque susceptum opus anno 1551. typis Henrici Petri. Verum succedentibus annis, crescente in dies eruditorum desiderio potiundi aliis viri eloquentissimi lucubrationibus ad id usque in pluteis insignium bibliothecarum reconditis, latentibusque, aliae subinde & aliae doctorum virorum industria variis in locis vulgatae accesserunt. Ex qua novorum scriptorum productione factum est, ut quae olim Basileensis editio palantia omnia Pii Pontificis opera ad id usque tempus nota complectebatur, dein vix exiguam scriptorum tanti viri portionem contineret. Frustra enim in ea quaeras de Concilio Basileensi commentarium, Friderici III. vitam, historiam Austriacam, & alia sexcenta. Supplere defectui, eruditus incommodo, aggressa sunt praela Helmstädiensia sex in 4.º voluminibus, vagantia pleraque in unum complectentia. Prodiit collectio ista anno 1700. Nec ita tamen votis doctorum hominum plene satisfactum est, cum dispersa adhuc vagentur non pauca, ex quibus si forte quaedam in manus doctorum hominum inciderint, quaedam tamen ut fugiant non difficili casu contigisse potuit. Adde plura adhuc in ma-

b

nu-

nuscriptis codicibus manere occulta, quorum vix titulus compertus est, quin nec ipso quidem titulo nota esse plura vix dubito. Id fatum historica quaedam ejus auctoris utcumque corripuit, ut Penthalogum e Mss. Codicibus a P. Pez haud ante multos annos productum, historiam Gothorum, quam e Ms. codice viri cl. Apostoli Zeno P. Duellius excudendam curavit in Biga Librorum variorum Viennae Austriae 1730. Sed praeter omnia viri eloquentissimi scripta aberrant adhuc in diversa peroratae ab illo in vario vitae statu orationes: quamquam, ut vera fateamur, si quo eloquentiae genere Aeneas claruit, in eo plane quo orator quis efficitur & appellatur, scribendarum nempe orationum, sive illae deliberativi, sive demonstrativi generis sint, palmam omnibus aetatis suae praeripuit. Basileensis illa editio Pii opera omnia, ut fert titulus, complexa, orationes tamen non ultra sex continet; aliae in familiam nondum adscitae diversae habitant. Tres offendas apud Labbeum, ex quibus geminas Dacherii spicilegium obtulit. Freherus in suo Rer. Germ. volumine II. geminis locum fecit; unicae Baluzius Miscellan. tom. I. Denique cl. Muratorius, dum Ambrosianam bibliothecam curabat, codicem Ms. orationum Pii offendit, collatisque singulis cum excusis, ineditarum non exiguum portionem deprehendit. Ex his geminas selegit in suis anecdotis, tunc edi coeptis, statim evulgandas; caeteras suo singulas tempore in ejusdem operis prosecutione se deprompturum sponedit. Interim singularum argumenta protulisse sat habuit. Hunc ipsum codicem describens in sua historia typographica-Literaria Mediolanensi cl.

Saxius ad an. 1473. contineri in eo tradit orationes duas supra viginti, ex quibus nonnullas nondum publica luce donatas Muratorum indicasse animadvertit: recte tamen monet vir doctus, orationem ad Alphonsum Regem inter ineditas haud merito a Muratorio accenseri, quippe quae in editione Basileensi ante annos tam multos jam prodierit. Nec insuper Pii scriptum *contra Sigismundum Austriae Ducem pro captura Cardinalis*, Nicolai scilicet Brixienfis Episcopi & S. R. E. Cardinalis tit. S. Petri ad Vincula, inter orationes accenseri jure posse notat, quanquam id Muratorio obrepserit, cum reipsa bulla sit ab eodem Pontifice in Sigismundum promulgata.

In tanta igitur orationum viri eloquentissimi dispersione si quis in se sumeret, ut in unam quandam voluminis complexionem eas omnes redigeret, atque erudito orbi donaret, hunc certe gratiam apud doctos viros initurum maximam arbitrabar; cum praesertim lucubrationum illarum meritum non ex una tantum eloquentia, sed & ab eruditione rerumque ecclesiasticarum utili tractatione augeatur. Multa sunt tamen collectoria illi, publico literarum bono laboraturo, necessaria, ut par sit tanto operi suscipiendo, ne in cassum laboret. Diligentia enim summa est illi adhibenda, ne quae eum fugiant ex orationibus jam vulgatis, palamque hinc inde variis in voluminibus dispersis. Insuper, quod caput est, nitendum illi pro viribus, ut codices impetret, consulatque Mss. ex quibus sepultas adhuc orationes extrahat in lucem, & jam olim minus diligenter vulgatas, instituta collatione, reformet, & emendet. Haec vero insperato mihi fors obtulit; nam

& impressa volumina habebam parata, unde apram operi materiam traherem, & manuscriptum codicem in rem praesentem aptissimum nactus sum. Lustranti enim mihi Canoniorum majoris Ecclesiae Lucensis bibliothecam, manuscriptis codicibus a Felino Sandaeo, canonum scientia insigni aetate sua viro, ex testamento legatis, probe instructam, in codicem incidi vetustum, forma, quam vocant, quarti, anno 1494. ut in adnotatione adjuncta legitur, exaratum, Pii II. orationes bene multas offerentem. Evolvi illum sedulo, comperi-que statim ex his scriptis plura nondum lucem publicam aspexisse, plerasque orationes ex iis esse, quas & Muratorius in suo Mediolanensi codice offendit; quanquam & nonnullas habere codicem hunc in Mediolanensi frustra quaerendas; sicut vicissim pauculas continere animadverti Mediolanensem illum, quae desiderantur in nostro. Rursus diligentius indagatus in alium incurri codicem Mf. ejusdem aetatis, Pii Pontificis orationes geminas continentem, ab eo dictas in Mantuano conventu; alteram inter epistolas & tractatus varios Pii II. saepius vulgatam; alteram vero tunc dictam ut invidiam a Gallis in se conflatam amoliretur. Editae quidem sunt ambae, & posterior quidem a Dacherio, ex quo in collectionem conciliorum Labbeanam transivit: priorem vero idem Labbeus e suo Codice vulgavit. Opportunas tamen manuscriptas illas arbitrabar esse ad repurgandas editarum fordes: nec enim fatis laute de codice illo Dacheriano & Labbeano judicabam. Alios etiam ex eodem penu Pianarum lucubrationum codices deprompsi, quos tamen nonnisi historica & jam olim in lucem producta ejusdem
Scri-

Scriptoris offerentes in praesens seposui. Natum tunc consilium collectionem hanc adornandi. Visum id commodum amicis; visum e Republica Literaria; visum satis e publico desiderio. Nec aliis incitamenti opus habui, ut statim Spartam hanc adornandam susciperem.

Principio quidem, ut totam operis ideam explicem, editas omnes orationes hinc inde sparsas collegi atque descripsi; tum si quae ex illis in codice meo Ms. recurrebant, has cum illis contuli, variantesque adnotavi; demum illas quas codex dabat nondum erudito orbi communicatas in schedas meas transtuli. Succurrit statim de adnotationibus adornandis, quibus obscurè quaedam a Pio dicta, sive nostra aetate minus explorata illustrarentur. Has sparsim dedi, sed breves & raras; cum explicatum latius Orationum argumentum (quam expositionem singulis praemissi) adnotationum loco haberi potuisse censuerim. Nunc singularum, quo recitatae sunt, tempus annusque, ex quo recto ordine a me dispositas patebit, discutiendus est.

Princeps tempore & dignitate est oratio coram Patribus Basileensibus recitata, cum de loco habendi concilii pro Graecis recipiendis conjungendisque in Ecclesiae Romanae communionem consultaretur; negabant enim illi Basileam venire, liberumque electioni Patrum mittebant, num Florentiam, Utinum, Papiam, Avenionem destinarent. De hac oratione gravissimus ille virorum coetus sensit magnifice; ita enim de illa Gobelinus, vel si malueris, Pius ipse scripsit Comment. lib. 1. pag. 6. edit. Francofurti. *Conscriptam per noctem orationem duabus horis cum omnium singulari*

lari attentione & admiratione peroravit, cujus exemplar omnes qui aderant edi postmodum sibi curaverunt. Acta sunt haec majore circiter mense anni 1436. quo scilicet tempore postulati a Pontifice Patres, ut locum pro Concilio habendo destinarent, se mature deliberaturos responderunt. Vide Labbe tom. xvii. pag. 488. Venet. edit. Nescio quid fuerit in causa, cur diffamata adeo oratio, quam sibi plures describendam curarunt, diligentiam doctorum virorum huc usque fugerit, ut me primum authorem curatae editionis suae haberet. Quanquam non hic primum, sed ante aliquos annos in quarto Conciliorum meorum volumine eam protuli.

Sequenti, ut arbitror, anno 1437. Sigismundo Caesare fatis functo & Alberto substituto; (ita enim tempus habitae orationis designat Pius, seu Gobelinus ibid. l. i. pag. 7.) cum a morbo jam convaluisset, Mediolano Basileam regressus Aeneas laudes D. Ambrosii, sacra ejus memoriae dic, pro concilio persequutus est. Deest oratio haec in codice Mediolanensi; sed in Commentario Gobelini commemoratur, & hic datur ex Lucensibus schedis. Hanc pariter in meo Conciliorum Supplemento ego primum dedi.

Alteram a praecedenti facio orationem ad Plebem S. Mariae de Aspach in Bavaria, cujus sacrum regimen deferente sibi Leonardo Pataviensi Episcopo susceperat. Id muneris assequutum Aeneam credo postquam Pataviam veniens in Comitatu Friderici Caesaris, Episcopo illi Pataviensi innotuit. Cum enim in Epistola sua de hoc Caesaris adventu Pataviam ad Joannem Campesium data, tunc primo se spectasse splendida
urbis

urbis illius aedificia testetur, hoc indicio demonstrat ante hac, non nisi forte in transitu eo venisse; quod de homine paroeciam ejus dioecesis obtinente vix credas. Is vero Friderici adventus Pataviam in annum 1444. incidit, ut ex literis illis probari posset; nec alius habitae orationis hujus annus quaerendus est. Orationem hanc norunt plures; vulgavit nemo; nam & Warthonus in addit. ad Guillelmi Cave histor. Lit. in Mf. codice Bibliothecae Augustanae legi affirmat; sicut nec deest in Mediolanensi, Muratorio Saxioque affirmantibus.

Quarta succedit oratio ab Aenea dicta coram Eugenio IV. dum pro restituenda Germanorum obedientia ad Pontificem missus est. Debeamus illam P. Martene, qui e Mf. codice D. Chauvelim nactus integram dedit Vet. Mon. tom. viii. pag. 980. Ejus tamen fragmenta quaedam jam olim vulgaverat Coclaeus in hist. Hussit. lib. 9. Annus legationis hujus signatur 1447.

Eodem ipso anno 1447. vel sequenti Aeneas legatus Imperialis venit ad Mediolanenses, suavissimus, ut quandoquidem ex obitu Philippi Mariae Vicecomitis inclita illa Heroum stirps defecerat, & feudum Mediolanense rediisset ad Imperium, novum dominum Fridericum ultro Mediolanenses agnoscerent & admitterent. Ea causa tractata est ab Aenea oratione quae hic quinta datur. Bis quidem ea de re peroratum ab eo est; semel statim post Ducis Vicecomitis obitum; iterum vero cum alteram legationem obisset ut populum in Franciscum Sfortiam inclinantem ad Imperatoris partes flecteret. Hanc prioris legationis orationem esse ex Gobelino constat, cum eodem tesse,

ste, longe aliud fuerit alterius orationis schema. In Mediolanensi Codice haec ipsa prior oratio comparet; secundam nemo huc usque produxit.

Ordine succederet oratio AEneae de obitu Eugenii IV. & successoris coronatione, quam ex cod. Ms. Regiae Bibliothecae produxit Baluzius, nec alibi facile est obvia. Redux ex Italica legatione AEneas Friderico Caesari exposuit urbis vices, quas ipse spectaverat, sive in Eugenii decessu, sive in Nicolai V. novi Pontificis assumptione, resque proinde gestas anno 1447. exposuit. Cum tamen lucubrationem hanc historiam facilius dixeris quam orationem, in orationum censum eam referre haud quaquam duxi opportunum; cum praesertim nihil de illa Gobelinus; nihil Campanus in epistola quam inferius producturus sum.

Anno Jubilaei 1450. Neapolim ablegatur AEneas, ut nuptias petat Caesaris cum Leonora Regis Portugalliae sorore; quibus impetratis utriusque Sponsi laudes pro concione celebravit oratione, quae postmodum a multis conscripta est, ait Gobelinus. Deest in Italicis codicibus, sed ex Frehero Rer. Germ. tom. II. hic datur.

Has omnes orationes excipit oratio recitata in exitu anni 1450. quo Nicolaus quartus Pontificatus agebat annum (id enim in ea ipsa oratione exprimitur) ut domino suo coronam Regni Italici posceret. Ex Lucensi codice datur. Cum vero ex Vindobonensi codice hanc ipsam orationem dederit Freherus Rer. German. tom. II. factaque a me hujus cum mea collatione compererim utramque inter se discrepare, verbis saepe, rebus interdum, quamvis unum idemque sint utriusque prin-

principium & finis: utramque repraesentare malui.

Biennio post, anno nempe 1452. AEneas orationem, quam praecedentibus continuamus, coram Sacro Senatu habuit, jam inde ante duo saecula in collectione epistolarum Pianarum excusam, cujus exordium *Moyser, &c.* Damas illam ex vetustissima Mediolanensi editione anni 1473. collata cum aliis recentioribus, inter quas Lugdunensi anni 1551. Hanc pariter orationem cum in Frehero nactus sim passim diversam; ideo bis, ex utroque nempe codice, dandam censui.

Tumultuantibus Austrialibus, enitentibusque tutelam Ladislai Ducis sui Hungariae, & Bohemiae Regis Friderico Caesari eripere, missus est AEneas anno 1452. ut jus suum Friderico assereret, quod ille praestitit egregia oratione, quam tumultum omnem, quanquam non pacavit, tamen utcumque mitigavit. Orationem vulgavit Muratorius Anecd. tom. II. emendationes ego e meo codice profero. Meminit ejus Gobelinus lib. 1.

Anno 1454. plus vice simplici verba fecit Pius. Semel in Ratisponensi conventu, quam orationem ex unico tantummodo Mediolanensi codice mihi descriptam a cl. Saxio hic recito. Meminit hujus Campanus in Epistola, cujus fragmentum statim post praefationem hanc subdo.

Iterum eodem vergente anno oravit in coetu Principum Francfordiae. Ex edito hic iterum repetitur oratio, incipiens. *Constantinopolitana clades.*

Semel coepti Germaniae conventus pro decernenda parandaque Turcica expeditione in an-

c

dum

num sequentem extracti sunt. Indictum fuerat principibus Viennam; tum Novam Civitatem: Caesaris nomine huic consultationi praesedit Aeneas, Senensis tunc Episcopus. Qua occasione orationem scribendam suscepit, quam pro concione recitaret; sed postmodum eam nondum absolutam abiecit, quod forte minus felici vena fluxisset, alteramque adornavit. Truncus ille orationis una cum altera plene absoluta, quam pariter & Mediolanensis codex servat, hic primum editur ex Mss. cod. Lucensi. Hungaris etiam oratoribus auxilium a Germanis postulantibus respondit oratione duplici, quarum priori incipienti: *Si mihi, &c.* ascribitur in codice Mediolanensi annus 1455. dies xxii. Martii. Nova etiam responsione eisdem Legatos cum reditu pararent dimisit, spem faciens futurum, ut rebus omnibus ad expeditionem paratis voti tandem compotes fierent. Huic orationi in Mediolanensi codice ascribitur dies xxii. Aprilis ejusdem anni; incipit: *Optasset, &c.* Datur ex cod. Lucensi.

Obiit hoc ipso anno 1455. Nicolaus V. Pontifex maximus; substitutus Callistus III. cui Ferdinandus piae submissionis obsequia praestiturus ejus exhibendae curam AEneae commisit. Habuit tunc vir disertissimus orationem jam olim excusam, atque hic iterum repetitam, cujus exordium: *Solent plerique, &c.* Orationem hanc communis favor adeo probavit, ut *rescripta in multorum manus perveneris*, teste Gobelino lib. i. pag. 25.

Altero anno, scilicet anno 1456. orationem illam quae de Bohemorum compactis inscribitur, a Pio coram Pontifice Calisto dictam, arbitratur Muratorius, cui uno accepto referenda est,

est, cum antea in Mediolanensis bibliothecae pluteis jaceret sepulta. Eam tamen & in Lucensi codice nactus ego emendatiorem dandam confido.

Hoc ipso pariter anno AEneas Legationem pro Senensibus suis gessit apud Alphonsum utriusque Siciliae Regem. Principem hunc pacatum reddere civibus illis suis studuit, in quos erat subiratus, quod sibi olim foederati, se tamen inconsulto, pacem cum Florentinis & Mediolanensibus composuissent. Res pro voto AEneae successit, idemque luculenta oratione publicas ei gratias egit. Edita est oratio in collectione operum Pii II. excusa Basileae an. 1551. Hic emendatiorem ex codice Lucensi habent lectores.

Atque hic demum clauduntur Pii orationes ab ipso in privato vitae statu recitatae. Inter eas vero, quas Pontifex pronunciavit, primam, seu potius omnium priores statuo orationes illas, quibus Senis subsistens Pius, cum ad Mantuanam congressionem a se indictam pergeret, varias variorum principum Legationes excepit. Hac de re agens Gobelinus, Pontificem ibi agentem convenisse ait lib. 11. pag. 47. legatos *Friderici Imperatoris, Henrici Castellae, & Matthiae Hungariae, & Alphonsi Portugalliae, & Georgii Bohemiae Regis, & Philippi Burgundiae, & Alberti Austriae Ducis, & Friderici atque Alberti Marchionum Brandenburgensium, Christi Vicarium pro veteri more adoranturos*. Ad has ergo legationes, anni 1459. refero responsum factam Oratoribus Regis Castellae, *Dominatorem, &c.* Oratoribus Imperatoriae Majestatis: *Fabricator Mundi, &c.* Oratoribus Portugalliae: *Omnes ferme, &c.* Oratoribus Ducis Burgundiae: *Conversa, &c.* Oratoribus regis Hun-

gariae: *Christiani, &c.* Oratoribus Ducis Sabaudiae: *Quotiens, &c.* Oratoribus Marchionis Montisferrati: *Clarae, &c.* Oratoribus Bavariae Ducis; Marchionis Brandenburgensis & Austriae Ducis: *Si sacrosancto credimus, &c.* Haec omnia quae, ne codex quidem Mediolanensis Muratorio Saxioque indicavit, noster Lucensis codex descripta sufficit.

Agens tunc Senis Pontifex Senenses Magistratus donavit aurea Rosa, quam pro veteri more solemnique ritu cardinalis qui ad hoc delectus erat die Dominica post mediam Quadragesimam per urbem gestaverat. Adjecit muneri Pontifex orationem de laudibus Senensium, quae hic ex Lucensi codice datur. Meminit orationis hujus Gobelinus lib. II.

Ventum est tandem Mantuam hoc ipso anno 1459., ibique in ipso exordiendae tractationis ingressu brevem orationem Pius habuit, quam & Loderisius Cribellius in hist. expedit. Pii II. in Turcos, vulgata Rer. Ital. tom. XXI. servavit integram, & ego pariter ex codice Lucensi hic afferro, adjectis ex edito variantibus pauculis quibusdam. Auditaе sunt pariter ea occasione variae Principum Legationes, Sabaudiensium, Venetorum, Britonum. Quae fuerint Pontificis in singulis excipiendis adloquutiones & Lucensis codex demonstrat, & ego ex illo primus profero. Hinc adlocutio ad Imperiales, ad Sabaudos, ad Gallicos, ad Britones oratores. Extat etiam in nostro codice ad Gallos adlocutio, quam hac ipsa occasione habitam non ambigo, cum expeditionis in Turcas meminerit. Alia est haec ab ea quam damus ex Labbeo, indicatque Petirus apud eundem.

Bis tamen orationem habuisse Gallos ex Gobeli-

no lib. iv. intelligimus. Semel verba fecit ad Pontificem Episcopus Parisiensis, cui respondit Pontifex oratione a Labbeo vulgata, & a me hic recusa. Iterum vero Galli in conspectum Pontificis admissi sunt, quibus reposuit Pontifex oratione hic primum a me in lucem producta. Hac oratione Pius respondit Episcopo Atrebatensi, qui Philippi Burgundiae Ducis nomine orationem ad illum habuit in conventu Mantuano. Sed & aliam ab hac nostra diversam dixit brevem orationem, cujus summa expressa est in commentario Gobelini lib. iiii. pag. 66. Nihil enim in hac nostra de laudibus Ducis Clivensis, quas in oratione illa tetigisse idem Gobelinus in eo commentario testatur. In eadem denique Mantuana consultatione saepius peroratum a Pio est. Semel de potissima coetus hujus cogendi causa, nempe de expeditione in Turcas paranda; haec saepius excusa oratio est; nos hic damus ex edito Labbei Concil. tom. xviii. pag. 210. Venet. edit. Binis aliis orationibus causam suam tractavit Pontifex adversus Gallos accusatus de collata regni Siciliae possessione Ferdinando Aragoniae, neglecto Renato Andegavensi, ex Gallorum Regia familia sato, qui sibi jus esse in regnum illud contendebat. Altera tamen ex his orationibus Legatos Gallicos adloquitur, singula expendens, quae illi in conspectum primum admissi exposuerant. Utramque habuerunt jam olim eruditi a Labbeo excusam Concilior. tom. xviii. pag. 225. Harum orationum postremam in Ms. altero codice Lucensi nactus ego cum edito contuli, & variantes adscripsi. Quin & ea oratio in codice meo notas quasdam ex Felini manu ferebat adjectas, quas hic ego
fide-

fideliter servandas censui.

Abfoluto Mantuano colloquio urbem Pius repetiit, a populo in occursum venientis effuso exceptus. Sinistros in Pontificem rumores turbulentis quidam tunc sparferant, quibus leve vulgus ad defectionem concitare nitebatur. Factum id potissimum astu Gallorum, sperantium Pontificem, res ut tutaret suas, copias quas in Siciliam miserat pro defensione Ferdinandi revocaturum. Pacata tamen brevi sunt omnia cum Senatoris & Optimatum Romanorum, Pio studentium, diligentia, tum eloquentia Pontificis, cujus est apud Gobelinum oratio ad Quirites habita. Hanc ipsam exhibet noster Lucensis codex, eandemque bis repetit, semel hoc titulo: *De ratione suscepti belli pro defensione Ferdinandi Regis Siciliae. Ingentes vobis, &c.* Iterum vero inscriptam: *Ad Quirites, pro bene recta Roma, Pio absente.* Nec titulo tantum ambae hae orationes differunt, sed & passim phrasas habent diversas, quamquam res sint eadem utrimque. Prior cum Gobelino omnino congruit; altera verbis saepe discrepat. Ejus rei probabiles causas in argumento utriusque orationis adduxi. Gesta sunt haec omnia anno 1460. Anno eodem 1460. Cardinales novi in Sacrum Collegium adlecti sunt, verbaque de illis Pius fecit in Consistorio. Pontificis orationem vulgavit Raynaldus in Annal. ad An. 1460. num. 28. sed non integram; ego ex Lucensi Codice, integram dedi, adjectis ex edito variantibus.

Sequitur proxime annum idest an. 1461. celebrem reddidit S. Catharina Senensis in Sanctorum albo a Pio solemniter adscripta, quam Pius ipse pro concione laudavit, ut ex Gobelino discimus,

mus, & codex noster Lucensis, sicut & Mediolanensis, ac tandem Campani epistola confirmant. Ex ea oratione fragmentum dederunt Bollandistae in Comment. ad Vitam S. Catharinae; integram vero ego ex Lucensi Codice. Fautum etiam annum eundem reddidit Pragmatica Sanctio, illustri Legatione a Ludovico XI. Gallorum Rege abrogata, quod ejus facinus insigne celebri oratione Pius in coelum extulit. Orationem nemo non indicavit. Non Mediolanensis Codicis Scrip- tor, non Gobelinus, non Campanus; ut nemo sit rebus Ecclesiasticis paulo studiosior, quem lateat a Pio superbo elogio Gallorum Regem ma- ctatum fuisse, eo nomine quod Rex ille pragma- ticae sanctionem, tantopere ad id usque a Gallis assertam, deseruisset atque abjecisset; & tamen in tanta orationis hujus celebritate vix credibile es- set lucem publicam tandiu fugere potuisse. Nunc tandem ex Lucensi codice poscentibus eruditis conceditur. Dum haec scriberem delata ad me, sunt gemina illa volumina, Taurini nuper insigni typorum splendore excusa, quae bibliothecae il- lius curator doctissimus Josephus Pasinus, amicus meus singularis, adornavit; in his vero haec ipsa oratio e Ms. Cod. Taurinensi recitatur.

Supereſt oratiuncula ad caput S. Andreae quam integram legas pariter in Commentariis Gobelini. Hanc ego non invitus omisiſſem, quod portio ſit hitoriae teri ſolitae manibus erudito- rum. Verum religioni fuit in volumine oratio- num Pii eam non referre, quam in caeterarum cen- ſum jam olim veniſſe codex noster Lucenſis teſtis eſt locupletiffimus. Annus delati Romam capitis S. Andreae 1462. ſignatur.

Exci-

Exciderat Responsum a Pio datum Bohemis concedi sibi compactata, ea nempe quae communi pactione a Basileensi Concilio decreta sibi fuerant, postulantibus. Hanc legationem excepit Pontifex labente anno ab absoluto Mantuano conventu, teste Card. Papiensi in Commentar. lib. 6. adeoque anno 1461. Epitome orationis ejusdem assertur in eo Papiensis Commentario; orationem ipsam nemo dedit, nec in Mediolanensi Codice Muratorius Saxiusque reppererunt.

Atque hunc finem statuo orationum Pii II. Pontificis Maximi; quamquam enim alias nonnullas commemorat, recitatque integras Pius ipse in Commentario de rebus suis sub Gobelini nomine vulgato, eas tamen si in praesens omiserim, nec ab eruditis culpandum me existimaverim, nec rem praestiterim, cujus non possim idoneas causas assignare. Nihil enim ego nunc mihi assumpsi, nisi ut codicem hucusque manu exaratum Pianarum orationum typis evulgarem: eas vero orationes in Commentariis insertas (pauculis illis, quas & hic pariter offero, exceptis) qui reliquis adjungat codex nullus assignaretur.

TESTIMONIA

VIRORUM ILLUSTRIORUM

DE ORATIONIBUS PII II.

Excerptum Epistolae

JOANNIS ANTONII CAMPANI

AD CARDINALEM PAPIENSEM.

Qmum tamen splendorem exuperat & pene
extinguit lux illa concionum; hic illustris, &
plenus, nusquam totus, nisi cum hic laxat ha-
benas. Nulla pars animorum quam non oppu-
gnet; laudis locus est nullus, quem non exornet, nihil
turpe quod non evertat; per omnia tanquam speculis
densus & vehemens. Mirum est quantum assurgat affecti-
bus concitandis, sedandis demittatur; nam quod inten-
dit explicat, atque inculcat; & quod inculcat munit
vallatque argumentis & pondere. Tum adversariorum
dicta paulatim primum enervat, mox tota mole infrin-
git & deiicit. Nihil est aut illorum tam efficax, & robu-
stum, quod non confuter & dissipet; aut suum tam in-
firmum, quod non corroboret, perpetua dimicatione di-
cendi acer & pugnax; fuit alioquin placidus & lenis,
nusquam obscurus aut durior. Nam praeter ubertatem
& copiam suavitate quadam allicit, affertque rebus ipsis
ex veritate dignitatem & quod majoris est gratiae, can-
dorem orationis nunquam intermittit, sive serpat humi,
cedatque materia, sive erecta, & sublimis efferatur, sem-
per distinctus & patens. Descendit interdum ad flumi-
num, oppidorumque situs describendos, nonnunquam ad

d

aedi-

aedificandi rationem, non est qui fuerat, alium credas; e milite factum architectum, aut agricolam, aut diuitem putes. Omnia ponit ante oculos, & partitur intervallis. Nihil hic habet pristinae eloquentiae, novam induit. Proh Deum immortalem quae aura, qui strepitus, quae fontium murmuraciones audiuntur! Verba ipsa jam poetica, & nata cum sylvis, ut currere cum aquis, jacere sub arboribus, umbras captare, lascivire inter rivulos, & tanquam tripudiari videantur ad numerum, quemdam solum, collecta rotunde, & perpolite. Et si amoenitatem, ne quid asserat fastidii, nonnunquam exasperat levi inversione verborum. Tum cognitio rerum antiquarum intermixta iis, quae sunt aetatis nostrae, quantum varietate allicit, tantum detinet magnitudine, ut quae & novitate delectet, & serie suspendat lectorem. Nullius oppidi occurrit mentio, cujus originem non repetat, situm non notet, fortunam loci, & qui viri, quibus in rebus, qua aetate claruerunt non incredibili memoria complectatur, qua una re immortalis plerumque fit historia etiam quae jejuniissime scripta; ut est quisque rerum ad se patriamque pertinentium natura studiosus. Nec id in Italia aut Germania solum; etiam Graecas excurrit ad insulas. Cypriorum in primis venustatem, ambitum insulae, imperium, ingenia commemorat. Orditur jam inde supra Trojanum bellum & pares & incognitas, ira situ dignissimas ad nostra usque tempora brevitate non obscura delabitur. Inde ad Lesbos eadem maiestate descendit. Quae hic radices, quae latebrae antiquitatis aperiuntur; quanta illustrium virorum exaggeratio prodit in lucem? Sic Mytilenos, sic Rhodios altissime repetit, & omnem vetustatis excurrit pulverem, dum cuncta pervolvit initia incrementaque disquirens. Nec tamen interruptitur historia, cum quid asserit rerum externarum; veniunt ipsa ad locum, quae scribuntur, non accersita, aut coacta, sed ita intextoria sese, ut ex eodem esse glomeris filo videantur, nec ullo modo fuisse abjicienda; neque enim vagatur fusius quam ex usu sit historiae, & rerum postulet dignitas. Verum illud adhibet temperamentum, ut neque suppressio

sio magnitudini detrahat, neque vagatio brevitati. Admiramur hanc ingenii felicitatem, & quidem certa sunt ei ornamenta dicendi, & propria, ut ad haec natus, ad haec educatus, atque instructus esse videatur.

Et infra.

Orationes usquequaque divino illo spiritu habitas nemo est qui non habeat in manibus. Leguntur tanta omnium cum voluptate, quanta cum admiratione sunt audita; nec quemquam post hominum memoriam fuisse censeas, qui omni foro, in omni concione orbis terrarum, & saepius dixerit, & disertius. Et tamen, pro hominum fidem! quae orationes, quibus de rebus habitae? Demus vetulari apparatus illum ac divitias verborum, & Ciceroni terfitem, nitorem, elegantiam relinquamus; dum tamen fateamur nihil horum Pii orationibus defuisse. At vero copia quidem aequamus veteres, numero vincimus. Neque enim Pius Cicerone junior, aut sicciior venit ad dicendum; nec ille paratior ad forum oraturus, quam hic ad solum accedit; nam & locos compler omnes, & varietate quadam, ac deliciis inflectit inventa. Et tamen, cum omne suum studium, & aetatem ad hanc unam rem M. T. contulisset, neque totiens, neque tantis, & tam amplissimis de rebus, neque etiam tot in locis oravit. Egit ille saepius privatis contentionibus, nonnumquam publicis. Nam & Sabinium, & L. Pisonem, & P. Clodium, non tam communi utilitate, quam sua causa lacessivit, publica fuit oratio in Catilinam, publica etiam in C. Verrem, quod alter in Rempublicam conjurasset, socios expulset alter. Permixta fuit causa Pompeii; nam & ad privatam amicitiam, & ad communem utilitatem visum est pertinere, ut bello praeficeretur. Extant paucæ quaedam quae totae sunt e republica, ut de provinciis, de lege agraria, & similes. Caeterae omnes privatis studiis sunt conflictatae, quas equidem non accuso, ut quae amicorum fortunas, capitaque tuerentur; sed illud contendo, & Ciceronem rariuscule publicis de rebus differuisse, & Pium

xxviii TESTIMONIA

nunquam de privatis ; sed statuisse illum pleraque ad suum commodum ; hunc omnia ad communem gentium utilitatem retulisse : quae res ad magnitudinem & praestantiam multo videtur esse propensior . Jam & initia ipsa dicendi huic altiora , quam illi extiterunt . Prima ejus oratio non de Sexto Amerino defendendo , sed de concilii sede deligenda in contentione Graecorum , ubi Papiæ Urbis opportunitatem ex situ loci , aedium privatarum magnificentia , clementia coeli , commoditate comportationum , liberalitate Principis , fluminum , lacuum , montium feracitate sic accumulavit , ut gloriam ei Urbis pepererit sempiternam . Mox Frederici Legatus Mediolani de imperio Urbis haereditario diffinit , & fide servanda . Viennae de auctoritate Romani Pontificis conservanda ; Ratissponae praesente Philippo Burgundorum Duce detectatus est immanitatem Turcarum efferatam , & barbaram , ubi omnium cum lachrymis calamitatem Christianae Reipublicae deploravit . Egit de conventu Bohemorum apud Calixtum , Pannoniis Viennae Frederici nomine gravissima oratione respondit . Rursus iisdem in Austria Germanos in maximo conventu principum ad bellum contra Turcas hortatus est , ardoremque omnibus iniecit incredibilem . Romae juramentum Frederici cum exhibuisset , tota fuit ejus oratio de bello Turcis inferendo . Pari ardore Alfonsum Regem perpulit ad expeditionem maritimam orientis bello faciendam . Inde Pontifex Maximus creatus in conventu Mantuano , quem impetum , quas lachrymas nobis excitavit ; cum omnes Christiani orbis , aut Principes ipsi , aut eorum Legati convenissent , eosque ad expeditionem Asiaticam , & Turcense bellum hortaretur . Quem tunc non vidimus erectum , incensum cupiditate ulciscendi , misericordia commotum eorum , qui essent crudelitate barbarorum vexati , tanquam universi dicentis nutu omnem in partem orationis flexu raperentur , impetuque ut tracti dissilirent . Tum eodem in loco totiens oravit , quotiens fuit illi novis legationibus respondendum ; illudque visum est mirabilius , cum fere semper iisdem de rebus diceret , semper visus est diversa dixisse , atque ita ut a se ipso

ipso vinceretur; ubi Gallorum querimonias, & calamitas Renati tribus actionibus acerrimè confutavit. Nec minore gratia Catharinam Senensem laudavit, cum in divarum retulit numerum. An non pari admiratione eloquentiae legatos implevit Ludovici Regis, cum nobilitatem regiam laudaret, Gallorum splendorem asserret in medium, virtutes regis, & extinctionem pragmaticae in coelum tolleret, majores gentis, initia familiae, beneficia regum, tot nomina, tot res gestas, tot aetates commemoraret? Quid alia loca nationesque quamplurime? Nullus confessus hominum; nulla orchestra in orbe terrarum, quae non ejus oratione infremuerint; ubi etiam aliquando minoribus de rebus, semper tamen publicis, & salutaribus dixit, infinitaeque sunt orationes. Fuit itaque huic alia ratio dicendi semper apud summos principes; plerumque de statu Christiano, nonnunquam de illorum imperio disseruit, ut omnis ejus oratio ad pacem regum, ad concordiam principum, tranquillitatem nationum, defensionem religionis, quietem totius orbis terrarum semper fuerit armata, semper regia, atque imperiosa, quasi jam tum divinaret futurum suum Christianum imperium, cum tanto imitaretur studio, tanta cura diligentiaque defenderet. Haec illi fuit una perpetuaque materia. Neminem laceessivit, oratione infectatus est neminem. Forum illi orbis terrarum fuit; causae, religio, & commune imperium; nunquam eo delapsus est, ut studio sui ad contentionem raperetur. Quis est igitur tam iniquus iudex, qui existimet aut Ciceronem, aut quemvis alium vel magnitudine rerum, quas complexus est, vel frequentia dicendi, vel varietate locorum Pio esse comparandum?

GREGORIUS LOLLIUS

IN EPIST. AD CARD. PAPIENSEM

Inter Papiensis Epistolas, Ep. 47.

PLurima ejus (Pii) monumenta diuque permanebunt; inultos habent praecones, vixque quidquam nostrae aetatis laude dignum exprimi potest; in quo non partem ferat Pius. Erat in eo, ut scis, summa vis dicendi, qualem aetate nostra pace omnium dixerim nemo attingit, nec puto quemquam ullo unquam tempore extitisse, cujus eloquentia tam multis se vivente non dicam hominibus, sed nationibus patuerit Pium nulla Europae natio frequenter concionantem non audit; ad universas nationes Romae saepe oravit. Idem Senis effecit & Mantuae, ubi totius Europae frequens habebatur conventus; ac jam Pontificatum adeptus, quo tempore clarus apud omnes, qui Christum colunt evaserat: Antea enim Roma, Neapolis, Senae, Mediolanum, Papia, & in Germania, Basilea in generali Synodo, Vicina, Ratispونا, Francfordia, Praga cum publice orantem viderunt.

P L A T I N A

IN VITIS PONTIFICUM. IN PIO.

ORationes circiter duas & triginta habuit ad pacem Regum, ad concordiam Principum, ad tranquillitatem Nationum, ad defensionem Religionis, ad quietem totius Orbis terrarum spectantes Conciones habet splendidas & rei accommodatas; movet affectus, ac eos demique sedat. Candorem & ornatum orationis nunquam intermittit, varios pro tempore sumit eloquentiae vultus.

RA-

RAPHAËL VOLATERRANUS

Com. Urban. lib. 22. pag. 234. de Pio II.

Eloquio quodam naturali, ac laterum firmitate magis quam literis clarus habebatur; scriptaque ejus quam sermone carent Latino; vim tamen, & virtutes ostendunt oratorias.

PHILIPPUS DE LIGNAMINE

In Addis. ad Chron. Riccobaldi.

AEneas Silvius vir eloquens, & orator bonus, Poëta Laureatus.

Aeneam Piccolomineum Senensem, qui postea Pontifex fuit, major rerum cura a poëticae studiis avertit: nescias poëta major fuerit, an orator, an historicus; ejus scripta demonstrant quantum ille Romanam linguam augere potuerit, ni coeli providentia illum majora curare voluisset. *Sabellie. Ennead. x. Lib. v.*

Tenuit medium dicendi genus & ad omnia accommodatum; venustus in eo sermo magis quam comptus; crebrior affectibus quam figuris; suus tamen non alienus; & cum veteribus sit similis a recentiorum figura non abhorret; vim scilicet verborum non sonum secutus; candidus aliqui veteris & recentis historiae scrutator. *Idem. lib. vi.*

LEO-

LEODRISIUS CRIBELLI

*Lib. 1. de Expedit. Pii Papae II. in Turcas
in praefat. lib. 1.*

Divina illa eloquentia, qua caeteris mortalibus omnibus aeque ac majestatis gradu longissime praecitas minus idoneis verbis explicabuntur.

BONIFACIUS SIMONETTA

ABBAS S. STEPHANI DE CORNU

*In historia persecutionum Christianarum, Pontificumq;
Commentariis, impressa Mediolani an. 1492.*

Elegantia & mentis agilitate adeo emicuit, ut cum idem semper oraret mutato argumento, idem peroravit, & una regnorum ac Italiae intestina bella ac discordias sedavit.

I N D E X O R A T I O N U M

Quae in hac Prima Parte continentur.

Praefatio.
Testimonia Virorum Illustrum, &c. pag. ix.
xxv.

O R A T I O I.

Habita Basileae pro loco deligendo ad OEcumenicum Concilium cum Graecis celebrandum. 5.

O R A T I O II.

Habita Basileae in Divi Ambrosii celebritate. 39.

O R A T I O III.

Habita ad Plebem suam Ecclesiae S. Mariae in Haspach Patavienfis Diocesis. 54.

O R A T I O IV.

Pro fidei Alamannorum obedientia, reconciliationeque Schismatis, ac celebrando Concilio coram Eugenio Papa IV. 108.

O R A T I O V.

Ad Populum Mediolanensem. 122.
ORA-

O R A T I O VI.

*Ad Alphonsum Sapientem Siciliae Regem super
connubio Friderici & Eleonorae. Gratulato-
ria.* 129.

O R A T I O VII.

*Pro coronatione Friderici Regis Romanorum, ad
Nicolaum V. PP. cum petitione ad eundem pro
congregando Concilio generali.* 140.

O R A T I O VIII.

*Ad Nicolaum V. Pont. Max. de coronatione Cae-
saris statuenda.* 152.

O R A T I O IX.

*Ad Nicolaum Pontificem nomine Caesaris de Pas-
sagio contra Infideles indicendo.* 163.

O R A T I O X.

*Ad Nicolaum V. PP. ut Caesarem Fridericum in
Turcos passagium parantem modis omnibus ad-
juvare velit.* 173.

O R A T I O XI.

*Habita Viennae pro auctoritate Romani Ponti-
ficis adversus Austriales Anno D. MCDLII.* 184.

ORA-

O R A T I O XII.

Habita Ratisponae in Conventu, praesente Bur-
gundiae Duce. 251.

O R A T I O XIII.

De Constantinopolitana clade & bello contra Tur-
cos congregando. 263.

O R A T I O XIV.

In Conventu Viennensi Caesaris nomine de mo-
do belli gerendi contra Turcos. 283.

O R A T I O XV.

Habita nomine Caesaris in Conventu Novae Ci-
vitat. de bello Tentonico; non finita. 307.

R E S P O N S I O I.

Data Legatis Hungarorum nomine Caesaris in
Novae Civitate Austriae. 316.

R E S P O N S U M II.

Datum Legatis Hungarorum nomine Caesaris. 330.

O R A T I O XVI.

Ad Calixtum Papam offerendo obedientiam Im-
peratoris. 336.

O R A -

O R A T I O XVII.

*Habita coram Callisto Papa II. de compatiatis
Bobemorum.* 352.

O R A T I O XVIII.

*Ad Alfonsum Regem pro pace suis Civibus
reddita.* 387.

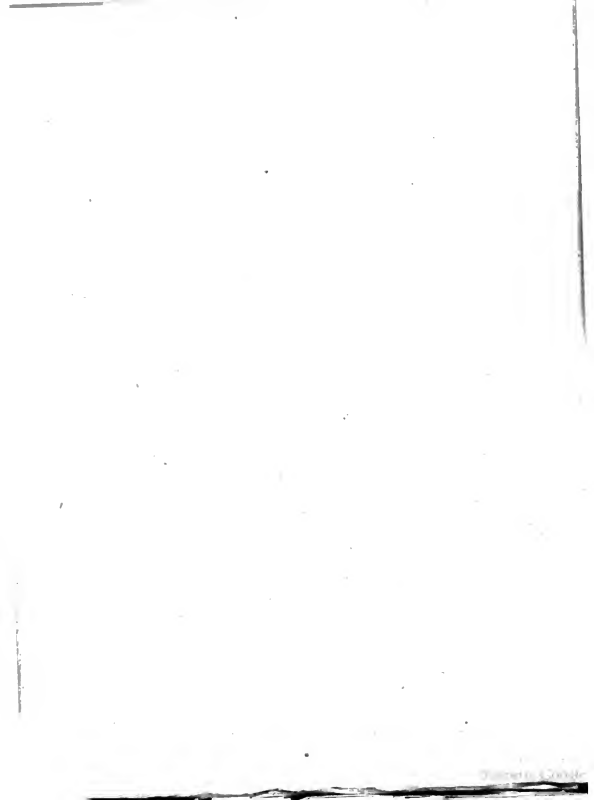
ORATIONUM
AENEAE SILVII
PICCOLOMINEI
SENENSIS
Pars Prima.

Pii II. Orat. Pars I.

A

OR.A.

O R A T I O N I S

Nabitate in Concilio Basileensi pro deligendo loco
ubi Concilium cum Graecis haberetur

Argumentum.

Graecos inclinantes in conjunctionem Ecclesiae suae cum Romana trahere Basilicam Patres Concilii in eadem Urbe coacti nitebantur. Repugnabat Eugenius Pontifex, eoque venire recusabant Graeci. Alius igitur a Basilea locus deligendus erat, & quidem Decreto Sessionis XIX. Concilii haud oppositus, nec a Graecorum desiderio abhorrens, utque Eugenii Pontificis voluntati accommodus. Simul vero ea occasione visum fuit Patribus eum locum ex pluribus designari oportere, unde possent pecuniam mutuo accipere, caeteraque trahere adjumenta pro Graecis ad Concilium tuto duendis necessaria. Auscultatae sunt variorum Principum oblationes, quae missi a Concilio Oratores acceperunt, & ad ipsum deinde Concilium retulerunt. Venetorum oblata exposuit Simon della Valle origine Venetus; Florentinorum Gaspar Perusinus, Fulginatensis Episcopus designatus; Mediolanensium Isidorus; Avenionensium Raymundus. Post omnes hosce surrexit Aeneas, atque Oratione haec sua aucupari nisus est vota Patrum pro Ticinensi Urbe in ditone Philippi Mariae Vicecomitis Mediolanensium ducis destinanda. Est vero oratio inter Planas longe gravissima & eloquentissima, quanquam ab aetatis illius vitio, haud omnino immunis, cum quaedam habeat intermixta dubiae fidei, ne dixerim fabulosa, ut illud de Vicecomitis origine, quam communem habere illos cum Turcis affirmat; quae de re in notis; alia vero de Turcis a Teucris prognatis, unde & Trojani. Caete-

rum & utilia continet permulta, ut splendidum illud
elogium Eugenii, & Pontificatus Romani, quod per se
donum, ab homine Schismaticorum partibus, jam tunc
tumultuari incipientibus, addito optimum est. Acta est
anno 1436. ut in Praefatione expendi.

ORATIO I.

*Habita Basileae pro loco deligendo ad OEcumenicum
Concilium cum Graecis celebrandum.*

Udavi, Patres optimi atque sanctissimi, quae superioribus diebus viri cum eloquentia, tum etiam bonitate praestantes, (1) Gaspar Perusinus, seu Florentinus, quod illa sit Civitate donatus, ac (2) Simon Venetus de suis legationibus referebant, quorum (si rite judico) eo penitus tendebat oratio, ut ad se

Ex Mss. Cod. Luc. edita est a me primum in Volumen V. Supplementi. Concil. An. 1436.

quisque Concilium traheret; hic Venetias, ille Florentiam. Audiavi etiam (3) Isidorum (4) Raymundumque suam, ut quisque existimavit, Legationem anteferentem, & alios esse dicturos propediem non dubito. Itaque ut varia sunt loca, sic variae sunt affectiones, Concilium hoc sacratissimum diverse trahentes, quod praeter modum patriae suae quisque favet; ut magnopere formidandum sit, ne privatorum affectibus Concilium pessundet. Quibus de rebus maxima mecum cogitatione ipse contendere, facturus ne verba in publico elisem, an tacitus permitterem suo labi flumina impetu. Videbatur homini privato, atque inerudito tacendum fore in eruditissimorum coetu virorum, quales hinc atque hinc video, quorum consilio & auctoritate universus orbis recte regi, gubernarique possit. Neque dignum existimabam,

bam, ut ego homuncio os aperirem, ubi non doctores
 modò scientiarum, sed patres omnium facultatum ad-
 sent. Cacterum cum me vestro astrictum consorcio me-
 minissem; cum iurjurandi a me suscepti verba repe-
 terem, (5) loquendum penitus existimavi oportere, si iu-
 ramento vellem satisfacere, cujus antehac nunquam con-
 tempni religionem; namque & ubi potui, & ubi licuit
 semper huic Concilio favi, vestraque opera ubique gen-
 tium publicavi, atque (6) ubi verbis esse non potui, scrip-
 tus interfui. Namque (ita me Deus amet) semper hoc
 Concilium magnifeci, semper esse saluti Christianorum
 putavi necessarium; atque ideo magno affectu erga ipsum
 semper extitit accensus, cui me ita dedi, ut corpus, &
 quidquid extra corpus habeo, libenter pro eo sim ex-
 positurus. Indignum igitur itaque, atque absurdum puta-
 bam, verba pro eo non effundere, pro quo sententia
 sit neque corpori parcere. Quod si quis Patriae obno-
 xius est vitam exponere; quanto magis Concilio? At si
 nullum discrimen Concilii causa fugiendum est; quis ver-
 ba inanemque linguae sonum retineat? quis taciturnita-
 tem laudet, ubi usui futurus est sermo? *Mulier*, ut in-
 quit *Homerus*, *taciturnitas deus affert; sed non item*
viro. Judicavi ergo non solum decere me loqui; sed
 oportere in tanto hujus sacri Concilii periculo, quando
 nullum adhuc aud'vi, qui ea dixerit, quae a me in prae-
 sentiarum (si placuerit) audietis. Et quoniam jam vos
 video paratos & promptos ad audiendum, utinam mihi
 illa dicendi vis esset, eaque persuadendi auctoritas, qua
 olim in Atheniensi Senatu adversus AEschine pro Ctesi-
 phonte usum ajunt fuisse Demosthenem. Neque enim ego
 dicendi artem facundiamque contemno, quemadmodum
 plerosque in hac congregatione perspexi, qui eam ma-
 gnopere detestantes, nullam omnino se habere, aut
 habere se velle dixerint eloquentiam. Ego enim ita
 sentio, & sic testem habeo Ciceronem, *rerum dominam*
esse vim eloquendi, quae sola facit, ut ea quae ignoramus
discere, & quae scimus alios docere possimus. Quae quan-
 tum mihi modo esset opportuna nemo me melius novit;
 multa enim scio, & mentis video luminibus, quae non

ut vellem possum vobis insinuare, quando enim mihi video deesse, cui soli & orandi, & exorandi attributum sit munus. At tu, Deus, oro, qui templa Coeli summa sonitu concutis, qui genus humanum benigne curas, qui & hoc Concilium congregare voluisti, & rem Graecam in medium adduxisti, jam mihi & recte consulendi facultatem, & his bene atque utiliter deliberandi mentem concedito. Tuum est hoc negotium, tuaque sunt opera; in te omnium sita spes, in te conversi omnium oculi sunt. Neque putamus tuam nobis opem negari, quam nemo petens unquam non impetravit. Quod nisi putassem, nunquam hodie huc loci ratiocinaturus accessissem. Spero enim, Patres humanissimi, & daturum mihi Deum quod loquar, cum de suis rebus agatur, & vestras mentes ad partem per eum selecti ducique meliorem. Sed jam quid mea velit oratio in medium proferamus.

Tempus, ut scitis, prope est, quo de reductione Graecorum naviumque missione a vobis agendum est; & quoniam multae illis pecuniae sunt promissae, quibus & duci possint & ali, nonnulli a vobis excogitati sunt modi, quibus hanc summam in tempore possetis habere paratam. Nullam tamen expeditiorem viam censuistis, quam ex loco pecunias quaerere, ubi futurum esset Concilium; ut si qui essent, qui sanctam hanc Synodum in terris suis habere cuperent, mutuam hanc summam concederent. Misistis qui diversorum principum, ac communitarum animos persentirent. Hinc illa Venetorum oblatio, nec vobis, nec illo illustri dominio indigna; hinc Florentinorum promissiones, promissiones ab exuberanti quadam magnificentia procedentes; hinc Avenionensis populi non magna solum sed amplissima pollicitatio, quae illam Urbem non minus fidelem, quam devotam Ecclesiae filiam manifestat; hinc principis potentissimi Philippi Mariae Ducis Mediolani mirifica regalisque concessio, cui semper animo fuit nec vestris deesse mandatis, nec petitionibus adversari; hinc aliorum neque viles, neque contemnendae sponsiones. Hinc jam certi estis ea servare Graecis posse, quae vestra decreta decantant. So-

cra-

cratis tamen verba non absurde vobis insinaverim, qui cum videret hominem divitiis affluentem, eaque de causa fastidio gloriabundum: *Non prius, inquit, te admirabor, quam mihi notum fuerit quo pacto scias uti fortunis tuis*. Magno nempe atque admirabili immortalis Dei beneficio usi estis, qui ea vobis facilia fecerit, quae non solum difficilia, sed impossibilia videbantur. Ob quam rem magnas Deo habendas gratias censeo, qui talem de vobis curam gesserit, qui naviculam suam ex altissimis fluctibus ad portum salutis deduxit, ut navigare deinceps in portu videamini. Quod quanquam ita est, non tamen dimittendum esse clavum arbitror, neque abjiciendam gubernaculi curam. Vidimus enim saepe nautas cum summo gaudio, atque ingenti laetitia portum suscepisse, & in ipso, seu magistri negligentia, seu maris violentia fecisse naufragium. Quocirca etsi nobis pene in tuto res est, nolite tamen clausis oculis ad ea quae restant accedere. Adhuc enim vitandi sunt scopuli, adhuc praevidenda tempestas, & cavenda est nobis. Neque enim quocumque pergitis tutum est. Sed in ipsa electione difficultas laborque versatur, ut si bene eligatis, bene succedat; si male, eveniat male. De hujuscemodi ergo electione loquendum mihi statui, cujus, ut opinor, verba minimè contemnetis. Nec quis dicat, sed quae dicantur trutinabit. Notam siquidem vobis illam Ciceronis de natura Deorum sententiam puto, qui ait, non tam auctores in disputando, quam rationis momenta quaerenda esse. Quod si quid ineptè dixerò, repudiate; si quid cum ratione attulero, suscipite. Atque utinam ea nobis modo convenirent, quae apud Sallustium Caesar in consulendo requirit. *Omnes homines, inquit ille, P. C. qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse debet*. Quod si cernerem, nihil mali suspicarer. Nec enim loquens aliquis Ducalem, aut Venetum, aut Florentinum se iactitaret; sed conciliarem; sed mundanum, ut inquit Socrates, sese exhiberet; curæque ad utilitatem concilii, mundi que commoda referret, nec suae affectioni publicam postponeret utilitatem. Hinc namque (ni fallor)

totius

totius Christianitatis salus dependet, ut si locus aptus deligatur, & Argolicis erroribus mederi, & multis Latinae linguae deformitatibus providere possitis. Quod si dubium insecureque acceptare contingat, dissipetur Concilium, & praelati in praedam, ultionemque dentur; quod sine magno Christiani populi malo fieri non potest. Hic igitur aperiendi sunt oculi, hic summis digitis suspendendae oculorum palpebrae, ne quid perperam, aut temere incipiat; sed imitemini sapientem, cuius proprium est, ut a Cicerone dicitur, *nihil facere quod poenitere possit*. Fingamus igitur Concilii personam, & quid illam facere deceat examinemus. Eam si cujatem se dicat interrogas, neque Italicam, neque Gallicam, neque Germanicam, aut Hispanicam se vocitabit; sed Christianam se asseverabit, solumque illud se quaerere dicet, quod nomini Christiano conducatur; hujus erit sentes ex agro Dominico, idest haereses eradicare, mores reformare, pacemque ubique statuere. Cavebit ne quid agat injulte, praeceptumque illud Pythagoricum conservabit; quo praecepit, *jugum stateramque ne transcede*; studebit ne adversus quempiam reperiatur ingrata; in libertate se bene vivendi & recta statuendi conservabit. Delinquentes non ita ad desperationem persequetur, neque ita patietur, ut provocet. Deponite igitur haec nationum nomina, patres; exuite quisque provinciarum affectiones, & in medium consulite, quid huic Concilio, & quid fidei Christianae credatis expedire; eoque vela tendamus, quo melius res geri verisimilius existimatis. Multa de Fori-Julii ubertate, Venetorumque potentia, ac magnificentia Simon Venetus peroravit, ac meo judicio non minus vere, quam eleganter. De Florentinorum verò commoditatibus Gaspar explicuit. De urbe verò illa Avinionensi pulcherrima atque optima, & hujus sacri Concilii devotissima, Raymundum bellissime perorantem accepistis; atque, ut exitimo, nihil est ab eis praetermissum, quod trahere concilium ad eorum valeat civitates. De Duce verò Mediolani, quamvis multa Isidorus, orator vester diligentissimus, explicaverit, neque sufficienter mea sententia

dictum videtur; neque admiratione dignum est, si ducales oratores viri gravissimi Episcopus Albiganensis, & Christophorus de Velate caetera subticuerunt; satis namque duxerunt ad illum principem pertinere. si requisitus responderit, si petita concesserit, si se ipsum & quidquid habet obtulerit; locorum vero comparationem facere vestrum esse dixerunt. Certi enim sunt illum Ducem, quidquid eligatis, contentum fore; cupere tamen, ut bene vobis Concilioque succedat. Vestrum esset igitur P. R. ducalium terrarum investigare commoditates, quod onus, postquam alii reiiciunt, ego non minus vestra quam Ducis causa suscipio. De Venetorum, Florentinorumque terris omnino silens, quos adeo promptos paratosque in necessitatibus ecce comperitis, ut laudare ipsos & amplissimis commendare testimoniis teneamini. De oblatione ducali pergo discutere, quae meo iudicio nulli est inferior, & quae, si verum fateri volumus, omnium est aliarum causa, nobisque ad optimam optionem permaxime necessaria; hujus enim oblationis locus unus est (ni fallor) ubi ex sententia terminari res possit. Et ut quod dicimus luce clarius ostendamus, quae requirat bona electio inquirendum est. Ea, licet alii multifariam diviserint, mihi tamen quatuor dumtaxat desideranda videntur; quorum si aliquod desit, recte eligere nullatenus valeamus: illis autem concurrentibus nihil periculi sit, acceptareque sine controversia debeamus quicumque illa concedat. Ea sunt ut locum eligatis, in quo Graecis satisfacere possitis; ut commode Papa cum concilio convenire queat; ut domus victualiaque suppetant; ut securitatem libertatemque in loco habeatis electo. Quae omnia, si quis sine passione consideret, in urbe Papiensi, ducalique territorio suspiciet. Priorumque rem si placet examinemus, cujus tria sunt membra, ut locus in decreto aut nominetur, aut comprehendatur; ut pecuniae necessariae praesto sint; ut tricarum grossarum subtilesque habeantur, trecentique arcitenentes, sive, ut vos dicere soletis, balistarii. (7) Contineri vero Papiam in decreto nemo ambigit, cum omnes fere Italiae urbes sint eligibiles, nisi quas Graeci expressè repu-

repudiarent. Atque ut clarius differamus, difficultatem istam locorum, nonnisi Graecorum causa facimus, ut illum eligamus locum, quem repudiare Graeci non debeant. Sed ipsi jam terras Ducis suis literis petierunt; ergo nihil est cur Papiam in hac parte contemnamus; Graecisque debemus non parum auscultare, neque enim sine ratione moventur, scientes ducem cum Turcis, (*) unde vetustissimam trahit originem, haereditariam habere familiaritatem, quod, salva fide, vituperari non potest. Idcirco timens Romeorum imperator, ne, se absente, Constantinopolim Turci obsideant, credit Ducem unis literis periculo obviaturum, si Turcorum principi scripserit, Graecos non alia quam fidei causa Italiam petiisse, de qua ille, salvo imperio, non curat, crederetque Duci ista scribenti. Aliis forte non item, a quibus tanquam hostibus sibi verba dari existimaret, & se dolis circumventum opinaretur. Nec illud est non considerandum, Graecos fere omnes imperio Turcorum esse subjectos, curaque ne quam rebellionis suspicionem ingerant dominis, a quibus profecto impedirentur. Nec invitis Turcis deducere Graecos quisquam poterit. Magnum est imperium Turcorum, ingentes Asiaticorum vires; & opes ipsae florentissimae, qui ex Asia in Europa imperium prorogant, totamque Graeciam occupant tanquam Trojanae cultores ruinae, quos Graecia pellere non unius civitatis aut domini, sed totius esset Christianitatis opus. Non vis, sed gratia det nobis Graecos oportet. Ferunt Turci, ut de fide, ut lubet Argolici sentiant, ideoque fidei causa patientur ad concilium proficisci, si nihil contra se machinari, nullaque ordiri sibi fraudes suspicentur. Ad fugiendas ergo suspensiones, Ducis efflagitant urbes, quem sibi nullo pacto suspectum Turci arbitrentur. Nec Constantinopolitanos, invito Turco, venire posse negaverim; sed aliorum etiam habenda est ratio parentum Turcis, quos secum trahendos patriarcha confidit. Quo fit, ut Graecorum causa Papia sit maxime accommodata. Nonnulli tamen, ad terras, inquirunt, si Ducis eatur, non permissuros Venetos Graecis transitum, Genuensesque oblituros gar-

riunt, quod de florentibus illis civitatibus, duobus, (ut ita dixerim) Christianitatis luminibus, nefas est, non solum dicere, sed suspicari, quae solae nos ab orienti defendunt, quae barbaricos reprimunt impetus, quae terras Christianorum ab incurfione tutantur, infideliumque plurimas, non dico Urbes, sed Provincias in media Barbaria bello armisque tenent. Has ne igitur Civitates, arma assidue pro fide gestantes, venientibus ad unionem Graecis putabimus obstituras? Nec bonus est qui ista dicit; neque prudens qui illa credit. Ego tam Venetos, quam Genuenses omnia porrecturos opinor auxilia, quibus rem hanc conficiatis, quocunque Concilium transferatis. Nec de Venetis ambigo, quorum saluum conductum habetis. Genuenses verò brevi missuros se dixere; interim devotas & benevolentiae plenas miserunt epistolas, vestris sese jussibus committentes, qui etiam magna classe, quando oporteret, huic se rei propriis cum corporibus exhiberent. Nihil itaque timeo obstaculi, nihil violentiae Graecis fieri, nisi Turci, ut jam praedixi, molesti sint. Christianorum vero neminem neque scio neque puto ita scelestum, ita iniquum, ita bonorum omnium perverforem, ut huic se negotio opponat. Et quoniam aliqua de propinquitate maris, & itineris brevitate etiam alii dixerunt, non ab re erit de hoc quoque me pauca disputasse. Namque, ut arbitror utque scio, ex locis, qui hodie nominantur, nullus est Graecis quam Papia accessu facilior, nisi terrestre iter facturi sint, quo casu longe proximius habent Utinum. Mari autem venientes Papiam habent propiorem; sive enim Utinum, sive Papiam postulent, Ravennae prius fretum secaturi sunt, quod non magis Papia, quam Utino abest. Graecis vero Papiam petentibus Padus occurrit flumen, ut nostis, ob suam amplitudinem & poetarum carminibus & historiarum scriptis illustre. Ex Pado in Ticinum ascendent, qui ad portas urbis navigium vectitabit. Portus vero Pisanus longe remotior est, Carybdis namque Scyllamque, per quas dubius est transitus, evitantibus Graecis, totus Sicaniae circumundus est orbis; cujus, si qua veteribus fides, non mi-

nus

nus quingentis millibus passuum clauditur ambitus. Neque mihi ob hanc rem Florentinus quispiam succenseat; neque enim hoc ideo dico, quod illi amplissimae urbi memorabilique populo Concilium auferre velim, cujus tanta erga Concilium est cognita caritas, ut nullius magis stupeam oblationes. Qui prima requisitione tantam pecuniarum summam tam effulse promiserit, ut illius etiam populi majora in posterum sperare beneficia debeatis. Sed ne caeci omnino, & rerum videamur ignari; hoc enim quod dico charta illa edocet, qua uti nautae consueverunt. Haec tamen semper ego parvifeci; iter namque duorum triumve dierum nulli dare, aut auferre Concilium debet. Illud verò cavendum est, illudque prospiciendum, ne repudiari a Graecis locus possit. Nec ineleganter homo prudentissimus Gaspar dicebat: quae Graecis promissitis diligentissime adimplenda, qui vel si unum jota diminutum invenerint, licitam se indicarent excusationem habere; sed illud praecipue ponderat ut pecuniae habeantur ac navigia, quas res utrum ex Duce obtinueritis, Isidorus ipse plenissimè demonstravit; quo ex Mediolano reverso, expendite quaeso, an diminutas habueritis responsiones, an aliquid non obtinueritis, an ulla in re difficilem principem experti fueritis? Quinque & octuaginta millia ducatorum mutuo flagitastis, bono vultu, bonoque animo annuit; terras vobis arcesque consignari requiritis, nulla sit resistentia; duas de quadraginta domos sine pensione petitis, concedit facile quod fuerat sine petitione facturus. Taxationes domorum victualiumque postulatis; respondet non minus grate quam liberaliter. Quidquid denique vultis, publico ille solemnique chirographo completurum se obligat. O regalem animum, o liberalem Principem, o inauditam magnificentiam! Hic est quem requiris, Enni: *Amicus certus in re incerta cernitur*. Talis certe ducalis responsio fuit, ut nulla suppletionem indiguerit, nullo adjumento, nulla rescriptione; cujus locum, si statim elegissetis, statim erant parata omnia. Utrum alii sic fecerint, vos videritis. Unumque, obsecro, hic advertite, an cautio subdificilis, an gravia postulentur assigna-

men-

menta. Non essem, hercule, increpandus, si hunc principem nullam petere cautionem dixerim; huiusmodi enim, quae petitur, cautio, non est cautio, sed magis appellanda donatio. *Ex indulgentiis* (9) petit sibi mutuum reddi, ut si nihil indulgentiae reddant, nihil recuperet. Hic est verus filius, verus servitor, verus amicus vester; haec est illa, quam quaerit multis in locis Tullius amicitia: *Amor*, inquit ille, *ex quo amicitia nominata est, princeps est ad benevolentiam conjungendam*. In amicitia autem nihil est fictum, nihil simulatum; sed quidquid id est verum, & voluntarium, quemadmodum in hac Ducis cernimus benevolentia, quem si quis vobis neger amicum, cunctos quippe faciat inimicos. Cujus tanta est affectio, tantaque in hunc coetum caritas, ut vestrarum nullam petitionem abnuat, pecuniasque magis donet, quam mutuo dedat. Jamque propter pecunias nihil est quod Papiæ obiciatis. Nec illos audio, qui se aureos affirmantes, omnibus se Christicolis jactitant ditiores, magnumque auri & argenti pondus se habere gloriantur. Quorsum enim illa dicuntur? Forsthan quia vendi Concilium putant, ut plus offerenti veneat? Quod probri loco vitandum detestandumque est, ne venditum vulgo Concilium dicant. Unum tamen persuasum volo Ducem scilicet ipsum, ubicumque sit opus, quascumque petieritis daturum esse pecunias, neque necessitatibus vestris unquam defuturum: Namque, ut velit, sic etiam poterit invenire pecunias; habet enim, ut scitis, urbem Mediolanum non solum populosissimam, verum etiam pecuniosissimam, ubi totius Galliae togatae cumulati thesauri sint, ex qua nulla non possit haberi summa pecuniarum. At si de populo illo Mediolanensi volumus verum dicere, nullum ego devotiorem vidi, nullum fidiorem, nullum suo Principi obedientiorem, nullum denique meliorem, ob cuius, ut arbitror, bonitatem ac sanctimoniam divino munere actum est, ne illam urbem nostris diebus pestifera lues invaserit. Cui populo nihil erit gratius, quam in sanctissimum usum effudisse pecunias. Ne credite illum munificentissimum Principem ob defectum pecuniarum rem dimissurum, qui

non habendi Concilii cupiditate argentum modo pollicetur, sed ne quod caritate pecuniae in dedecus prolaberemini. Dat ergo, ut satis est, Papia pecuniarum. De navigio non magnam vim facio. Vestro enim, ut scitis, sumptu conducendae armandaeque sunt triremes, nec dissimiliter balistarii, neque tam grandis pecuniarum quantitas petitur, nisi ut navigio balistariorum sufficiat. Depositis enim decem millibus apud Constantinopolim, Graecisque datis xv. millibus, viatico quoque oratoribus Concilii praestito, quod superest in naves longas, balistariosque dispensabitur, quos conducere ubique poteritis; habentibusque pecunias neque balistarii deerunt, neque navigia. Jamque illum Sabaudiensem spectata virtute militem vobis navigia offerentem vidistis, suosque labores promittentem, cujus nobilitas, animique perspicua generositas, non est huic inepta negotio. Quare siue istas, siue alias multis in locis conducere naves poteritis. Placet tamen Duci, ne qua in parte deficiat, triremes etiam reperire, quas unde habeat, aut quomodo habeat, indignum est quod vestigemus. Ratum est enim quodcumque promittit. Hoc tamen non tacebo, navium scilicet illi concessionem non esse difficilem. Si quidem magna cum serenissimo ac magnanimo Rege Aragonum amicitia est, qui suum, quemadmodum facundissime dixit orator, promptus est tam Concilii quam Ducis gratia praestare navigium. Et cui, obsecro, melius haec committeres quam Regi Aragonum? Quis eo diligentius rem fidei pertractet? qui dum adversus infideles bella gessit. An ignoratis Regem illum Catholicum, & fidei zelatorem, magna saepe manu, magnaue classe adversus Afros, Christiani nominis inimicissimos, decertasse? Illa profecto laus, illaque huic gloria tribuatur, Mediterraneum mare sua diligentia ab infidelibus pirais esse custoditum, & quod magno Pompejo decori fuit, ejus concedamus honori, cujus frequenter nisi in pelago classica insonaret tuba, ad ipsam usque litus Etruscum, Libycae naves, hostilesque classes infidelium grassarentur. Sed tamen praestantissimum Regem Jonii, Tyrrhenique maris custodem, qui Sardiniam,

niam, Corsicam, Siciliam, Baleares ac Vulcanias insulas ab omni Saracenorum impetu liberavit: cui magis erit molestum in tanta re fidei non requiri, quam si totam ejus classem dira tempestas absorpserit. Aut igitur regiae naves compaestabuntur, aut marina aliunde vasa compaerientur. Ac de primo principalique membro satis sit dictum.

Transio ad secundum, ubi dicebam talem esse locum oportere, ad quem Papa commode cum Concilio conveniret; nec irrationabiliter. Nam cum Graecos ad unionem sitis vocaturi, dignum est vos prius esse unitos, ne quod scisma, ne quam divisionem, ne quam inter vos controversiam Graeci reperiant. Verisimile etenim est facilius reduci Graecos, si vos unanimes, quam si vos disjunctos agnoscant. Neque ob hanc solum causam, sed ut multa scandala infinitaque mala cessent, quae nostra divisio suscitavit, quam scisma non injuria vocabimus. Hoc est quod regius orator *Simon Caroli*, (10) vir non sapientia solum, sed eloquentia singularis, hoc in loco flagitabat enixe; cujus verba, Patres amplissimi, cum locum eligeretis, vestris debebunt insedere pectoribus, ut summe curetis posse Papam interesse. Nec etiam sanctissimam illam sedem, Petrique verissimum successorum ac Christi vicarium debetis contemnere. Hoc est quidem caput nostrum, quod separatum esse nequaquam convenit; quod nullum sine capite corpus potest esse perfectum. Hic est sponsus ecclesiae, hic magister navis; hic (ut vulgo dicunt) in terris Deus, cui claves regni coelorum per Petrum, alioque Petri successores Christus redemptor noster contulit, quamquam ecclesiae quoque non inficior datas. Hujus tanta est auctoritas, tanta potestas, tanta divinorum concessa mysteriorum cognitio, ut omni honore, omnique veneratione sit dignus; tantaque reverentiae Papalis est dignitas, ut Papam, vel malum, honorare venerarique teneamur. Nec temere Papam quisquam debet, quamcumque libidinem, quodcumque nefas maturaverit, nisi prius ecclesia judicavit. Quid de praesenti summo dicemus Pontifice? Esset mihi de sua nunc sanctimonia sermo, nisi

nisi magnifice oratores regis de ipsius pietate, mansuetudine, aequitate, iustitia, & bonitate dixissent. Nos illud nequaquam inficiamur, SS. D. Nostrum in futuro Concilio fore necessarium, ut non auctoritate solum, sed etiam morum honestate proficiat. Nunc videndum commodam ne sibi Papiam centeamus. Et quemadmodum mea fert opinio, nihil est, quod hic locus Papae displiceat, sive commoditatem viarum, sive securitatem percipiat. Ex Bononia usque Papiam parum itineris interjacet, via tuta & plana, sive terra, sive aqua aptissimum iter. Neque locus est aliquis eligibilis ad quem Papae facilior sit accessus. Tutus praeterea sibi locus est quod neque cum civibus, neque cum Principe aliqua sibi lis est. Multumque demiror nonnullorum temeritatem inter Papam ducemque esse contententium inimicitias. Unde enim hoc dicant, nescio; forsitan utriusque introspiciunt animos, de aliena mente vaticinantes? Ego scio Ducem Mediolani nunquam inimicum appellasse Papam, nunquam adversarium, nunquam contrarium, nunquam minus sobrium de summo Pontifice verbum effudisse. Caeterum magna reverentia summaque veneratione semper Patrem sanctissimum, semperque Dominum clementissimum vocitasse; ut si qua unquam indignatio fuerit, victus Ducali patientia summus Pontifex, nil aliud Duci posset dicere, nisi quod solus adversus iram vera arma, verasque vires, quibus se tutaretur, invenisset, sicut in Tusculano Senatu dixisse Camillum Livius refert. Nunquid praeterea non novimus (11) inimicitias, si quae fuerant, exacto jam anno per pacem sopitas? Cujus mediatores fuerunt viri optimi, atque rarissimi Cardinales, Sanctae Crucis, & Sancti Petri a vestro facerrimo coetu ob eam rem Florentiam destinati. Conditiones pacis secundum Papam dictae; post eam nihil unquam odiosum inter eos contigit. Sed ut videatis manifestissima benevolentiae indicia, hic animum paulisper intendite. Defecerunt a Duce Gennenses, qui cum bello undique premerentur, libertatis servandae gratia cum Venetis, ac Florentiniis foedera percusserunt. Tum Papa ingens Duci bellum imminere cognoscens, imparemque tantis viribus eum

Bononia Papiam iter expeditius est si per terram, quam si per aquam insituetur.

Nicolaum.
Albergatum.

existimans, ne periculoso nimis proelio urgeretur, (12) *auctorem se pacis obtulit*, virumque omnium opinione probatissimum Cardinalem S. Crucis misit, qui Ducem de pace requireret, ipse alios flexurus. Quo inspecto animo, omnem Dux ipse litem, omnemque controversiam Sanctissimo D. Nostro commisit, arbitrumque & amicabilem compositorem inter se atque hostes Papam elegit. Cujus rei veritatem, nisi agnitam omnibus scirem, Roberti Florentini, novitatum diligentissimi exactoris, testimonium implorarem, apud quem non unae literae reperirentur. Vidi ego hinc oculis apostolicas literas paternae charitatis, & exuberantis plenas dilectionis, quae Duci directae fuerant, ut nihil filiis parentes solent scribere dulcius. Sed ponamus fore inimicitias. Nunquid terram inimici Papiam dicet, quae cum in vestra futura sit manu, inimici reputari non potest, nisi Concilium existimet inimicum. Libere namque in manibus vestris daturum se Urbem Dux pollicetur; quo facto nihil erit quod Papae timendum sit: ac si quid securius Papa exigar, nihil est quod illum principem negaturum rear. Adest orator suus, vir clarus atque facundus, Christophorus de Velate. Expetite securitates; an adeo difficilis res ista censetur, ut inveniri modus nequeat? Certe non video cur magis alii, quam Dux, dare Papae securitatem valeant. Sunt in hoc Concilio Cardinales, alique Praelati quamplures; sunt etiam in Romana Curia, quorum neque vobis, neque Papae suspecta est fides. Committite his gubernaculum Civitatis; jurent in manibus horum officiales, civesque; si oporteat, fidelitatis exhibeant juramentum. Quo tunc jure aut Urbem Papa contemnat in manibus suorum, possit amicorum; aut quò ibit, si huc non veniat? Quod si iste modus non placet, excogitate alios; nihil negare Ducem invenietis quod rationi consentaneum judicabitis. Caeterum, si nihil horum recipitis, ostendam vobis denique, cum requiretis, etiam in civitate Papiensi Summi Pontificis non abesse consensum. Nunc istud praetereamus. Satis namque mihi fuerit ei locum reculandi abstulisse, quem venire nolentem cogere non pos-

se

femus. Sat fuerit si venire eum commode posse ostensum est. Reitat Concilium quoque cum Papa illic commode monstrare futurum, quoniam, licet cuncti ad reductionem Graecorum Papam clamitent necessarium; ego non minus puto Concilium opportunum. Concilium namque rem inchoavit; Concilium, si omittatur, dedecus; si perficiatur, laus sit sequutura. Concilium eligere locum debet; Concilium pecunias invenire, ac trimes oportet mittere; Concilium denique totius rei consummationi supereminet. Exigit ergo res ista non minus Concilii, quam Papae praesentiam; idcirco locum utrisque aptum debetis eligere. Haec esse Christianissimi Regis Francorum, ejusque oratorum arbitror intentionem. Quis enim non sanctissimum illius gloriosissimi Regis propositum interpretetur? Quis de tali tantoque Rege non castè, atque optime suspicetur? Etenim sive antecessorum ejus gesta consideramus, sive vitam ipsius ante oculos proponamus, regnum illud amplissimum, longe lateque patens, semper fuisse tutamen & ornamentum fidei cognosceamus. De qua re si dicere velim, prius dies quam verba deficiant. Pleni namque sunt codices historiarumque libri; majorumque Regum clarissima gesta divinis quasi laudibus ubique gentium celebrantur; torque fuerunt illius regni egregia pro fide facinora, ut non solum inter regna principatum obtinuerit, sed christianissimum, quadam ultra caetera excellentia, meruerit appellari. Sed quid ego ista commemoro, quae meis dictis facio viltora? Taceo de illo gymnasio memorabili, & famosa schola Parisensi, cujus doctrina incredibile dictu est quantum fidei praestiterit incrementum; quam veteres Reges singulari semper reverentia prosequuti dicuntur. Neque a praedecessoribus suis modernum Regem degenerantem, cernimus; sed Regibus quibusque superioribus, belli pacisque artibus, & gloria parem. De cujus inclita iustitia, ac religione, quamvis multa possumus ordiri, illud prae caeteris adnotemus, quod erga universalem Ecclesiam sacrosanctumque Concilium fecitavit. Inter Papam & vos olim illa prior dissensio fuit, quod hic vos Concilium dicere, ille negare.

C 2

Ec-

Ecclesiam Gallicanam Rex consuluit, qua Concilium hic esse declarante, omni vos favore juvandos statuit. Missi e vestigio (13) oratores viri ex Archiepiscopali, Episcopali-que dignitate, tum doctrina, tum etiam bonitate praecitantes; qui jam quantum vobiscum animum in agro Domini-
co laborantes ducunt. Pecuniae ex Regno ad utilitatem Concilii detrahi permittit. Mandatum ut Praelati proficiscantur ad Concilium; auxilium datum quodcumque petatum a vobis est. Et quid aliud de ipso dixerim Rege? Nisi quod inter alios sibi praecipue teneamur, cujus auxilio defensi servatique sumus. *Et quae melior est, inquit Cicero, in hominum genere natura, quam eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur?* O Regem ergo gloriosissimum, o Principem excellentissimum, o verè christianissimum, Fidei defensorem: Tu Ecclesiam defendis; Tu Fidei consulis; tu Concilium veneraris; tu es quem merito honorare, perpetuisque praeconiis debemus extollere. Hic cum crebras inter nos, ac summum Pontificem, dissensiones cerneret, saepe numero ad pacem laboravit, nunc vobis, nunc summo Pontifici supplicans tolli dissidium. Nec aliud Simon, collegaeque rogitant, nisi ut Concilium cum Papa conveniat, omnesque discordiarum fomites amputentur. Quis hic, obsecro, irascatur? Non rectae, sanctaeque illae sunt voces? Non omnes idem cupitis? Ego sane, nisi aliud sentio, non possum militarem illum virum non laudare. Rem namque optimam, & concessu dignissimam petit. Commonet Schismatis evitare causas, communem Papae locum, petit, neque specialius quicquam dicit, neque locum aliquem nominatim repudiat. Cujus (nisi fallor) verba Papiam nobis suadent. Vult enim Papam, & Concilium simul esse, concordiamque utrinque fieri, cujus non nisi tres esse vias considero: ut vel Papae omnino mos geratur, vel vobis, aut transactio quaedam ligiorum, fiat. Sperare superiora vanum reor. Ad tertiam rem missus est Simon ut communis utriusque locus eligatur. Et quis obsecro, Papiam communior, aut aptior, atque utriusque commodior? Gravior forsitan alius Papae locus esset,

esset, qui tamen vobis non esset tutus. Sed nondum Simouem audiui dicentem, ut in securum eligatis locum, quod nec iple diceret, nec suo Regi in mentem caderet; cujus ea semper consuetudo fuit, ut prius consulere, deinde Concilio iudicium dimitteret, suumque sensum, universalis Ecclesiae posponeret opinioni. Quamquam, si licet dicere, nimium vos hodie Patres desertis principibus, nec quidquam audetis agere quod principibus non libuerit. Quod ego sanè non laudo, quoniam non sic majores nostros invenio factitasse, nec sic se Apostolos habuisse, qui licet totum contra se mundum haberent, veritatem tamen ubique praedicabant, neque minas, neque mortem, aut teterrimos cruciatus pro veritate diffugiebant. Quibus rebus factum est, ut totum orbem, Christianum nomen impleverit. Ubi vero mortis timor invasit, & divitiarum cupido supervenit, deserta veritas, & incognita iustitia jacet. Aut verius cum Satyro dixerimus:

Juven. Satyr.
VI. vers. 19.

..... Jamdudum ad superos Astraea recessit;
Hac comite atque duae pariter fugiere sorores.

Hinc diminutus populus Christianus, & auctae infidelium sectae. Verè ille riteque olim dicebat (14) *Archiepiscopus Mediolanensis*, quem hoc in templo sepultum habetis; verè multi alii. *Agamus*, inquit ille, *quod nobis & iustitia dignum est; quidquid exinde sequatur, aequo patiamur animo*. Cujus vel mortui verba ne contemnite rogo. Agite quod dignum hac congregatione putatis. Nemo vos deseret, nemo adversus erit. Cuncti vobis principes favebunt beneficientibus. Sic Caesareum culmen, augustalemque majestatem vobiscum habebitis. Sic Francorum; sic alii ex ordine reges vobis parebunt. Et quantum ad locum attinet, nemo est principum qui spernere Papiam debeat, ubi & Papa optimè, & Concilium valeat convenire. Nondum tamen excusimus quomodo Papiæ securum possit esse Concilium; id enim ad ultimum orationis nostrae membrum reservavimus. Nunc ad tertiam transcamus. Hujus partis est ostendere non do-

domos solum, sed viſualia quoque ubertim ſuppeterē, in qua re non multum erit negotii. Ipſa enim res ſe-
 manifeſtat. Ut tamen de hac etiam parte diſſeramus.
 Ex toto dominio ſuo Duci placet, ut, quam velitis,
 urbem eligatis. Quis neſcit Galliam ipſam, quae circa
 Padum jacet, & eſſe, & a Cicerone dici ſorem Italiae?
 Aut quis regionem illam cum aliis aequiparet agris?
 Cum hujus tanta ubertas, tantaque feracitas ſit, ut ſem-
 per abunde ſuppleverit, quamvis jam multis, non dico
 annis, ſed ſaeculis continuo ſit bello agitata. Alibi ve-
 ro nonnullae provinciae ſunt adeo ſteriles, adeo infœ-
 cundae, ut non ſuſcepto bello, ſed audito belli nomine
 exhauriantur. Hic verò plurimae ſunt urbes recipiendo
 Concilio & alendo ſufficientes. Nam, ut Mediolanum
 taceamus, Urbem populoliſſimam, quae, ut ſemper fuit,
 ſic modo eſt caput Inſubrium. Quid de Papiā, Placen-
 tia, Parma, Cremona dixerimus? Omiſſis aliis Papiam
 expendamus. Eſt proſecto illa Urbs ſplendiſſimis, com-
 modiſſimiſque ornata domibus. Teſtes voco ex hac con-
 cione quamplurimos, qui me, ſi mentiar, reprehendant:
 Notam namque rem dico. Hic moderni genitor Ducis
 cohabitavit, princeps omnium ſua aetate conſultiſſimus;
 hic curiam continuo tenuit, quam magni Domini, omniſ-
 que ſere nobilitas Italiae ſequebantur. Ob quam rem
 multa ingentia palatia & ampliſſimae ſunt aedes aedifi-
 catae. Curiales namque, ut ſit, certatim ſibi magnifi-
 cas conſtruebant domos, quod quiſque ditior, quod quiſ-
 que mundior videri volebat. Illic palatium eſt quod Ca-
 ſtellum appellant ingenti ſoſſa circumdatum, de cujus
 amplitudine illud retuliſſe ſufficiat, quod auguſtalis,
 Pontificaliſque curiae capax exiſtimetur, cujus pulchri-
 tudinem, ac commoditatem omnis oratio comminuere
 videatur; hinc Urbi adjacet; illinc Ducali viridario ſu-
 pereminet, operi omnium maximo atque excellentiſſimo,
 cui Parco eſt nomen venationibus piſcationibuſque con-
 ſtructo, ubi ſeras innumerabiles viginti millia paſſuum
 complexus murus obſervat. De cujus rei amoenitate ac
 voluptate nonnulla diſſererem, niſi omnem a vobis con-
 temni voluptatem delicialiſque omnes parvi exiſtimari co-
 gnoſ-

Joannes Ga-
 leſtius Vice-
 Comes.

gnossem. Vino praeterea, curatque eduliis adiacens Patria maxime abundat. Nec Varronem in illa audio prorumpentem verba: *Optima ad victum fert, ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Casinas oleum, Tusculanus fenum, mel Tarentinus, pisces Tyberis*. Haec suo forsitan tempore ita erant; modo haec omnia Papienses habent, caeterique Longobardorum populi. Foeni & bladi plus legunt quam ipsi cupiant cives; omnis pomi copia est ingens. Quidquid abest, Ticini flumen advehere potest. Sed quid immoror? Infubres, ut scitis, populi nunquam externo tritico victitant; sed suum ipsi caeteris provinciis subministrant. Quo fit, ut summam semper in Papia victualium copiam sitis habitori. Nec aliquis Italus vobis minori pretio victum dabit. Nolo probare quod per se patet. Sed quaerite alias Urbes, & rerum pretia investigate. Quod tribus denariis alibi emetis, duorum hic denariorum pretium habebit. Neque disputatione res indiget. Quare taxationem rerum vestro iudicio Dux committit; frustra quae de fertilitate patriae urbisque commoditate sermonem facio, quod omnia illa maiora esse cognoscitis, quam ego dicam. Illa vero parvipendo, quae dicuntur, oportere Graecos Latinam Ecclesiam magnificam invenire; quod tamen, si quid habet momenti, ubi melius quam in Papia invenietis? Quo enim honore, qua magnificentia, qua pompa, quo sumptu Constantinopolitanum Imperatorem ab Duce recipi aestimatis? An quisquam vivit hoc Duce ad sumptum effusior, aut ad magnificentiam animatior? De cuius largitionibus stupenda magis quam credibilis narratio videretur. Cai liberalitatem aliquam exercenti sua solum voluntas sufficit. Videbunt huius Principis excellentiam Graeci singulari quadam admiratione ac stupore, idque oculis perspicient quod auribus aliquando cognoverant, verumque illud Homeri experientur dicentis famam nunquam penitus vanam esse quam populi multi decantant. Immo & rem famam maiorem invenient. Ibunt nonnunquam Mediolanum, ubi populum numerosum, ubi opulentissimos cives, ubi florantissimas opes agnoscant; ubi alterum pene orbem

videre videbuntur. Tot artifices, tot pompas nunquam satis spectasse dicent. Quod si magnificentia venerabilem reddit Ecclesiam, illa est potissime civitas eligenda. Sed vana sunt haec, mihi credite, anilesque delirationes. Non sunt Graeci extra orbem positi, qui Latinum genus, Latinasque vires ignorent. Mediterranei sunt populi, Junio brevi freto ab Italia discreti. Quatuor namque & viginti horis secundum pelagus secundus facit ventus. Quod a Brundisio in Epirum pergit, Siciliamque olim Graeciam fuisse, totamque Calabriam magnam Graeciam appellatam, nemo qui veteres lecitat, ignorabit. Romaeque tantam fuisse Graecorum multitudi-

Sat. III. vers. 60. ut in illa Juvenalis verba proruperit:

Non possum ferre, Quirites, Graecam Urbem.

Sed ne longius a proposito divertamus. Illud mihi satis probatum videtur, quod de rerum copia, domorumque commoditate requirebatur.

De postremo jam membro tempus admonet disputare; de securitate scilicet, libertateque loci, quae duplici a nobis modo considerata videntur, ut tuti in loco simus. & ad locum tuti eamus. Refero de secundo, in quo illud non est ignorandum, quod huic urbi nullum propiorem locum nominavimus. Septem dierum iter de cujus securitate, ut opinor, nulla est ambiguitas. Jacent medii Svitensium campi, sive ut verius dicamus, alpes; heminum cum bellicosissimorum, tum etiam pacis, & iustitiae tenacissimorum, quorum terras percurrentibus vobis nulla latronum violentia sit timenda. Montem vero S. Bernardi transituris religiosissimi Principis Ducis Sabaudiae occurrit territorium, qui pacis semper amator, cultorque tranquillitatis est habitus; quem religio sanctissimaque iustitia cunctis subditis miro modo colendum, divinisque quodammodo laudibus celebrandum efficit; cujus terras nemo non secure percurrit. Ex his duobus territoriiis, nullo intersecante domino, in terras ipsius Philippi descendetis vobis non modo tutas sed amicissimas. Ac si cui timendum videtur, offeruntur a principe arces singulae,

Vulgo Svit-
geri.

gulae, quas vestrum iter securius aestimabitis esse facturam. En cernitis Ducale territorium in faucibus Galliarum & Alamanniae constitutum, ut quamprimum intretis Italiam Ducales arces occurrant; nec procul ab alpiibus Papiam inveniatis jacentem. Quae res faciunt, ut securitatem ad locum tutissimam habeatis, qualem si qui alii praestent, ipsi judicetis. In loco jam reitae securitatem, ac libertatem ostendere, quas esse Papiæ constebimini, si vestra esse in manu civitatem ostendero; si quietos placidosque cives monstravero; si salubrem aërem docuero; & si vos de Principe commonuero posse confidere. Futuram in manu vestra civitatem jam supra dictum est; nec solum urbem, sed adjacentia simul oppida, arcesque daturum se Ducem intellexistis. Nec dubium est quin de se quisque magis quam de altero confidat, cum vix aliqui dicant non esse Praelatos ad regendas urbes accommodos, dominiaque civitatum male a Sacerdotibus regi contendant. Quod a Bohemica dementia tabificoque Ussiarum errore non multum abest, qui omni, ut scitis, dominio spoliandos Sacerdotes asseverabant. Et quis, oro, melius aut rectius urbes gubernavit Martino V.? Nolo alios numerare Pontifices: longus ordo sese Praelatorum offerret, qui magnis praesidentes urbibus, subditos in pace ac justitia pulcherrime tenuerunt. Dicere vero ineptos fore ad regimen Sacerdotes, nihil est aliud quam vos omnes contemnere, Constantinumque Caesarem reprehendere, cuius munere civitatum dominia suscepistis. Sileant ergo qui talia submurmurant, neque vos condemnent, qui petendas arces oratoribus commisitistis. In potestate igitur civitatem habebitis, custodes arcibus imponetis, officiales quoslibet ordinabitis; juramentum fidelitatis recipietis; & ubi, obsecro, liberius esse potestis? Ubi tutius? Aliam quoque securitatem, si quam petieritis, facile impetratu erit. Civium modo naturam examinemus, quae pro vestra securitate non est parum considerare. Plenum namque periculi est inter cives vivere, qui ipsi inter se divisi discordiosique sint, qui nullo inter se pacto cohaereant. Talibus enim in civitatibus necesse

Pii II. Orat. pars I.

D

est

est saepe immutari regimina; nunc unum esse, nunc alium Principatum; neque innovari sine discrimine res possunt; & quemadmodum ait Comicus: *Non fit sine periculo magnum facinus & memorabile*. Quod intelligo non solum eorum qui agunt, sed spectantium etiam. Sed nihil horum in Urbe Papiensium trepidabitur. Est enim populus placidus, quieti & otio deditus, cives perurbani, non belli aut intestinarum avidi discordiarum; sed suis occupati possessionibus, plurimum tempus in agricultura consumunt; & juxta Graecum proverbium, quam quisque artem novit in hac se exercet. Nec vano libertatis nomine gloriantur quemadmodum aliqui, qui tum se liberos vocant cum maximè serviunt, & subesse quampluribus liberum fore dicunt. Ego vero quietiorem populo Papiensi nullum adhuc reperi, qui & tuo semper Principi obedivit, & devotissimus Ecclesiae fuit. Aëris nunc salubritas pernoscat, quem purissimum esse apud Ticinum reperietis. Nullae ibi foedae paludes exhalant; non maritima stagna putredinem suggerunt; non crebrae pestes invadunt; non aestus immensi, intemperatique solares radii, aut montani venti officiant sanitati. Quod si Basileae similem quaerimus civitatem, Papiam profecto est, quae Basiliensem nobis & libertatem & sanitatem praestet, quam hic permaximam sumus experti. Nam sive aëris salubritas fuit, sive miraculosa magni Dei bonitas id concessit; sextum hic jam trahentes annum, incredibili omnes sanitate praestitimus. Nec de libertate expedit disputare; libere enim hic loqui, libereque facere quodcumque libuit, nunquam estis prohibiti; nec cives vestris se unquam actionibus opposuerunt, ut qui Germanicam nobilitatem redolent. De Germanorum namque fide, gravitate, constantia nihil satis explicare possem. Non sunt ad promittendum faciles; sed promissa inconcusse inviolateque custodiunt. Emori malunt, quam juramento deficere; apud quos facile sit multos Attilio Regulo similes invenire, qui primo Punico bello fidem hostibus servare voluit, quam mortem & foedum corporis effugere laniatum. Haec profecto constantia Germanorum, haec fides, haec gravitas Alaman-

nae,

niae, ut tenacissime fidem servant. Cujus rei memores Bassienses nihil vobis promissum commutarunt; apud quos utinam quod reitatur negotii consummare possemus, ne aliorum fidem probaturi essemus. Si tamen pericula volumus evitare, Papiensis est nobis civitas adeunda, ubi quemadmodum dixi, & civium grata conversatio est, & aëris perpetua salubritas. Si quando tamen locum mutare oporteret, non desunt in territorio Principis commodissimae civitates, quarum, sicut de Papia est dictum, dominium haberetis. Neque enim futuri casus sunt a nobis non cogitandi; sed sicut apud Euripidem Theseus, facere nos decet, cujus illa sunt verba a Cicerone in Latinum conversa:

*Nam qui haec audita a docto meminisse viro,
Futuras mecum commentabar miseras,
Aut mortem acerbam, aut exilii moestam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Ut si qua injecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.*

f. recent.

Quae non ideo solum dicta confirmo, ut malum fiat praemeditatione levius; sed ut praevidentes mala diffugiamus. Et quantum ad nos attinet, illud in eligendo loco desideremus, ut venientem pestem, aliamve mali molem possimus evitare, sicut in urbe cernimus Papiensi, qua seu peste, seu alia causa dimittenda, aliam e vestigio urbem inveniamus Concilii capacem & rerum abundantem omnium. Ac de aëris salubritate sufficiat.

Principis verò fides quanti a vobis, celeberrimi Patres, sit habenda, extremo praesentique loco retinui. De qua re abunde putavero dictum, cum ejus Principis erga Ecclesiam devotionem, erga vos ipsos sacrumque Concilium dilectionem, erga subditos justitiam & aequitatem, erga hostes clementiam & mansuetudinem, erga omnes magnificentiam & benignitatem ostendero. Quibus absolutis quis neget summam in hoc Principe fidem habendam? Quas res me nunc peroraturum utinam digna rebus sequeretur facundia. Meritus es namque, victoriosissime Princeps, de quo summi oratores & clarissima poetarum ingenia fatigentur. Sed da-

bis Aeneae veniam, si non ut vellet, sed ut potest tuam causam perorabit. Vos quoque, Patres amplissimi, desinite admirari, si non dignam tanto Principe orationem audietis; tot sunt enim illius stupendae virtutes, tot miranda gesta, tot pacis & belli incredibiles artes, ut inferior omnis oratio videri debeat. Sed pergo ut in buccam venit, ac de sua erga Ecclesiam devotione duo quam brevissime absolvam. (15) Braccius hostis Ecclesiae immanissimus, cum multa Romanae Sedis oppida, urbesque invasisset, ac multas provincias vi occupasset, urbem insignem Aquilam eo animo obsedit, ut ea capta bellum urbi, obsidionemque admooveret, tantusque in urbe metus & trepidatio fuit, ut non urbis defendendae, sed faciendae fugae consilium esse putarent. Nec minor agitatio Romae, tumultusque fuit, victore apud Cannas Annibale omniique Romanorum prostrato exercitu, cum perditam spem fore desperatam comploratamque Rempublicam nonnulli juvenes de aufugio cogitabant. Tum Papae auxilia Dux misit, pecuniisque copiisque Papam juvit. Cumque ad manum devenere Ducales copiae plurimum valuerunt, eoque proelio victoriam pepererunt, ut victum Braccium Duci adscriberent. Omitto classem ingentem rogatu (16) Papae Martini in Apuliam destinatam, Cajetamque receptam, & alia classis illius spectata facinora. Illud quis non summe collaudet, AEmiliam, quam modo Romandiolam dicimus, ex manibus tyrannorum vi captam, Papae sine contradictione esse. Nunquam hic Princeps Summis Pontificibus adversatus est, nunquam Ecclesiae defuit auxilio, nunquam apostolica mandata contempsit, modumque Pontifici ut Patri, ut Domino, ut Christi Vicario semper obtemperavit, primusque omnium Principum praestitit obedientiam. Si quid postea dissidii fuit, hinc processit origo. Ipse tamen nunquam Papae famulatum negavit, quod illa in sede sedentem, nunquam contemnendum censuit. Qualis vero erga Concilium fuerit vestrum neminem arbitror praeterire; nec me aliquis reprehendat, si hunc defensorem Concilii nominaverim, quem non ignoratur cum magno suorum sumptu semper hic Praelatorum frequentiam tenuisse, citasseque, ne defectu suppositorum Concilium deperiret. Cumque requi-

locus corruptus.

rendi Principes in adhaesionem essent, hujus Praelati praesto fuere, qui suis sumptibus obirent munera legationum, quorum nullus aut labori pepercit, aut sumptui; atque ut scirem quid magna cum diligentia in hoc Concilio, & extra Concilium ab Episcopo Albigamensi (17) est geitum, viro non solum genere, sed animi virtute nobilissimo. Quid de aliis dicam? Hunc Episcopus Novariensis ad Regem Franciae destinatus; hinc Laudensis in Angliam missus. In remotissimam usque Poloniam, Parmensis Episcopus jussus est ire. Quo tempore ille vivebat, cujus modo insignia viduis depicta tapetibus cernitis ante oculos, moderni geaitor regis, cui Deus adversus infidelium impetus omnes conatus secundos efficiat. Ad Regem vero Aragonum Riccius Abbas S. Ambrosii in Siciliam usque perrexit. Nec tu, potentissime Princeps Burgundorum, ab Longobardis Praelatis fuisti praetermissus. Abbati namque de Cereto Patri integerimo, ea legatio obvenit, quem tu propter Patriam, propterque Dominum laeto vultu & gratissimo animo recepisti, non ignarus quantum tibi Dux ille Mediolanensis afficiatur, qui nihil magis exoptat quam tuae morem gerere voluntati. Apostolorum mihi illa tempora videbantur, cum orbis provincias inter se sortiti, suam quisque legationem suscepit Evangelium praedicaturus. Cujus rei non abfimilem curam, Ducales Praelati receperunt, quoniam tunc alii aberant. Repetite beneficia in vos collata, obsecro; considerate si jamdiu hinc abissetis, nisi ipse favisset; videte si quid est unquam petiti, quod non sit impetratum. Videte si hujus Concilii bene gesta semper collaudarit, observarique jusserit; videte si gentes armorum, si pedites, si equites, si pecuniam, si terras, si seipsum vobis obtulerit. Videte si quid promiserit quod non impleverit; videte si vos semper magna dilectione fuerit prosequutus. Hic Cardinalibus ad Concilium venientibus naves dedit; hic securum transitum omnibus praestitit; hic omnibus modis nos juvit, qui non modo hoc, modo illud, (ut plerique) sed semper idem dixit, fecitque. Neque ut exprobreum ista dico, sed ut ejus erga vos fidem recognoscerem.

Bartholomaeus Vicecomes. Gerardus de Landriano. Delphinus de Pergula. Vladislavus II. Poloniae Rex obiit anno 1434.

scentes, de ipso potius, quam de alio confidatis, caveatisque ne quam ingratitude ostendatis; quam rem in divina mente, almoque illo Spiritu, qui praesidere in Concilio creditur, nefas est nominare. Illudque evitate, ne vobis dici possit, quod dictum esse quondam Cicero narrat. Nam cum C. Laelio (bono & spectato viro consulatum petenti) non mos gestus, magis populus a bono consule, quam a bono populo repulsus consul dicebatur. Pergo ad alia, justitiaeque erga subditos ministrandae, aequitatisve servandae ducale studium vel in eo potestis comprehendere quod ab omnibus subditis peraeque diligitur. Percurrite ejus territorium, omnes uno ore videbitis de suo Principe bene dicere, sibi bene optare, superosque rogare ut superites ac longaevus fiat. Nullum Principi maledicere; nullum nisi magnifice amplissimeque de suo sentientes Principe invenietis. Quam rem nemo ex justitia natam negaverit. Eò pertinet quod de Sperone aliisque plerisque factum est, quos cum ipse in subditos graves, acerbos, contumeliososque reperisset, ab se penitus abdicavit, omnique magistratu dejecit. Ex quo fit, ut ejus dominatus altissimis defixus radicibus existat; est enim in amore, ac charitate fundatus, non in timore, qui, ut dicit orator, non est diurnus magister officii. Nec illud quoque praeterire, quod nemo magis mortem hominis abhorret; nemo magis invitus torqueri homines audit. Sed de sua in hostes mansuetudine jam sermo desideratur, in qua re non erit absurdum si ea de hoc Principe dixerimus, quae de Senatu Populoque Romano Scipio dixit, quem beneficio, quam metu obligare homines malle, exterisque gentes fide ac societate junctas habere, quam tui subjectas servitio asseverabat. Qua laude hunc esse dignum ducem paucis colligemus exemplis. Victus adverso praelio Carolus Malatesta captivus Duci deditur. Expectatis necem aut carceres? nullo receptus supercilio fortunatius sibi fuisse vinci quam vicisse expertus est. Quid alios exercituum Duces commemorem, qui in hujus deducti potestate tantam clementiam invenerunt, ut jam plerique didicerint, tutius esse huic Principi ad-

ver-

versari quam favere. Sunt enim quidam homines, qui velut equi, quanto magis illis indulgetur, tanto majori petulantia sunt. Franciscus Carminiola sub hoc Principe imitavit, divitiisque, honoreque auctus ad hostes confugit, magnaque classe veterem saepe dominum affecit. Hujus apud hostes defuncti filias suscepit, egregioque matrimonio copulavit, uxori Carminiolae bona omnia restituit. Qualem vero Serenissimis se Aragoniae Navarraeque Regibus exhibuerit, nulla terrarum portio non audit; hoc omnem exsuperat magnificentiam. En Dux ipse cum alibi alios, hic se ipsum magnificentia superavit. O genus egregium! o proles verissima Galeatii! Est ne hominum ulla conditio, quae non te diligat? Est ne gens ulla tam barbara, tam effera, tam ab omni humanitate alienata, quae tuo nomini non afficiatur? Hic est quem colere omnes debent, cum propter virtutem & probitatem, sicut Cicero credit, etiam eos quos nunquam vidimus, diligamus; quem hostes, sicut ego puto, talia in dies audientes non possunt non laudare. Hunc ergo quis neget erga omnes esse benignum, cum benignissimum semper in hostes repererimus? Quis unquam ad eum venit non benigne magnificeque receptus? Incredibile vobis videretur, si pecuniarum illam explicarem summam, qua quotannis transeuntes dominos & ad se venientes honorat oratores. Cujus rei, si Papiam elegeritis, experimentum Principum oratores, Praelatique videbunt, quorum nemo indonatus abibit. Esset mihi magna copia memorandi plurimos, qui domo extorres, patriaque pulsi, ducali pecunia vitam agunt. Sed jam finem nostra poscit oratio. Quare ea quae ab initio sumus polliciti non probasse solum, sed ostendisse planius opinamur. Quare cum hujus Principis devotionem erga vos & Ecclesiam non minimam neque vulgarem dignoscatis, cum pium, cum justum, cum clementem, cum magnificentissimum Ducem videatis; quid est quod ejus vobis suspectam fidem faciat? Quis timor, quae dubitatio, quae suspicio de ipso potest concipi Duce? Nihil profecto est quod Papiam repudiatis. Hic quae ad Graecos opus sunt habetis; hic Papa cum Concilio potest con-

convenire; hic domos egregias; hic victualium invenietis copiam; hic securitas, hic libertas ostenditur; hic Principem nacti estis, cujus vetus & probata est amicitia, quem si novis postponatis amicis, a Ciceronis consilio recedetis, cujus haec de amicitia verba leguntur: *Existit autem hoc loco quaedam quaestio subdificilis, numquid amici novi digni amicitia veteribus amicis sint anteponendi. Homine indigna dubitatio.* Non enim debet esse amicitiarum, sicut aliarum rerum societas, veterrima quaeque, ut ea vina quae vetustatem ferunt, esse debent suavissima. Verum illud est quod dicitur, modios multos salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. Pythagoras vero haud iniiciendam unicuique dexteram dicebat, id est non prompte, aut inconsulto conciliari oportere, sicut Plutarchus interpretatur. Idem quoque ait, quae nigrantes habent caudas, gustari non oportere: quae ideo dicta sunt ut in rebus agendis illorum condiciones diligenter investigemus, cum quibus contrahimus. Hoc etiam facit, ut intentiones eorum considerare debeatis qui Concilium petunt. In qua re de aliis vos judicetis. Ego de Duce dicam: quae tres causae potissimum movent, ut requisitus satisficiat, ut in re fidei praesto sit, ut ab omni vos periculo subtrahat. Versatus namque in rebus arduis Princeps, multorum dominorum diversarumque communitatum per exploratores secreta cognoscit, timetque ne locum eligatis, qui vobis perditioni fiet. Cupit ab omni vos fraude omnique periculo eripere. In qua re, Patres optimi, sic precor excubetis, ut nihil improvisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino novum. Atque ita acerrimam in omnes partes aciem intendatis, ne qua fraude capiamini. Hic, te precor, humanissime Pater Cardinalis S. Sabinae, intendas, ne quam pluribus annis, summo labore, summaque vigilantia famam perquisivisti, unus dies eripiat. Quamquam quidquid eveniat Bohemicae reductionis te laus assequatur. Sed majorem tibi Graecia laudem attulerit, si locum periculosum effugias, in eo consenties, in eoque alios animabis, ubi sine periculo maturari negotium possit. Nec te inoratum, inter-

gerri-

gerime Pater, relinquam Cardinalis S. Petri, qui non solum tuo hic nomine sed populi, regioque hic praesides; aspice quod de te dignum est, quod Summo Pontifici conveniat, quod Regi illi potentissimo victoriosissimoque consentaneum existimas. Neque te hic, neque tuum Regem passio ducit; ille pro fide in patria pugnat, de cujus laudibus bellicisque triumphis nonnihil explicuissim, nisi oratores ejus viros literatissimos atque ornatissimos Patres Conchensem, Burgensemque Praesulem ante oculos cernerem, qui & ornatius, & melius rem valeant absolvere. Tu hic rei fidei curam adhibes; nunc opus, nunc labor est, nunc tua industria viderit, ne loco inepto consentiamus. At te, praestantissime Pater Cardinalis Arelatensis, tanto minus oravero, quanto magis ad rem ipsam te video animatum. Quod si unquam invigilasti, si semper constans firmusque tuisti, si semper Concilii profectum desiderasti, hic aures, hic mentem arrige; nunc tua probitas, nunc tua diligentia pateat. Idecirco namque Cardinales vocamini, quia quasi cardines Ecclesiam sustinetis. Sic vos alios Praelatos oro, ac obtestor. Sic vos omnes precor Ecclesiasticos: aspiciete quae fidei, quae justitiae sunt, abicite passiones, Regem illum christianissimum imitemini, qui nulla victus cupiditate ibi locum eligi rogat, ubi geri negotium melius existimetis; ubi quae fidei & quae concordiae sunt valeant terminari. Quae secundum alios alibi, secundum me tutius in Papia conficiantur. Nec enim video quo commodius, aut liberius esse possitis. Itur namque ad Principem benignum & vestri coetus amantissimum, qui fraudes, non modo non intruit, sed prorsus ignorat; cujus animus nihil nisi altum ac magnificum cogitat. Consultius est Principi se nobili, & nihil praeter honorem cupienti committere, quam vulgo, quod est plerumque ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum, cupidum novarum rerum, quieti & otio adversum, de quo Virgilius:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Pii II. Orat. Pars I.

E

Ei

Et cujus vobis fides, quam ipsius Principis potest esse securior? Noti sunt vobis mores ejus, neque concipere metum potestis aliquem. Non hic vindictae exactor, non contumeliae illator, non injuriae prosequutor, cujus rei nemo magis didicit oblivisci; qui cum saepe ulcisci potuerit, vindictam tamen semper abhorruit. Hic animum vincere, iram cohibere, victoriam temperare, adversariosque nobilitate, ingenio & virtute praestantes non modo extollere jacentes, sed etiam amplificare eorum pristinam dignitatem exemplo Caesaris consuevit. Huc ergo ite, huc animos intendite. Securitatem utilitatemque vestram cognoscite, discrimina non rerum solum, sed personarum etiam evadite: Accedite huc qui semper vobis benefecit; ostendite gratitudinem, & memoriam beneficiorum. Sicubi tamen utilius aut melius esse potestis, vestri judicii sit; nihil erit Duci molestum, si bene succedere intellexerit, eumque quocumque pergitis obedientem habebitis. Vestrum tamen est cavere, ne periculosum eligentes locum, & jurisjurandi neglectores suscepti videamini, & qua nunc apud omnes estis, clarissimam famam amittatis, quo bono nihil est humano generi aut acceptabilius a superis, aut praestantius concessum, cujus contemptores haud scio utrum numero sint habendi aliquo; siquidem famae contemptor suae ab eo prodigus appellatur, quem non Apollinis oraculum, sed sacrae literae judicant sapientem.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **G**aspar Perusinus. Credo hunc esse Gasparum illum de Perusio, qui Concilio Constantiensi interfuit, editoque de beneficiorum reservationibus opusculo notus. Florebat aetate illa Gaspar alius Perusinus, designatus Episcopus Fulginas, opusculi de spbaera Scriptor.

2. Si-

2. Simon Venetus. *Sanutus in historia Ducum Venetorum*, Rer. Ital. tom. xxii. pag. 1042. meminit Simonis eujusdam dalla Valle, origine Veneti, missumque narrat a Concilio ad Venetos Concilii nomine pactiones quasdam Senatui exhibiturum, ac per ipsum spondisse Venetos 7000. ducatos & 300 halistarios, ut & iriemes armatas se missuros Constantinopolim ad vendendos Graecos. Huc facere verba Pii censeo.
3. Isidorum Rosatensem a Philippo Maria Mediolanensi Duce ad Concilium ea de causa, de qua Pius hic, missum, qui inepte adeo causam Principis suis peroravit, ut a patribus silere sit iussus. Narrat haec Pius ipse in Comment. sub Gobelini nomine vulgatis, pag. 6. edit. Francofurt. 1614.
4. Raymundum Taloni, cui agendi ea de re cum Avenionensibus curam patres imposuerant, teste Abbate Panormitano in libro, seu potius sermone pro Concilio Basileensi oram Sigismundo Imperatore habito. Ita enim lucubratio ista in Codice Felini inscribitur, cum in edito ferat: Pro Conc. Basileensi liber.
5. Loquendum penitus existimavi oportere, si juramento vellein satisfacere. Fidem hanc obligatam Concilio commemorat pariter, quanquam suboscure Card. Arelatensis, dum Concilio Basileensi praecesset, in ea quam pro Concilio habuit oratione excerpta ab Aenea Sylvio de Conc. Basil. lib. i. pag. 73. edit. Helmstad. ais enim dedisse se suam Concilio fidem; nempe, ut ego interpretor, ea promendi quae e Concilio putaret. Quo juramento obligatos omnes Concilii ministros arbitror.
6. Ubi verbis esse non potui, scriptis interfui. Designari his censio scripta illa pro asserendo Concilio, quae Pius ipse in Bulla retrastationis damnavit.
7. Contineri Papiam in Decreto nemo ambigit, cum omnes fere Italiae Urbes sint eligibiles. In Sessione xix. Concilii Basileen. anno 1434. habita, approbarunt Patres ea, de quibus deputati a Concilio viri cum Graecis legatis convenerant, ut pro futuro Concilio destinari possent, Calabria, Ancona, Mediolanum, vel alia civitas in Italia.

8. Unde vetustissimam trahit originem. *Vicecomitum familiam a Teucris derivasse Scriptores nonnullos affirmat Crescentius in Amphiteatro Romano par. 1. pag. 311. Ex Teucris pariter Turcas accersunt quidam apud Sanfovinum de orig. Turcar.*
9. Ex indulgentiis. *Pecuniarum subsidia sibi comparaturum Concilium, sacrarum indulgentiarum thesaurum. referavit fidelibus illis, qui pecunias in ejus usus conferrent.*
10. Simon Caroli, miles, Regi a consiliis, quem Carolus VII. Gallorum Rex anno 1433. ablegavit ad Concilium, & ex eo ad Pontificem. *Extat ea de re Caroli Regis ad Basileenses Patres Epistola apud Martene Ver. Mon. tom. VIII. pag. 633.*
11. Inimicitias exacto jam anno per pacem sopitas. *Picenos Romani Pontificis ditioni subjectos invaserat Franciscus Sfortia, qui Philippo Mariae Mediolani Duci militavit; quam injuriam ulturus Eugenius arma movit in adversarium. Mox res cum Francisco compositae, sed bellum cum Mediolanensi Duce, cujus copias Nicolaus Piccininus ducebat, aliquandiu perseveravit, donec tandem anno 1435. sopita sunt omnia, pacis ejus sequentibus Joanne S. Petri ad Vincula, & Branda Castellionensi S. R. E. Cardinalibus. Vid. Raynaldum in Annal. ad Ann. 1434., & 35.*
12. Auctorem se pacis obtulit. *Jam inde ab anno 1435. desciverant a Mediolanensi Duce Genuenses, nec redierant adhuc, quo tempore Pius Orationem istam oravit. Quare si Dux ille Mediolanensis litigii sui arbitrum constituit Pontificem, ut Orator noster testatur, non tamen propterea dissidia cessaverant. Quae vero hic narrantur de studio Pontificis in pace hac componenda, silentibus aliis, nunc primum scimus. Vide Folietta in Annal. Genuen. ad Ann. 1437.*
13. Missi oratores viri ex Archiepiscopali, Episcopali que dignitate. *Concilium Biturim indixit Carolus Galliarum Rex. Decevere Patres Concilium retinendum esse in Urbe Basileae, nec parendum Pontifici, qui Patribus Bononiam indixerat, Hanc Ecclesiae Gallicanae*

scu.

sententiam legatio insignis, ab Archiepiscopo Lugdunensi gesta, cum ad Pontificem, tum ad Concilium detulit.

14. Archiepiscopus Mediolanensis Bartholomaeus Capra; quem Concilio Basileensi interfuisse constat ex hoc versu epigrammatis, ejus sepulchro inscripto,

Concilio accitus, Concilium petiit.

Ibi vero decessisse, ac in Principe ejus Urbis templo sepultum, in eodem epitaphio legitur.

Osia sub exiguo claudit Basilea sepulchro.

Vide Ughell. Ital. Sac. tom. iv. pag. 255. nov. edit.

15. Braccius Perusinus, sive de Montone, quo tempore Ecclesiae Romanae ditio inter aemulos Pontifices distrahebatur, copias Balthassaris Cossae, seu Joannis XXIII. ducebat, infestabatque loca quae Gregorio XII. parebant. Extincto schismate, ab armis in ecclesiasticam ditionem inferendis parum abstinuit, nam haud diu post iterum debacchatus est. Demum anno 1425. cum Aquilam urgeret, a Jacobo Caldorio Duce copiarum Ecclesiae, & Comite Francisco Sfortia, qui Philippo Mariae Vicecomiti Mediolanensi Duci admilitabat, provocatus ad praelium, victus, vulneratus, fugatus, tandem peremptus est. *Vide Annales Forolivienfes, vulgatos rer. Ital. tom. xxii.*

16. Martinus Papa V. in eo bello quod pro Neapolitani Regni possessione inter Aragonios & Andegavenses agebatur, Andegavensibus favebat, auctorque fuit Philippo Mediolanensi Duci, ut instructam Genuensi milite classem Neapolim immitteret. Certatum tunc est ad Cajetan, vicli Aragonii, Urbs Andegavensibus parere jussa. *Vide Monstrelet. Vol. 2. ad annum 1423. & 1424.*
17. Matthaeus Albiganensis Episcopus, ex illustri Marchionum Caretti familia ortus, varias pro Concilio legationes gessit, ac de causa Praemonstratensi cum sancti Concilii nomine cognovit. Expeditas ea de re literas dat Labbeus tom. xvii. pag. 1288, edit. Venet.

ORA.

ORATIONIS II.

Argumentum.

MEdiolano, quo varias excursionēs fecit, Basileam regressus Aeneas, diem S. Ambrosii festam oratione hac celebrare iussus est a Francisco Piccolopasso Mediolanensi Archiepiscopo. Laudes viri sanctissimi ita persequitur, ut simul etiam abhorrentes ab ea norma Ecclesiasticorum quorundam mores corrigat. Peroravit citam frequenti Patrum costu, anno, ut in Praefatione adnotavi, 1437.

ORA-

39 O R A T I O II.

*Habita Basileae in Divi Ambrosii
celebritate.*

SI quis me roget, RR. Patres, cur a majoribus sanctorum virorum commemorationes sint introductae, facile quidem responsum dabo: non tam propter illos, ut gloriam anteaetae vitae recipiant, quam propter nos, ut illorum sequamur exempla. Quid enim est quod nostris praeconiis egeant, qui apud maximum Deum recepti, summo illo & ineffabili divinitatis splendore fruuntur? Quidve omnino mortalem exposcant laudem, qui habitantes cum Christo angelicis continuo vocibus extolluntur? Nempe ita beati sunt illi, ut nec addere quicquam eis, nec auferre nostra studia possint. Fiunt igitur ad nostram *constitutionem* commemorationes hujusmodi; ut audientes illorum vitam, quorum vel ortus in lucem, vel transitus ad gloriam celebrantur, quales illi fuere, tales nos esse nitamur. Qui quidem tanta probitate vixerunt, ut pars felicitatis existat nosse quid fecerint. Ea de causa placitum est hero meo Mediolanensi Archiepiscopo, quoniam hodiernus dies antecessori suo beatissimo & excellentissimo Doctore Ambrosio sacer est, non solum ante conspectum vestrum divina celebrare officia, sed mihi quoque de tanto viro, & coram tot tantisque Patribus, ut orationem habeam, omnino insufficienti committere. Vereor tamen, ne sicut negare nescivi, sic etiam obedire non sciam. Obruit enim me magnitudo gestorum, quae si voluerim omnia recensere, nec mihi quidem dies sufficeret, nec memoria tanta tenebit. Perterret me quoque vestra majestas, in cujus praesentia nil nisi terfium dici fas puto. Sed quoniam hunc locum ascendi, & aures vestras

*Ex Mss. Col.
Bibl. Cantu-
niae. Cather-
dr. Lucane,
edita est a
me primum
in Tom. V.
Suppl. Con-
cil.*

An. 1435.

*f. institutio-
nem*

au-

auditioni paratas video, antiquius arbitror aliqua dicere, quam penitus obmutescere, ne vel Reverendissimi Domini mei Archipontificis desiderio desum, vel huic celeberrimo festo injuriam faciam; nequaquam tamen meis confusus viribus, sed divino numine fretus ad rem veniam.

Ambrosius noster hodie, Sanctissimi Patres, secundum representationem Ecclesiae diem obiit, quo nec severitate vitae, nec sanctimonia morum, nec optimarum artium studio, nec sacrarum literarum doctrina probator quisquam fuit. Quid igitur faciemus? obitum ne Sanctissimi viri plorabimus; an potius, sequuti Hesiody natalem hominum plangentem, in funere gaudebimus? Prohibet quidem Apollolus hujusmodi lacrymas, Christianorumque mortuos dormientes appellat. Dominus quoque in Evangelio: *Non est mortua, inquit, puella, sed dormit*. Scimus praeterea nostrum, Ambrosium esse cum Christo, & in Sanctorum choris admixtum, cujus in terra ea omnis cura fuit, ut aliquando in coelo diceret: *Sicut audivimus sic vidimus in Civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri*. Convenientior igitur huic solemnitati laeta erit oratio, quam tristis. Et si enim, ut est apud Tullium, nulla ex parte moesti Theramenes, & Socrates obiisse creduntur; quid de Ambrosio nostro dicemus, cui vivere Christus erat, & mori lucrum? Congratulandum est quippe tanto Pontifici, ejusque vitae laudes cum alacritate a me referendae, & a vobis cum laetitia sunt audiendae. Quam rem nisi sufficienter implevero, dabitis veniam ingenio meo, & voluntatem magis quam vires a me suscipietis. Nec ego praecepta rhetorum hoc loco exequor, quibus mos est majores ejus, qui laudandus proponitur, & eorum altius gesta repetere, ut ramorum sterilitatem, sicut Hieronymus ait, radix foecunda compenset, & quod in fructu non teneas, merearis in trunco. At ego carnis bona, quae semper ipse contempsit, in animae laudibus non reponam. Nec Ambrosium jamabo de genere, quamvis nobilissimus fuit, idest de alienis bonis, cum & Abraham, & Isaac sancti viri Ismaëlem,

&c

Mal. ix. 24.

Psal. xlvii.

9.

& Esau peccatores genuerint, & natus ex meretrice, secundum Apostoli vocem, in catalogo Sanctorum annumeretur; & veteri quoque lege sancitur: *Anima quae peccaverit, ipsa morietur*; ergo & quae non peccaverit ipsa vivet. Nec vitia, nec virtutes parentum liberis imputantur. Ab eo tempore quisque censetur ex quo Christo renascitur. Exurgat igitur nobis infantulus noster Ambrosius, cujus cum fuerit omnis aetas laudabilis, infantilis quoque mirabilis fuit. Nec me aliquis longum existimet quod ita remotè incipiam. Nam sicut in brevi tabella terrarum situs nonnunquam picti reperiuntur; sic in parva oratione mea non expressam, sed adumbratam cernetis Ambrosii vitam. Praefectus erat in Galliis Ambrosius Pater, cum natus est, de quo verba sunt, Ambrosius, cui adhuc infanti, & apud aream praetorii in eunis jacenti, subito apes advolaverunt, ejusque vagientis ora frequentatis ingredi vicibus, atque egredi cernebantur; quas cum ancilla eademque puelli nutrix abigere vellet, prohibita est a Patre, qui exitum rei sollicitus expectabat. Illae autem, postquam aliquandiu circa puerum levatae in altum, ex oculis omnium evanuerunt. Quod omen tam genitor, quam alii qui aderant porrendere aliquod magnum puero autumabant. Mihi videntur aviculae illae futuram hominis eloquentiam praesignasse, secundum quod scriptum est: *Favi mellis sermones boni*. Nec fefellit exitus; siquidem facundissimus postea, ut omnes nostis, evasit Ambrosius. Is quippe amisso patre, cum esset admodum puer, cum matre vidua & sorore virgine nutritus est, & ut primum potuit per aetatem, liberalibus studiis navasse operam traditur, brevique tempore ita doctus evasit, ut inter primos causas peroraret, maximamque apud Probum, virum illustrem, & tunc Romani rectorem imperii, gratiam acquisivit. Ob quam causam juvenis adhuc ad consularem dignitatem pervenit; moxque provincia sibi decreta est Gallia, quae circa Padum intra Italiam jacet, quae res Mediolanam Urbem populosissimam & totius Insubriae caput eum perduxit. Quo tempore mortuo Auxentio Arrianac satuitatis antistite, qui

expulso Dionysio Mediolanensem occuparat Ecclesiam, circa creationem novi Episcopi non parva erat in civitate seditio, quod alium Arriani, alium orthodoxi Pontificem cupiebant; ideoque visum est Ambrosio ad Ecclesiam pergere, ut animos, si posset, concitatos sua oratione molliret; vixque alloqui plebem corperat, subito vox fertur infantis personuisse; Ambrosium Episcopum; ad quam vocem tanquam caelitus missam totius populi ora conversâ Ambrosium Episcopum conclamabant; factaque repente concordia huic omnes unum ordinari antistitem flagitabant. Sed nondum ea, quae nunc viget, ambitio macularat Ecclesiam, nec adhuc pecunia vendebantur Episcopatus: indignabundus Ecclesiam dereliquit Ambrosius, praepositisque tormentis, retrahere populum ab his vocibus satagebat; & nunc se cathecumenum, nunc philosophum respondebat; ac, cum nec sic cessaret populus, meretrices publicas ad se propalam ingredi iussit, ut eo vel maxime modo indignum se redderet Pontificatu. Sed quo plus repugnabat, eò magis in se studia omnium concitabat, merebaturque negando quod esse volebat, quoniam dignior erat, qui se clamabat indignum. Quam ob causam fugae sese commisit, egressusque noctu Papiam pergebat. At Dominus, qui Ecclesiae suae murum parabat, & turrin adversus Damasci faciem, idest Arrianorum perfidiam, erigebat, fugam tenuit ipsius, erubescenque aurora ante portam urbis, cui Romana est nomen, ignorantem eum in conspectu populi reddidit; qui & retentus est, & missa legatione ad Caesarem postulatus Episcopus; quod & Valentinianus libens concessit, & laetus audit *Probus*, qui eunti in provinciam Ambrosio: *Vate, age non ut Iudex, sed ut Episcopus*, dixerat. Pendente tamen relatione, iterum fugit Ambrosius, & in possessione cuiusdam Leontii, clarissimi viri, tandiu lauit, quoad responso Imperatoris habito, ab ipso Leontio est proditus, & in urbem reductus; ubi videns quia resistere Deo non poterat, iugo cervicem praebuit, baptizatusque, ut optabat, a catholico Episcopo, omnia ecclesiastica implens officia, infra octavum diem Episcopus est ordi-

natus. Qui ubi assequutus est Episcopatum, non honorem sed onus intelligens, primam curam habuit, ut humilitate superaret invidiam, & initar Salvatoris nostri formam servi accipiens usque ad mortem se humiliavit; haud nesciens quia qui maior est, minitri personam debet induere. Clericos sanè ut clericos honorabat, ceteros omnes, aut filiorum, aut fratrum, aut si aetas ferret, parentum loco habebat. Haereticis solum, & maxime Arrianis erat insecutus; ob quam rem magna ei cum Valentianiani matre Iuliana concertatio fuit; quae cum esset Arriano infecta errore, nihil magis quaerebat, quam Ambrosium perdere; promissisque dignitatibus & officiis scelestos homines provocabat in eum. Sed, adjuvante Domino, omnem malitiam vincebat Ambrosius; incidebantque in foveam, quam ipsi fecerant, qui sancto viro struebant insidias. Angustiae me temporis tenent, ne omnes Iustinae molestias attingam; illud tamen non praeteribo, quod tripartita narrat historia. Cum enim vidisset Iustina ad verbum Ambrosii totam plebem esse devotam, armatos ad Ecclesiam misit, qui eum raptum in exilium traherent; sed, audite, obsecro, boni Pastoris, audite Reverendissimi Patres, responsum intrepidum: Ego, inquit Ambrosius, sponte hoc non ago, ne lupis ovium septa contradere videar, aut blasphemantibus Deum; hic, si placet, occido; hoc loco mortem prona suscipio voluntate. O animum vero Pastore dignum! o verba in omnium Episcoporum pectoribus inscribenda! Sciebat eximius doctor, quia bonus Pastor animam pro suis ovibus libenter exponit; anxius nempe Ambrosius erat ne populum sine cura dimitteret, priusque mori volebat, quam oves perdere. Non agros Ecclesiae, sed animas sibi commissas dolebat amittere. At nos hodie (proh pudor) non hominum, sed pecuniarum gerimus curam; non animabus, sed argento studemus, & auro. Illa dignior aestimatur Ecclesia, non cui major est populus, sed cui major est redditus. Habeat innumeras animas Ecclesia, sit infinitus in ea populus; nisi pecuniis abundet, nemo illam adibit, & quasi haeseditatem jacere inopem quisquis dimittet; at ubi dives

Episcopatus, & introitus uberes sunt, huc oculi omnium sunt conversi; nec ibi quicquam cum examine ordinatur antistes, quasi non populo, sed pecuniae proponatur Episcopus. Quare, si ita pergitur agere, suadeo ne sacris literis ut praedicatores, sed abaco, ut nummularii studeant clerici, quia sic ad Episcopatum eveñti, trahere pecunias, & reddere calculum scient. Melius tamen Ambrosium imitabimur; namque si clerici, hoc est de sorte Domini, esse volumus, eorum viam sequi debemus, quorum fors Dominus fuit. *Habet, sicut Hieronymus ait, (libenter namque in huius dictis tanquam in agro fertili versor) unumquodque propositum suos Principes. Romani duces imitentur Camillos, Fabritios, Regulos, Scipiones; Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem; poëtae aemulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium; Historici Thucydidem, Salustium, Herodotum, Livium; Oratores Laëliam, Gracchos, Demosthenem, Tullium; & ut ad nostra veniamus, Episcopi, & Presbyteri habeant in exemplum Apostolos, & apostolicos viros, quorum honorem possidentes, nitantur habere & meritum. Quod si nobis, durior Apostolorum imitatio videtur, at saltem Ambrosii nostri recipiamus exemplum; quod si fecerimus, nequaquam sub Christo paupere sequemur divitias, aut affluentibus ipsis cor minimè apponemus. Exosam enim prae caeteris vitiis avaritiam habuit, praecipue tamen huius turpissimi sceleris Sacerdotes desiderabat immunes, ne illa quae Romanorum subvertit imperium, Ecclesiam quoque pollueret. Sed quoniam de avaritia sermo incidit, nequaquam inutile fuerit pauca in hoc vitium dicere; & ne quid ambigui nomen efficiat, avaritiam ego non ut aliqui putant solius aeris, sed auri quoque & argenti, & caeterarum opum cupiditatem appello. Fateor enim antiquitus hanc fuisse consuetudinem, ut quod avidi essent aeris, hi dicerentur avari, cum nondum esset ullus usus aureae monetae, vel argenteae, nam solus aes habitum est in pretio apud Romanos usque ad bellum Punicum primum; quinque etenim dumtaxat annis ante*

*Epist. 58. ad
Paulin. nov.
edit. Veron.*

Vox corrupta. id bellum signari argentum tergendum coepit, bigarum
 &

& quadrigarum nota; anno urbis conditae quingentesimo octuagesimo quinto: Attamen anno post secundo & sexagesimo nummus aureus percussus est; aes autem Servius Tullius primus signavit nota pecudum, unde pecunia dicta est; cum antea radi aere uterentur. Itaque licet variarentur monetæ materia, idem tamen avaro nomen mansit. Nec ista contraria sunt Lucano, qui ait: *Lucan. Phrysal. lib. vi.*

*Primus Thessalicae rector telluris Ionus (Itonus)
In formam calidae percussit pondera massæ;
Fudit & argentum flammis, aurumque moneta,
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.*

Potuit namque sic inter Graecos fuisse: Utcumque est, *Lib. II. metr. v.*
exclamare cum Boëtio possumus:

*Heu primus quis fuit ille
Auri, qui pondera telli,
Gemmasque latere volentes
Pretiosa pericula fodit?*

Abstinet tamen, ut monetæ usum damnum, quia & ut eadem rectè licet; eos verò accuso, eosque vitupero, quorum semper est occupatus in quaerendo animus, qui dediti sunt studio thesaurizandi, qui cupiditati obnoxii & pecuniarum, sunt servi hujusce nefandissimi vitii, ut faciem, & quasi picturam quandam Virgilius expressit his versibus, quibus descripsit harpyas: *Æneid. III. v. 216.*

*Virginei volucrum vultus, foedissima ventris
Proluvies, & uncaeque manus, & pallida semper,
Ora fame*

Humanus vultus non hominem significat esse avarum, sed monstrum, sub cujus aspectu placido latet truculenta bestia ad omne nefas parata; testanturque virginei vultus cupiditatem avari semper virefcere; nunquam enim, ut scitis, satiatur, aut expletur cupiditas sitis, semper appetit, semper eget: nam veteri proverbio,
tam

tam deest avaro quod habet, quam quod non habet. Praetereo cur volucres finxerit, quid pallida ora, quid proluvies illa ventris importent. Nemo est enim tam hebes ingenio, qui haec avaro nesciat applicare. Sed quid ego in avaritiam armo Gentiles, cum infiniti ex nostris eam impugnent? Utinamque facile hoc scelus omnes dimitterent, quam facile detestantur. Rectè inquit inter suos sermones Zeno; Deus odit avaritiam, est enim libido profunda, cupiditas caeca, tempestas insana, rapacitas sine fine, sollicitudo sine requie, ad sua nunquam perveniens vota. Sed quibus ego verbis detestari avaritiam magis queam, quam Augustini, qui fuit hujus Ambrosii nostri discipulus, & sicut ipse fatetur, per lavacrum fidei filius? errorem namque Manichaeorum apud Chartaginem imbiberat adolescens, quem, sicut nollis, Ambrosius sibi detraxit, quod unum inter nostri doctoris egregia facinora non dubitaverim nominare; ex Ambrosio namque recepit Ecclesia quidquid postea magnus attulit Augustinus. At quid ille de avaritia? Nempe ita in eam irascitur, ut haereticis aequiparare avaros non vereatur in eo libro, qui est contra

Aug. de Bapt.

cont. Donatist.

lib. iv.

f. adde non.

Donatistas. *Quaero enim ipse quis peccet gravius, an qui nesciens in haeresim incurrit, an qui sciens ab avaritia, hoc est Idololatria, recessit?* Exinde subdit: *sicut ergo haeretici regnum Dei non possidebunt; ita & avari regnum Dei non possidebunt.* Omitto infinitos testes, ne longior fiam, neve Flaccus de nobis rideat dicens:

..... *Amphora coepit
Institui, currente rota, cur urceus exit?*

Redeo ad nostrum Ambrosium, cujus semper in ore Apostoli verbum erat, quo servitutem idolorum praedicat avaritiam, ideoque revocandam esse labentem rationem dicebat, ejusque monitis fore obtemperandum. Subditos suos homines esse dicebat, hoc est umbram & pulverem, ut ait Flaccus, sed praeditos animo immortalis. Hunc unum esse ditandum, colendum, ornandum; reliquis vero in rebus non magnum studium esse ponendum.

nendum, sed utendum pro comiteatu hujus brevissimae vitae, ac velocissimae. Solebat referre Socratem, qui magnum auri pondus abiecit, ut expeditius sequeretur philosophiam; nec putavit se posse virtutes simul & divitias possidere. Referebat etiam Diogenem Cynicum humana omnia contemnentem, qui se ideo magno rege, ditiorem asseverabat, quoniam ipse videlicet paucioribus indigeret. Sororia quoque de nostris narrabat, omnesque illos, paupertatis amatores asseverabat in medium, qui post Christum usque ad sua tempora abjectis mundanis opibus se ipsos abnegaverant. Non hic thesaurizandum, sed in coelo admonebat; & cum esset eloquentissimus facile omnia suadebat. Nec enim cohortari ad virtutem ardentius, aut a vitiis revocare acrius quisquam potuit quam Ambrosius, quia quod aliis praedicabat ipse primus implebat, nec alius domi erat quam in Ecclesia. Thesaurum suum inter egentes assidue dividebat, asserens quia hujusmodi Ecclesiarum bona non magis possidenda tradantur, quam dispensanda committuntur. Et quoniam eleemosynae peccata delent, mortem perimunt, & poenam perpetui ignis extinguunt; nihil tam aptum fidei, aut tam conveniens pietati putabat, quam egentium juvare pauperiem, infirmorum curam recipere, & fraternis necessitatibus subvenire. Erat etiam ejus studium visitare languentes, provocare hospicio, lenire blanditiis, gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Caecorum baculus, esurientium cibis, spes infirmorum, solamen languentium fuit. Ita in singulis virtutibus eminebat, quasi caeteras non haberet. Nullum ei tempus currebat in vanum; aut enim in Ecclesia plebem docebat, aut intra parietes suos dictante Spiritu Sancto volumina conscribebat. Extant adhuc ejus scripta complurima, scientiae, & sapientiae Dei plena, quorum si quispiam nosse titulos cupit, successorem ejus hic praesentem adeat, qui suas reliquias diligentissime perquisivit. Dies mihi deesset, si numerare ejus volumina vellem, quae non solum ad scribendum, sed ad legendum quoque integram hominis vitam requirunt; videturque & ille mihi, & ante Episcopatum

&c

& postea oratorios codices lectitasse; nec enim verborum delicias omisit, nec flosculos eloquentiae saecularis. Cujus exemplum valdè eos refellit, qui poëtas & oratores ecclesiastico viro interdiciunt, Platonem ut exilimo, imitati, atque Hieronymum, quorum alter poëtas ex sua civitate exclusit, alter ideo se ab Angelo verberatum dicit, quod Ciceroni nimium inhaereret. Sed audiant Hieronymum qui Hieronymi auctoritate se fulciunt; ad Damalum quidem proposita figura Deuteronomii de muliere captiva sic ait: *Ita & nos facere solemus, quando Philosophos legimus, quando in manus nostras libri eorum veniunt, vel sapientiae saecularis; si quid in eis utile reperimus, ad nostrum dogma convertimus. Si quid vero superfluum, de idolis, de amore, de cura saecularium rerum, haec radimus, his calvitium inducimus, haec in unguum more ferro acutissimo desiccamus.* Ad Oratorem vero Romanum latius rem prosequitur, plurimosque tam ex veteri testamento quam ex novo, pro se testes adducens: *Quid mirum est, inquit, si & ego sapientiam saecularem propter eloquii venustatem, & membrorum pulchritudinem de ancilla, atque captiva Israelitam facere cupio?* Legebat igitur, sicut mihi videtur, etiam saeculares authores noſter Ambrosius, magnae prudentiae fore dicens aurum in luto quaerere; non tamen in tali lectione requiescebat, nec sonabat in ore ejus, *Jupiter omnipotens, & mi Hercules, & mi Castor, & cætera*, sicut Hieronymus ait, magis portenta quam nomina. Sequebatur etiam in hoc suas apes, quae, ut Basilus apud Graecos doctissimus, inquit: nec penitus omnes flores adeunt, nec si quos adeunt, eos totos absumunt; sed eo ablato quod operi suo aptum sit, reliquum omne valere sinunt. Sic de poëtis Ambrosius factitabat; nec enim omnes passim admittebat, sed tunc solummodo, cum aut virtutes extollunt, aut vitia effulminant; in reliquis verò non aliter quam ipsi poëtae afferunt de Uliſſe Sirenarum cantus tinenti, aures obturabat. Erat praeterea in orationibus creber, vigilans in precando, lacrymas Deo non hominibus offerebat; longe a simulatione, longe ab hypocrisis, praedicans sem-

semper illud Platonicum, quia ultimus terminus amenitiae est, bonum videri cum non sis; unde prohibet Ecclesiasticis; ne quis hypocrita in conspectu hominum, fiat. Festino ad finem, plurimaeque brevitatis causa praetermitto. Nec de paritate ejus, aut continentia multa dicam, in quibus virtutibus ita exiit, ut parum posthac neminem sibi invenire sciam; abstinere namque a carnibus, qui carnem crucifigere cum vitiis, & concupiscentiis intendebat. Potuisset sub Pythagora vivere, qui, ut ait in Satyro:

Juvenal. Sat.
xv. v. ult.

..... *Ventri indulgit non omne legumen.*

Non ferculorum multitudinem, aut vini, sicut hodie facimus varietate oblectabatur; tenebat tamen memoriae, non solum illud Psalmistae: quia vinum laetificat cor hominis; sed Platonis quoque sententiam non ignorabat, qui existimabat somitem esse quemdam, & pabulum ingenii, virtutisque, si mens ex corpore hominis vino flagraret. Caeterum neque Platonem, neque psalmistam velle dicebat, ut passim haurirentur vina; sed modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici, integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia. Dicentem quoque cum istis conjungebat Apostolum: *Noli aquam bibere, sed vino modico utere propter* 1. Tim. x. 23. *stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates*; nihilque aliud vinolentiam esse affirmabat, quam resolutionem veneream, duasque illas voluptates communes nobis esse cum bestiis. Idcirco in pecudum ferarumque haberi numero, quisquis esset voluptatibus occupatus. Adducebat saepe Socratis verba, quem dicere solitum referebat, multos homines propterea velle vivere, ut ederent, & biberent; se bibere, atque esse ut viveret. Fuit igitur noster Ambrosius mirabilis continentiae, incredibilis pudicitiae, infinitae patientiae atque humilitatis. Audierat vocem Domini: *Discite a me quia mitis* Mat. xi. 29. *sum, & humilis corde*, inquit, inquis. Omnibus namque in rebus se vincere reputabat, cum ipse vinceretur, nisi vel honor Dei, vel religionis integritas laederetur.

Fis II. Orat. Pars I.

G

tur.

tur. Tunc enim incredibili vigore animi, & constanti praesentia resistebat. Tunc nec parcebat ulli, nec timebat quemquam. Tenetis memoriae, sicut opinor, quo vultu, quo animo, quibusque verbis respondentem illum Theodosio Caesari tripartita narrat historia, cum sacram illi Basilicam vetuit. Scitis quod postea Rufino pro Imperatore supplicanti responderit. Ego, inquit, Rufine, praedico quoniam eum sacra limina ingredi prohibeo; si verò imperium in tyrannidem mutaverit, necem libenter & ego suscipio. O vocem omnium laude dignam! O animum Pastoris egregium! quis est qui martyrem neget Ambrosium? Utinam ille animus, & illa constantia nobis esset, nec enim auctoritatem Ecclesiae in manibus Principum poneremus. Ego faciam debebat Ambrosius quod Sacerdotis; quod Imperatoris est faciat Imperator; prius est ut animam mihi quam fidem eripiat. Quod si modo dicere auderemus, major Principum esset erga Ecclesiam reverentia. Nec enim Theodosii nunc deessent, si reperirentur Ambrosii. Sed quid ille de Ambrosio dixerit? Audite obsecro testimonium Theodosii. Vix enim, ait, inveni veritatis magistrum; Ambrosium namque solum novi dignè vocari Pontificem: quo unico testimonio omnes laudes meae vincuntur. At est non solum Caesarea laude sublimis, sed etiam divino praeconio illustris Ambrosius, multifariam namque multisque modis clarere hunc hominem divina majestas voluit. Expellebat enim immundos spiritus, illuminabat caecos, paralyticos liberabat, & omni morbo detentos sanitati restituebat. Florentiae quoque clarissimi viri Dicentii extinctum subita morte filium suscitavit. Praeterea duo corpora martyrum Gervasii atque Protasii Mediolani reperit. Qui martyres, sicut ait Hieronymus, cum jampridem apparendi haberent tempus, hominem, cui se proderent, inquirebant, eum certè, cui sub ea fide revelarent qua martyria sustinuissem. Quibus ex rebus ita erat celebre toto orbe nomen Ambrosii, ut ad solam hominis famam complures pagani ad Christum desciverunt. Inter quos fuit Regina Marcomannorum Fritigil. Duo etiam potentissimi viri Persarum ad au-

diem-

diendam sapientiam Sacerdotis venire Mediolanum, habitusque per interpretem cum eo colloquis, admiratione pleni discesserunt. Quid ultra? tam clara erat hujus Pontificis fama, ut ideo reputatus sit Arbogastes vincere, quia & notum Ambrosio se diceret, & ab eo dilectum. O igitur beatissimam illam urbem, quae tantum meruit habere Pontificem. O felicissimum Principem, cui tantus patronus est datus. O fortunatissimum populum, qui talem habet apud Deum intercessorem. Ambrosius est qui urbem illam Mediolani populosissimam ex peste praeservat. Ambrosius est qui nostro excellentissimo & sapientissimo Principi secunda efficit bella; Ambrosius est qui omnes adversariorum conatus infringit. Caeterum quid te subtrahis, quid tergiversaris, oro, quid sic times ad ultimum pervenire? Heu miserabilis humana conditio, & sine Christo vanum omne quod vivimus. Omnis caro foenum, & omnis gloria ejus quasi flos foeni. Peregit & noster Ambrosius humanum curriculum, sed non invitus e vita migravit, cupiebatque dissolvi & esse cum Christo. Praedixerat ipse quippe suum obitum. Ideoque rogatus a Stilicone comite, ut in vita maneret: non ita inter vos vixi, respondit, ut vivere me pudeat; nec timeo mori, quia bonum Dominum habemus. Cumque in lectulo aegrotaret, circumstantium ipse omnium moestitiam solabatur, & universis circa plorantibus solus ipse cum Christo gauderet, quem visibiliter ad ipsum descendisse Bassinus Episcopus Laudensis Ecclesiae retulit. Cujus praesentia ita confirmatus Ambrosius est, ut paucis post diebus libens & laetus sumpto Dominico corpore spiritum exhalaverit; unde & corpus terra suscepit, & animam Christus. Ex cujus exemplo debemus & nos animo praemeditari quid furi simus, & quia sive Titonis senectutem speremus, seu vivacissimi apud nostros Mathosalem, qui mille annos minus xl. vixisse dicitur, moriendum est tandem. Ob quam causam praeparare non ipsos ad virtutem debemus, & caeteris omnibus pro nihilo habitis animum nostrum ad illa coelestis aulae gaudia sublevare, ubi nihil unquam deest; nihil a suo statu tollitur aut declinat.

Omnia bona atque perpetua exuberant; ubi nemo eget, nemo invidet, nemo furatur, nemo rapit, nemo pro-scribit, nemo jugulat, & nemo moritur; ubi omnes felices, omnes unanimes, omnes immortales, omnes sunt semper aequales. Ubi quod unius est, omnium est; & quod omnium singulorum. Ad quam beatitudinem ille nos perducere dignetur, qui cum Spiritu Sancto regnat in saecula benedictus, Amen,

ORA-

O R A T I O N I S III.

Argumentum .

P *rebus de Haspach sacrum regimen, beneficio Leonardi Pataviensis Episcopi, adeptus AENEAS, in ipso statim exordio, pastoralis sollicitudinis suae specimen dedit, plebem illam suam illustri hac Oratione alloquutus, qua & electionis suae, externi & ignotae linguae hominis, factum adprobare illis aggreditur. Tum demum Christiani hominis officia omnia illis exponit, monetque, ne indigna professionis suae vitia confectentur; quid demum de se sperare illos velit, declarat.*

ORA-

O R A T I O III.

*Habita ad Plebem suam Ecclesiae S. Mariae in Haspach
Patarviensis Dioecesis.*

*Ex Lucensi
Codice nunc
primum pro-
dit.*

ON est apud me dubium, Viri circumspectantes, quin plerosque vestrum admiratio teneat, me vobis alienigenam, & alterius linguae, magis quam vestrae peritum, in animarum esse vestrarum pastorem rectoremque datum. Majorem namque fortasse vestri curam putavissetis habiturum, qui ver-

satus inter vos diu & virtutes, & vitia vestra novisset. Sicut enim medicus eorum, quibuscum vixit, naturas melius noscit, meliusque medetur aegrotantibus; sic Sacerdotem arbitrantur nonnulli ex convictu mores plebeculae suae perspicere melius, & animabus consulere salubrius. At Sacerdos qui sacrarum Scripturarum notitiam vel mediocrem habet, ac Sanctos Doctores perlegit, non solum civitatis suae, sed orbis totius, quae sint vitia, quaeque virtutes intelligit, nec ullibi non dare salubre consilium nesciet. Una est enim salutis via, & apud Graecos & apud Latinos, quam Dominus & Sal-

Mat. XIX. 17. vator noster in Evangelio docuit Jesus Christus. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata;* quod non solum vobis, sed omnibus dictum est, qui sub coelo sunt. Est igitur Sacerdotis, praecepta quae Deus dedit praedicare, tam veteris quam novi testamenti, & quid boni in observatione, & quid mali in transgressionem lateat edocere. Ac propterea & timeri simul & amari Sacerdotem oportet. Sic enim facilius fient quae jubet; convictus autem & familiaritas contemptum parit. Nam quis vestrum est qui vereatur eum, qui secum nutritus est, qui convixit, conbibit, colluxit, & pueritiae suae rudimenta simul egit? Vera est evangelica vox, nec potest veritas no-
stra

stra mentiri. *Non est Propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua.* Hinc apud antiquos usurpatissimum fuit extraneos Episcopos dare. Quod si Pontificales Cathedralas, ac metropoliticas qui primi apud Italos ac vos Germanos rexerint percontari voluerimus, alienigenas plerunque, & per. interpretem locutos fuisse comperimus. Fit enim, nescio quomodo, ut extraneum quisque & peregrinum, potius quam civem, & proximum demiretur venereturque. Forsitam ideo est quod omnes putamus bonos quorum vitia ignoramus. Quos autem bonos credimus, eisdem etiam honoramus. Peregrinorum vitam non possumus non bonam existimare, qui mali nihil scimus. Veniunt enim ad nos jam aetate pro-
vecti, cum vel vitia reliquerunt, vel tegere sciunt & virtutes ostentare; hinc eos demiramur, amamus, observamus, veneramur, hisque paremus, & obsequentissimi sumus recta monentibus. Hoc fortasse in mentem venit praestantissimo Patri, & D. meo colendissimo Leonardo Episcopo Pataviensi, excellentis & clari nominis Principi, dum hanc mihi Ecclesiam, & vestri curam commisit. Reri nanque potuit vos mihi extraneo libentius parituros, quam si conterraneum aliquem vobis praefecisset. Quod ut faciatis eo magis vos hortor, mon-
neo, requiro, quo vestris animabus id conducibilis, & salubrius fore animadverto. Cacterum supra me quantum pondus acceperim, & quot me vinculis obligaverim non ignoro: qui & vobis iter ad salutem ostendere & animas vestras curare sum adstrictus. Quid enim est aliud animas regere quam animarum esse iudicem? Non est haec res leviuscula, neque minima. *Noli quare fieri iudex,* inquit Sapiens, *nisi valeas virtute irrumpere iniquitatem.* Non sum virtutis huiusce. Non bene aliis praest qui seipsum regere nescit; quomodo aliorum tuebitur animas? Qui alios rectificare vult, & ipsum rectum esse oportet. Nusquam enim curvarum virgarum rectae sunt umbrae. Incurvum esse me non erubescio fateri; sed doleo talem me fore. Praedicare vobis Evangelium possum; hortari ut virtutis opera faciatis; monere ut vitia fugiatis; sed memini verborum

La-

Lactantii : *Homines enim malunt exempla quam verba ; quia loqui facile est , & praestare difficile. Utinam quidem tam multi bene facerent , ut quam multi bene loquantur . Sed qui praecipunt nec faciunt , abest ab eis fides . Amplius enim oculis quam auribus credunt homines . Turpissimum est cum dicitur : qui praedicas non furandum , furaris ; qui dicis non moechandum , moecharis ; qui enim abominaris Idola , sacrilegium facis . Nec enim committendum est ut orationi vita dissentiat . Atque idcirco , sicut ad Titum Paulus scribit : *Oportet Episcopum , id est Presbyterum , teste Hieronymo , sine crimine esse , sicut Dei dispensatorem ; non superbum , non iracundum , non violentum , non percussorem , non turpis lucri cupidum ; sed hospital-em , benignum , sobrium , iustum , sanctum , continentem , amplectentem eum qui secundum doctrinam est , fidelem sermonem , ut potius sit exhortari in doctrina sana , & eos qui contradicunt arguere .* Quae certè dotes in me non sunt , & vereor ne cum vobis praedicavero , ipse reprobos inveniar . Scio me peccatorem esse , ac miseriis circumdatum . Si dixerò , inquit Joannes , *quia peccatum non habeo , mendax sum , & veritas in me non est .* Quid igitur faciam ? curam ne relinquam ? non certe . *Manendum est ,* inquit Paulus , *in ea vocatione qua sumus vocati .* Mihi necessum est , quod Praeful meus Patavienfis injunxit munus obire . Quod si nequeo , ut par esset , bene absolvere , danda est opera , ut id quam minus possum inepte , curem . Est autem meum officium docere vos viam vitae ; quod ut efficiam , non solum vos reddere meliores , sed & meipsum corripere studebo , ut eamus simul in vitam aeternam . Stultum enim esset , & omnino insanum , alios potius velles salvos quam seipsum . Sed quoniam mihi lingua expedita non est idiomatis vestri , possumque cum Isaia dicere *a a a puer . ego sum , nescio loqui ;* interdum legendo , interdum loquendo per interpretem verbum Dei vobis annuncio , & quae ad salutem vestram fuerint demonstrabo . Verum quia primus est hic sermo omnium quos ad vos sum habiturus , audite me , obsecro , hac vice patienter & benigne , attentasque aures adhibete ; com-
men.*

Tit. 1. 7.

Jo. 1. 8.

Ephef. IV. 2.

مندانتس ميمورياه کواه ديمرو ، & observare curantes. Si enim bene, ac quiete in hoc mundo vitam ducitis, & in alio vitam accipietis aeternam. Audite, obsecro, filii mei in Christo Jesu, estis quippe propter curam omnes filii mei; & sicut pater naturalis disciplinam hujus saeculi suos filios docet; sic ego vobis bene vivendi regulam ostendere debeo: quod ut rite possim facere Deum supplex oro & matrem ejus Mariam Virginem, Dominam nostram, in cujus honorem vestri majores hoc templum construxerunt; nec despero meis precibus subveniri. Praesto enim est Dominus omnibus invocantibus eum: Nec beata Virgo quemque spernit, qui suum patrocinium imploravit. Audite ergo filii, ad discite normam bene vivendi, apprehendite disciplinam quam Dominus demonstravit, a quo est omne datum, optimum & omne donum perfectum. Medicus ego animarum vestrarum ad vos venio; & quia potestis dicere: Medice cura te ipsum, studebo non me solum praecceptorem, sed etiam testem veritatis exhibere; & tam me quam vos docebo timorem Domini, in quo est initium sapientiae. In exordio ergo sermonis mei quae sunt infirmitates animae, quaeque molestiae videndum est; sic enim facilius remedia reperiemus.

Singulos vestrum, si verum fateri vultis, duae molestiae turbant; una est quod inquietam in hoc mundo vitam degitis; altera est quia moriendum est, timetisquene perditis aeternae vitae gaudiis apud inferos perpetuas poenas inextingibilis ignis incidatis. Quas molestias, si mihi obedire, credereque volueritis, levare & adimere non erit arduum; inveni namque salutiferas herbas, quas Sancti Doctores & prisca Philosophi mihi demonstrarunt, quibus possim, si modo velitis, molestiis vestris mederi. Docent enim nos viri sancti, qui ad nostram salutem scripserunt, quomodo & hic in terris felicem vitam, & in caelo denique beatam possimus habere. O rem magnam, stupendam, incredibilem, inauditam! Quis est qui putet eum, qui lacte jucundeque vixit in hoc saeculo, paradisum in alio obtinurum? Luc. XXIV.
Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam. 46.

Pii II. Orat. Pars I.

H

Vit.

- Mat. vii. 14.* Virtus in arduo sita est: *& arcta est via*, apud Matthaeum dicit Dominus, *quae ducit ad vitam: & pauci sunt qui inveniunt eam.* At ego dico juroque vobis paradisum quam infernum minor labos acquirit: arcta est via vitae, nec enim latam esse oportuit, per quas non multi erant ituri: pauci eam inveniunt, quoniam pauci quaerunt. Nemo unquam non invenit qui diligenter investigavit. Circa difficile virtus operatur, antequam in habitum venerit; postquam habitus factus est, & ut ita dicam callus, nihil difficultatis habet. Non propter se, sed propter nos passus est Christus. Nos autem propter vitam non cogimur magna pati, sed levia, sed suavia, sed dulcia. Testis est ipsa veritas: *Tollite jugum meum super vos*, in Evangelio inquit, *& discite a me, quia mitis sum & humilis corde: & invenietis requiem animabus vestris: Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* Quis enim ad haec aliquid replicabit? An non est satis efficax testimonium Christi? Non bonis viris, ut Lactantius ait, *sed vitiosis, & male viventibus amara sunt praecepta justitiae.* Multi sunt qui arduum iter in caelum, ac difficilia praedicant Christi mandata, quos ipse redarguens: *Vae vobis*, inquit, *Scribae & Pharisei hypocritae, qui clauditis regnum caelorum ante homines:* *Mat. xv. 7.* *& in epistola Joannes Apostolus: Mandata ejus gravia non sunt.* Quid amplius indigemus testibus? nisi fortasse aliquem ex gentilibus ad ruborem nostrum volumus advocare. Seneca ex Romanis acerrimus Philosophus Stoicae Sectae cum multa Lucillo suo bene vivendi praecepta dedisset; subjungit denique: *caeterum magnae indolis est ad ista non properare tanquam meliora, sed tanquam facilia, & sunt, Lucilli, facilia: cum vero multum antea meditatus accesseris, jocunda quoque; inest enim illis, sine qua nihil est jucundum, securitas.* Videtisne viri boni, honestaeque mulieres legis mandata non esse gravia, & habere jucunditatem? Dixi supra, & iterum dico, viam patere, si volumus, nobis, quae vitam hae jucundam praebat, & post obitum ad aeternae vitae gaudia perducatur. Quaeritis quatenam sit ista via? In promptu est, quod quaeritis. Quisquis relinquit vitia & vir-

tu-

tutes sectatur, hic jam est in via. Scio vos non ambigere quoniam omnibus recte viventibus cum virtute, certus sit in caelo diffinitus locus, in quo beati aevo sempiterno fruuntur. Sed vobis fortasse non videtur consentaneum jucunde vivere, qui secundum Deum vivit. Audite igitur, & agnoscetis me vera loquentum. Contemplatine aliquando estis mulierculam quampiam Christi servam, nil amplius in terris quaerentem, quamquod esset ad vivendum satis? Quae oravit in templo, in domo negociata est, in via tacita pertransivit. An non creditis hanc mulierculam feliciter vivere? cui nihil deest, nisi mori, & esse cum Christo. Vultisne Christi servos agnoscere? Qui non sunt tristes, non queruli, non maledicentes, non anxii, sed laeti semper atque jocondi: Quorum vultus semper eandem cultodit serenitatem. Quorum sermo modestus, & viam sermoni contentiers. Qui semper contenti sunt eo quod adeit; quod est sapientiae proprium. Stultitia vero, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consequutam putat. At quid aliud est in terris habere paradisum quam laete jucundeque vivere? Caput autem jucunditatis est securitas. Virtuosi quippe secure vivunt, quia & placere se Deo sperant, & quid eis facturi sint homines minime timent. Qui vero sequuntur vitia, servi sunt vitiorum, semper in metu sunt, semper inquieti, semper in cruciatu mentis, nec bene in hoc saeculo vivunt, nec in altero spem habent. Brevis est omnis voluptas peccati, in quo semper extrema gaudii luctus occupat. Virtutis semper est jocunda possessio. Nunquam poenitet, qui secundum virtutem operatur. Post delictum, mox adeit conscientia, flagellatque delinquentem. Quo circa negat Epicurus, & bene negat, quemquam jucunde posse vivere, nisi idem honeste, sapienter, iusteque vivat. Vitia morbos nutriunt; virtus est mater suavitatis. Si ergo rite consideratis, non est arduum intueri bonos viros, rectos, sanctos, jucunditate atque laetitia aetatem suam agere: quod est in terris Paradisum habere. Malos vero, iniquos, sceleratos in anxietate maculitia doloreque semper esse: quod est viventi in terris

inferni poenas tolerare. Quod si volumus evitare, necessarium est relinquere vitia, cum quibus est impossibile jocundam vitam habere, sicut jam dictum est in genere. Nunc si placet specialius rem attingamus, ut videatis luce clarius, nullum esse peccatum sine molestia: perlevemque voluptatem, & cito casurum gaudium asserere vitia. Adhibete jam aures animae iustae, & cum Dei adjutorio salvandae. Attendite non mea, sed Sanctorum verba doctorum, verba iustitiae, verba sapientiae, verba quae vobis auferre molestias, & impartiri consolationem, laetitiam, salutemque poterunt. *Omne quod est in mundo*, inquit Joannes Apoltolus, *concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitae*. Idem Lactantius ait: quamvis aliis utitur verbis: tres sunt affectus, qui homines in omnia facinora praecipites agunt: Ira, cupiditas, libido. Ira ultionem desiderat, cupiditas opes, libido voluptates. Ubi Joannes superbiam posuit, hic iram collocavit. Sed nascitur ex superbia nimirum ira. Nos tamen non erimus nunc in verbis curiosi, qui laboramus in rebus. Sequemur autem ordinem Lactantii, qui superbiam sub cupiditate videtur voluisse comprehendere. Studebimusque morbos istos depellere, ac mentes nostras aegritudine liberare. Est enim officium Presbyteri mederi animis, inanes sollicitudines detrahere, cupiditatibus liberare, timores fugare, quod juvante divina gratia, jam in vobis incipiam facere. Principium hujus rei ira praestabit. Obsecro vos filii fratresque mei. Quid confert ira? Quid boni est in animo irato? Quid gaudii? Quid jocunditatis? Ira crudelitatem gignit, dolorem affert, poenitudinem, moestitiam, aufert mentem, rationem excaecat. Quis ridet iratus? Quis verba prudentiae inter irascendum profundit? Quid indicant oculi torvi? contortum os? erecta supercilia, frons crispata? nisi animum turbatum esse, & in amaritudine degere? Quid sibi vult illa accidia, quam praefere ferunt irati? Nunquid carere ira praestat quam illi servire? At injurias sum perpeffus ais: Ulcisci volo: fuerunt qui licitum esse putarunt nocere injuriantibus, inter quos etiam Cicero fuit. Non Ciceronis, sed Christi legi-

gibus vivendum est. Cujus apud Matthaeum haec sunt verba: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam, praee & alteram.* Quod & verbo docuit, & confirmavit exemplo, dum captus, consputus, caesus, flagellatus, consilius: *Pater*, inquit, *ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Dicit aliquis miranda magis quam imitanda esse Christi opera, non nego: Quid Stephanus? Quid caeteri martyres: nunquid omnes pro suis persecutoribus orarunt? Transeo nostros, gentiles cito. Quid tu obsecro Pythace, qui Christi praecepta nunquam videristi, nec Evangelium audivisti? hic non fuit e septem Sapientibus, quos numerare solebat Graecia, & cum de suo persecutore ulcisci posset: mihi, ait, pro vindicta, & tibi pro poena sufficiat, quod nec auxilii, nec fugae praesidio te potes salvare, quin injuriae si vellem premia reportares. Dicere quoque solebat hic sapiens, indulgentiam esse supplicio potiore. Quid Julius Caesar, quamvis esset alias libidinosus; hoc tamen bono praeditus fuit, quod nihil oblivisci consuevit, nisi injurias. Quare nescio quod magis ad tranquillitatem mentis perducatur; aut enim vindicare injuriam potes, & satis supplicii habes ex inimico cui parcis, qui eo facto continuis urgetur stimulis, iniquum se, & bonum te inspiciens; aut non potes ulcisci, & unicum remedium est oblivisci, si vis quiete vivere. Ultio autem quid aliud faciet, nisi te similem injurianti? Deliquit in te ille, invides sibi malum, potioresque sibi nequitiae partes non vis relinquere? Audite Apostolum Paulum qui ad Romanos scribit. *Date locum irae: scriptum est enim: mihi vindictam, & ego retribuam.* Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Si sitit, porum da illi; hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput ejus: *Noli vinci a malo: sed vince in bono malum.* O verba memoriae commendanda. O doctrinam salubrem. Nullum genus vindictae majus est quam ignorare. Ille vincitur a malo qui malum vult ulcisci. Ille vincit in bono malum, qui vindictam remittit Deo. Rogo, fratres charissimi, si quis vestrum calce, vel morfu laesus equino, aut bove cornupeta vulneratus, animal laedens ferro ipse tereret atque

que interimeret: nonne in risum omnes prorumperetis: stultumque illum ac furiosum judicaretis? Sed aliud esse forsitan bestiarum, aliud hominum injurias perpeti creditis? Vir autem sapiens aequè unum, atque alterum fert: nec enim aliud est homo injurius quam bestia: & fortasse bestia bestior qui plus sibi nocet quam tolleranti. Hinc cum Socratem quidam colapho percussisset, atque abiisset, & discipuli ejus insequi vellent percussorem, atque vindictam exigere. State, inquit, finite illum: vosne, si me asinus calce caederet, ipsum reprecuteretis? Exitimandi igitur sunt omnes bestiae qui injuriuntur, bobus & asinis deteriores. Quod si fecerimus, facillime contemnemus injurias. *Sapiens, inquit Seneca, nunquam potest injuriam pati, qui non aestimat injurias, quas sibi homines arbitrantur irrogare.* Verum si injurias contemnemus, nec vindictam exigemus, nec irae subjacebimus, nec accidia, duobus teterrimis morbis liberati. Quamvis & accidia in aliis quoque delictis serpere soleat. Nunc ad cupiditatem transire oportet: ex qua multa emergunt vitia. Sed duo potissimè. Cupiditas nanque ad honores & potentias se extendit, in quibus est superbia; & ad opes in quibus est avaritia: atque ex his duobus rivulis conficitur, atque inflatur invidia; cum abundare his rebus cernimus quibus ipsi caremus: licet etiam libido sit mater invidiae. Nam & pulchram uxorem, & elegantis formae concubinam, & opiparas coenas, & alias voluptates invidere solemus vicinis nostris. Verum circa cupiditatem tria vulnera inveniuntur quae sanari restaurarique debent. Unum superbia, alterum avaritia facit: tertium ista duo, quoniam invidia ex alterius successu nascitur; superbia ex honore, atque potentia. Superbus est qui plus sibi arrogat quam debetur. Idem tumens dici potest & inflatus opinione sui. Sed veriori nomine ambiciosus, cujus est majora cupere, quam mereatur, & praesertim circa honores atque potentias. Quis ergo ambitiosus, sive superbi est animus, quam laetus, quam quietus, quam alacer, quam jocundus, licet inspicere, remque omnem expendere. Potestne quisquam superbus esse tranquillae mentis? Cum

res caducas, fragiles, & in alterius potius quam in sua
potestate constitutas sequatur. Propter honorem multi
sunt hypocritae, exterminantes faciem suam ut appa-
reant hominibus jejunantes; intus autem sunt lupi rapa-
ces. Ad quos Dominus in Evangelio: *Vae vobis*, inquit,
Scribae & Pharisei, qui similes estis sepulchris dealbatis,
quae foris apparent hominibus speciosa, intus autem ple-
nae sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Verum,
quam vanum est in honore suum finem ponere, hono-
rique inservire: quem saepius mali quam boni assequuti
sunt. Numquam invenies aliquem qui Deo simul, &
honori hujus saeculi inservire poterit. Videamus tamen,
qualis est vita illorum qui venantur honorem. Quis un-
quam sequutus honores, menti suae satisfecit? Quis non
maiores optavit honores quam consequutus esset? Qui-
dam postquam omnibus honoribus functi sunt, qui ho-
minibus praestari solent, divinos honores affectaverunt.
Sicut de Alexandro, Neroneque & multis aliis legimus.
Est autem insatiabilis appetitus honoris. Sed illud in
hoc miserrimum est, quod ad judicium multitudinis ho-
nores adipiscimur, quae saepius malos quam bonos viros
honore consuevit. Nemo praeterea tot tantaque fe-
cit, quin ubi destitit, a multitudine deferatur oblivioni-
que detur. Quo fit, ut qui cupidus est honoris, is nun-
quam possit esse quietus. Servit enim vulgari opinioni,
cui non solum in dies, sed in horas praebendum est ali-
quid admiratione dignum. Nos vero honorem istum,
spernere debemus, imitarique sanctos Patres, qui saecu-
li honores, tanquam pestem aliquam saevissimam devi-
tarunt. Joannes Apostolus cum vidisset Cratonem Philo-
sophum ex contemptu mundi coram plebe gloriam quae-
rere, ac discipulos ejus pretiosas margaritas in publico te-
rere: Stultus est, inquit, iste mundi contemptus, qui ho-
minum ore laudatur, condemnatur autem divino judicio.
Superbi ergo qui venantur honores, nec Deo placent,
nec sibi quiete vivunt. Quae runt enim quod non pos-
sunt assequi. Quidam superbi sunt, qui se vel nobiles,
vel virtuosos, vel literatos, vel astutos gloriantes, dedi-
gantur caeteros, ad quos Paulus Apostolus: *Hoc enim,*
in-

inquit, sentite in vobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, se esse aequalem: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem factus, & habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum, obediensque usque ad mortem, mortem autem Crucis, propter quod Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur caelestium, terrestrium, & infernorum. Quis est qui se velit exaltare, cum Christus Dei Filius seipsum exinaniverit? Cum superbia ruinae subiaceat, humilitas exaltationi, quid est in te homo dignum laude? Quid fecisti cinis? Quid superbis terra? Quid habes, ut Pauli Apostoli utar verbis, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris? quasi non acceperis. Abiice hunc fastum, hanc ventositatem: Scito te hominem esse, cogita quia breves sunt dies tui. Superbia tibi nihil affert boni; semper plus vult, quam habet: non locum, non amicum patitur: & cum omnes subicere sibi velit, omnium calcatur pedibus. Nulla pax est, nulla quies ubi superbia dominatur. Inter superbos, inquit sapiens, semper jurgia lunt. Nos vero si pacem volumus, si tranquille vivere cupimus, si Paradisum in terris optamus, honores istos mundanos oportet fugere, quos Christus contempsit, Apostoli refutarunt, Discipuli spreverunt, & omnes Sancti quasi perniciosissimam pestem ab se abdicarunt. Ad potentiam transeo, quam superbia non minus, quam honores exoptat. Quid boni est in potentatibus? Quid est quod tantopere quaeritur? estne melius Principantibus quam privatis hominibus? Regibus multo pejus est, inquit Crispus, quam servientibus. At pulchrum est fieri ita ut quod jusseris, splendidis uti vestibus, longum famulantium ordinem ducere, exquisitissimis fuis cibariis, egregiis equis insidere, uxores habere quot velis. Sed nescitis inter tot voluprates, quot amaritudines misceantur? Sine securitate nihil potest esse jocundum: principantes in assiduo versantur metu. Nunc venenum timeant, nunc ferrum. Quod si aliunde non intelligetis, aspiciate altos muros, profundas foveas, pontes elevatos,

tos, ferrata ostia, custodes ubique manentes. Quid haec alia nisi metum indicant? Non fratribus, non consanguineis confidunt, nec illis ipsis quos sui corporis custodes statuerunt. Dionysius Syracusanus asseveranti cuidam felicem vitam Principes ducere: mecum, inquit, ad coenam venito; paritum est, coenatur. Interim super caput illius suspendi equina seta gladium acutum e laquearibus Dionysius iussit. Quem, cum aspexisset hospes, quamvis saepe invitatus coenare non poterat; rogavitque sibi quid hic gladius vellet. Ad quem Dionysius, sicut tu inquit nunc vivis, sic assidue vivunt Principes; & rectè sane, nunquam enim sine metu sunt, qui Civitatibus, & Provinciis dominantur. Sicut in fabulis, ad morem Sisyphi casum saxum semper supra se reformidant. Adde conscientiae stimulos. Sciunt Principes debitum suum esse tam parvo quam magno iustitiam ministrare. Propterea namque creati sunt. Quod cum negligant, non sunt absque remorsu. In coenis vero & aliis voluptatibus non assidue versentur, non sentiunt jocunditatem. Quia non assiduitas, sed raritas efficit sapidas voluptates. Si quis praeterea numerare Principes posset, quos vel ferrum, vel venenum perdidit, in comparationem multitudinis, & paucitatis multò sunt plures quam plebei. Quocirca tutissimum est potentias non ambire, quae multo plus habent molesti, quam jucundi. Nos vero, si potentiam contempserimus, & honores, magnam cupiditatis partem sedaverimus. Tranquillamque vitam securam & quietam, in qua est felicitas, poterimus consequi. Sed sunt etiam alia curanda vulnera, si volumus integram sanitatem nancisci. Sicut enim febre remota non est sanum corpus quod iliorum dolore laborat; sic adhuc aeger est animus, in quo sublata superbia remansit avaritia. De hoc igitur avaritiae vitio in praesentiarum dicendum est, in quo plures mortales periclitantur. Vos si morbum hunc curari vultis attendite. Est enim admodum peritifer, nec illum cognoscunt, nisi qui rectè seiplos expendunt. Avaritiam dicit Cicero vehementem esse opinionem de pecunia, quod valdè sit expetenda, inhaerentem penitus & insitam. Augustinus in eo, quem scripsit

psit de libero arbitrio, libro, avaritiam censet esse plus velle quam satis est. Alii definiunt avaritiam esse habendi cupiditatem immensam, vel potius famem quandam divitiarum cumulandarum. Vitium hoc & divino & humano iudicio reprobatur, damnaturque. Paulus ad Ephesios: *Hoc enim scitote*, inquit, *quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet haereditatem in Regno Christi, & Dei*. Ecclesiasticus vero: *nihil est, ait, avaro scelerius*. Et iterum: *nihil est iniquius quam amare pecunias*. Hic enim animam suam venalem habet. Contrariatur autem avarus duobus maximis, quae sunt in lege mandatis: nec enim Deum diligit cum sit idololatra; nec proximum quem spoliatur. Salustius vero, avaritia, dicit, pecuniae studium habet, quam nemo sapiens concupivit. Jam intelligitis damnatum & grande peccatum avaritiam continere. Nunc qualis sit avarorum vita discutiamus, & an aliquid in ea sit quo delectemur. *Avarus*, inquit Eccli., *non implebitur pecunia, & qui amat divitias, fructus non capiet ex eis*. Et Satyrus poeta:

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Intueamur avari mores, atque naturam. Quis est pecuniae studiosus qui unquam quiescat, qui pacem habeat, qui noctes non ducat insomnes, qui sine pavore sit, sine anxietate, sine cura diurna atque nocturna? semper lucrari studet, aut parta tueri. Eitque in lucrando anxietas animi, in custodiendo timor; per mare, per saxa, per ignes, per strictos enses lucra sectatur: non comedunt, non bibunt avari; sed omne studium cumulandi est. Ajunt se casus vereri fortunae, & arcani potius plenam quam ventrem cupere. Rectè, si hoc facerent tanquam naturam sequentes, quae paucis minimisque rebus contentatur. Stultè, quia pecuniam cumulando, evitare fortunae impetum credunt. Non enim qui amat, sed qui spernit pecunias, fortunae resistit. At avarus nihil magis timet, quam pecunia carere, & ut non

careat, semper caret. Avaro namque tam deest quod habet, quam quod non habet. Timet paupertatem, & ipse semper est pauper. Non enim qui parum habet, si modo contentus est, sed qui plus cupit quam habet, is pauper est; cuiusmodi est omnis avarus, qui omnibus nocet, omnes laedit, omnibus est insensus, dum sibi aliquid quaerat. Avaritia omnem virtutem aufert; sine amicitia, sine benevolentia, sine charitate vivit avarus, plenus fraude, malevolentia, impietate, nulli bonus, sibi pessimus; qui nihil rectè facit, nisi cum moritur. Audiamus Paulum Apostolum, cujus ad Titum haec sunt verba: *Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quia nec auferre quicquam possumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quae mergunt homines in interitu, & in perditione. Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Jam cernitis omnia mala ex avaritia provenire. Quid igitur in ea re potest esse bonitatis, ubi est omne malum; quid jucunditatis, quid laetitiae? nullum potest esse verum gaudium, ubi tot scelera reperiuntur conjuncta. Nos autem si volumus pie, iustè, tranquillèque vivere, abiciamus hoc vitium, quod est omnis laetitiae omni'que jucunditatis expers, Salvatorisque nostri vocem audiamus, qui non in terris ubi aetugo, & tinea demolitur, & ubi furca effodiunt & furantur, sed in coelo dumtaxat thesaurizandum jubet. *Nemo nascitur dives*, inquit, Seneca: quisquis exit in lucem iussus est lacte & pane esse contentus. Si quis tamen vult dives fieri, dabo vobis certam regulam: non cumulando pecunias, sed minuendo cupiditatem divites eritis. Qui contentus est fortuna sua, is dives est. Et nos igitur per hunc modum divites esse nitamur. Sic enim & teterrimùm vitium avaritiae fugiemus, & vitae tranquillae gaudium potièmur, non solum superbia atque avaritia, sed invidia quoque nudati. Nam qui nec potentiam appetit, nec gliscit honores, nec opes sequitur, quod cuquam invideat, nihil habet, nisi fortasse voluptates sectetur, de quibus post dicemus.

Cur enim potenti invidet, quem brevi casurum noscit? Cur honorato, qui mox carebit honore? Cur opulento qui quod habet non habet? Caeterum hoc vitium, carissimi, quod invidiam appellamus maximè fugiendum est, si non solum placere Deo, sed etiam nobis vivere volumus. Prohibuit omnem sanè invidiam Dominus, cum proximum diligere iussit. Quomodo enim tanquam se ipsum diligit proximum, qui de proximi successu tritatur? Hoc etiam vitium gentiles explodunt. *Cor non commanducabis*, inquit Pythagoras, quasi non invidendum diceret. Comedit enim cor suum quisque invidet. Invidia, ut Cicero putat, in eo est qui invidet, & in eo cui invidetur. Invidentiam autem dicunt Stoici aegritudinem esse, susceptam propter alterius res secundas, quae nihil noceant invidenti. Nos ergo invidiam invidentiae loco suscepimus, ne simus in verbis occupati. Sic enim communis habet usus loquendi. Vidistis, carissimi, nonnumquam vicini segetem in agro quam multam surgere, pratum herbidum, pingue pecus, lanosum gregem, & doluistis, invidia est, fugienda est. Laetari, non dolere debemus, cum proximo nostro bene videmus esse; nam si defuerit nobis victus, habemus ad quem recurramus. Invidere autem quid confert? quid boni habet? Estne aliquis vestrum, quem oblectet invidia? an non est in poenis atque suppliciis omnis invidus? *Animus gaudens*, inquit in parabolis Sapiens, *aetatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa; tristis est omnis invidus*. In omnibus vitiis videtur esse aliquid iucunditatis, quamvis non vera iucunditas est, quam vitia parant. In invidia nec est voluptas, nec apparet; non ei cui invidet, sed sibi ipsi nocet invidus, se laedit, se macerat, se cruciat, de se ipso supplicium sumit. Bene ait ille poeta: invidia Siculi non invenere tyranni majus tormentum. Verum ut videatis quam miser sit qui deditus est invidiae, non verebor ingeniosi vatis verba referre quamvis gentilis. Afferunt magnum lumen nonnumquam ad feliminanda vitia litterae saeculares, sicut & Basilium & Divum Hieronymum novimus dicere. Quid igitur de invidia dicat Ovidius, advertite. Domum primum de-

'Ad Plebem de Haspach. 69

describit ubi manet invidia. Est operae pretium ista cognoscere.

*Protinus invidiae nigro squalletia tabo
Tecta petit, domus est imis in vallibus hujus
Abdita, Sole carens, non ulli pervia vento,
Tristis & ignavi plenissima frigoris, & quae
Igne vacet semper, caligine semper abundet.*

Talis est domus omnis invidi, squallet putrido sanguine, qui rixas videre cupit, & sanguinis effusionem. Est in vallibus, quia in tenebris & mentis caecitate consistit; sine Sole, sine lumine, sine vento, sine refrigerio, plena frigore, igne carens, quia charitatis non habet ardorem. In caligine, in errore atque ignorantia. Sic domus est invidi. Sed qualis invidia videt intus edentem? Vipereas carnes vitiorum alimenta suorum invidiam. Et iterum:

*Surgit humo pigra, semesarumque relinquit
Corpora serpentum, passuque incedit inertī.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto;
Nusquam recta acies, livent rubigine dentes,
Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno,
Risus abest, nisi quem visi fecere dolores;
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum, carpitque, & carpitur una.*

Qualis invidia est, talis est invidus, iners, pallidus, macer, strabo, comedit viperas, idest cor suum viperinum; in lingua & pectore fert venenum; non ridet nisi ex alieno malo; rubiginosi dentes, ut cum mordeant magis laedant; ex alieno bono dolet, semper detrahit aliis, & sibi quoque detrahitur. Estque omnis invidus sibi supplicium, ut poeta subjungit. Habetis quid sit invidia, quantum noceat, ut quietam vitam impediat, & ut sine molestia nunquam sit, plane cernitis. Nunc officii nostri est hunc morbum relinquere, & induere charitatem sibi

con-

contrariam, si feliciter volumus vivere, & non cum accidia, quae alumna est invidiae, semper tritis, semper torpore atque inertia plena. Sic enim ex tribus affectibus, qui mentes nostras excaecans duo, abdicaverimus iram, atque cupiditatem. Superest tertius, quem libidinem vocitamus. Libido voluptates sequitur. De qua redicam quid sentiant auctores sanctaeque viri, quod non minus praestat agnoscere, quam ea quae supra retulimus. Sunt enim admodum pauci qui voluptate non capiantur. Quidam verò etiam summum bonum in ea collocarunt, & animam simul perdiderunt & corpus. Expedit igitur hunc affectum depellere, nec voluptates illas sequi, quae non sint honestae. Quinque igitur sunt hominum sensus, per quos voluptas animo, aut corpori quaeri videtur. Tactus, gustus, odoratus, visus, auditus. Ex his omnibus, ut Aristotelem dicere Macrobius asserit, voluptas quae immodicè capitur, turpis & improba est; sed ea praesertim quae ex gustu tactuque est. Ea igitur gemina voluptas, sicut sapientes viri censuerunt, omnium rerum foetidissima est, itasque duas voluptates cibi & Veneris solas hominibus communes esse videmus cum bestiis; atque idcirco pecudum ferarumque numero habetur quisque est his voluptatibus occupatus. Ex aliis tribus sensibus proficiscentes voluptates hominum propriae sunt, non tamen extra modum, neque in turpibus rebus sumendae. Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus his duabus, cœdendi, atque comedendi, quae homini cum suae atque asino sunt communes, gratulari potest? Socrates dicebat multos homines propterea velle vivere ut ederent & biberent; se bibere atque esse ut viveret. Hypocrates autem, divina vir scientia, existimabat coitum Venereum partem esse quandam morbi terribissimi, quem nostri Comitalem dixerunt. Pythagoras verò dicenti cuidam: mallet cum mulieribus, quàm cum Philosophis conversari; & sues, inquit, libentius in coeno quàm in aqua versantur, luxuriososque homines porcis adaequavit. Intellexitis quid gentiles de gula atque luxuria sentiant? Jam nostri quid dicant attendite. Inter praecepta Legis est

ib

illud: *non moechaberis*. In Evangelio autem inquit Dominus: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est in corde suo*. Ad Corinthios verò scribens Paulus: Templum Dei nos esse dicit, & spiritum Dei habitare in nobis, & omnem qui templum Dei violaverit disperdendum esse a Deo. Quibus ex verbis damnandos esse libidinosos nequaquam ambigimus, tanquam templi Dei violatores. Nam & ad eodem Corinthios idem Doctor: *Fugite, inquit, fornicationem: omne enim peccatum quodcumque fecerit homo extra corpus est; qui autem fornicatur in corpus suum peccat*. Violatur ergo per fornicationem templum animae quod est corpus, & anima illinc fuscipit labem, & immunditiam, quae Dei est templum: In luxuria namque est omnis immunditia, cum nupta, vidua, moniali, virgine, meretrice. Superius autem dixi vobis ex auctoritate Pauli, nullum fornicatorem in regno Christi haereditatem habiturum. Poena ergo luxuriae est haereditatis aeternae privatio. Idem quoque de gula vobis dixerim; nam & gula mater est luxuriae. Hinc ad Ephesios Paulus: *Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria*. Sed audite Prophetam Isaiam, & terreamini omnes, qui ebrietati, crapulaeque incumbitis, aut potius emendetis vitam: *Vae qui surgitis mane ad ebrietatem sectandam, & ad potandum usque ad vespertinam, ut vino assuetis. Cythara & lyra & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis vestris, & opus Domini non respicitis*. Et iterum. *Vae qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem*. Audistis Prophetam; non parum est quod inquit *Vae*; per hoc enim verbum aeternam mortem comminatur, sicut & Christus dum ait: *Vae vobis Scribae, & Pharisei, qui decimatis anctum, &c.* Verba sunt enim aeternum supplicium comminantia. Crapulosi namque, & ebriosi regnum Dei non possidebunt, Non prohibeo vobis vinum, carissimi, sed ut modicè sumatis instruo; non ad extinguendam sitim, quod aqua melius faceret, sed ad reficiendum reintegrandumque animos, ad instauranda sobrietatis officia, sicut & Platonem de legibus refert

voluiffe Macrobius. Scitis enim ex testimonio David quia vinum laetificat cor hominis; quod intelligendum est si moderatè frugaliterque bibatur: immodicè verò sumptum gignit ebrietatem, & in omnem turpitudinem provolvit hominem. Sic de Loth legimus qui vino inebriatus cum propriis filiabus jacuit. Sic etiam de carne praeceperim: Cum propriis uxoribus jacere non veto, sed refero vobis ad Theffalonicenses Paulum, ipsum audite, atque sequimini. *Haec est enim, inquit, voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum suum vas possidere in sanctificatione, & honore, non in passione desiderii, sicut & gentes, quae ignorant Deum.* Cum propria dormire conjuge sobolis procreandae causa, ac propter evitandam fornicationem; comedere & bibere ad sustentationem corporis permissum est. Quidquid aliter fit, delictum habet. Verum quia adhuc de voluptatibus loquimur, videamus quid mali afferat voluptas gutturi atque veneri, non dico de coelestis amissione regni; hoc enim jam est ostensum; sed quomodo etiam in terris vitam nobis felicem eripit, infinitasque infert calamitates & animorum perturbationes, inquietationesque mentis, cum quibus nulla potest regnare jucunditas. De voluptatibus ergo sic accipite, quoniam nulla capitalior pestis est hominibus, nulla noxior, quàm voluptas corporis. Sic Archita Tarentinus clarus Philolophus solebat dicere; homines namque qui voluptatibus dediti sunt, hujusmodi patrimonium liguriunt, omnesque dissipant facultates, ut tamen perseverare possint, ac voluptatibus suppeditare sumptus, omnibus se periculis objectant, & omnia aggrediuntur scelera, nullumque malum facinus est, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impellat. Nihil praeterea Deus atque natura praestabilius mente dedit hominibus; per hanc enim bona & mala cognoscimus, & per hanc Deo similes sumus. At huic tam divino muneris ac dono nihil est tam inimicum quam voluptas. Dominante namque libidine non habet temperantia locum; neque in regno voluptatis potest consistere virtus. Quisquis enim aut veneris, aut cibi potusque voluptatibus

tibus est immerfus, nihil agitare mente potest, nihil ratione, cogitationeque consequi. Tantum pensi est inebrio, quantum in porco; cibo plenus, crapulaque distentus, iners, tardus, ac somnolentus est, extra se est, & alienus a mente. Quisquis luxuriae succubuit, quo major est voluptas corporea, eo magis animi lumen extinguit. Plato Philosophus sapientissimus voluptatem omnium malorum escam appellat, quod ea videlicet homines capiantur ut pisces. An non videtis ad cellas vinarias ramos frondentes poni, hominesque illuc quasi pisces currere, & quasi hamo capi, dum inebriantur, mentemque perdunt, ac bestiis fiunt simillimi? Sed non solum mentem perdimus voluptatibus delibuti corporeis, quod maximum est; sed etiam corpus ipsum cui servimus reddimus imbecillum, corruptum, putridum. Mater est enim omnium infirmitatum Venus; cibus autem atque potus plures interficit homines quam gladius. Addite molestationem mentis cum nos ablumj sisse patrimonia voluptatis causa cernimus. Foedissimus, inquit Seneca, patrimoniorum exitus est culina. Juvenalis autem de immoderato cibo sic ait:

Hinc subitae mortes, atque intestata senectus.

Nemo est quem non tandem poeniteat immoderatae voluptatis. Cum aegrotamus in lecto, tum potum, tum cibum, tum coitum habemus odio. Nec unquam in his deliquisse vellemus, & abstinere deinceps promittimus; liberati tamen nequaquam servamus. Quod si quis ita viveret quemadmodum in adversa valetudine se victurum spondit, is proculdubio bonus, sanctus, felixque vir esset, & viveret hic in terris jucundè, & post obitum vitam beatam consequeretur. Videtis, dilectissimi, quomodo in omnibus vitis nihil est laetitiae, nihil jucunditatis, nihil verae fixaeque voluptatis. Sed contra vitiosi omnes inquieti sunt, moesti, tristes, insani, furiosi, nullam vel corporis vel animi, quae duret, consolationem sentientes. O igitur pium, ac clementissimum Deum! O prudentiam ineffabilem majestatis aeternae!

Pri II. Orat. Pers I.

K

Q

O veram divinae pietatis charitatem! Nihil nobis Deus praecipit, nisi quod nobis est sanitati, nihil mandat nisi quod est utilitati, nihil injungit nisi quod est jucunditati; rectè ergo vereque dicitur: *Jugum meum suave est, & onus meum leve*. Nec enim ad aliquid nos Deus altrahit, quod nobis in terra manentibus, & ad suavitatem corporis, & ad quietem mentis non sit necessarium. Nos ergo, si quemadmodum ab initio promissi, Paradisum in terris volumus possidere, tranquillitatem pacemque possidentes, abiciamus a nobis opera tenebrarum. Sit procul ira, absit libido, facessat cupiditas. Si non sunt divitiae non appetamus, quae plus curarum quam voluptatis afferunt. Si res nostra nobis non sufficit, sufficiamus ei parce viventes, ut Socrates monuit. Si minor est noster ager quam vicini, minori opera indiget. Si non sunt pecora, non timemus raptores. Si parva est domus, minori cum damno ruet. Si pecuniam debes, creditori magis quam tibi est cura. Si ventura est paupertas, scies qui veri amici fuerint, & illi te non deserent, nec tibi victum negabit Dominus, qui dat escam omni carni. Si deformis est uxor, non vereris moechum. Si vitiosa est & litigiosa, habes domi unde patientiam discas. Si non sunt liberi, non times pestem, & levior est inopia rerum, quam cum paucioribus toleras. Si sunt filii nec habes unde nutrias, invenies qui nutriat, & gratiam Deo referre debes, qui ex duobus tibi quod magis amas dedit; quaerebas enim liberos atque divitias, jam verò filios cum divitiis non commutares, sicut barbari faciunt & praesertim Scythae. Si nubilus est filia, nec dotis pecuniam habes, magnus est cum virginitate probitas. Si princeps nimis emungit, nihil tuum aufert, nihil enim in hunc mundum portasti. Si mendicare cogeris, memento quod Christus, & Apostoli, & alii multi Sancti eleemosynas petiverunt. Si sunt illatae injuriae, minus tibi quam injurianti nocuerunt. Si mala teneris valetudine, vel morte, vel sanitate liberaberis. Si non es corpore pulcer, animi pulchritudinem quaere, ex qua magis Deo placebis. Si vili te in loco pater genuit, non quali sis natus pa-

tria,

tria, sed quali sis dignus considera, & fac ut bene vivendo supernae civitatis Hierusalem civis efficiaris. Si non es literatus, & in saeculo sapiens, stude ut in simplicitate cordis Deo placeas, apud quem sicut Paulus dicit: *Stultitia est huius mundi sapientia*. Si non habes dominium neque potentiam, non est cur tibi parentur insidiae. Si non honoraris, non est unde superbias. Si mortuus est filius, mortalem genueras. Si caecus es, non vides mala multa quae fiunt. Si furdus es, non audis cytharedi vocem, nec stridorem ferri cum acuitur, nec grunnitum porci cum jugulatur audis. Si servus es; & regina Hecuba, & Plato, & Diogenes Philosophi serviverunt. Si exul ex patria, totum mundum esse patriam tuam cogita, sicut Socrates, & non exultabis te exulem. Si senex es, gaude quia privatus es his voluptatibus quae te in perditionem adducebant. Si mors appropinquat, laetare quia corporis carcere cito exibis, & sic vivito, ut lucis potius quam tenebrarum loca adire jubearis. Sed ne per singula discurramus, quod est non minus raediosum quam longum; si quis huius saeculi quae dicuntur mala facilius vult tolerare, apud Euripidem, quod Theseus fecisse dicitur, imitari debet. Sic enim ait:

*Futuras mecum commentabar miseras,
Aut mortem acerbam, aut exilii moestam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali,
Ut si qua injecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.*

Cogitare debemus & animum nostrum ad omnia parare, quae possunt accidere, ac non solum quae ante oculos sunt, sed etiam futura de longe prospicere, ac praemeditari omnia, ne nos improvidos tempestas submergat. Minus enim, inquit B. Gregorius, *jacula ferunt quae praevidentur, & nos tolerabilis mundi mala suscipimus, si contra haec per providentiae clypeum munimur*. Infirmittates namque, dilectissimi, quae nos affligunt, exilia, captivitates, vulnera, mortes,

inopiae, filiorum orbitates, delicta conjugum, detractiones & caetera istiusmodi, quae videntur mala, mentemque vexant, communia sunt & bonis & malis viris; sed malis duriora quam bonis; armat se namque patientia vir bonus, redditque laeviora quaecumque eveniunt: mali autem opprimuntur & deficiunt sub pondere. Et quamvis in Apocalypsi dicat Joannes: *Ego quos amo, arguo & castigo*; & iterum ad Titum Paulus: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu persecutionem patiuntur*: ac rursus ad Hebraeos: *Quem enim diligit Dominus castigat, flagellat enim omnem filium quem recipit*. Et postea: *Quis enim filius quem non corripiat pater?* Non sunt tamen ad mortem huiusmodi correctiones, sed ad vitam, ad quas facilius sustinendas verborum Senecae meminisse debemus, qui sic ait. *Deus homines pro liberis habet; sed corruptos, & vitiosos luxuriose ac delicate patitur vivere, quia non putat emendatione sua dignos. Bonos autem, quos diligit, castigat saepius, & assiduis laboribus ad usum virtutis exercet, nec nos caducis ac mortalibus bonis corrumpi ac depravari sinit*. Quae verba cum Paulo conveniunt qui ait: *Mali autem homines & seductores proficiunt in pejus errantes*. Quae omnia non sunt contraria his quae praemisi, dum bonos omnes viros possidere in terris dixi paradisum. Nam etsi persecutionem patiantur, non tamen minus felices sunt, quia mentis tranquillitatem & pacem non perdunt. Cogitant namque semper quod Epithetus Philosophus ait, non omnino Deo exosos esse, qui in hac vita cum aerumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas causas, ad quas paucorum hominum potuit pervenire curiositas. Verum sicut cupiditas gloriae militibus leves habentur belli labores, semperque jucundi videntur & hilares; sic athletae Christi tanto magis laetantur, quanto majora patiuntur incommoda, nam & Stephano lapides, & Laurentio carbones dulces fuerunt. Qui vero perfectionem hanc non possunt attingere, doloresque sentiunt, secum ipsi Lactantii dicta revolvunt ac se consolantur, cujus haec verba sunt: *Exiguus enim momentis status rerum humanarum novatur*.

Ad Plebem de Haspach. 77

zur, nec prosperitas diuturna, nec aerumna est pertinax. Ita nec miserum esse, nec contra, perpetuum est, sed alternae sequuntur, & in iisdem variae vices rerum, quae omnia vir bonus considerat, & in miseria quamvis miser esse non possit, foelicitatem sperat. In foelicitate verò fortunae mutationem meditatur, & armat se, ne prosperitate desinente in adversitate deficiat. Mali autem & in adversitate desperant, & in prosperis rebus superbiunt; nec secundae, nec adversae fortunae sciunt modum tenere; miseri dum fortuna arri-det, & dum irascitur miseriores, nec uni, nec alii sta-tui convenientes. Verum ego, dilectissimi, cum ho-minuum vitas intueor, & quid quaeque gens agat at-tente considero, non video genus vitae, in quo homi-nes & jucundis & salubrius versari possint quam ve-strum est, qui colitis agros & in rure commoramini se-questri ab omni civili ambitione atque furore, qui, si non habetis magnas divitias, cum Sapiente potestis dice-re: *Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate*; qui rationem habetis cum terra, quae nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura red-dit quod accepit; qui non pestíferas, si vultis, sed sa-nas atque jucundas in colendis agris potestis percipere voluptates; qui non solum ex fructu, qui est honestissi-mus, sed etiam ex ipsius terrae vi atque natura delecta-mini. An non est jucundum visui, cum terra ipsa gre-mio suo mollito, bene culto, atque subacto sparsum semen excipit, quae primo occatum cohibet, dein tepe-factum vapore & compressu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem, quae nixa, ac sublen-tata radicibus & fibris stirpium sensim adolescit, culmo-que tecta geniculato vaginis jam quasi pubescens inclu-ditur, e quibus cum emerferit, effundit frugem, ordini-bus spicarum structis, & contra avium minorum morsus aristarum vallo munitur: ex hinc metitis & in horreum deferitis. Credo vos non posse satis delectationem ve-stram enarrare quam percipitis, dum vim omnium, quae generantur e terra conspicitis, quae facit ut ex tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cactera-rum

rum frugum, aut stirpium minutissimis seminibus tantos truncos, ramosque procreet, quanta in hortus pomariis, lucis, prat-que jucunditas dat, quorum cultura & natura ipsa delectat. Sunt irrigationes, fossiones agr- repastinationes, quibus fit multo terra foecundior. Quid cum pinos malosque inseritis, ac ex agretti arbore, aspera, & inuili domesticam mollem ac utilem redditus? Quanta in pecudum pascu voluptas, quanta in lactis munctura, quanta in pullis novellis cornua producentibus & ungulas, quanta in apium examinibus, & florum omnium varietate? Quid de venandi piscandique oblectatione; quid de aucupis loquar? Omnia ista licita & honesta sunt exercitia, voluptatesque permittae quae sulciuntur ex eis. Si modo rerum istarum studio ab aliis iustitiae & pietatis officiis non cessatis; si itatis contenti fortuna vestra, si nulli infertis injuriam: credite mihi, facile vobis est coelum acquirere in hac vestra communi & rustica vita. Hinc est quod inter rusticos quàm urbanos homines, qui feliciter viverent facilius sunt reperti; sicut de Aglao Arcade ruris cultore, qui rege Persarum felicius judicatus fuit. Solon autem unus e septem sapientibus interrogatus a Rege Lidiae potentissimo, qui ei viderentur esse felices: non reges aut magnates, urbiumque cultores, aut hos quos dicimus nobiles, sed eos qui sine fama forent, ignorarentque vitia, respondit esse felices, cujusmodi homines in rure saepiùs quam in urbibus reperiuntur. Vos tamen, si vultis esse felices (debetis autem omnes velle) non invidere divitibus debetis, sed scire quia magnae divitiae sunt lege naturae composita paupertas, ut Seneca ait; ne plus cupere quam adsit, ac laetari vos esse pauperes quia secuta est paupertas & expedita; nec de cibo anxios vos esse oportet, quia facile est pascere paucos ventres bene institutos, & nihil aliud desiderantes quàm impleri. Parvo fames conitat, magno fastidium. Quod si haec perfectiora non potestis attingere, nec paupertatem quasi divitias reputare, hoc saltem efficite, ne vel divitias in prima felicitatis parte ponatis, vel paupertatem in ultimo miseriarum statu colloca-

Quia

Quia divitiarum saepè frons hilaris, multis intus amaritudinibus est referta; & paupertatis horridior aspectus certis bonis & solidis nonnunquam abundat; & si divitias laudatis dicite cum Sapiente: *Quia bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia*; quae si reperiri debet, facilius apud vos ex fructu terrae viventes, quàm apud cives ex pecunia mercaturisque lucra trahentes comperietur: si modo veraces esse vultis, fideles, sinceri, recti; veitrum namque negotium cum terra est quae sine verbis reddit quod accepit; illi cum hominibus mercantur, nec lucrari multum possunt nisi admodum mentiantur. Elitote igitur contenti vestra fortuna, carissimi, & si non habetis maximas facultates, gaudete quia non deest vobis victus. Mihi amiectui est, dicebat Anacharsis Philosophus Scythicum tegmen, hirsuta scilicet aliqua pellis, sicut de Joanne Baptista legimus: *praebebat hirtum tegmen Camelus*; calceamentum est solearum callus, cubile terra, pulmentum fames, lacte, caseo, carne vescor. Vobis melior est quàm illi, qui & laneas vestes, & calceos non ex vestro, sed & ex alieno habetis corio, dormitisque mollius, si non pluma omnes, at non in terra. Merito ergo contenti esse debetis, paupertatemque vestram jucundè ferre, cum ille hilariter summam gestarit inopiam, ac se sic felicem existimaret. Quod si feceritis, ut vos precor & moneo, ducetis hic in terra felicem vitam, laetamque, tranquillam, hilarem, nudatique passionibus singulis, quam vobis ab initio promisi, invenietis & possidebitis Paradisum. Caeterum quia non cives in hoc mundo, sicut ait Socrates, sed peregrini sumus, aliam patriam aliamque civitatem inquirentes; cumque parum sit quod hic vivimus, vitaeque nostra sicut fumus transit, & qui hodie adest; cras aberit; non satis est vobis haec Paradisus, de qua sumus loquuti, quia finem habet, & brevem. Inquirenda est igitur altera paradisus coelestis, ad quam adipiscendam omnes navare operas, omnes curas adhibere, omniaque impartiri debemus studia, ut ibi sine fine divitiis illis fruamur, atque delitiis, quae tot tantaeque sunt, ut nec dici possint nec cogitari. Sed quam-

quamvis omnia, quae dicta sunt, gradus quidam fuerint & scalae, per quas ire in coelum debemus; non tamen sufficiunt, nec portas illas Paradisi possunt aperire, nisi alia conjungamus. Ducunt nos ita quae praemissa sunt usque ad coelum; sed cum illuc ventum est, antiquus ille gravisque senex prolixam barbam demulcens, aeternae vitae claviger B. Petrus Apostolus nequaquam nobis aperiet, nisi quatuor aera obtulerimus. Sunt enim omnes janitores avari, nec ulli aperiunt nisi corrupti muneribus. Vos scitis qui aliquando principum atria visitatis, qui nihil magis horretis quam janitoris iratam faciem. Sic ergo & B. Petrus terribilis est, nullique exorabilis, nisi qui suum sibi tributum reddiderit. Quicumque igitur vult post obitum suum Paradisi portas intrare, is quatuor aera secum deferat, non adulterinae, sed verae monetae. Antiqui Gentiles stultè crediderunt apud inferos esse flumen, quod transire haberent omnes, qui ad felices campos (quos Elisiis appellabant) essent ituri, ibique nautam exposcere naulum, ac propterea in ore mortuorum unum nummum ponebant. Non sic est, minimè namque in campis Elisiis, sed in coelo est vera beatitudo; nec nummus unus, sed quatuor necessarii sunt intrare cupientibus. Jam scio vos quaerere quales debeant esse isti nummi, quaque signati imagine: dicam vobis e vestigio; sed vos curate ut haec aera vobiscum deferatis, si vultis B. Petrum invenire benignum. Primus nummus est superioribus nostris debitum impartiri; secundus est inferioribus benè praeesse; tertius est aequales benè tractare; quartus est seipsum bene regere. Haec sunt quatuor aera quae B. Petro necessarium est offerre, quisquis regni coelestis aulam ingredi cupit. Nunc verò attendite quomodo haec aera possitis acquirere, atque illuc deferre. Primus noster superior est Deus. Deus verò, ut Cicero dicit, est mens quaedam soluta & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, hic est Pater & Filius & Spiritus Sanctus, trinus in personis, & unus in substantia, omnipotens, aeternus, increatus, immensus, qui machinam quam cernimus, mundumque

di-

dicimus coelum, & terram, & aquam, & omnia quae in eis sunt creavit ex nihilo; qui licet sit Deus & Dominus noster, mitiori tamen vocabulo Patrem compellari se finit, & affectu nos patrio respicit, atque gubernat. Nam & propter nos, cum essemus mancipia Diaboli ex delicto primi parentis, incarnari voluit persona Filii, nasci ex Virgine, inter homines conversari, sitim & famem, & alia quae fert humana conditio pati, veritatem praedicare, capi, caedi, flagellari, conspui, contumelias audire, crucifigi, mori propter salutem nostram, transire ad inferos, tertia die resurgere, apparere multis, & demum in coelum astante credentium multitudine visibiliter elevari, ac postmodum Spiritum Sanctum Paraclytum, qui locutus est per Prophetas, & qui docet nos omnia in Sancta Matre Ecclesia, quique mansurus est nobiscum usque ad consummationem saeculi, pro tutela directioneque nostra transmittere; dimisso nobis Eucharistiae Sacramento, in quo per manus Sacerdotis carnem & sanguinem ad vitam consequendam manducaremus, Filii Dei Jesu Christi. Quae omnia firmiter credere nos oportet si volumus vivere ad vitam aeternam. *Iustus* enim, ut Paulus dicit, *ex fide vivit*. Nec aliud quam unum Deum, unum quoque Dominum credere debemus, quia praeceptum est: *Dominum Deum tuum ex toto corde diliges, & non ibis post Deos alienos*. Scimus, inquit ad Corinthios Paulus, *quoniam nihil est idolum in mundo, & quoniam nullus Deus nisi unus*. Nam si sunt qui dicantur Dii sive in coelo sive in terra, sive quidem sunt multi Dii & multi Domini, nobis tamen unus Deus pater est, ex quo omnia, & nos in illo, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Debemus & mortuorum resurrectionem expectare. Neque his assentiri ullo pacto, qui hoc negaverint: namque ut ad eosdem Corinthios scribit Paulus, si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Et iterum: *Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit; quod si Christus non resurrexit, vana est fides nostra*. Tu ergo qui credis & credere debes Christum resurrexisse, & mortuos quoque resurrecturos

credito; quia qui negat unum, negat etiam aliud, & animam suam interficit. Oportet unam Ecclesiam Catholicam & Apostolicam Christi Sponsam immaculatam, tenere. Unum Baptisma in remissionem peccatorum, & vitam aeternam quam consecuturi sunt in Regno Dei, & Christi, quicumque rectè credentes praecepta servaverint. Pro hac autem fide neque mortem effugere convenit, si necessarium fuerit, sed mori potius quam negare Christum debemus; *Corde namque, ut inquit Paulus, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Quod si quis metu mortis negaverit Christum, salvus esse nequaquam poterit. Nec super huiusmodi fide quicquam dubitare fas est. Sed omnia inconcusse firmiterque tenere quae tradit Ecclesia; nam qui haesitat, ut Jacobus ait Apostolus, *similis est fluctui maris, qui a vento movetur & circumfertur*. Si quem autem vultum mens sua nonnunquam exagitat, ac dubia movet; & nunc de partu virginali, quam etiam Prophetæ praedixerunt ut Hieremias: *Eccce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*; nunc de Sacramento Altaris, de quo Christus ipse Salvator noster testimonium perhibet qui ait: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*: quaestio vertitur: Potest enim hoc saepius contingere, quia non sumus primi motus nostri potentes. Jactate cogitatus vestros in Domino & ipse vos enutriet. Allidite pueros vestros ad petram, hoc est primos motus ad Christum qui petra est. Allidite & nolite plus sapere quam oporteat sapere, sed sapite ad sobrietatem. Cogitate Deum omnipotentem, nec majus opus esse credite, mulierem ex viri semine, quam Virginem ex afflatu Spiritus Sancti concipere. Nec majus miraculum putate sub modica panis specie Christum contineri, quam Christum clausis januis in carne & ossibus domum intrasse in qua erant discipuli. Scitote quoniam manus Dei non sunt alligatae, nec aliquid ab eo non posse fieri putate, qui mundum fecit ex nihilo; & gaudete quia talia creditis, quae ratione humana probari non possunt. Sic enim est nobis majus meritum & absque dubio plus meretur, qui non vidit & credit, quo-

quomodo Thomas qui ideo credidit quia vidit; fides namque nostra non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. Verum cum fides sine operibus mortua sit. Nam & Daemones credunt, quia unus est Deus; & contremiscunt; oportet etiam alia superaddere, quia *non omnis qui dicit Domine Domine, intrabit in regnum coelorum*; sed qui Deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota fortitudine sua dilexerit, timebit, & ei soli serviverit, & mandata ejus impleverit. Cavendum est ne Deos sequamur alienos: quod si nunc apud nos minus quam olim apud Hebraeos verendum sit, quia non sunt in his terris idola; quidam tamen tantum pecunias, mulieres, cibosque diligunt, ut eos sibi Deos faciant, & idololatrae vocantur, sicut supra retuli. Et de gulosis, inquit Apostolus: *quorum Deus venter est*. Similiter qui veneficas mulieres, & incantationes sequuntur, & in earum verbis adhibent fidem, Deos alienos colunt, indignosque se reddunt coelesti regno. Jubet etiam Moyses, ne nomen Dei nostri usurpemus frustra, quia non erit impunitus qui super re vana nomen ejus assumpserit; cujus mandati violatores sunt perjurantes, blasphemi, turpiloqui, & omnes qui Deum nominantes falsum testimonium dicunt, quique in amatoriiis carminibus Dei nomen assumunt; quod omnino vitare necesse est, nec in re quapiam non seria, inhonesta Deum debemus inferere. Sabbata quoque sanctificanda sunt, id est omnia facta, quae custodiri mandat Ecclesia, non solum cessando ab opere, sed jejunando ubi praeceptum est; interessendo divinis officiis, orando, non fabulando, offerendo Sacerdoti. Dicit enim per Moysen Dominus: *Non apparebis in conspectu meo va.uus*. Visitare autem tabernas vinarias, compotare, commessari, inebriari, rixari, ducere choreas, joculari cum foeminis, taxillis, atque alea ludere, non sanctificare est Sabbatum, sed prophanare, & Diaboli potius quam Dei festum celebrare. Si quis ergo rite vult Sabbatum sanctificare, nec lucri causa, nec voluptatis aliquid agat. Quid si bos, vel aliud animal in specum ceciderit, non vetaverim patresfamilias adhibitis operis

illud liberate, nec juvate sustentaculis domum, quae minetur ruinam, nec pecus adquare, nec rivos avertere qui inundantes nocerent satis, & talia, quae sine magno damno praetermitti non possunt. Nec enim imitari Judaeos debemus, qui, ut est in Machabaeorum libris, occidi se potius permittebant a militibus Antiochi, quam atma fumerent in die Sabbati; quod nec ipsi postea continuarunt. Apud Romanos consultus Scaevola quid fetiis liceret agere, respondit: *Quod praetermissum noceret*. Pulchra ad nostrum propositum quamvis gentilis hominis auctoritas. Nos tamen nocumentum non in lucro perdendo, sed in damno subeundo, coque non quocumque minimo, debemus accipere. Post haec si quis virorum, ut ait per Moysen Dominus, votum Domino voverit aut constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promiserit implebit. Uxor quoque in domo viri cum se voto constrinxerit, sponsioni non contradicente vito, reddet quodcumque promiserit. In orationibus autem, charissimi, quas in Ecclesia coram Deo facitis, cavete ne quid inhonesti petatis; sed sic loquamini cum Deo tanquam homines audiant. Supplicate Deo vestri ut curam getat, ut ignoret quod erratum est, & gratiam sequendi virtutes infundat. Nemo divitias, vel potentiam, vel desideria carnis expostulet. Socrates nihil esse petendum a Deo dicebat nisi bona, scit enim Deus quid unicuique sit utile. Nos autem id saepe votis expetimus, quod non impetrasse melius fuerat. Hinc B. Petrus Apokolos impetrare sanitatem filiae suae Pettonillae noluit, quia non expediebat ei: Juvenalis vero, optandum ut sit mens sana in corpore sano, nec plura, putat. Vos vero orationem Dominicam habetis, illam vos scire oportet, nec plura petere quam ibi contineantur. Illic enim satis est homini provisum. Cum autem oratis, cogitate ut & operemini quae Deo placent. *Sapiens enim, ut inquit Pythagoras, non reputat Deum honoratum suis alloquiis, sed operibus*. Propheta vero de his qui multum orant & opera justitiae praetermittunt, *Populus hic, ait, labiis tuis adoratur; cor autem eorum longe a te est*. Ad com-

mc.

memorationem quoque Dei, & ad nostram salutem debemus communicare, & corpus Domini suscipere. Nos quidem clerici saepius; vos autem laici ad minus semel in anno; quod qui praetermiserit, reus est mortis ni poenituerit. In sacro autem recipiendo verborum Apostoli meminisse debemus: *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat; qui enim manducaverit & biberit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Videtis ergo, dilectissimi, quod non communicantes, rei sunt mortis; quod ut evitemus, communicandum est, & dignè communicandum; dignè autem communicat omnis qui verè dolet de peccatorum suorum commissione & verè confitetur, ac ubi est opus satisfacit. Verum ad hoc ut sciatis melius quomodo erga Deum vos debetis gerere, Lactantii verba vobis commemorabo; sic enim ait: *Hac conditione gignimur, ut generanti nos Deo iusta & debita obsequia praebeamus, hunc solum noverimus, hunc sequamur, quod tunc ritè faciemus, cum a vitiis abstinebimus.* Nihil enim, ut idem Lactantius inquit, *sancta & singularis illa majestas aliud ab homine desiderat, quam solam innocentiam, quae omnium est vitiorum expulsio.* Vitiorum autem carentia, ut prius dixi, non solum Dei gratiam nobis reconciliat; sed etiam vitam in hoc saeculo quietiorem praestat. Et ista impraesentiarum de debito Deo reddendo sufficienter dicta putentur. Secundum superioritatis gradum obtinent Sancti & in primis Beatissima Virgo Maria, quae absque virili semine nobis peperit Salvatorem; & jam modo in coelis pro nobis assidue intercedit, Filioque suo supplex iram quam pro peccatis meremur avertit. Nulliusque licet maximi peccatoris preces fastidit, qui ad eam cum humilitate recurrit, suorum poenitens delictorum. Hanc igitur venerari, & verbis collaudare debemus, nunquam serinonem de ipsa nisi cum reverentia, facere, jejunare vigilas, festaque sua devotè celebrare, ac dedicata sibi templa saepius visitare, diebusque Sabbatis spetialem ejus commemorationem efficere, quibus diebus si quis ob ejus reverentiam abstinuerit, devoteque habuerit se, sicut doctores quidam asseverant, sine fide

fide & confessione non morietur. Advesperascentibus quoque diebus introduxit Ecclesia pulsari campanas in memoriam Annuntiationis; quod cum sit debetis omnes felicitis redemptionis nostrae reminisci, Beatamque Virginem cum Angelo salutare. Post hanc sunt Spiritus illi coelestes Angeli & Archangeli, Throni, Potestates, Cherubim, Seraphim, & omnis ille spiritalis exercitus, qui adversus Draconem praeliatus est in coelis, & assistit Agno, de quibus nonnulli ad nostram custodiam sunt deputati, diabolicis fallaciis obviantes, ac nostra quocunque pergimus vestigia subsequentes, & cogitationes bonas subministrantes, quibus profectò magnas diebus singulis referre grates debemus, ac nos ipsos sedulò commendatos efficere, devotisque mentibus ea festa celebrare, quae in honorem supernorum spirituum introduxit Ecclesia. Post hos Joannem Baptistam, quo major inter natos mulierum non surrexit, testimonio veritatis, ac Prophetas, Apostolos, Evangelistas, Martyres, Confessores, Virgines, Viduas, & omnes qui relicto ergastulo carnali per ecclesiam in coelis esse creduntur, pia convenit prosequi devotione. Reliquias venerari, jejunare vigilas ubi praeceptum est, festivitates celebrare, miracula quae ab his facta dicuntur pie credere. Nec propterea illa negare quia videantur impossibilia. Miracula namque, ut inquit Valerius, ideo dicuntur, quia unde manaverunt, aut qua ratione consisterint arduum est dignoscere. Christus autem qui mentiri non potest, cum caecis lumen reddidisset, & claudos ambulare fecisset, aut quod maximum erat jam mortuis vitam restituisset, mirantibus Discipulis, & vos, inquit, *majora horum facitis*. Non ergo increduli esse debemus cum miracula referuntur, quia mirabilis est Deus in Sanctis suis, ut Propheta testatur: amovete risum, & omnem sermonis turpitudinem cum de Sanctis loquimini. Non blasphemetis eos, non contemnatis, nec scandalizetis; quia licet nocere eis nihil possitis, non tamen erit inultum scelus; sed honorate omnes, vestrosque intercessores semper aliquos habere curate, qui apud Deum vobis patrocinentur, & praesertim gloriosissimam Vir-

Ad Plebem de Haspach. 87

Virginem Mariam, sub cujus titulo haec est fundata, de qua re summam potestis consolationem recipere, summiſſeque laetari quia Patronam habetis in coelo, cui Deus negare non vult, nec audet quicquam. In tertio supereminetiae gradu Ecclesia est humilis mater omnium Christianorum, quae nos per baptismum Christo regeravit, extra quam non est salus, cujus voluntati nefas est adversari. Ait enim Sanctus Calixtus: *Sicut Filius venit facere voluntatem Patris, sic vos impleatis voluntatem matris vestrae, quae est Ecclesia.* Hanc generalia Concilia repraesentant; ac propterea, quod Patres in generalibus Conciliis, ac Synodis congregati sanxerunt, servandum est. Verum cum multae sint Ecclesiae particulares, sciendum est Romanam Ecclesiam omnium esse caput aliarum. Hinc Calixti verba: *Nulli ergo dubium est quod apostolica Ecclesia mater sit omnium Ecclesiarum, a cujus regulis nullatenus convenit deviare.* Clarius quoque Anacletus: *Apostolica, inquit, sedes, cardo, & caput, ut factum est a Domino, & non ab alio est constituta; & sicut cardine ostium regitur, sic hujus Sanctae Sedis auctoritate omnes Ecclesiae, Domino disponente, reguntur.* In Ecclesia vero universali quidam superiores sunt, quibus obedientiam, & reverentiam impendere tenemini; quibusdam vero solam reverentiam. In priori parte sunt Romanus Pontifex, Legati ejus, Archiepiscopus Salzeburgensis, Episcopus Pataviensis, & Plebanus vester. Possibile esset aliquem Praepositum, vel Archidiaconum super vos habere jurisdictionem, vel aliquem ex monasticis, de quibus non constat; quidquid sit, limitatum esse oportet, & quatenus se jurisdictio extendit parendum est. In secunda parte sunt omnes Sacerdotes, omnesque clerici tam saeculares quam religiosi, qui non habent in vos jurisdictionem, sive sint Cardinales, sive Patriarchae, sive Archiepiscopi, sive alii quicumque clerici, qui propter dignitatem sunt vestri superiores, quibus transcurrentibus debetis assurgere, loco cedere, honorareque ipsos, & operibus & sermonibus, nec injuriantes eis, nec ab aliis sibi injurias inferri permittentes. Sed revertamur ad eos, quibus est etiam parendum. In tota uni-

universali Ecclesia primus superior est Romanus Pontifex Petri Successor ac Christi Vicarius, cui datae sunt claves regni coelorum, ut quidquid in terra ligaverit, sit etiam in coelo ligatum, & quod solverit, solutum existat. In cujus obedientia omnino manendum est, nec aliter quisquam salvari potest; Ait enim B. Augustinus: *Nec studium bonae actionis, nec opus sanctae contemplationis, nec lacrymae poenitentis extra obedientiam Romanae Ecclesiae possunt esse Deo accepta.* Huic ergo obedire debetis & reverentiam impartiri, ac plus sibi quam caeteris hominibus credere atque parere, nihilque omnino moliri, quod sibi vel damno sit, vel dedecori. *Observe*, inquit per Moysen Dominus, *diligenter, ne incurras in lepram leprae*; quod Doctores interpretantur pro majori excommunicatione, quam fert in rebelles Romanus Pontifex. Hujus quoque Romani Pontificis Nuntiis, sive Legatis de latere, sive quivis alii fuerint, eatenus parere debetis, quatenus eorum facultates se extendunt. Verum quia non potestis ista cognoscere, Pontificis vestri Pataviensis jussionem expectare oportet, ne quid plus minusve faciatis quam sit necesse, Plebanique vestri super hoc captare consilium; sed honorare, & humanitatem impendere, absque ulla cunctatione debetis. Similiter Archiepiscopo Salzaburgensi, qui est hujus terrae Metropolitanus, in certis casibus parendum est, quin ex appellationis vigore ad eum causae devolvuntur. In quibus rebus non facio multa verba, quia raro ista contingunt, & tunc magis ex consilio quam ex vestro sensu procedendum est vobis, ac si trium superiorum qui sunt in Ecclesia meritum scietis. Quartus superior est & vobis & mihi Pataviensis Episcopus, cujus speciales estis oves, in quem respicere multo diligentiori oculo quam in alios debetis. Hic enim ex Dei & Sedis Apostolicae ordinatione pater vester est factus rector & pastor. Vos autem estis oves. Ac propterea cum haec vestra Ecclesia vacat, ejus est vobis directorem Plebanumque dare, qui suo ac Dei nomine vestras animas curet; hunc venerari debetis, & operibus & sermonibus obedire sibi, nullisque adversari mandatis,

dati, nullam molestiam facere, nunquam obloqui, nunquam vel facta ejus accusare vel dicta, oves namque citis. Hinc Pius Papa summus: *Oves*, inquit, *Pastorem suum non reprehendant. Plebs* vero *Episcopum non accuset, nec vulgus eum arguat, quia non est discipulus super magistrum, neque servus super dominum suum. Episcopi autem a Domino Deo sunt judicandi, qui eos sibi oculos elegit.* Eusebius etiam Papa: *Oves*, inquit, *quae pastori suo commissae fuerint, eum non debent reprehendere, nec nullatenus accusare possunt, nisi a recta fide exorbitaverint.* Et iterum Evastus Papa: *Non est itaque aut a plebe, aut a vulgaribus hominibus arguendus, vel accusandus Episcopus, licet sit inordinatus, quia pro meritis subditorum disponitur a Deo vita rectorum.* Cui & Calixtus adstipulatur dicens: *Ex merito namque plebis nonnunquam Episcopi depravantur.* Ex quibus Sanctorum dictis potestis intelligere, dilectissimi, vestri officii non esse in aliquo Episcopum reprehendere, nisi fidem Christianam abnegaret; sed obedire incumbit vobis, & facere quae mandantur, tueri statum & honorem Episcopi. Si quid adversus eum machinationis audire contingeret, sibi vel suis consiliariis referre. In casibus referatis quos alio vobis exponam tempore, ad eum recurrere, fidelitatemque sibi in omnibus tanquam patri, & Domino spirituali itabilem & inconcussam servare. Quintus superior vester est Plebanus, quem vobis dedit Pataviensis antistes, qui etiam pastor est animarum vestrarum, dux, rector, & gubernator. Quod onus impraesentiarum, sicut eidem Domino Pataviensi placuit, meum est. Scio me non sufficientem tantae dignitati, tantoque ponderi; sed mihi necessarium est obedire superiori, vosque regere, & in vitam aeternam dirigere. Quod tunc recte faciam, cum vos etiam debitum vestrum erga me adimplebitis. Namque si excelleritis timeo, ne me quoque praevaricari contingat. Inquit enim Isaïas: *Et eris sicut populus sic & Sacerdos.* Si ergo me vel alium Plebanum benè, ac sanctè vobis praeesse vultis, facite quod vestrum est; honorate Plebanum, nolite esse sibi molesti, nolite obloqui, facite quod Ecclesiasticus jubet:

Pii II. Orat. Pars I.

M

Pro

Presbytero, inquit, *humilia animam tuam*. Et iterum: *benedifica Sacerdotes*; quod vobis non erit grave, si sciveritis, ut in Epistola B. Clementis legitur, Summum Pontificem locum Christi tenere, Episcopos vicem Apostolorum gerere, ac reliquorum discipulorum figuram gestare Presbyteros. Debetis igitur, ut Paulus jubet, obedire praepositis vestris, & subiacere eis; ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Studete igitur, ut cum gaudio haec faciant, non gementes. Sinite Plebanum vestrum, ejusque Vicarium & singulos, qui ab eo sunt, ecclesiastica libertate gaudere; possessiones eorum nemo turbet; nemo agris, pectoribus aut aliis presbyterorum rebus noceat. Oblationes quae sunt in Ecclesia, nemo vestrum attingat. Ait namque per Moysen Dominus: *Omnes quoque primitiae, quas offerunt filii Israël, ad Sacerdotem pertinent, & quidquid in sanctuarii offeritur, & a singulis traditur in manus Sacerdotis, ipsius erit*. Decimas eorum quae singulis annis colligitis, absque cunctatione persolvite, quia non hominis, sed jussu divino debentur. Nam & Abraham, qui teste ad Hebraeos Paulo rex iustitiae interpretatur, rediens a caede Regum, decimas dedit Melchisedech regi Salem sibi benedicens. Deponat quilibet vestrum murmuracionem, quam nunquam facitis dum petuntur decimae, & alia Ecclesiae jura. Cur nos, inquit aliqui, res quas nostro labore, atque sudore quaerimus, Sacerdotibus dividere tenemur, cum ipsi aliunde satis habeant. Damnata est enim haec consideratio murmuratioque, quia non Sacerdotibus, sed Deo dividitis; nec de vestro datis, sed ex eo quod Deus largitus est, cujus est terra & plenitudo ejus; sic ait Psalmigraphus. Sed audite obsecro in hac re Paulum ad Corinthios scribentem, qui & ipsi non libenter victum, & alias oblationes praebant Sacerdotibus: *Quis pascit gregem*, inquit, *& de lacte gregis non manducat?* Et iterum scriptum est in lege Moyli: *Non alligabis os bovi trituranti*. Nunquid de bobus Deo cura est; an utique non propter nos haec dicit. Nec his contentus subiicit: *Si vobis spiritualia seminamus; magnum est, si nos carnalia*

lia vestra metamus. Et rursus. *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt; qui altario serviunt, de altario participantur?* Ita & Dominus ordinavit his, qui Evangelium annunciant, de Evangelio vivere. Reddite igitur sponte jus suum Sacerdotibus, non contradicentes, non murmurantes. De Sacerdotibus enim inquit idem Paulus, quia Dei sunt adjuutores; vos autem Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis. Sicut igitur terra sine contradictione, ac sine querela cultori suo multiplicatum reddit, ita & vos libenti animo paraque mente decimas reddite Sacerdotibus. Nec miremini, si absque tributo sint, quia & semper magna libertas Sacerdotum fuit. Nam cum tota olim Aegyptus ex ordinatione Joseph quintae partis frugum tributaria redderetur, sola terra Sacerdotum libera mansit, quia non hominibus, sed Deo subsunt Sacerdotes, ac propterea de sorte Domini esse dicuntur. Neque superiorum, qui vel Apostolorum, vel Christi vicem tenent, injussu gravandi sunt. Et sane cavendum est diligenter, si quid adversus Plebanum, vel ejus ministros habetis, ne coram alio quam spiritali iudice vestrum jus persequamini, quod & vocanti, & cognoscenti perniciosa esset. Ait enim B. Papa Clemens: *Et quis est, qui alterius iudices servum?* nam ista non patiuntur homines; nec Deus Deorum, & Dominus dominantium haec nullatenus patietur. Cavete igitur ne Plebanum vestrum contristemini, ne sibi, vel suis ministris injuriemini, ne quid in eum mali machinemini, quia pater est, & non sibi, sed Deo molesti estis cum Praepositis vestris specialibus estis injuriosi. Videat unusquisque vestrum, ne cui confiteatur nisi Plebano suo, vel ejus vicario. Statuit enim Urbanus Papa II. ne quis alteri quam suo Sacerdoti confiteatur absque licentia. Cum vero confitemini, filii fratresque dilectissimi, denudate conscientias vestras, nihil retinete; quia, sicut non sanatur aegrotus nisi ex toto putre foras miserit; sic non mundatur peccator, nisi universam labem eructaverit. Sit confessio vestra verecunda, integra, simplex, devota, obediens, pura, humilis. Nemo propterea

confireri desistat, quia magnus peccator sit; sed eo celerius Sacerdotem adeat. Paulus Apostolus, ut idem ipse fatetur, blasphemus, persecutor, contumeliosusque fuit, & misericordiam Dei consequutus est. Nullius sanè tam magna iniquitas est, quin major sit omnipotens misericordia, quae Judae non minus quam latroni pepercisset, si veniam petere voluisset. Sacramentum confessionis, charissimi, necessarium est ad vitam aeternam; quia nemo est sine peccato. Confitemini ergo, sumite poenitentiam & adimplete illam; recipite corpus Dominicum. Pueros vestros baptismatis unda mundare. Confirmationem chrismatis petite; matrimonia absque ritu Ecclesiae non celebretis. Cum aegrotatis, instareque periculum vitae cernitis, unctionem extremam requirite, & ut Christianos decet, vitam bonam curate; ut bonus sequatur finis, ut mereamini inter fideles sepeliri & introire coelestem aulam: talibusque modis erga superiores vestros Ecclesiasticos vitam vestram dirigite. Superest nunc, ut de quarto superioritatis gradu nonnihil dicamus in temporalitate, qui multiplex est, in quo primum locum Principes obtinent, de quibus multa referre oporteret, si vellemus singula examinare, quod mihi non videtur necessarium. Non enim modo generalem doctrinam tradimus, sed eam solum quae vobis est necessaria. Inter Principes igitur superior vester est praecipuus Illustrissimus Princeps Henricus Dux Bajoariae hujus terrae Dominus; huic obedire, hunc honorare, hujus statum defendite, nec fraudem sibi facite, nec ab aliis fieri quantum in vobis est permittite. Nam qui Principem suum a fraude non eripit, se ipsum interficit. Nemo vestrum sui Principis mandata contemnat, quia, ut inquit Seneca, contendere cum superiore furiosum, atque periculosum est. Et iterum: *Sapiens nunquam potentum iras provocabit, sed declinabit; dies namque suos morte praevenit, qui Principi repugnat.* Et Ecclesiasticus audiendus est, qui neque contra faciem potentis, neque contra impetum fluvii conandum dicit. Sed ne ista fortasse peregrina videantur, & non ex lege Christiana, Paulum Apostolum audite: *Omnis anima*, inquit ille, *pos-*
testa-

testatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo; quae sunt autem a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resisterint, sibi ipsi damnationem acquirunt. Nam Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa; Dei enim minister est tibi in bonum: si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Ideoque necessitate subditi estote non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim tributa praestatis; ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vestigal vestigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Auditis verba Pauli, quam praegnantia sunt, quam clara, quam limitata. Quid amplius est, quod huic auctoritati possit adjungi? Satis vos monent haec verba, quo pacto Principibus vestris parere debetis. Nec hoc uno in loco Paulus dicit; sed ad Titum quoque sic ait: *Admone illos, Principibus & Potestatibus subditos esse; dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Cui & Apostolus Petrus astipulatur: *Subditi*, dicens, *estote omni creaturae propter Deum, sive Regi tanquam praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis.* Quibus fretus auctoritatibus hortor vos, dilectissimi, ut Principi vestro non solum mandanti, sed etiam roganti praesto sitis obedire. Potestis enim, ut ait Laberius Eques Romanus apud Macrobius, non solum si invitet, sed etiam si supplicet, cogit. Cogitate quod in Parabolis scriptum est: *Sicut fremitus leonis, ita & ira Regis; & sicut ros super herbam, ita & hilaritas ejus.* Cujus proculdubio participes eritis, si vestro Principi, & ejus officialibus obsequentes vos exhibebitis. Nam quod de Rege dicitur, idem quoque Ducibus, & aliis Principibus congruit, quibus in tantum estis obnoxii, ut nec fratribus, nec filius, nec parentibus assilire debeatis contra Principes conspirantibus, quos nolentes vestris monitis desiteré, accusare potius decet quam pati, ut admittant facinus. Sunt item superiores vestri singuli, quorum colitis agros, qui.

quibusque servitio nonnullo tenemini, erga quos servare fidem oportet, nihil eos celare, nihil eorum rapere, nihil negligere, neque committere quicquam ex studio, quod rem illorum reddat deteriore; sed arbores, terram, & pecus non aliter curare quam si vestra essent omnia. De parentibus nunc dicendum est, qui & ipsi superiores existunt, erga quos magna est obligatio & forsitan nullatenus adimplenda. Quo enim pacto satis grati parentibus esse possimus, qui nos genuerunt, paverunt, eduxerunt? Verum mira est clementia Dei, qui etsi nos obligatos lege naturae sciat honorare parentes, praemia tamen honorantibus pollicetur non solum in caelo, sed etiam hic in terris. Duo praecipue consequuntur in hoc mundo qui parentes honorant, sunt enim longaevi super terram, ut ait per Moysen Dominus, & jucundantur in filiis, ut Ecclesiasticus inquit. Diligite igitur, charissimi, parentes vestros & honorate ipsos. Mandata eorum custodite; si sunt indigentes nutrite, subvenite in omnibus adversitatibus. Bene, inquit Socrates: *Filio modesto nunquam grave est quod pater jubet.* Tales ergo vestris parentibus estote quales erga vos fieri nato optatis: ac ne multa in hac parte dicam quae notissima est; solum Paulum recensebo, qui sic ad Ephesios scribit: *Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est: honora Patrem tuum & Matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, ut bene sit tibi, & sis longaevus super terram.* Nonnulli superiores sunt, quos Dominos appellamus, qui jus habent vendendi servum; quod licet his in terris raro contingat, referam tamen vobis Pauli verba, ut si qui sint qui dominos tales habeant, quo pacto regere se debeant non ignorent. In hunc enim modum Ephesios alloquitur: *Servi, obedite Dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut in Christo, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei.* Superiores insuper sunt qui vos ad cultioris vitae doctrinam instituerunt, quos tanquam parentes venerari debemus. Meminisse namque convenit verborum Aristotelis qui ex paren-

parentibus honorabiliores asserit esse quā instruunt, quam qui solum generant; quoniam hi quidem dant vivere; illi verò benè vivere. Superiorum quoque loco recipere oportet qui sunt literatiores, ac prudentiores quam nos. Et item omnes qui meliores esse videntur, & in quolibet exercitio peritiores; hisque reverentiam & honorem convenit impartiri. Potentiores etiam atque nobiliores honorandi sunt, fugiendaeque cum his contentiones, quamvis jurisdictionem non habeant. Quibus addimus & senes, qui vos aevo praecedunt, quibus & assurgendum est, honor impendendus, ut praecedant, prius loquantur, prius bibant; ad quod propositum audiendus est Paulus qui Titum his verbis admonitum reddit: *Seniorum ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matres, juveneculas ut sorores, in omni castitate viduas honora.* Petrus quoque Apostolus similiter: *Adolescentes, inquit, subditi estote senioribus.* Superest modo de mulieribus aliquid attingere, quae & ipsae viros suos tanquam superiores habeant. Audite igitur optinae mulieres, nam haec pars vos potissimum respicit. Estote viris vestris obsequentes. Nolite adversari praeceptis eorum; contentiones, rixas & oblocutiones abicite. Sic enim Paulus ad Colossenses scribit: *Mulieres subdita estote viris, sicut oportet in Domino;* dum ait *in Domino* turpitudinem universam secludit. Et iterum ad Corinthios: *Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit; quod si vir ejus dormierit, liberata est a lege viri.* Et rursus ad Timotheum: *docere mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.* Nec in praesentiarum plura de superioribus disseram. Satis etiam ut opinor ostensum est quae reverentia, quaeve obedientia nostris superioribus sit exhibenda; in qua re si diligenter intenti fuerimus, habebimus illud primum aes, quod est ad vitam aeternam necessarium. Recondamus ergo hoc in pera nostra, & attente custodiamus usque in finem vitae praesentis. Quod postmodum B. Petro coelestis aulae clavigero porrigentes, intrromitti facilius mereamur. Modo ad secundum nummum transendum est, quod in omnes aequales respi-

spicit, erga quos nisi bene nos gesserimus, non inveniamus benevolum janitorem. Expendamus igitur hanc pecuniam, & cujus signi esse oporteat videamus. AEquales nostri sunt fratres, propinqui, amici, vicini, conterranei, peregrini, amici, hostes, quos omnes uno verbo sacra scriptura proximos appellat, ut est illud Pauli ad Galatas: *Omnis lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Debemus igitur huiusmodi homines ut nos ipsos diligere, non mentiri eis, nihil auferre, nusquam injurari. Et ut Salvator apud Mattheum dicit: *Omnia quae vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis; hoc enim est vobis lex & prophetae.* Sunt tamen quaedam praecepta seorsum danda. Nec enim ab re est germano melius velle quam peregrino; nam etsi pater omnium unus fuit Adam, sanguis tamen ille per infinitas divisus generationes, cum fratre meo junctus est, estque suavissima recordatio in eodem domicilio ante nativitatem habitasse, in isdem cunabulis infantiae tempora peregisse, eosdem appellasse parentes, eadem suxisse ubera, eadem arma ferte, eandem haereditatem expectare. Quibus ex rebus datur proculdubio venia si fratres prae caeteris aequalibus diligimus. Juvet igitur frater fratrem, quia ut est in Parabolis: *Frater qui adjuvatur a fratre quasi civitas firma.* Nulla interveniat in haereditatis divisione fraus, nullus audiatur qui dissidium seminet; adsit correctio ubi criminis est commissio. Cum fratribus sunt sorores, quas sua portione fraudare non decet. Custodiatur earum pudicitia, jungantur viris probis si velint nubere. Cum viduae fuerint benigne recipiantur, defendanturque ab injuriis. Propinquis consulendum est in eorum necessitatibus, subveniendum in opibus, propulsandaeque ab eis injuriae sunt. In lite propinquum potius quam alium defende; sed cave ut justum sit quod tueris, ne cui adversus veritatem patrocineris. Verum cum amicitiae quoque vinculum pervalidum sit, neque ulla ex parte sanguinis viribus inferius; videndum est cum amicis quomodo sit vivendum; in qua re meminisse Byantis debemus qui diu deliberandum dixit antequam amicus reciperetur; sed

sed postquam receptus est, amici vitam nostram putandam esse, recte enim apprehensum amicum spernere non convenit. Quia, ut inquit Valerius: *celerius est sine reprehensione propinquum, quam amicum avertere*. Si tamen deferendus amicus sit, quia fortasse vitiosus est, nec vult corripì, amicitiam non praecidas repente, sed sensim dilue. Cum amico sic vivito, ne timeas inimicum fieri. Communica tamen omnia quae te urgent amico; quia se ipsum jugulat, qui celat amicum. Inter amicos eam servato legem, ut nec roges turpia, nec rogatus facias: loquar apertius. Interfuitis caedibus, rapinis, adulteriis, combibistis, concaenastis; ultra quam satis est amici causa: sed nulla est excusatio, ut Cicero tradit, si propter amicum pecces; quod ne tibi accidat, illos amicos, ut Pythagoras jubet, assumito, qui sequantur veritatem, & fugiant multiloquium. Inter contreraneos tuos aequo, & pari jure vivito, neque te nimis submittas, neque abjicias, neque esseras. In patria semper tranquilla, & honesta velis; omnesque novitates detesteris. Peregrino non eris molestus, non inficiaberis debitum, nullumque jus negabis. Ait namque per Moysen Dominus: *Advenam non contristabis, neque effugies eum*. Et iterum: *Peregrino molestus non eris*. Quidquid denique in aliena tibi vis fieri terra, idem in tua patria concedito peregrinis. Quod si te peregrinum esse contingat, nihil praeter negotium tuum cures; nihil de alieno inquiras, nec de aliena Republica curiosum te praebeas. Cum vicinis custodiendi sunt termini, quia maledictus est qui transfert terminos proximi sui, sicut in Deuteronomio legimus. Communicare quae habemus bona, instrumenta commodare, servare pudicitiam domus suae, prohibere ab eorum bonis fures atque latrones, communique consilio tueri agros, focosque, liberos, conjuges, Ecclesiam, ut si fieri possit, una fiat ex omnibus societas. Inimicos amare debemus, sic enim in Evangelio Dominus jubet; nam cum sint creaturae Dei, sicut & nos, quod Deus creavit, nefas est odisse. Quod si vitiosi sunt, non vitia sunt amanda, sed anima illa diligenda est, quam inspiravit

Deus; supplicandumque est divinae pietati, ut illi gratiam praebeat, qua se a vitiis redimat, virtutique seruiat. Cum hostibus servanda est fides, nec crudeliter convenit cum eis agere, quia & homines sunt, & fortasse iuste se bellum existimant gerere. Nos tamen cavere oportet, ne bellum absque rationabili causa suscipiamus, semperque pacis consilia praeponenda sunt armis; ubi tamen necessitas cogit, pro fide, pro patria, pro veritate tuenda non est detrectandum certamen, sed adhibenda est moderatio, ne crudeles, infidi, atque inhumani & immanes reputeur. Neque enim sicire sanguinem decet, sed parva victoria puniendi sunt auctores mali cum moderamine; multitudini verò parcendum est. Et quamvis jura civilia, quae bello quaeruntur, iuste retinere posse diffiniant; Christianus tamen belli spolia fugiet, non subvertet Urbes, non exercebit rapinas, non trucidabit multitudinem, sed satis existimabit, se pacem ex bello consequi. Verum cum adhuc inter aequales versetur, adicienda sunt aliqua, quae ad omnes pertinent, ut est illud Pauli ad Colossenses, quod non debemus alter alterum irritare, aut graviter quidquam ferre, sed tolerare, supportantes invicem, *dominantes nobis metipsis, si quis adversum nos aliquam habet quaerelam, sicut & Dominus donavit nobis*. Et iterum: *alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*. Et ad Ephesios: *loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo*. Non debet alter alterum carpere, non diffamare, non spernere, non mentiri invicem, non turari; sed oportet servare promissa. In vendendo apertum esse, ingenuum, iustum & bonum virum; nihil celare sui emolumenti causa, quod emptoris intersit scire; nihil insidiosè, nihil simulate, nihil fallaciter facere. In vendendo emendoque quam minime loqui, etsi possibile sit, tantum semel; & ut omnia perstringam, in tutelis, societatibus, fideicommissis, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, singulifque contractibus & actibus, quibus vitae societas coniacetur, bonam fidem adhibe, fraudem, & astutiam tolle, atque malitiam. Prodesse omnibus stude, & nulli

nocere : Quibus diligenter curatis invenies nummum secundum, quem Divo Petro janitori regni coelestis pro introitu praebeas. Superest tertium nummum inquirere, qui mox praesto erit, si circa inferiores officii nostri, quid sit noverimus & adimpleverimus. De quo jam dicere aggrediar. Inferiores tot numero sunt, quot superiores, quia non est alius sine alio. Sed in hoc loco non expedit de omni genere inferiorum dicere, quia non estis Principes, nec Praelati Ecclesiae, ut scire vos oporteat quo pacto subditos regere debeatis; sed dicam vobis de illis inferioribus, quibus vos plerumque superiores estis, inter quos primum locum tenent liberi, post conjuges, exinde pupilli, viduae, indosti, inexpecti, debiles, servi, juniores, captivi, pauperes, ignobiliores, stulti, mercenarii. De liberis primum loquamur : His danda est nutrix bona, quia nonnihil ex lacte trahitur de natura matricis. Sunt instituendi ad virtutes, edocendi ad sobrietatem, nutriendi ad laborem, & ad patientiam animi, & corporis indurandi. Tradantur his aliqui senes optimi, & probatissimi, quorum consilio, atque auctoritate utantur. Incuntis etiam aetatis incititia senum prudentia regi debet. Cavendum est ne coram filiis aliquid turpitudinis admittatur, ne sermo inhonestus habeatur. Qui potest, literas tradat filiis. De fide religioneque nostra nullus non instruat; quidquid tibi parentes boni fecerunt, idem tu filiis exhibebis. Timorem eos doce, & justitiae cultum. Si quae sunt foeminae, ad pudicitiam instruantur, & parviloquium. Vinum fugiant, parum comedant, suo tempore nubant. Ait enim ad Titum Paulus : *Volo ergo juvenes nubere, filios procreare, matres familias esse.* Quod tam de virginibus, quam de viduis potest intelligi, si ulterius continere non valent. Filii, dum pueri sunt, sub virga teneantur; inquit enim in parabolis Sapiens : *Qui parcat virgae, odit filium suum.* Cum vero adulti sunt, mitius haberi debent. Et vos patres, inquit Apostolus Paulus, *nolite ad iracundiam provocare filios; sed educate illos in disciplina, & correptione Domini.* Apud Romanos moris fuit, ut cum parentibus filii non lavarent,

nec cum soceris generi; quod etiam inter vos servari vellein, quia nimia familiaritas reverentiam perimit, quin parentibus filii debent. Quod autem de filiis dico, id etiam de nepotibus, caeterisque propinquis dico, qui vestrae curationi subjacent. De uxoribus praeceptio vobis cum Paulo ad Ephesios: *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea*. Magnum verbum est, dilectissimi, nam etsi vobis uxores subjectas esse convenit, non tamen vos insanire, ac saevire in eas decet; sed ut jubet Paulus diligere uti corpora vestra; quia qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Quod si molesta est uxor, garrula, contentiosa; non tamen propterea repellenda est, sed imitari Socratem potius decet, qui cum rogaretur a suis uxorem Xantippem iurgiosam domo abigere. Nolo, inquit, quia disco in domo, qualis in foro esse debeam; cum enim talem domi patior, assuesco & exercitor, quo pacto foris caeterorum petulantiam & injuriam facilius feram. Uxorem praeterea, ut ait apud Matthaeum Dominus: *Non licet dimittere excepta causa fornicationis; & qui duxerit dimissam, adulterat*: quod praeceptum etiam uxorem ligat. His autem, inquit Paulus, qui juncti sunt praecepto, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et iterum: *alligatus es uxori, noli quaerere solutionem*. Caeterum, carissimi, propter fornicationem, inquit ad Corinthios Paulus, unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaeque suum virum. Uxori vir debitum reddat; similiter autem uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem, vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Ex quo fit, ut certis in casibus viro mulier sit superior. Verum cum ait Apostolus: *Propter fornicationem intelligendum est, evitandam*. Namque cum non potest conjux continere, tunc reddendum est debitum. Non enim sine causa, inquit, debitum, quod tunc est, cum evitari non potest. Quod si quis ad voluptatem, & non ad necessitatem matrimonio utatur, is proculdubio

bio non evitat, sed committit fornicationem. Debet enim, ut supra est dictum, unusquisque vas suum in sanctificatione possidere. Pupilli, & viduae ex inferiorum sunt numero, quorum causas tueri debemus, & maximè si ad nostram pertinent curam. Et viduis quidem si continere possunt, suadendum est cum Apostolo, ut sic maneant. Illis, inquam, quae ad sobolem procreandam non sunt idoneae; quod si non continent, nubant; melius est enim nubere quam uri. Caeterum scire nos convenit quod omnis qui pervertit iudicium adverae, pupilli, & viduae, maledictus est a Domino per Moysen. Audite, obsecro, verba, & timete violare sententiam. *Viduae, & pupillo*, inquit Dominus, *non nocebitis; si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt uxores viduae, & filii vestri pupilli.* Quod iudicium formidare omnes debent, qui ex bonis pupillorum, & viduarum sese faciunt ditiores. Quod peccatum, carissimi, a vobis procul abiit. De indoctis, inexpertis atque debilibus admonet nos Paulus ad Romanos, sic inquires: *Debemus autem nos firmiores infirmitates imbecillorum sustinere, & non nobis placere.* Unusquisque nostrum proximo suo placeat in bonum ad aedificationem. Si quis errat, labitur, decipitur, non irridendus est, sed instruendus. Cum servis clementer vivendum est, comiter, dulciter; ad mittendi sunt in sermonem, & nunquam in consilium necessarium, si sunt industrii. Nec enim fortuna aestimare homines debemus, sed moribus; quia sibi quisque dat morem; conditionem vero casus assignat. Remittendae sunt erga eos minae, ut inquit Paulus; scire namque oportet, quia Dominus qui est in coelo tam servorum, quam noster est Dominus, & personarum acceptio non est apud Deum. Sed quia usus servorum hic non est, transeo ad mercenarios, quos fraudare stipe sua non convenit: *Dignus est enim, ut ait in Evangelio Salvator, mercede sua mercenarius.* Si quis conducit operarios, reddat eis quod suum est; non sicut cum famulis rixae, non jurgia, non deceptiones.

In

In moribus instruite, bonum exemplum datae, revocate a libidine, laudate bene agentes, corripite delinquentes, captivis commiserescite, nolite contemnere ignobiliores, quia unus est pater omnium Deus, qui bene agunt. Inter pauperes aliqui sani sunt, aliqui aegrotantes; quibus omnibus convenit subvenire. Caeco ducatum praebete; nemo errorem sibi statuatur in via, quia maledictus est a Domino per Moysen qui errare facit caecum in via. Date omnibus eleemosynam, quia, ut inquit Ecclesiasticus: *Ignem ardentem extinguit aqua, ita & (eleemosyna) resistit peccatis*. Praebete igitur affluenter eleemosynas, ne *parce seminantes, parce metatis*, ut Paulus dicit. Nec propterea manum restringite, quia malus fuerit qui eleemosynam petit. Nec enim illi sed Deo datis. Aristoteles cum iniquo cuidam dedisset eleemosynam: *Naturae, inquit, non malitiae, sum miseris*. Sed audite Sacram Scripturam: apud Tobiam scriptum est: *Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli avertere faciem tuam ab ullo paupere; ita enim fiet ut nec a te avertatur facies Domini*. Sed dicitis fortasse: nos etiam parum habemus. Attendite quod sequitur: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum fuerit tibi, etiam exiguum libenter impartiri stude; quoniam eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*. Fiducia magna erit coram summo Deo omnibus eleemosynam facientibus. Quis igitur eleemosynam facere negligat, in qua tantus invenitur fructus? Habetis Divi Martini exemplum, qui cum aliter nudo subvenire non posset, pallium suum partitus est, textitque nudum. Nolite contemnere pauperes, dilectissimi, quia & Deus, ut ait Jacobus Apostolus; *Pauperes in hoc mundo elegit; divites autem fide & haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se*. In parabolis quoque dicit Sapiens: *Foenneratur Domino, qui miseretur pauperum*. Nec existimet quisquam voluntatis esse, & non praecepti eleemosynam dare; dicit enim per Moysen Dominus in Deuteronomio: *Idcirco praecipio tibi, ut aperias manum fratri tuo, & egro & pauperi, qui tecum ver-*

satur in terra. Vos autem ditiores qui aliquando pecunias mutuo datis pauperioribus, cavete ne urgeatis eos quasi exactores, neve usuris opprimatis, quia Deus id fieri vetat; sed subvenite misericorditer in opibus, pascite famelicos, date potum sitibundis, cooperite nudos, visitate infirmos, & incarceratos, peregrinos in domum suscipite, mortuos sepelite, & omnes auxilio juvate, stultos declinate, facultatemque nocendi ipsis eripite. *Cum satuis*, inquit Ecclesiasticus, *non habeas consilium*; non enim possunt diligere nisi quae ipsis placent. Atque ista de tertio nummo libasse sufficiat. Jam quartum, atque ultimum attingamus; qui nos ipsos respicit. Ad quem parandum sic vos, neque institui. Iustitia opus est nobis non solum erga alios, de qua jam dictum est; sed etiam erga nos, quae consistit in voluntate, & animo nostro, ut scilicet nihil cupiamus quod sit injustum. In qua re unum est praecipuum consilium, ne quid faciamus aut facere velimus, quod dubitemus aequum, an iniquum sit; licet juvare nos lege, consuetudineque possimus. Si id conscientia non dicat, nullatenus nos defendamus. Adsit voluntas referendi gratias, proficiendique omnibus, etiam si facultas absit. Quo modo liberales erimus. Ut simus fortes, non frangamur metu, neque cupiditate, neque voluptate; pecuniam si abest contemnamus; si adest ad beneficentiam liberalitatemque conferamus; exerceamus corpus nostrum, ut obedire consilio rationique possit; in exercendis negotiis & in labore tolerando, si simus juvenes; senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi augendae sunt. Caveant senes ne languori se desidiaeque dedant. Ne obiectemus nos periculis sine causa; nemo plus famam, quam salutem curet. Quanto superior quisquam est, tanto se gerat submissius. In rebus secundis potissime consiliis utamur. Nec assentemur ipsi, nec aures assentatoribus praebeamus. Quid de nobis alii sentiant dicantque minimè negligamus; nihil agamus, cujus causam probabilem reddere non possumus: ludo, vel joco qui sit profusus, aut inhonestus non utamur; sic enim

tem.

temperati erimus. Prudentia verò tunc augetur, cum mens hominis alitur discendo, cogitando, inquirendo, agendo, videndo, audiendo: victus, cultusque corporis ad valetudinem referatur, & ad vires, non ad voluptatem. Ad quas res apti natura sumus, in his elaboremus, si modò honestae sunt. Si mutandum est genus vitae, bono consilio fiat; non imitemur quemque in vicium. In omni re agenda, & consilio capiendo servemus constantiam. Quae natura in nostro corpore occultavit, ea ab oculis hominum removeamus. Quidquid naturaliter ab oculorum auriumque approbatione abhorret, fugiamus: status, incessus, sessus, accubatio, vultus, oculi, manuumque motus decore se habeant. In vestitu nec odiosa munditia, nec inhumana negligentia videatur. In ingressu, neque tarditas sit, neque celeritas nisi coacta. Motus animorum duo sunt, alteri cogitationis, appetitus alteri. Cogitatio in exquirendo vero versatur, appetitus ad agendum impellit. Cogitatione igitur ad res optimas utamur, rationi appetitum subijciamus. Faciat e splene nimia laetitia, ira ex felle, libido ex jecore, timor ex corde. Avertamus faciem nostram ab omni turpitudine, & praesertim a muliere compta, ut, inquit Ecclesiasticus, quia eruendus est oculus, qui scandalizat, ut jubet Salvator. *Sex sunt*, inquit in parabolis Sapiens, *quae odit Dominus, & septimum odit anima ejus*; quae diligenter vitanda sunt; *oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias. Lingua modicum membrum*, ut ait Apostolus Jacobus, *& magna excitat incendia*. Plurimum erramus in multiloquio; ob quam rem duo sunt nobis praecepta necessaria, ut inquit Socrates, unum ut tacere, aliud ut loqui discamus. Tacenda sunt omnia turpia; honesta verò semper dicenda. De loquendo autem haec sit regula. Sermo lenis instituatur, non pertinax, non contentiosus; insit in eo lepos atque jucunditas. Ne-

mo

mo sic loquatur ut alios excludat, nec semper de una re sit, sed varietur; non detrahat, non irrideat, non sit maledicus, non contumeliosus. Si ad inhonestas res ventum fuerit, mox revocetur ad honestas. Ut ratio est incipiendi, sic & finiendi modus sit. Nihil de nobis ipsis praedicemus, falsa praefertim, cum inimicos alloquimur. Si quid audimus molesti, gravitatem tamen teneamus, & pellamus iracundiam; nam quae cum perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri possunt, neque ab his qui assunt probari. Verum cum os unum sit nobis, aures duae, audiamus multa, loquamur pauca. Sic ergo & aures & linguam instruamus. Nares ab odoratu turpi custodiamus, neque oblectemur odoribus. Guttur atque palatum contentum sit esca communi; nec vina pretiosa, nec cibaria delicatescunt quae ramus, & quantum satis est ad sustentandum naturam suscipiamus. Castigetur venter, & in servitutem redigatur, ut obsequatur & obtemperet rationi. Somnus is recipiatur qui soveat, & nutriet spiritum, non hebetet: nullum membrum in corpore nostro turpitudini serviat. Unam ad quam vivamus regulam praetendamus, & ad hanc omnem vitam nostram cum honestate timoreque Domini exequemur; ac sic quartum illum, & ultimum nummum inveniemus, quem beatissimo Petro praebentes, ingredi januam coelestis regni merebimur; & nihilominus dum spiritus hos reget artus, vitam hic in terris tranquillam, felicemque obtinebimus. Si tamen super his modicum nunc contristari oporteat in tentationibus variis, sustinete patienter; & facite, ut probatio vestrae fidei pretiosior sit auro, quod per ignem probatur in laudem, gloriam, honorem, & revelationem Jesu Christi, quem cum non videritis diligitis, & in quem nunc quoque, non videntes, creditis; credentes autem, ut inquit ille janitor, cui nummos asferre debetis, exultabitis laetitia inenarrabili & glorificata, reportantes finem fidei vestrae, salutem animarum vestrarum. Et ut Apostolus Jacobus affirmat, coronam accipietis, quam promissit Dominus diligentibus se in regno coelestii.

Pii II. Orat. Pars I. O fit,

ſti , ad quod vos perducatur Chriſtus Jeſus , quem cum
Patre, & Spiritu Sancto regnantem per omnia ſaecula
profitemur. Amen.

ORA-

ORATIONIS IV.

Argumentum.

Concilium Basileae Concilium ita placuerat Germanis Principibus, ut audax illud facinus novi capituli Ecclesiae imponendi, veteri deposito, minime probarent. Quare neutri parendum censuerant, quandiu de veritate plenius non docerentur. Tandem veritatem agnoscens opera potissimum Aeneae Sylvii in Francofordiensi priori Conventu, statuerunt propositis constitutionibus obsequium Eugenio restituere. Missus Romanum Aeneas voluntatem Pontificis quoad condiciones illas exploravit, cunctisque cum eo compositis, rediit iterum in Germaniam, & in novo Francofordiensi Conventu, anno 1446. coacto, ita res omnes attemperavit, quemodo norat accepturos Germanos Principes, nec Eugenium reprobaturum. Admissa sunt omnia in consilio Principum, quare Legati ad Eugenium Pontificem delecti, Aeneas Imperatori a secretis, & Procopius Raberisfeyn Bohemus. Romanum ut venerunt & in conspectum admissi, Aeneas oratore, hanc orationem habuerunt. Exponitur in ea summum a Principibus consilium parendi Eugenio; pacis huiusmodi leges proponuntur quatuor, I. ut generale Concilium statim & in loco mox designando indicatur, II. ut generalium Conciliorum cognoscatur auctoritas. Id vero ita ex condito admissum est, ut summa esset Conciliorum auctoritas, siquidem rite & canonice celebrata fuissent, quod ex Eugenii sensu, Pontificis confirmationem non excluderat. III. ut gravata multis exactionibus Germanica Ecclesia alleviaretur. IV. quaecunque electorum Principum incommoto constituta fuerant, haec infecta starentur. Admissa sunt a Pontifice omnia; atque ita Germania rediit ad obsequium, eoque subdulto fulcramento Basileense Concilium ruit.

O R A T I O IV.

*Pro fidei Alamannorum obedientia, reconciliatoneque
Schismatis, ac celebrando Concilio coram
Eugenio Papa IV.*

*Ex Martene
Vet. Monum.
Tom. VIII.*

NON habet me dubium, Pater sanctissime, quin apud te sit illa domus, quam Dominus in Evangelio supra firmam petram laudat aedificatam, ad quam recurrendum est regnante diluvio; nam extra eam non est salus, & ejus decorem diligere se Propheta testatur; persuasumque mihi jam dudum fuerat in amplissimo loco neminem loqui decere, nisi vel summa doctrina, vel auctoritate, vel vitae sanctimonia praestantem. Rursus quoque nihil huc asserri rebar oportere, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, rebusque ipsis illustratum esset; nec immerito, nisi fallor. Quis enim aliter vel coram te, summo Pontifice, aeterni regni clavigero, ac Jesu Christi vicario, vel coram his gravissimis, ac sapientissimis Patribus verba faciens cominendatur?

*Vide Argu-
mentum hu-
jus Oratio-
nis.*

Haec ego, cum alias ad te missus mecum tacitus expendissem, in tuae Sanctitatis conspectu tacere, priusquam loqui voluissem; sed quoniam solus eram, qui Legationis Regiae munus obibam, quod voluntas repulit, necessitas impulit. Nunc vero secundo ad te remissus, sperabam nobilis Equitis, ac clarissimi collegae mei, beneficio & eloquentia hoc fasce levare, qui & prudentius, & gravius, & ornatus multo quam ego desiderium regum, electorumque Principum complevisset. Sed nescio quid factum sit, ut mihi potissime nihil apto, & multum repugnanti sit onus dicendi mandatum; forsitan quia tecum alas, vel quia sum Italus, habere nonnihil energiae vel notitia, vel communis patria creditur. In
me

me aliud nihil est, quod mihi prae caeteris facit dicendi necessitatem. At ego, etsi magnum est iubentis imperium, etsi parere majoribus cupio, neutiquam tamen in praesentiarum tuam alloqui sancti tatem fuisse ausus, nisi me res ipsae, de quibus est agendum, maximae, Republicae Christianae plurimum necessariae commovissent; nisi & animum illi darent, quorum nomine verba fient, sublimes atque Principes, quos intueberis dum me audies, & quod tuae mihi negassent aures, praestabunt illis. Nec enim vel pauca sunt, vel ab ingratissimis Principibus, quae mihi oranda incumbunt. Caeterum quia moris est coram te loquentibus breviusculam sibi aliquam unde exordiantur ex sacris literis sententiam assumere, non adversabor ipse consuetudini, quam docere oporteret. Inter auctoritates autem quas sacrosanctis possum ex codicibus mutuari, nulla mihi aptior, nullaque nostro convenientior proposito visa est illa, quam nobis Paralipomenon affert: Morabatur in praesidiis in clytus David; accesserunt ad eum viri Benjamin & Juda, quibus obviam David egressus: *Si pacifici venitis*, inquit, *ad me, ut auxiliemini mihi, cor meum jungatur vobis. Si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & judicet.* Ad quem illi: *Tui sumus, o David, & tecum, fili Isai, manebimus. Pax, pax tibi, pax adiutoribus tuis, te enim adjuvat Deus tuus.*

Apertissima, sicut mihi videtur, ad propositum nostrum verba sunt. Quaeris enim forsitan ex nobis, Patre sanctissime, an amici venimus; quid quaerimus; quid afferimus; dum nos omnino, non nos ipsos, qui adsumus, sed Dominum Caesarem Fridericum, tuae Sanctitatis devotissimum filium, ac praeclarissimos Principes, & reverendissimos Patres Sacri Imperii Electores, tum procures & Praelatos tibi deditissimos, quorum hic oratores vides, intelligi volo. Sumus igitur non solum amici, sed etiam adiutores, pacem afferimus, pacem quaerimus, atque ideo cum filiis Benjamin & Judae dicimus: *Pax, pax tibi, pax adiutoribus tuis; te enim ad-*
ju-

juvat Deus tuus. Plena pacis petitio est, plena pacis oblatio. Pacis nomen, ut inquit orator, dulce est, & res ipsa tum jucunda, tum salutaris. *Qui ineunt pacis consilia*, teste Sapiente, *sequitur eos gaudium.* Dominus vero in Evangelio, beatos esse pacificos tradit; ideoque jubet in Epitolis Doctor gentium, ut quae sunt pacis sectemur, mercedem repromittens. *Pacem*, inquit, *habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiscum.* Hujus igitur tam sanctae rei, tam utilis, tam necessariae, tam commendatae, & nuncii, & petitores sumus ac propterea repetimus: *Pax, pax tibi, pax adjutori-*
bis tuis; te enim adjuvat Deus tuus.

Super his verbis tria jacimus orationis nostrae fundamenta, & quae ultima sunt verba thematis prius recipimus. Ostendendum est enim quomodo te Deus tuus adjuvat, dum Germaniae Principes in tuum dirigit auxilium. Monstrandum est quam ferimus pacem; dicendum est quam petimus. Sic enim pacificum nostrum adventum intelliges, & cor tuum, sicut speramus nostris jungetur principibus, eruntque illi tui, & manebunt tecum in *principium*. Adjuvat igitur te Deus tuus, sanctissime Pater; adjutores namque tui Germanos Principes dedit. Altius sunt aliqua repetenda, si quo pacto nostri te adjuvent Principes referimus, quod brevissime faciam.

Exorto pridem apud Basileam dissidio, quod omnibus notum est, doluerunt Imperii Sacri Principes, dum vulnerari Ecclesiam, & inconsutilem Christi tunicam scindi videbant; moxque ad componendam in Ecclesia pacem navare operas statuerunt. Quod ut commodius facerent, utque nationis seditiones facilius evitarent, & ne processibus contrariis involverentur, quibusdam protestationibus usi sunt; devotionem tamen suam, quam erga te sanctamque Sedem Apostolicam gerebant, nihil propterea imminuentes. Sic animorum suspensio orta est. Hanc Albertus, indelebilis memoriae Romanorum Rex, amplexus est. Huic & invictissimus noster Fredericus Caesar assensum praebeuit; tum ne a suis Electoribus, id exigentibus, dissentiret, tum ne plus sa-
pere

*Vide Argu-
mentum bu-
jus Oratio-
nis.*

Pro Alamann. obed., &c. III

pere velle videretur, quam suus sapuerat antecessor, speravitque regia serenitas, vel pacem extemplo reperire, vel melius rem cognoscere. Elaboratum est saepe & multum pro concordia; sed quamvis tua serenitas semper bonum consuluerit, (1) *nonnullorum tamen culpa factum est, ut omnes incassum haecenus conatus abierint*, ut frustra saepe Principes convenerint, frustra nunc huc, nunc illuc transmissae fuerint legationes. Ea de re statuit regia Majestas, statuerunt & sui Principes modum suspensionis animorum ponere, convenientesque nuper Franchfordiae partim personaliter, partim per Legatos, ac scientes te illi succedere, cui dictum est: *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & dabo tibi claves regni coelorum; & pasce oves meas; & plurima his sororia; recta vulgataque via obedientiam tibi praebere decreverunt. Sed quia nonnulli aderant tam ex Basilea, quam ex aliis locis, qui longe aliter sentiebant, aliterque suadebant, magna contentio fuit, & anceps praelium nunc huc, nunc illuc acie inclinata. Cum levasti manus, hoc est cum oratores tui benigne responderunt, ex parte tui nostrorumque Principum validius pugnabatur. Cum vero brachia remisisti; hoc est cum oratores tui duriores fuerunt, languidior erat cuneus tuorum, vincebantque adversarii. Similis pugnae faciem habemus in Exodo: Fervente namque inter populum Dei, & Amalech praelio, ascenderunt Moyses & Aaron in verticem collis; Josue vero cum electis viris pugnabat. Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israël; sin autem paululum remisisset, superabat Amalech; & ut sim brevis; non cooptabo singula, ut possem, singulis. Sed vera est Chrysostomi sententia. Non cessat impugnari Ecclesia, non cessat insidias pati, sed in Christi nomine semper superat, semper vincit; & quamvis alii insidientur, quamvis alii repercutiant eam fluctus, fundamentum tamen, quod supra petram est, non quassatur. Exploratum est quod inquit Hilarius: Proprium esse Ecclesiae solet, ut tunc vincat cum laeditur, tunc intelligat cum arguitur, tunc obtineat cum superata videtur; nam etsi multoties desperatae res viderentur,*

ad

ad extremum tamen, cum ante oculos hominum tuæ sanctimonia vitæ, tuæ clementia, tuæ liberalitas, tuæ benignitas posita est, impletum est quod inquit Sapiens: *Cum placuerint Domino viæ hominis, & inimicos ejus vertet ad pacem.* Namque non solum regia Majestas, quæ tibi semper deditissima fuit, & quasi alter Josue pro te pugnavit; non solum Principes sui electores, atque alii viri electi tuum statum tuumque decus tuebantur; sed plures alii qui malignandi causa confluxerant, permoti sunt, & in tuum versi favorem. Quibus ex rebus manifestum est, quia te adjuvat Deus tuus, Germanosque Principes tibi efficit adjuutores, quod fuit Orationis nostræ membrum primum, propter quod dicimus. *Pax, pax tibi, pax adiutoribus tuis; te enim adjuvat Deus tuus.*

Sed non monstravimus adhuc Beatitudini tuæ qualis & quanta pax est, quam Sanctitati tuæ asserimus; membri namque secundi destinata materia fuit, quam nunc breviter absolvimus. Nihil erraverim, clementissime Pater, si maximum esse, atque amplissimum dixerim munus, quod Apostolicæ Sedi jam sumus exhibituri. Non enim unius Urbis, uniusve Provinciae, sive Regni, sed maximi & inclyti nominis Theutonici, nobilissimæ, atque latissimæ Nationis Germanicæ declarationem, & obedientiam sumus exhibituri. Quod si gloriabundus de populo suo dicebat Moyses: *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantem sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Quæ est enim alia gens tam inclyta? & cætera hujusmodi? Quanto magis de Natione Germanica licet nostris Principibus gloriari, quæ ab alpinis Italiae usque in Oceanum, & a Rheni fluente usque in Tartarorum barbariem protensa, tot splendidas Urbes in se continet, tot latissimas Provincias, tot amplissima Regna, tot venerandas Ecclesias, tot potentes Principes, tot populos, tot linguas diversas; nempe si, teste Sapiente, *in multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia Principis;* ingens gloria est nostris Principibus, ingens dignitas. Sed major tuæ Sanctitati modum

dum in mirum, quae declarationem, & obedientiam receptura est hujus nationis, in qua non solum Principes, ac Reges potentissimi sunt, sed ipsum regnorum omnium caput, Romanum Imperium est constitutum. Vetus dictum est, Sanctissime Pater, per duo luminaria magna, quae Deus in firmamento posuit, sanctam Apostolicam Sedem, & Sacrum Imperium significari. Duo sunt, inquit, unus ex tuis antecessoribus, quibus principaliter hic mundus regitur, regalis potestas, & auctoritas sacra Pontificum.

ea. Duo sunt
Dist. xcv. &
et Gelasii I.

Praeterea nunc Apostolicam Sedem, quae nihil aliud est quam refugium, ac patrocinium orbis terrae. Taceo de sacro reverendissimorum Collegio, coetuque Cardinalium, qui recte mundi consilium, totiusque militantis Ecclesiae Senatus appellari potest. Quis satis Imperii Sacri privilegia possit exprimere? Quis satis augustis culminis perorare valeat dignitatem? Sub Augusto nasci Salvator, & censum ferre dignatus est, didragma pro se Petroque solvi & reddi; quae Caesaris essent Caesari divinum iussit oraculum. Tantum quoque ex alto suscepisse privilegium Caesaream sublimitatem quidam asserunt, ut (2) Imperio stante, nihil sit cur Antichristi formidemus adventum. Sic enim Apostoli Pauli verba commentantur: *Qui tenet, teneat, donec de medio fiat.* At hujus amplissimae dignitatis potestas in divinum Caesarem Fridericum modernum rite translata est. Hujus igitur maximi Principis, mundi Domini, inter omnes, qui regnant, altioris, suorumque Principum, ac Nationis Germanicae debitam ex nobis recipies obedientiam.

1. Thes. 2. 7.

Sed quoniam de Natione loquimur, haec est illa natio, Pater sanctissime, quae viros habet industrios, literarum capaces, rei militaris peritos, pacis cupidos, fidei zelatores, & ad omnia gnaros. Haec est illa natio, quae non modo hoc, modo illud, sed semper idem vult quando rectum est, quod semel voluit. Haec est illa natio, quae non leviter recipit aliquid, nec facile deserit. Quod si post dissidium ortum animorum, suspensionem tardius videtur relinquere, confidit quia utilius tecum manebit, nec divelli unquam a tua devo-

Pii II. Orat. Pars I.

P

tio-

tione poterit; atque ista pax est, quam tuæ Sanctitati afferimus, propter quam dicimus: *Pax, pax tibi, pax adjutoribus tuis, te enim adjuvat Deus tuus.*

At si pacem cupis hujusmodi, Pater Sanctissime, quemadmodum cupere te confidimus, opus est, ut Nationem Germanicam beneficio pacis quoque impariatis, ut sit quoque pax adjutoribus tuis. Quis enim sic pacem alius largiatur, quod pacis ipse remaneat expers? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducet? Quis os trituranis alliget bovis? Afferunt pacem Germani Principes, sed pacem etiam expetunt. Cupiunt enim aliqua, quae nisi obtineant, nec curari vulnera possunt, nec pax Nationis haberi. Ea quatuor principalia sunt. Primum est ut generale Concilium in hoc tempore locoque designando convocetur; alterum est, ut professio potestatis, auctoritatis, & praeceminentiae generalium Conciliorum catholicam militantem ecclesiam, repraesentantium per tuos oratores Franchfordiae facta, tuis literis approbetur. Tertium est, ut Nationi Germanicae super gravaminibus opportune provideatur. Quarto & ultimo loco, ut quae in (3) *praedictum duorum Principum Electorum*, vel suarum ecclesiarum acta sunt, ex tuæ Sanctitatis clementia revocentur. Quibus per tuam Sanctitatem concessis, pax firma tibi erit, pax Apostolicae Sedi, pax Nationi Germanicae; pax toti Ecclesiae. Deorsum ista breviter & succincte libabimus.

Concilium sane propterea petitur, quia plurima necessario sunt reformanda, nedum in populo, sed etiam in clero; & providendum est ut omnis dissidii fomes in Ecclesia sopiatur. Et habet haec petitio plurimum honestatis, nec quisquam est qui non putet honestum generale Concilium convocari. Venerabile est, & in omnium populorum, gentium, Nationumque reverentia generalis Concilii nomen. Tanta quoque Conciliorum dignitas est, ut ex his non solum Romani Pontifices, sed etiam Episcopi, Caesares, ingentem gloriam sint affecturi. Praeterea quae multis in locis synodaliter & utiliter gesta sunt. In Constantiensi Concilio Schisma, quod circiter

ter annis quadraginta vexarat Ecclesiam abolitum est. Ex quo fit, ut honesta sit & sancta Concilii postulatio. Super qua re plurima diceremus, nisi quia te nunquam invenimus convocationi Concilii repugnantem, si quae vel (4) olim Alberto Regi oblata fuerunt, vel quae nuper Franchfordiae tui polliciti sunt oratores memoriae repetamus.

Sed migramus jam ad petitionem secundam, cujus tenorem superius recensuimus. Scimus, Pater Beatissime, in ea te Sede sedere, quae cardo & caput Ecclesiae, ut factum est, a Domino, & non ab alio constituta est. Et sicut cardine ostium regitur, sic hujus Sanctae Sedis auctoritate omnes Ecclesiae, Domino disponente, reguntur. Nihil est, quod aut regia Majestas, aut Principes tui de tua vel fide, vel sinceritate, vel doctrina mustitent; sed innuerunt apud Franchfordiam conceptum quendam mentis sinistram de auctoritate Conciliorum oratores tui, qui plebi gravior videbatur. Is nunc penitus tuis literis extinguendus est. Consueverunt Antecessores tui, quos tu non solum sequeris, sed aequas, ac praecedis benefaciendo, obmutescere facere malorum hominum audaciam; dum rationem omnibus de sua fide reddebant. Nec novum est, nec inusitatum Romanis Pontificibus, Romanis Regibus suae fidei puritatem rescribere. B. Gregorius, cujus vita sanctior, an auctoritas major fuerit incertum putes, sicut quatuor Evangelii libros, sic quatuor Concilia se suscipere, ac venerari satetur. Non tam lata, nec tam magnifica de te verba petuntur, sed solum quoddam, ut supra diximus; quod ab hac Sanctissima Sede non haesitamus assequi, cujus sublimitas in humilitate fundatur, cujus auctoritas in honestate stabilitur, cujus est omnia facere, quibus salus quaeritur animarum, & omnia fugere quibus scandalizari fratres queant. Duas jam petitiones absolvimus modo quo supra.

De gravaminibus dicendum est; audiat benigne Sanctitas tua, modestiamque Nationis attendat. Gravamina, de quibus agitur, bifariam dividuntur, alia per decreta tolluntur Concilii Basileensis; alia tuae Sanctitatis in-

digent auxilio. Quae decretis abolerentur, sunt reservationes nimiae, annatae graves, caularum ad Romanam curiam frequentes advocaciones, & caetera istiusmodi, quibus ordinaria iurisdictio erat penitus evacuata; quae licet dudum ante tuam ad summi Apostolatus apicem, vocationem Nationi gravia viderentur, non tamen ut decem illae Tribus apud Roboam filium Salomonis, auctoritate propria jugum excussit, sed Basileensis Concilii provisionem expectavit, (5) *cujus decreta cum nonnullis modificationibus* accepit, iisque est usa. Ergo ut posthac sine gravamine natio sit, quod iis decretis in futurum uti possit, per te liceat, petitur. Habes hujus partis modestiam.

Nunc honestatem sequentem cognosce. Dum locus neutralitati fuit, quamplures viti praestantes Ecclesiarum Metropolitanarum, Cathedralium, Monasteriorum, diversarumque dignitatum, & beneficiorum, vel integram, vel majorem partem bonorum possessionem sunt assecuti, quidam tua, quidam aliorum auctoritatibus. Horum pax securitasque deposcitur. Quod si in magna multitudine possessores nonnulli comperiuntur, injustis ditati titulis; tolerabilius est tamen paucos injuste possidere cum pace, quam multos iuste possidentes pacem turbari. Sunt enim quaedam sui natura injusta, quae communis boni causa, & publicae pacis intuitu fororia iustis sunt. Laudatur apud veteres, magnusque habetur Scionius ille, qui relictis in Urbe sua sexcentis exulibus, non quae prius habuerant bona reddidit, sed accepta mutuo pecunia, quanti res eorum fuerant, accipere iussit. Indignum namque vir bonus putavit longi temporis praescriptionem possessione movere. Similiter & in omni unione vel nostra, vel majorum nostrorum, tempestate celebrata, possessorum conditio semper melior fuit; nec ab re, nam si secus fiat, pax omnibus abruptitur. Caetera quae petimus in scriptis, leviora sunt. Annatas enim remitti vel jus decretorum, vel tuae liberalitatis est munus; relaxari censuras, quae contra foedus neutralitatis actae sunt, pium aequumque. Si tamen inter haec aliquid est, quod Apostolicae Sedi grave

vi-

videatur, supplicant Principes, ut tua Sanctitas, quae patienter jam annis quindecim omnia quae acta sunt toleravit, nunc etiam pro parvo tempore patientiam habeat, & obedientiam Nationis, ut offertur, recipiat. Quo facto, omnia in melius rediguntur; est enim intentio regiae Majestatis, & suorum Principum, hanc Sanctissimam Sedem, quae per Dei ordinationem ex munificentia Caesaris mirifice sublimata fuit, omnem dignitatem suam retinere, omne jus, omnem splendorem, omnem potestatem, ad quas res suis temporibus enixe laborare intendunt. In Francofordiensi dieta non fuit otium, ut erat voluntas, de provisione tuae Sanctitati, tuaeque Sedi facienda transigere.

Quarta nunc & ultima petitio superest. Coloniensem, & Trevirensensem Ecclesias, earumque Praelatos res ista concernit, cujus honestas eo major est, quo tuae naturae humanitati, dignitati, Sedique Apostolicae convenientior est. Nihil ad nos attinet, Beatissime Pater, de tuarum sententiarum viribus disputare, cum primae sedis facta solius Dei judicio reserventur. Sed formidamus scandalum, nisi tua clementia in hac ultima petitione preces nostras exaudiat. Namque Praelati magno conatu, magnoque Potentatu, amicis & clientelis fulti, in opibus amicisque fidentes sine spoliis, sine incendiis, sine magno Ecclesiarum damno amoveri facile nequiverunt. In veteri testamento cautum est, ne quis hoedum in ventre matris suae coquat, quod minime absurde fuerit interpretatum, si quis Praelatum in Ecclesiae sanguine mulctandum esse negaverit. Scis, beatissime Pater, quam sancta est Colonienfis Ecclesia, quam vetus Treverensis, quam venerabiles ambae, quam toto memorabiles orbe. Scis quantum cleri, quantum populi sub se habeant. Nolit tua Beatitudo duas illas Ecclesias, quae duo magna Nationis Germanicae luminaria sunt, nostris periclitari temporibus. Multis rationibus hunc locum consolari possemus; sed scimus tuam consuetudinem, clementiam, pietatem; scimus Cardinales, Episcopos, aliosque Praelatos, quos ad te redeuntes, non extuisti solum jacentes, sed amplificasti etiam eorum

rum pristinas dignitates. Scimus quia nulla res magis Deo proxima est, quam salutem hominibus dare. Ideo parcimus verbis, teque solum oratum facimus, ut tua Beatitudo, quae in alios saepe multos benignissima reperta est, nunc etiam erga Praelatos, & Principes, de quibus agimus, & ipsorum Ecclesias, sui sit memor ipsius, innataque sibi clementia, & humanitate utatur. Quod si feceris ut speramus, & Nationem integram habebis obedientem, & nulla unquam aetas de tuis laudibus conticescet.

Haec sunt, Sanctissime Pater, quae nostri Principes ex te petunt. Magna sane, sed rationi, & honestati consona. In prima petitione communis versatur utilitas; in secunda humilitas; in tertia aequitas; in quarta benignitas, & tua desideratur humanitas. Tuum est quod iuste petitur libenter annuere. In tua manu nunc est radicem omnem Schismatis evellere, pacem orbi concedere, consolari Nationem, & ejus obedientiam suscipere. Cumque, ut vides, nostri Principes in amicitia ad te miserint, ut auxilientur tibi, tempus est, ut cor tuum jungatur eis, sintque illi tui, & maneant tecum in perpetuum; & tempestive, & convenienter a nobis dictum repetatur, quod ab initio ex sacris accepimus literis. *Pax, pax tibi, pax adiutoribus tuis, te enim adjuvat Deus tuus*, qui tuam Beatitudinem prosperioribus dietim succubibus augeat.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **N**onnulorum culpa factum est, &c. *Scopolus in:* quem Romanae Legationes omnes impingebant, ille erat durissimus, de Conciliorum auctoritate, quam ad mentem, ut quidem rebantur Germani, Constantiensis Concilii, ipsi pariter indubitato Pontifici superiorem agno-

agnosci volebant Germani. Id vero decoquere non poterant Romani. Insuper ea, quae de tollendis annatis, aliisque vexillis Romano Pontifici solvendis statuerat Basileense Concilium potentissime trahabat Germanos; nihil verò ea de re indulgere volebant Romanae Ecclesiae Legati. Denique novum Concilium in loco a Basilea, & Florentia diverso indicendum esse vix proponi sibi Pontifex ad id usque toleraverat. Poscenti id pariter Galliarum Regi obsecundari recusaverat. Re tandem desperata Pontifex id arripuit consilii; eum praesertim in eius aures clam insussurratum fuisset, Germanos post hac huius ita vehementer regressum suum ad Pontificem flugituros; ut ex actis Concilii Basileensis Patricianis refert Raynald. ad Ann. 1446. 1v. Quid in tantae rei expediendae difficultate praestiterit Aeneas ad complandam ad concordiam viam partim ex oratione hac, partim ex praemisso ad illam argumento nostro discere licet.

2. Imperio stante nihil sit cur Antichristi formidemus adventum. Hanc fuisse Patrum Sententiam Chrysostomi, Theodoreti & aliorum asserit a Lapide in 2. Thessal. 2. 7. Vile & Calmet Comment. in eandem epist. Verum Pauli dictum alii longe aliter exponunt. Vide Calmet ibid.
3. Ut quae in praejudicium duorum Principum Electorum. Archiepiscoporum nempe Colonienfis, & Trevirensis. Ambo hi Principes praeter communem illan-
tum caeteris Imperii Principibus offensionem in Eugenium, quod scilicet ab ejus obsequio tantisper se continuerant; laesos etiam se privata injuria a Pontifice querebantur. Utrunque enim Eugenius lata sententia ac expedita Bulla exauthoravit. Dejectionis hujus meminit Gobelinus Comment. lib. 1. pag. 11. edit. Francford.
4. Quae olim Alberto Regi oblata fuerant. Vix in animum inducere potuissem, Eugenium jam inde a tempore Alberti Caesaris spem fecisse Germanis de Concilio, tertio quodam in loco habendo. Nihil quidem ea de re legi uspiam; quare nisi apud me summe valeret Aeneae aucto-

auctoritas, nunquam his fidem addixissem. Oportet vero haec proposuisse Nicolaum Albergatum Card. tit. S. Crucis, quem Eugenius Legatum suum ad dietam Nurmbergensem anno 1439. miserat, ut ex Poggio in laudatione funebri ejus Cardinalis admonet Raynaldus in Annal. ad eundem annum num. 23. Facit in rem praesentem epistola Aeneae Sylvii ad Joannem Carvajal. lib. 1. epist. 25. in qua scribit oblatam esse a Pontifice tertii Concilii celebrationem Regi Galliarum.

5. Cujus decreta cum nonnullis modificationibus acceptavit. Id ipsum repetunt Acta Concilii Patriciana. cap. 88. Instantibus Legatis Basileensium, conventus Germanorum acceptavit suscepitque omnia Concilii Basileensis decreta, ea pariter quae ad judicium contra Papam quodammodo spectabant; & in plerisque aliis limitationes & exceptiones aliquas praescripsit a Concilio deinde confirmandas. Acta sunt haec Maguntiae vii. Kal. Aprilis an. Sal. 1439.

ORATIONIS V.

Argumentum.

Philippo Maria Vicecomite Mediolani Duce anno 1447. extincto, cum nulli ex eo liberi superessent, ditionis illius Principatum ambierunt multi. Alphonsus Aragoniae Rex ex testamento Vicecomitis relictus haeres jus illud suum urgebat; Carolus Aurelianus Dux eam sibi pariter haereditatem asserere debitam ex juncto olim inter suos, & Vicecomites connubio. Fridericus vero Caesar, ex familiae Vicecomitum extinctione, revolutum ad Imperium feudum contendebat. Rei suae repetundae Caesar AENEAM Sylvium Piccolomineum Secretarium suum eo misit una cum Friderico Episcopo Secoviensi, Gaspare Sclicchio Imperii Cancellario, Joanne Magistro Camerae, Jacobo Landronio Physico, & Pancario Rinzate, nobilibus equitibus. Causam Legationis, suo & omnium Sociorum nomine AENEAS oratione hac Mediolanensibus exposuit, jus simul Caesaris, Urbis commune, & privatum civium commodum in ea Principatus restitutione, si Caesari concederetur, expendens. Nec Mediolanenses difficiles nactus fuisset, quin in eam sententiam, agnoscendi Caesarem dominum, concederent; siquidem dominatione certis diffinita limitibus (id enim sibi juris olim concessum affirmabant) Caesar uti consentiret. AENEAS, quamvis iniquiores esse condiciones illas intelligebat; admittendas tamen judicabat, ac serviendum tempori. Negantibus tamen Sociis, nec acquiescere volentibus, res infecta, Legatio absoluta est.

ORATIO V.

*Ad Populum Mediolanensem.**Ex Lucensi
Codice nunc
primum da-
tur.*

ST mihi non patum oneris, Rev. Patres, Magn. & spectabiles Domini, caeterique viri praestantes, in hoc amplissimo loco, gloriosissimi Domini nostri D. Friderici Romanorum Regis semper Augusti, quae suscepimus mandata referre; quamvis iustissima sunt, & vobis erunt, ut arbitror, omnibus gratissima & perjucunda; scio namque quia nec rerum magnitudini, nec auditorum dignitati, nec mittentis auctoritati parem orationem habebo; solatur me tamen unum, postquam collegis parere oportet, in auditorio namque sapientum virorum loquar, apud quos potentior est nuda veritas quam vestita, qui nec lenocinia diligunt, nec artificiosis orationibus delectantur. Parebo, igitur superioribus meis, & aperto sermone, quae nobis commissa sunt, absolvam paucis. Vos non tantum aures, obsecro, sed etiam animos adhibete. Res enim maximas & huic utiles populo totique patriae gloriosas exponam.

Accepit sane regia sublimitas, non multi sunt dies, clausisse oculos, naturaeque debitum persolvisse indelebilis clarissimaeque memoriae Dominum quondam Philippum Mariam ducem, & principem vestrum. Indoluit ejus obitum regia majestas, nam & consanguineum amisit charissimum, qui multis victoriis, magnisque rebus gestis claruerat, & imperium sacrum fidei ac memorabili principe destitutum videbat, ferventeque bello, timebat ne mors tanti Domini magnam aliquam mutationem clademque pareret. Et quoniam de Mediolanensi sanguine origo est illi; quanto magis afficitur huic urbi, tanto de vobis statuque vestro sollicitiorem cu-

curam gerebat. Intellexistis jam vos suis ex literis, quomodo Venetis & aliis per circuitum existentibus mandatum est, ne quam vobis molestiam inferant; sed urbem istam totumque dominium sub imperii sacri devotione, ac sub alis regiae majestatis tanquam veri naturalis & ordinarii domini, honestate, libertate paceque frui permittant. Intellexistis etiam decrevisse regiam majestatem oratores suos huc transmittere, mentem suam significare plenius; totisque conatibus suis ad tuitionem vestram navare operas. Medio tempore vos, uti fortes viros decebat, patriam tutati estis, libertatem defendistis, nec alienari dominium permistis. Commendat hoc regia majestas, confidensque vos, uti fideles praestantesque viros, ad honorem & commodum imperii, cujus estis peculiare, omnia direxisse. Nec enim vos latet hanc urbem, caeteraque dominia istius patriae, quae fuerunt Ducis privati, ad imperium sacrum serenissimumque Dominum nostrum Romanorum regem tanquam feudi dominum pleno jure per mortem ejus esse devoluta; solamque regiam majestatem de jure in his habere jurisdictionem. Assumus jam igitur nos oratores regii, quos cernitis, plenaque potestate fulciti, rogamus dignitates vestras, & requirimus magnificentias, ut postpositis aliis tractatibus, si qui sunt obliqui, regio culmini vero, & naturali domino vestro dumtaxat auscultetis. Namque cum sacro imperio, cui juridice subestis, honorem suum, & debitum vestrum praestabitis, gloriosissimam pacem adipiscemini. Nulla de vobis querela supererit, & firmus erit status vester. Accepimus aliquos esse, qui vobis multa repro-mittunt; neminem nominamus, vos illos melius noveritis; videant amicitiae vestrae, ne sub blandis verbis deceptiones lateant, ne plus quaeratur quam offeratur. Fugendi sunt adulterini Domini. Qui verus est haeres, cui jus competit, illi dandus est honor. Justa imperia firma sunt, stabilia, perpetua. Cum tyrannis abortivusque dominis nulla potest esse firma tranquillitas, nulla pax, nulla quies. Saepius experta est hoc Longobardica terra. Quidquid violentum est, caducum est;

Q 2 in-

infirmus est principatus, quem gladius non fides tuerur. Iustum imperium non indiget ferro. Melius ita cognoscitis, quam nos fari possumus. Et quoniam imperiales estis, nullam viam intelligitis esse securam, nullum stabile foedus, nullum solidum regimen, cui non faverit cultmen imperiale. Exhortatur itaque populum istum regia Majestas, ut secum de hac florenti republica conveniatis, sibi que tanquam iusto principi vestro, de vestro sanguine originem habenti, (1) condignum praebeat is honorem. Ad cujus perinfiguis domini gubernationem suis consiliis & auxiliis auscultare velitis; quia non solum protegere & conservare, sed etiam augere totis viribus pristinam vestram dignitatem intendit. Novit serenitas imperatoria urbem istam splendidam, ac magnificentissimam, quae coeli clementia, soli ubertate, ac industria civium, non solum Galliae Cisalpinae, sed Italiae totius praecellit Urbes, ut tradunt historici, duobus millibus annorum, & amplius semper Insulrium caput fuisse, & nunc magnorum Ducum, nunc Regum, nunc Caesarum sedem extitisse. Nam & Theodosium, & Valentinianum Romanosque plures hoc loco Imperatores sedisse, jura reddidisse, Concilia celebrasse constat. Semper autem magnum & clarum populi Mediolanensis nomen erat. Multae subinde varietates fuere, utque nutant semper mortalia, nunc floridus, nunc obscurus hujus Urbis status fuit. Ad manus demum nobilissimae domus Vicecomitum venistis, qui primo (2) munere Divi Henrici Caesaris septimi Imperatoris Imperiales Vicarii, & tandem gratia gloriosissimi Regis Wenceslai creati Duces annis centum, & ultra Principatum in hac Urbe tenuerunt. Multa superioribus temporibus perpeffus est hic populus dura; dum fortunatum potius quam fidei vult jacturam pati. Modo, qui rursus ad Imperium reversi estis, non ambigit regia sublimitas quin vos Imperio fideles sitis, qui fuistis Ducibus fidelissimi. Quod si feceritis, ut spes est indubia, post maximam tempestatem felici serenitate fruemini. Redibunt tempora prisca, rursusque triumphabitis. Quatuor autem potissime bona sub devotione, & obedientia

tia Sacri Imperii consequemini; libertatem honestam, pacem longam, gloriam ingentem, & divitiarum incrementa. Quae sunt enim privilegia vestra ex indulgentia Caesarum vobis concessa, & rite confirmata, rata vult manere regia benignitas. Novas & inordinatas exactiones, gabellas insolitas, gravesque tollere; jura & libertates vestras, uti rationabiliter processerunt, sine violatione consistere; utque libertas sit omnibus bene vivendi, novis & decentibus honoribus hunc populum sublimare. Vicinos vestros ad pacem vel inducet, vel compellet regalis providentia. Non est parva, ut omnes sciunt, potentia Serenissimi Domini Regis nostri, (3) qui patruelem suum gubernat, Hungariae Bohemiaeque Regem; inclita domus Austriae, cui praesidet regalis sublimitas, longe lateque dominatur. Italiam ab Adriatico sinu secus Forum Julii per Athesinos pluresque montes Sabaudiam cingit. Consanguinitate & affinitate conjuncta est omnibus Germaniae Galliaeque Principibus. His accedunt vires imperii incomparabiles, maximi Domini civitatesque potentes Alemaniae ad Imperii gloriam decusque voluntariae. Nec in Italia desunt, uti Deo dante videbitis, qui favent Imperio Principes populique. His adjumentis vobis debite juvantibus B. Ambrosio Protectore vestro opem ferente, & iustitia suffragante, non erit difficile sublimitati regiae quod proposuit hostes propulsare, agros tueri vestros, vendicare quae sunt erepta, pacemque perpetuam constituere. Ex his nascetur ingens gloria populo Mediolanensi, qui ex Ducali Imperiali factus libertatem defenderit, hostes terruerit, amissa recuperaverit, pacem obtinuerit: qui nulli subest, nisi cui subsunt omnes, qui regem habet de sanguine suo cretum, affectum sibi prae omnibus & gratiosum, qui solo paret Imperatori, cujus officium, dignitas & auctoritas omnibus se gratiosum praestat saecularibus potestatibus, cui subesse libertas est, & regnare potius quam servire. Ex his etiam pace parta ampliantur divitiae vestrae. Filia bellorum paupertas est; pax est mater opum. Uberes sunt agri tempore pacis, utilia flumina, feraces etiam sylvae, omnia in pace fructi-

Edificant; multa ex pace vobis succrescent commoda. Venire namque ad vos decrevit personaliter, morari inter vos, suamque sedem more majorum, ut opus esse cognoverit, hic locare. Sequentur multi ex Alemania Principes, clarisque semper ejus curia florebit plena magnatibus. Habebitis hic Principem humanissimum, nulli gravem, omnibus mitem, pium, religiosum, justitiae cultorem; quem semper affari poteritis, ac ejus aspectu benignissimo jucundoque perfrui. Clerus vester sub religioso Principe, religiosam observabit vitam, gaudebitque libere suis bonis. Nobilitas in curia regia splendidior fiet; literati industriosque omnes viri tribunal Imperatorum circumdabunt; mercatoribus terra, mariaque patebunt. Quotidianum lucrum artifices duplicabunt. Conditionem suam singuli meliorem efficient; auctaque civitas haec divitiis, potentatu, honore, gloria ad pristinam dignitatem splendoremque revertetur: cum sedentibus hic Caesaribus Romam alteram appellabunt Mediolanum. Quae cum ita sint futura verisimiliter; cum vera intelligatis esse, quae dixerim, omnia, nec aliquis ea iusta saltem ratione refellere possit; cumque hoc dominium ad Sacrum Imperium de jure pertineat; cum velit possitque regia Majestas vos tueri, cum libertatis honestae pacisque bonum vobis repromittatur; cum gloria, & utilitas hinc maxima redundet; cum proculdubio status nullus in hac Patria sine iustitia, & Imperiali beneplacito stabilis esse queat; cum Dominus noster Divus Caesar Fridericus ex sanguine Mediolanensium natus, huic civitati affectissimus tanquam Romanorum Rex vester sit naturalis, ordinarius, verus & supremus Dominus: velint magnificentiae vestrae suam Majestatem uti dominum vestrum debite venerari, sibi-que, sicut par est, circa regimen hujus Urbis directionemque vestri status, & aliarum terrarum in his, quae iusta & rationabilia sunt, acquiescere, & una secum, nobis mediantibus, pertractare ac concludere, ut descendat super vos benedictio Domini, qui vos totamque vestram communitatem sub devotione, obedientia, atque obsequio regiae Majestatis ad laudem, & gloriam super-

perni Numinis, & Imperii sacri decus felicioribus in dies efferat incrementis. Amen.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **D**E vestro sanguine originem habenti. *Fridericus natus est Ernesto Austriae Duce parente, qui sane Ernestus Virida Vicecomite, & Leopoldo Austriaco parentibus est ortus. Fridericus igitur proavos Vicecomites habuit. Vide Crescentium amphitheatr. part. 1. pag. 325.*
2. Munere Divi Henrici Caesaris VII. Imperialis Vicarii. Corius tamen in historia Mediolanensi dignitatem hanc Vicarii Imperialis datam asserit primo Arnulpho Imperatore Matthaeo Vicecomiti, circa annum 1293. Idem praestitum ab Henrico Luxemburgensi Aeneae asserenti facile concesserim, quanquam nullibi legi, dummodo hac Henrici concessione non quidem novam dignitatem Matthaeo datam, sed veterem confirmatam dixerimus. Credibile est enim Henricum, cujus Matthaeus olim fuit studiosissimus, nihil illi retraxisse eorum, quae Caesarum beneficio jam obtinebat. Ducis Mediolanensis titulo Joannem Galeatium ornavit Venceslaus Imperator anno 1395., applaudente hominum tum civium cum exterorum turba confertissima, quae spectaculo interfuerat.
3. Qui patruelem suum gubernat. *Ladislaum Bohemiae, & Hungariae Regem octennem novennemve tunc puerum, Alberti Regis Romanorum, tum & Hungariae ac Bohemiae Regis filium, Friderici patruelis tutelae a matre commendatum adversus aemulum Uladislaum, Poloniae Regem, cui regna Bohemiae & Hungariae quidam detulerant. Vide Raynald. Annal. a. 1440. 12.*

ORA-

ORATIONIS VI.

Argumentum.

TErgeſtinus Episcopus renunciatus *Æneas*, novique muneris curis occupatus, anno Jubilæi 1450. revocatus est ad Fridericum Cæsarem, jussusque una cum Gregorio de Populosa, & Michaële de Plenavilla, solemnem Legationem obire Neapolim, ad postulandum Cæsaris nomine matrimonium cum Leonora Alphonsi Lusitaniæ Regis sorore. Agebat ibi Alphonsus Rex Aragonum & Siciliæ, puellæ avunculus, eoque & Lusitani oratores conveniant. Ea dexteritate rem tractavit, ut brevi inter partes conveniret. His ergo stabilitis, *Æneas* nobile connubium pro concione celebravit, hac oratione, quæ postmodum a multis conscripta est, ut ipse de se testatur *Æneas* in *Commentar. sub Gobelini nomine vulgatis lib. 1.*

ORA-

O R A T I O VI.

*Ad Alphonsum Sapientem Siciliae Regem super connubio
Friderici & Eleonorae.*

G R A T U L A T O R I A.

Uamvis grandes materias (ut inquit *Ex Frebero*
Hieronymus) ingenia parva non fuffe- *T. II. pag. 27.*
rant, conandum tamen eft mihi, Se-
reniffime Princeps, Rexque victoriosis-
sime, quae per hos dies tuae Majefta-
tis auctoritate fponfalia funt conclufa,
his qui adfunt exponere; cum de re-
bus ad imperatoriam fublimitatem per-

tinentibus loqui nulli magis incumbat, quam Legatis
Imperatoriiis. Audiat igitur tua Serenitas, oro, audiant
& circumftantes, precor; etfi non mihi, (neque enim
mereor) rei faltem de qua fermo fiet, aures accommo-
dent, quae magna eft, admirabilis, rara, honeftiffima.
De nobiliffimo namque Matrimonio loquar, altiffimo,
potentiffimo, incomparabili.

Regia virgo Romano Imperatori promiffa, Leono-
ra Infans Portugalliae, excellentiffima nobilium puella-
rum, Neptis tua cariffima, divo Caefari Friderico Ro-
manorum Regi Augufto, pio, foelici, atque triumphato-
ri defponfata eft. Ingens affinitas, potentiffima paren-
tela, generofiffima conjunctio, ob quam caufam divina
res agitur, Deo noftro gratias reddimus, feftam haud
injuria ducimus diem, exultamus, hilares omnes fumus,
nec tantam amicitiam fine magno Chriftianae religionis
fructu conflata effe putamus, in qua non folum res
ifta matrimonii commendanda eft; fed perfonae quoque
contrahentes ingentibus extollendae laudibus feffe offe-
runt. De his ergo duobus dicendum eft mihi, etfi re-
rum dignitatem mea magis attenuabit, quam explicabit
oratio. Dicturus autem de bono conjugii, neceffarium

Pii II. Orat. Pars I.

R

ar-

arbitror, eos prius refellere qui genus omne foeminarum maledictis compellationibusque probrotis insectari non desinunt. Namque cum matrimonium ex maris atque foeminae conjugatione consistat, quae poterit laus illi competere, si una ex parte mancum claudumque fuerit? Non est haec Danielis statua, cujus pedum pars quaedam ferrea, pars fictilis erat? Nec bestiam contuemur Horatii, quae mulier formosa superne in atrum singitur piscem desinere, sed rem veluti sacram, sic ex partibus suis integram, ac perfectam prosequimur. Audiamus tamen quid adversus foeminas asseratur; postea judicemus. Ajunt equidem in sacris eloquiis complurima esse testimonia, quae mulieribus adversantur. Rugire contra foeminas Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, caeterosque Doctores Ecclesiae duos in eas: Virgilius, Juvenalis, totusque poetarum cuneus asper; Cato sacerrimus commemoratur; avaras, instabiles, crudeles foeminas esse affirmant. Adducunt exempla malarum, atque ab his clades exortas in medio proponunt. Post haec Philosophos citant, qui de uxore ducenda consulti suadere non praesumpserunt, cum huic orbi tantas inde molestias formidarent. Metelli quoque Numidici mentionem efficiunt, qui (ut est apud Gellium de noctibus Atticis) *Si sine*, inquit, *axoribus possemus, Quirites, esse, omnes ea molestia careremus; sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode, nec sine illis ullo modo vivi possit, saluti perpetuae potius, quam brevi voluptati consulendum*. Atque haec fere sunt, quae contra foemineum sexum, contra matrimonium, non justii aestimatores adducere consueverunt. Sed sunt haec omnia (nisi fallor) confutatu facilia: in primis enim quod in sacris literis adversus foeminas traditur, de quibusdam perveris accipimus. Fatemur enim & in sexu foemineo malitiam reperiri, id videlicet universaliter non recipimus, alioquin & viros omnes damnare oporteret. Nam etsi de foeminis scriptum est: *Unam de millibus non inveniri, de viris quoque in Psalmis legimus; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*; & apud Satyricum

Juvén. Sat.
XIII.

Rari

*Rari quippe boni, vix sunt numero totidem, quot
Thebarum portae vel divitis ostia Nili*

Et amplius sese cohaerens

l. corrigens.

*Egregium, ait, sanctumque virum, si cerno,
bimenbri*

*Hoc monstrum puer, & miranti jam sub aratro l. vel miran-
Piscibus inventis, & foetae comparo mulae. dis sub*

Sancti verò Doctores dum foeminas detestantur, aut malas quasdam jure condemnant, aut castitatis promissores alloquuntur, quos fugere mulieres abhorrereque suadent. Idem virginibus sacris Deo dicatis, atque nuptis de virili sexu, & saepe dictum est, & saepius esset dicendum. Continentiam namque professis viris foeminae, & foeminis viri formidandi sunt hostes. Poëtas nihil mirum est in foeminas debacchari, nam viris quoque non parcunt. Catoni magno satis apud Livium respondit L. Valerius, qui legem Oppiam, iniquam mulieribus, obtinuit abrogari. De criminibus nihil attinet disputare, quando haec eadem & multo pejora in nostro sexu reperiantur. Nec malarum exempla me movent, aut antiquae clades humano generi per mulieres illatae. Namque si mulierum, virorumque turpia facta repetere, & a primo proditore Cain usque ad sceleratissimum Judam, & in hanc usque diem sceleratas utriusque sexus actiones comparare voluerimus, innocentes respectu virorum foeminas ostendimus. Sed obstant angustiae temporis; indulgeo brevitati. Ad Philosophos venio, quorum nullus (teste Lactantio) sic vixit ut scripsit. Quis fontem eorum, ac verticem, & Apollinis testimonio sapientissimum Socratem conjugio detrahentem aequis auribus audiet, cum Xantippe non contentus una, duabus sese uxoribus commiscuerit? Melius quippe (me judice) silerent obrectatores foeminarum, quam sine fundamentis loquerentur, qui dum Metelli auctoritate se juvant, nesciunt illum doctorum virorum judicio damnatum, ut qui nec vere, nec ad suadendum apte sit orsus. Existi-

R 2

ma-

maverunt enim prudentiores, contra potius orationem debuisse sumi ut nullas plerumque esse in matrimoniis molestias asleveraret; & si tamen accedere nonnunquam viderentur, parvas ac leves, facilesque esse toleratu diceret, majoribusque eas emolumentis, ac voluptatibus obliterari, easdemque ipsas neque omnibus, neque naturae vitio, sed quorundam maritorum culpa, & injustitia evenire. Sed facio verbis modum, quando res nota est, & viros bonos, & mulieres inveniri probas, ex quibus esse iusta, sancta, & honestissima conjugia possint.

Nunc de bono matrimonii perpauca libanda sunt. in quo tria mihi praecipue commendanda videntur, honesta dignitas, grandis utilitas, dulcis jucunditas; insunt enim haec omnia matrimonio: quaeramus haec tria, illa meo judicio digniora videntur, quae sunt antiquiora, quaeque praestantiores inveniuntur auctores habere. Matrimonium verò, & antiquissimum est, quippe quod in primis parentibus coepit, ac nobilissimum habet auctorem, Deum Patrem Omnipotentem, totamque Trinitatem, cum (teste Hieronymo) matrimonium tunc sit institutum, cum Dominus ait: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram*. Neque enim, ut Athenienses arbitrati sunt, eorum vetustissimum regem inventorem nuptiarum dicimus esse Cecropem, quem propterea bimembrem figuravit antiquitas, quia primus omnium marem foeminae legitime conjunxit. Longe ante conditas Athenas in ipso Mundi nascentis initio, non homo, sed Deus, non creatura, sed creator, rector & conditor orbis matrimonium consecravit, cujus tanta dignitas est, ut semel conjunctum dirimi nequeat, dicente scriptura: *Quod Deus conjunxit homo non separet*. Conjuncti namque divino nutu creduntur, quicumque matrimonium rite contraxerunt. Hinc Mater Ecclesia, dux mortum, magistra vitae, nuntia veritatis, inter maxima sacramenta, quibus utitur, veluti divinitus revelatis, matrimonium revelavit. Hinc Dominus & Salvator Deus homo, Christus Jesus, & nasci ex nupta, & interesse nuptiis voluit, ac primo, quod fertur patrasse, miraculo conjugium honorare. Dignitatem tenemus, investigemus uti-

utilitatem, sed haec intellectu, quam dictu facillior. Nam quae res est, quae civitates, quae provincias, quae regna, quae genus humanum conservat, nisi matrimonium? Quid sunt aliud nuptiae nisi seminarium reipublicae? Quis familias jungit? Quis gentes propagat? Quis populis aeternitatem, nisi matrimonia largiuntur? Quae pax, quae fides, quae charitas inter mortales esset, si more Platonis absque legitimis nuptiis viveremus passim foeminis abutentes? Omitto infinitas utilitates, quas privata domus ex matrimoniis elicit. Ad jucunditatem festino. Nunquid jucunditas in matrimonio reperitur? Aristoteles philosophorum acutissimus non solum in Politicis, sed in Ethicis quoque jucundam inter conjuges amicitiam esse testatur. Ab urbe condita usque ad D. sive (ut Tertullianus ait) usque ad D. C. fere annos nulum divortium intercessit, tanta conjugiorum jucunditas fuit. An suavius quidquam, dulcius, jucundius esse potest illius vita, qui morigeram, ac foecundam sortitus uxorem, si quando ex fori rumoribus, ex curiae taediis, ex reipublicae laboribus domum se confert, veram consolationem reperit, veram amatorem, divinae domus, humanaeque sociam reperit, dulces liberos sibi matrique blandientes videt, quibus laborat, quibus congregat, quibus vivit, in quibus etiam post mortem victurus sit? Non curabo testes humanos, ubi divina innotuit auctoritas. *Propter hoc*, inquit oraculum Genesis, *relinquet vir patrem, & matrem suam, & adhaerebit uxori suae, & erunt dua in carne una*. Magna vis delectationis, magna jucunditas, quae duobus ex corporibus unam carnem facit. Aristophanes in duobus corporibus unam esse animam consensit. Sed haec satis de bono matrimonii dicta. Jam postremo loco quales quantaque sint personae contrahentes intuendum est, praesentique concione brevissime referendum. Neque enim de plebe sunt, neque de fortuna, sed de sublimi celsoque statu, quae contrahunt. Regius sanguis, & imperatorius in conjugium venit. Attecuabitur rerum dignitas, si meis verbis personarum excellentiam conabor explicare; longe melius eas ipsas audiemus de se suisque meritis differentes. *Fingamus*

Edwards &
Leonora.

mus enim praesentes qui nuptias celebraturi sunt: loquatur de se regia virgo, loquatur & Caesar, suasque dignitates enumerent. Dic tu, Leonora, quae nubs, quid dotis offers, quid expeditibile tuum narras, quo pacto divo Caesari complacuiſti? audire te cupimus; non sine causa tantus te princeps adamavit: audite proceres, audite omnes. Jam virgo loquitur. Ego, inquit Leonora, ex alta Portugalliae domo sum nata, ex antiquissima regum stirpe, patre rege, matre regina, clarissimum genus est meum, sive temporis vetustatem, sive majorum gesta requiris: infinitis jam saeculis sanguis meus regnat; invicta virtute progenitores fuere belli, domique. Tectis victoriarum est Hispania tota, in qua nullus est angulus, quem nostri majores armis non penetraverint, sive dum Barbaros insequuntur, sive dum Christianos domo propulsant, injusta bella moventes. Recens adhuc est memoria classis illius, cum qua meus avus in Africam transiens (1) felici magnoque proelio exturbavit Saracenos, urbem captam expugnavit, ac nostris fidelibus coloniam deduxit, ubi adhuc, invitis frendentibusque Barbaris, salutiferae Crucis objecta sunt signa. Haec est paterna haereditas omni patrimonio praestantior. *Si melius est* (ut inquit sapiens) *nomen bonum, quam divitiae multae*; fuerunt & genitori meo cum potentissimis Castellae, (2) atque Angliae regibus consanguinitatis strictissima vincula. Idem, ut erat fama potens, virtute potentior, amitam meam cordatissimam, & sapientissimam principem famosissimo Burgundiorum. Duci in matrimonium collocavit. Sed accipe nunc matrem gloriam: Duo mihi ex matre sunt avunculi, reges ambo. Sed qui reges? Alter Navarrae praesidet, virtute, ac nomine clarus; alterum archiregem melius appellaverim, cum non solum apud Hispanos, sed apud Italos, Siculos, Sardos, Majoricos, Minores regna possideat. Praetereo vetustos domus Arragonum proceres in omne saeculum fama colendos. Unus nobis ad gloriam satis Alphonsus erit, cujus invicta virtus, insuperabilis constantia, novercantem sibi fortunam non solum vicit, sed amicam blandientemque reddidit. Quos portus, quas

quas insulas, quas terrae, quas maris oras hic non armatus, non victor adiit? Quae regio in terris Alphonsi nomen ignorat? Quis belli, quis pacis artes melius novit? Quis civibus, quis peregrinis dilectior est? Quis nostro saeculo praeter hunc unum favet ingenius? Quis iustior, quis liberalior, quis animo majori regnat? An solus hic ex principibus est, qui neque secundis rebus intumescit, neque destituitur adversis? Verus fortunae nitor, & nostri gloria saeculi, qui non minori perseverantia Neapolim cepit, quam Graeci Duces Trojam expugnaverunt. Ostendi tibi, Domine, meam ex paterna, maternaque domo non parvam gloriam. Quod si meam formam, meosque mores nosse cupis, malim alios de me loqui. Qua sum facie, qua statura, quis lineamentis, oratores Caesarei, qui ante biennium me viderunt, non est putandum suo principi retinuisse. Nisi placuissem non essem prorogata. Ego inter matronas modestia & auctoritate graves sum nutrita, nec puto me ulla ex parte vel a majoribus degenerasse, vel magistris displicuisse. Quibus ex rebus sum (mihi videtur) ad nuptias a nemine minime contemnenda, quae paternis, maternisque titulis illustrata, pudicitiam virginis, formam egregiam, probos mores cum ingenti gloria mecum assero nobilitatissimae domus. Audivimus regiam virginem (ut mea fert opinio) dotes egregias afferentem; audiamus, si placeret, sponsum. Dic tu Friderice, quibus rebus nuptias exornabis, unde tibi regiam virginem postules, tam generosam, tam formosam, tot dotibus eminentem? Magnum esse oportet, quem tali matrimonio dignemur: attendite praefules, adhibete aures viri praestantes. Jam Caesar, fateor inquit, vera esse quae sponsa narravit, majoraque mihi de suo genere persuadeo quam dicta sint, formam ejus, quantum relatu didici complector & amo, mores eius accepi regios esse, dignosque sanguine suo. Caeterum nec ego inglorius uxorem ducam. De meis moribus aliorum esse non meum iudicium volo; vixisse tamen me sic haecenus arbitror, ut meis progenitoribus inferior videri non debeam; sed malo de illis quam de me verba facere. Stirps mea vetustior est quam repeti pos-

possit, Ducalis, Regia, Imperatoria, ex qua viri fortes quamplurimi, bellicosi Duces, iustissimi Reges, magnanimi Caesares prodierunt. His Austria paruit, florentissima regio, cujus principatus, & a Sabaudia in Pannoniam, & ab Illyrico in Burgundiam protenduntur. His Bohemiae nobilissimum, dignissimum, & aureum olim regnum obedivit; ab his ferox, viroscque Polonia regnata est. Ab his septem illae populosae, latissimae, & opulentissimae Ungariae ditiones gubernatae fuerunt. Ab his Romanum Imperium, non sine magna nostrae familiae laude, saeculo administratum est. Ab his Ottacarus Rex dives ac potentissimus, qui ab Adriatico sinu usque ad Oceanum Septentrionalem quidquid obvium fuerat, suae ditioni jus fasque subegerat, ac Romano Imperio insultabat, Deo atque hominibus infestus, magno proelio victus profligatus, atque occisus est. Rodolphus nostrae domus princeps, qui primus in possessionem Austriae venit, tantae moderationis famaeque fuit, ut Romanorum creatus Imperator, solo suae virtutis nomine fregerit, quicumque per Germaniam adversus Imperium res novas moliebantur. Nec minor eo fuit Albertus prior, qui cum plerique Germaniae Principes Adolphum ex domo de Nassau imperare vellent, nostramque domum calumniose praeterirent, non est passus extra familiam Imperium esse, sed bello indicto ad constitutam diem armatus venit, collatisque signis in aciem prodijt, & atroci pugna usurpatorem Imperii vicit, fudit, occidit, ac domum Austriae pristinae dignitati restituit. Transeo Fridericum Caesarem, & avum meum Leopoldum, duo fulmina belli. Ernestum, qui me genuit non laudabo, quamvis subditis dilectissimus esset, inimicis formidatissimus: patruus meus Albertus Caesar, qui Bohemiam, Hungariam regnavit, non solum Hussitas afflixit haereticos, sed Turcorum rabiem Christianis cervicibus imminentem magna virtute compescuit. Non est otium modo referre, quae mei majores nunc pro catholica fide, nunc pro Romano Imperio tuendo, propagando terra marique gesserint, nec narranti mihi dies sufficerent. Cum Romanae Reipublicae curam ab annis jam

jam trecentis nostra domus habuerit, forsitan degenerasse nos hodie, solisque titulis & imaginibus niti majorum quispiam existimaverit. Scimus quam miserum est alienae incumbere famae.

Ne collapsa ruant subductis testa columnis.

Dabimus igitur & aliquid nostrum. Quatuor hodie sumus in Austria domo: me natu majorem Principes Electores Romano Imperio praefecerunt, cui annis jam undecim laetantibus subditis praefui: parco de me plura dicere. Ladislaum patruelem, Alberti filium Sigismundique Caesaris ex filia nepotem, quem propter impuberem aetatem domi nostrae gubernamus, & Bohemorum & Hungarorum cum plebs cum optimates suum regem esse fatentur. Albertus frater invictus armis Sueviam Alsatiamque gubernat, Switensis populi frenum metusque. Sigismundus alter patruelis expectata indolis adolescens Enun, atque Athesin regit, cujus aetatem quamvis facies prodit, tamen virtus e mentitur. Nostra sunt haec sine majoribus laudanda. Quis consanguineos affinesque nostros enumeret? Nulla Germaniae domus illustis est, quae nostram familiam sanguine non attingat.

Majores nostri ex Francia, ex Arragonia, ex Hungaria, ex Neapoli, ex Anglia, ex Polonia, ex omnibus Christiani populi celsis Domibus uxores duxere. Cum ego praerogativis nuptiarum sacris initiandus prodeò, qui cum domo Portugalliae atque Arragonum matrimonium contrahens non parvum regnum, aut unam Provinciam, sed Alemanniam, ingenti populorum, Principum, Praelatorum multitudine redundantem, quin & Germaniam totam regnis gravidam, quae Christianitatis plus media parte complectitur, dives viris, & armis in affinitatem mecum adduco.

Accepisti, Rex amplissime, quae sponsus & sponsa dixerunt. Intellexerunt (ut arbitror) omnes qui adsunt praesentes matrimonii dignitatem, quo certe neque nobilius, neque Christianitati utilius inter mortales ul-

lum contrahi potest, quando & virtus virtuti, & nobilitas nobilitati, ac potentia potentiae, & magna magnis, & summa summis adduntur; hinc Germanis Principibus, Hispanis inde proceribus in affinitatem, benevolentiam, amicitiam occurrentibus. Ob quas res nihil aliud modo restat agendum, nisi ut de tanto bono, sicut facimus, divinae pietati, quae omnia movet, & tuae majestati, quae hujus rei auctrix est, immortales gratias referamus, superos omnes orantes, ut hoc matrimonium, & contrahentibus secundum diuturnumque sit, & Christianae Reipublicae felix.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **M**EUS avus in Africam transiens. *Joannes Lusitaniae Rex anno 1415. ingenti comparata classe, quam onerariis 30. 27. triremibus, biremibus 30. minoribus navigiis 120. constituisse narrat Mariana rer. Hispan. lib. 20. cap. 7. in Africam trajecit, primoque impetu Sessam regni Africani caput, freto adjacentem Urbem eripuit Saracenis.*
2. Castellae atque Angliae Regibus consanguinitatis, &c. *Eleonorae mox nupturae soror erat Isabella, quae ante illos annos, nempe 1447. conjugium cum Joanne Castellae Rege celebraverat. Marian. Rer. Hispan. lib. 22. cap. 5. Vetusliorem forte originem referebat Lusitanicae regiae familiae cum Anglicana necessitudo. Hanc enim necessitudinem ducebant Lusitani ex nuptiis inter Johannem Eleonorae avum, & Philippam Ducis Lancastriae filiam, quarum meminit ex Walsingano Spondanus Annal. ad an. 1385. 10.*

ORA.

ORATIONIS VII.

Argumentum.

Confecta prospero eventu Neapolitana Legatione, Aeneas eodem anno 1450. Romam se contulit, cum Nicolao V. Pontifice de ornando Imperialibus insulis Friderico Caesare alturus. Annum jam quartum Pontificatus attigerat Nicolaus cum Legationem hanc excepit. Ad loquendum cum Pontifice palam admisit Aeneas, luculenta hac oratione Caesaris postulata exposuit; quanta fuerint cum Germanorum omnium Principum, tum vero Friderici illius ad id decoris impetrandum merita, pandit, simulque probabiles causas assignat, quare tandiu id postulare distulerit. Tum orationem deflebit ad nunciandum Pontifici connubium illud, quod, se Legato, Fridericum inter & Leonoram convenerat Neapoli. Tandem ad postulandum generale Concilium in Germania, ut Christiani Principes inter se componerentur, restitueretur collapsa disciplina, descendit. Hanc orationem bis exhibeo, semel ex meo Lucensi Codice, iterum ex Frebero; qua de re in sequentis orationis Argumento dicam.

O R A T I O VII.

Pro coronatione Friderici Regis Romanorum, ad Nicolaum V. PP. cum petitione ad eundem pro congregando Concilio generali.

*Affert Fre-
ber. Tom. II.
pag. 14. edit.
Arg. 1717.*

Ater Beatissime, maxime Pontifex. Eum qui coram tua Sanctitate loquitur non immerito commoveri, cum propter celsitudinem throni tui, quo nullus est in terris altior, tum propter ingenium tuum divino dono aureum, & omni doctrinarum genere foecundum. In cu-

jus praesentia qui verba facit, nisi juxta praeceptum Apostoli sermonem habuerit sale conditum, illius notam Pisonis incurrat, de quo scribit Hieronymus, qui cum loqui nesciret tacere non potuit. In hoc enim orbis terrae primo maximoque auditorio non futiles & importuni locutores, sed facundi oratores audiendi sunt, Ulysi pares, quem sapienti facundia praeditum, vocem, ait Homerus, non ex ore mittere, sed ex pectore. Quibus ex rebus nihil mirandum esset, si nunc ego, cui nec sententiae suppetunt, nec verba quibus adiri tanta majestas debeat, sic turbarer ac pal-lerem, ut olim *Lugdunensem riberet dicturus ad aram*. Sed adiicit animum mihi tuae Sanctitatis immensa benignitas atque indicibilis humanitas, quae non solum magnos discretosque viros, sed humiles ac indoctos aure inoffensa audire consuevit; morisque semper hujus sacri Consistorii fuit, non tantum verba loquentis, quantum mittentis personam exultimare. His accedit nobilis orationis materia, quae, dubium est petenti utilior an concedenti gratior sit futura, cujus tanta honestas est, tanta utilitas, ut absque oratoris adminiculo persuadere se ipsam facile queat. De coronatione namque Caesarea futurus est sermo, quae res semper maxima, & honestissima fuit, postquam sancta Sedes Apostolica Imperato-
riam

*Juv. Satyr. 2.
v. 44.*

riam dignitatem ex Graecorum gente in persona magnifici Caroli M. tranſtulit ad Germanos. Cupiens enim ſereniſſimus, & invictiſſimus Princeps, divus Caſar Fridericus Romanorum Rex Auguſtus, tuae Sanctitati obſequentiſſimus filius, more majorum in hac Urbe Roma ſuae coronationis ſolemnia celebrare; hos praeftabiles viros, & me puſillum tuam clementiam juſſit accedere rogaturos atque obſecratos, ut ingenti ejus deſiderio pio, juſto, atque honeſtiſſimo mos geratur. Namque ſi tua Sanctitas ejus coronationi navare operas voluerit, nihil morabitur Caſar; ſed aliis omnibus ſine dilatione ſuperatis tuam praefentiam feſtinus adibit, quae ſunt conſuetudinis faciet, Imperiales infuſas ex tua ſacra manu recipiet, feſtos diem laetamque ſolemnitatem tecumaget, de rebus Eccleſiae, atque Imperii ſalubriter dirigendis tuis conſiliis auſcultabit, teque ſequetur, faventibuſque denique ſuperis coronatus, alacer ac tibi plurimum obligatus in patriam revertetur. Haec eſt noſtrae Legationis ſumma, ac totius orationis materia, circa quam tria nobis videntur altius attingenda declarandaque eſſe, non ut tuae Sanctitatis mentem inſtruamus, cui nihil eſt dubium, ſed ut plerique ſatiſfaciamus, qui noſtris expeditionibus admirari poſſent, ſi nihil amplius dicemus. Primum eſt, cur tantopere majeſtas Imperatoria coronam cupiat. Alterum cur tamdiu hanc rem diſtulit. Tertium concedendum ne ſit quod de coronatione requiritur. Quibus abſolutis oratio modum haberet, niſi pauca referre oporteret, quae apud Neapolim nuper egimus. Sed illis breviter enarratis, & unica precationicula pro Concilio generali ſubjecta, ſinem dicendi faciemus. Aggrediamur igitur quod primo quaefitum eſt, cur tam propenſe regia Majeſtas coronationem efflagitat. Quid urget? Quid eſt quod tantum Principem exire paternam domum, magnis & ambiguis itineribus ſe committere, graves ſubire ſumptus coronationis cauſa compellit? Tria ſunt, B. P. quae Caſarem movent: devotio, conſuetudo, debitum. Poſſem complura in medium afferre, quibus religio noſtri Principis & pietas, ac devotio in tuam Sanctitatem tuumque Praedeceſſorem ha-

te-

tenuis non vulgariter patuerunt. Sed scienti omnia Beatitudini tuae superfluo narrarentur, & regio culmini ea vulgari non placet, quae pro sui animi magnitudine minima censet. Nam et si omni officio ac potius pietate erga Romanam Ecclesiam tuamque Sanctitatem omnibus satisfaciatur, devotioni tamen suae nunquam satisfacit. Ex hoc pietatis devotionisque fonte prorumpit tam propensa coronationis cupido atque petitio. Arbitratur enim, regia sublimitas opus esse divinae pietati acceptum, si quemadmodum in veteri testamento, nunc Prophetarum, nunc Summi Sacerdotes, nunc simul ambo inungebant qui regeret Israel & Judam; & sic in tempore gratiae novaeque lege Romani Pontifices Christianos Imperatores inungant, atque his diademata largiantur, qui plebem catholicam legibus tueantur & armis. Cujus rei non parvum signum esse videtur, quod ex Germanis Caesaribus, qui per manus primi pastoris iuncti Romae coronatique sunt, nullum comperimus violenta morte periisse; cum tamen ex Italis & Graecis Imperatoribus maxima pars, sic in orbem obierint, ut verum esse firmaverint quod Satyrico carmine expressum est

*Ad generum Cereris sine caede & sanguine pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.*

Est itaque devotio Caesaris non parvis instructa firmataque rationibus, quae coronationis insignia poscit. Sed hanc devotionem vetus consuetudo praemunivit. Tria sunt enim Romani Imperii tempora, ex quo Julius Caesar rem populi vertit ad unum, Italarum, Graecorum, Germanorum. Praetereo Berengarium & alios qui apud Longobardos imperitarunt; neque enim tantum ditionis habuerunt tantumque juris ut Imperatoriae dignitatis deberent titulis illustrari. Priores Imperatores contenti purpura perrarè diadematis utebantur, habentesque regiae potestatis arbitrium, invisae dignitatis nomen & insignia postponabant, ne cum corona simul & Tarquinii superbiam, quasi jure postliminii, in Urbem reducere viderentur. Ex Graecis vero Caesaribus non est

est dubium quin plerosque Constantinopolitani Praefules coronis ornaverint. Ex qua re (sicut scribit Otto Frisingensis antistes, non futilis auctor) usque adeo Constantinopolitana sedes intumuit, ut non solum Alexandrinam, sed Romanam quoque Cathedram, usque ad Phocam Caesarem & Bonifacium Papam, contenderit antecedere. At postquam Germani Principes victis ac domitis Longobardis, qui Romanam Ecclesiam lacehebant, imperare coeperunt; irrefragabilis consuetudo coronationis inolevit, quam servare nunc Caesarem permixime decet. Cumque Germana nobilitas ex Apostolicae Sedis benevolentia suaeque diligentia & humilitate imperatoriam dignitatem obtinuerit, quam Graeci superbia & ignavia, ac forsitan haeresi perdiderunt, non solum debitum, sed necessarium esse videtur a Romano Pontifice coronam expetere, ut illi perpetua reddatur reverentia, a quo praecipua recepta est eminentia. Cum nihil ex tota Philosophia sit debitum quam gratitudo. Ex quo fit, ut non solum devotione, sed consuetudine, ac jure debito majestas Imperatoria coronam deposcat. Conjungitur & hisce causis publicae utilitatis ratio. Multa enim inter nos simul convenientes tractari concludique poterunt Christiano populo salubria, quae per Legatos inter absentes difficile peragerentur. Absoluta est jam prima quaestio, & quid Caesarem moveat diadema poscere, satis intelligimus.

Videamus modo quamobrem coronatio tamdiu prorelata sit. Duorum hic temporum, postquam Caesar acceperat Imperium, habenda est ratio; alterum sub Eugenio lapsum est; alterum te Pontifice. Optavit Caesar coronam sub Eugenio recipere, nec Eugenius erat adversus, namque qui Sigismundi caput ornat, Friderici quoque verticem gemmis & auro redimire percipiens erat, ut sic duorum Caesarum pater maximus diceretur, quod haecenus contigisse reperio nemini. Sed viguit illius tempore ecclesiastica divisio, neutralitatisque novitas (1) Germaniam occupavit; nec Caesari, nec Papae ex usu fuit, ut nosse, rem jam vetustam ac multis quaestuosam relinquere, sed cum vicisset perseverantia

tia Caesaris (quid enim perseveranti non demum paret?) cumque restituta fuisset obedientia Ecclesiae Romanae, jamque tractandum de coronatione videretur, mox Eugenius diem clausit, speratamque Caesari coronationem ademit; atque sic primum tempus sine culpa refluxit. Neque secundum arguendum est, namque, ut primum tua Sanctitas Divi Petri Cathedram ascendit, missi sunt oratores, qui te jussu Caesaris in orbe Christiano Pontificem maximum salutarent, obedientiam tibi praeberent. Sed cum spes esset te suadente quam celerrime Caesarem adventare, exorta extemplo saeva belli tempestas, quae non solum divites Aultriae Principatus, sed Bavariam, Sueviam, Franconiam, Rhenique florentissimas regiones, atque ipsum Christianitatis cor, caedibus, rapinis, incendiis, atque omni calamitatis genere vexavit, nobilissimos Principes, & potentissimas civitates, dirâ, novâ, inauditâ, discordiarum feritate concussit. Ad quas res sedandas necessarium fuit imperatoriam majestatem in partibus Alemanniae remanere, quia non tam dispendiosa coronationis, quam pacis dilatio videbatur. Atque sic coronationis solemnitas dilata est, cui jam dari opera potest; quando qui dissidebant, omnes arbitrio Caesaris pace facta se commiserunt. Atque hoc satis de coronationis dilatione sit dictum.

Nunc tertio loco pensandum est quod Caesar exquirat, tuane sit Sanctitatis annuere. Plerique mortales si rem hanc suam venissent, omnes orationis nervos circa gloriam collocassent. Dixissent enim (ut arbitror) cum divisam Ecclesiam, Pater Sanctissime, multis magnisque curis ad unionem redegeris, cum plurimas haereses extirpaveris, cum pacem inter Christianos summo studio servaveris, cum sana, & Urbis disjecta moenia grandi sumptu reparaveris, cum patrinionium Ecclesiae undique directum dissipatumque vendicaveris, cum remissionis annum Christiano populo dulcissimum, expectatissimumque concesseris; quid amplius ad cumulum tuae gloriae quaerendum est, quam ut Caesareo capiti coronam imponas? Tua est haec gloria magis quam Caesaris. Apostolicae Sedis hic honor est, B. Petro haec

haec dignitas reservatur. Audi Caesarem, fac quod petitur, sic

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

Alii ad utilitatem conversi (quae plurimum suadet) ex omnibus rebus dicerent, quas, Sanctissime Pater, fecisti, quasque facturus es, nulla potest utilior esse coronatione Caesarea. Veniet ad te divus Caesar primus omnium Principum, te Patrem appellabit, tibi filium se praebebit, tuis manibus coronabitur, iusjurandum praestabit, Germaniam regnis gravidam, ingenti populorum, Principum, ac Praelatorum multitudine abundantem, tibi & Apostolicae Sedi benevolam parentemque retinebit. Contemnat quicumque velit coronas, gemmas, aurum, purpuras, pomum, gladium, unctionem, consecrationem, ceremonias, pompas; is certe, quamvis subagrestis est, inficiari tamen non potest, quin tuae Sanctitati, & Apostolicae Majestati conducatur, coronatum Caesarem in amicitias foedusque tuum esse receptum. Namque si vetera meminerimus, tunc Ecclesiam floruisse, tunc Imperium viguisse constabit, cum Romani Pontifices, atque Caesares unanimes extiterunt. Essent fortasse nonnulli, qui diverso calle procedentes, soliusque boni & aequi juribus utentes, minime negandum dicerent moderno Principi quod priscis Caesaribus ultro fuisset oblatum; servandas esse consuetudines; quod semel promissum est, rebus immutatis minime violandum; benemeritum de Romana Ecclesia Caesarem omnibus beneficiis, atque honoribus cumulandum. At nos qua via incedemus? Illosne sequi libet qui gloriae cupiditatem ingerunt? nihil minus; absit a nobis *initium* *f. vitium* gentilitatis, quae ut laudis animalis ac ventosae gloriae mancipium, nisi ad populares auras, & inanes rumusculos recte facere nihil novit. Nos qui Christiani sumus, ac non solum apud Christianos agimus, sed coram omnium Christianorum capite, Duce, Magistro, Rectoreque stamus, non oratorem, qui dixit: *Honos alit artes, omnesque incenditur ad studia gloria*; sed Apostolum potius imitari.

f. suaderi

rari debemus, qui ait : *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae*. Nec nos latet tuam Sanctitatem divina sapientia praeditam, bonum solum non populari rumore, sed conscientiae veritate metiri. Quid igitur ab utilitate arguemus? An ex debito, quia conluctum, iustum, promissum? Equidem licet his potentissimis fundamentis *suadere* res soleat, non tamen haec omnia relinquenda videntur. Frustra enim suasis utitur qui supplicat Sapienti. Novit suo pte ingenio Sapient, concessu, an refutatu digna sint quae petuntur, nec verborum falli lenocinio potest. Nos igitur qui coram sapientissimo Principe, coram prudentissimo orbis terrae Senatu, coram luminibus & intellectu mundi, coram tanta maiestate, tanta doctrina, tanta rerum peritia sermonem habemus, satis esse putamus nudis verbis imperatoriae sublimitatis petitionem exposuisse. Scimus enim, si recta petimus, nihil nobis negatum iri; sin minus, fascinare verbis summae prudentiae oculos, aut oratione verum pervertere non valemus. In hac igitur parte, quae tuae Sanctitatis examinanda iudicio est, nullas suasioncs adhibemus; sed arbitrio tuo totum relinquitur, ex quo nec iusta diffidimus obtinere, nec speramus iniusta. Ellet jam peroratum, beatissime Pater, nisi (ut ante diximus) in calce verborum iussi essemus adjungere. Alterum est ut de Concilio generali, quid sit regis inde desiderium intelligas. Ambo haec paucis absolvemus.

Apud Neapolim convenimus victoriosissimum Principem Arragonum atque Siciliae Regem, & cum eo nepotis sui serenissimi Portugalliae Regis Legatum. Cum hisce diebus plusculis in tractatu fuimus, ac demum inter Maiestatem Caesarem, & illustrem virginem Leonoram Infantem Portugalliae, Reginae sororem Sponsaliorum foedera percussimus, matrimoniumque conclusimus, quo nec nobilior, nec potentior, nec honorabilior, nec Christianitati utilior inter Christianos nulum contrahi potest. Quando & nobilitas nobilitati, & virtus virtuti, & potentia potentiae, & magna magnis, & summa summis addita sunt; hinc Germanis Principibus,

bus, inde Hispanis proceribus in affinitatem, benevolentiam, amicitiamque concurrentibus. Quod idcirco tuae Sanctitati narramus, ut qui contrahendum conjugium hoc sciebas, jam contractum esse, ut patrem decet, cum filio laeteris.

Sed venio ad secundum quod addere promisi, idque finem orationi praebebit. Quae haecenus dicta sunt, beatissime Pater, commisit nobis imperatoria majestas, priusquam suo ex conspectu recederemus; quae nunc dicturi sumus, per novas & urgentes literas in mandatis accepimus. Ea nec parva, nec contemnenda sunt, sed digna tuis auribus, & hoc facerrimo coetu. De Concilio namque generali (2) deque loco conventus habendi dicendum est nobis, ex quibus rebus magna potest utilitas redundare. Licet enim sub te vero capite, veroque Jesu Christi Vicario unita sit Ecclesia; plurima tamen sunt, propter quae necessaria videtur conventio Episcoporum generalis. Dissident Christiani Principes quammulti, concordia quaerenda est. Labascunt Cleri & populi mores, investiganda modestia; oppressam Ecclesiam quamplurimi lacellunt, recuperanda libertas. Ad quas res licet tua satis sit auctoritas, non tamen executio sine conventu Praelatorum, consensuque Principum facile potest haberi. Cupit igitur generale Concilium Caesar, ut haec fiant. Sed quod generale Concilium? Verum generale Concilium, non abortivum, non adulterinum, non contentiosum, non ambitiosum. Concilium, in quo minora membra majoribus pareant, in quo nulum sit membrum, quod suo capiti non consentiat. Concilium (inquam) quod non de clavibus summi Pastoris disputet; sed communi utilitati invigilet. Summa est Romani Praefulis auctoritas; quid attinet disputare? Omnis potestas Ecclesiae a Christo Principe per Romanum Pontificem veluti caput in caetera mystica corporis membra derivatur, atque diffunditur. Haec professio Caesaris, haec fides est; Evangelio credit, & oraculis Jesu Christi; scit Petro, & Successoribus suis dictum esse a Domino: *Tu es Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & portae inferi non praevalent adversus*

*Concilium
Basileense
sugillatur.*

eam: & tibi dabo claves Regni coelorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in coelis: & tu vocaberis Cephas. Pasce oves meas; & duc in altum rete; & ejusmodi, quibus referti sunt Evangeliorum Codices. Ultra quem quisquis alium quaerit, tenebras quaerit, non lucem; stultior eo qui aperto ferventique Sole commentitium lumen accendit. Caeterum quia majestas imperatoria non ad potentiam exercendam, sed ad fidem tuendam, commune bonumque promovendum, tibiue assitendum interesse decrevit, coronam prius accipere cupit, quam Concilium convocetur; indici antequam coronetur, neque petit, neque suadet, neque gratum haberet. Expedit enim admodum rebus agendis coronatum Caesarem ac tibi juratum in Concilio penes te sedere, tibiue assistere, tuisque decretis favorem impendere. Cumque sit Caesar advocatus Ecclesiae, protector, defensor, adjutor, ac nullibi melius officium suum quam in Provincia sibi parente valeat exercere, locum celebrandi Synodi in Alemannia sub Romano Imperio petit; in alia Provincia nec potest, nec intendit consensum praebere. Est enim Alemannia locus ex tota Christianitate commodior, in qua (si quis recte prospexerit) intra Rhenum & Austriam Christianitatis umbilicum ac centrum reperiet: ubi exivit ab Occidente sunt Hispani; ad Orientem Graeci; ad Septentrionem Norwegii; ad meridiem ultimi Siciliae populi. Cumque jam Graeci in his quae fidei sunt cum Latina Ecclesia sapiant, oportet & his locum Concilii convenientem nominare; fovendi enim jam sunt, & omni favore amplexandi. At hi ad Alemanniae partes per Hungariam brevem habent & facilem transitum. Urbes praeterea in Alemannia sunt amplissimae, & splendidissimae, mansiones accommodae, victui necessaria comparatu facilia, pax optima, pulcherrima quies, dulcissima libertas, saluberrimus aer; Principes ac populi promissorum ac justii tenaces, mori quam dejerare aut fallere malunt; nemo est qui de loco Alemanniae jure conqueri possit. Nam qui medium Christianitatis, & tot commoditates Alemanniae dedit Deus, is quoque velle videtur, ut ibi nostro tempore generale

Con-

Concilium celebretur. Habes, sanctissime Pater, quae sit petitio Caesaris: nobis & admodum justa videtur, & utilis; namque si pacem inter Chritideles componere, si frugalitatem bonosque mores serere, si libertatem Ecclesiasticam vindicare, si partam unionem servare cupis, (ut certissimi sumus) generale Concilium non alibi convocabis, quam eo in loco, in quo tibi Caesar & possit & velit assistere. Pleraque alia, cum tuae Sanctitati libuerit, semotis arbitris, referemus.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. Neutralitatisque novitas. Cum Basileensis Concilii Patres eousque processissent audaciae, ut novum Ecclesiae caput constituerent, atque pro Ecclesiae, quam adeo vehementer urgere se dicebant, reformatione, deformationem invenissent; vel illis pariter, quos habuerunt rerum suarum studiosos, stomachum provocarunt. Germanos praesertim ita consilium eorum detestatos constat, ut, quamvis alioqui Concilii decreta probabant, exinde tamen omno illis obsequium denegarint: simul vero Eugenio obedientiam impendere destiterunt; quoadusque sublatis turbis veritas discerni melius posset. Lux tandem, depulsa caligine, affulsit, atque Germania morigeram se Eugenio legitimo Pontifici praebeuit.
2. De Concilio generali. Profecto in Concilii petitione nihil novi poscebat Caesar. Germani obsequium Romano Pontifici reddituri inter leges pacis hanc constituerant, ut Concilium novum liberum haberetur. Admissae huius conditionis exequutionem nunc Fridericus urget. Sed tempus forte erat alienum Concilio habendo; idcirco a priori consilio ejus habendi forte Fridericus recessit. Vide omnino argumentum sequentis Orationis.

ORA-

ORATIONIS VIII.

Argumentum.

Orationis hujus Argumentum idem est cum praecedenti; quin & multa sunt in illa similia; quandoque sententiis, interdum verbis ipsis conveniunt. Illa quidem pressior est, haec fustior, utrinque tamen res eadem. Nisi quod in hac de Concilii petitione nihil legitur; sed totus est orator in exponendis causis quare Imperator insignia Imperii a Pontifice Romano solemniter accipere tandiu distulerit, (quae & in praecedenti oratione aliquatenus persequitur): nunc vero tandem dari sibi petit, dignumque se praebuisse cur voti sui compos fieret demonstrat. Utramque orationem peroratam ab Aenea, ne in animum inducam prohibet argumenti utriusque affinitas: ut quid enim bis eadem de causa coram eodem Pontifice egisset? Et si forte idem argumentum versari ab eo iterum necessitas postulasset, e ditissima illa ingenii vena altera fluxisset oratio, nec sententiis nec verbis a priori illa derivatis. Alteram igitur in schedis suis privatis condidit, aliam coram Pontifice produxit. Utram elegerit haud facile est certo diffinire. Posteriori huic favent conjecturae; cum enim orationes ab Aenea recitatae tanta plerumque approbatione & plausu auditorum reciperentur, ut non semel audivisse contenti, de scripto sibi habere ad trahendam voluptatem curarent, orationes quae plausus illos meruissent multo facilius & frequentius, quam quae unquam in lucem extractae sunt, in manuscriptis Codicibus occurrent. Quam vero ex Frebero de di orationem unus M. S. Germani illius Scriptoris Codex tenet; nostram vero praeter Lucensem ex Mediolanensi etiam Codice mihi descriptam Cl. Saxius transmisit. Est etiam non improbabilis conjectura, quae sepositam ab auctore suo priorem orationem suadet. Portio ejus non modica in petitione Concilii nomine Caesaris impenditur. In-
vi.

visam hanc postulationem Pontifici accidisse aequum est reputemus; recens enim adhuc supererat Concilii Basileensis funesta Romanae Ecclesiae memoria. Id ergo cum displicere Pontifici tum ex re ipsa, cum forte ex privato cum eodem Pontifice colloquio intellexisset AENEAS, & facile per literas ab Imperatore obtinuisset, ut ea postulatio in tempus aptius differretur; ideo digestam orationem reformavit, vacuumque ea retractione spatium replevit, latius iis dilatatis quae reliqua supererant.

ORA-

ORATIO VIII.

*Ad Nicolaum V. Pont. Max. de coronatione Caesaris
statuenda.*

*Ex Lucens
Codice.*

Ateor, maxime Pontifex, cum qui coram tua Sanctitate loquatur non immerito commoveri, cum propter celsitudinem Throni tui, quo nullus est in terris altior, tum propter ingenium tuum divino dono aureum, & omni doctrinarum genere facundum, in cuius praesentia qui verba facit, nisi iuxta praeceptum Apostoli sermonem habuerit sale conditum, notam Pisonis incurrit, de quo scribit Hieronymus, quia cum loqui nesciret, tacere non potuit. In hoc enim orbis terrae primo maximoque auditorio non futiles & inanes loquutores, sed facundi oratores audiendi sunt, Ulixique pares, quem sapienti facundia praeditum, vocem, ait Homerus, non ex ore mittere sed ex pectore. Quibus ex rebus nihil mirum esset, si nunc ego, cui nec sententiae, nec verba suppetunt, quibus adiri tanta majestas debeat, sic turbarer ac pallerem, ut nudis pressis qui calcibus anguem, aut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram. Sed adiicit animum mihi tuae Sanctitatis immensa benignitas atque indicibilis humanitas, quae non solum magnos disertosque viros, sed humiles & indoctos aure inoffensa audire consuevit; morisque semper hujus sacri Consistorii fuit, non tantum verba loquentis, quantum mittentis personam existimare. His accedit nobilis orationis materia, quae ut dicenti facilis erit, sic audienti se gratam suavemque praebebit, cujus tanta honestas est, tanta utilitas, ut absque oratoris adminiculo facile persuadere se ipsam queat. De coronatione namque divi Caesaris Friderici Romanorum Regis Augusti, invicti, atque triumphatoris, filii tui non minus devoti, quam dilecti futurus est sermo.

Coro-

Coronatio vero Caesaris semper maxima, atque honestissima judicata est, postquam sancta Sedes Apostolica imperatoriam dignitatem ex Graecorum gente in personam magnifici Caroli Magni transtulit ad Germanos. Secus autem prius fuerat. Tria sunt enim Romani Imperii tempora, ex quo Julius Caesar rem populi vertit ad unum. Primum est ab Augusto usque ad Constantinum superiorem, quando Imperium apud Italos mansit, annis, ut quidam tradunt, undecim & trecentis. Alterum est a Constantino usque ad Carolum magnum, cum decem & quingentis annis apud Graecos imperatum est. Tertium tempus est a Carolo Magno usque ad Fridericum praesentem, in quo supputantur anni xxxvii. & sexcenti, quibus Romanum Imperium penes Germanos administratum est. Omitto Berengarium, & alios, qui apud Longobardos imperitarunt, neque enim digni fuerunt, qui tantae dignitatis deberent titulis illustrari. Priores quidem imperatores diadematis abstinebant, habentique regiae potestatis arbitrium, dignitatis nomen, & insignia postponebant, ne cum corona simul & Tarquinii superbiam quasi jure postliminii in urbem reducere viderentur. At postquam Graecis imperare permissum est, solemnitas coronationis irrepsit; Diadema tamen Caesaribus non Romani Pontifices, sed Constantinopolitani Praefules conferebant. Ex qua re, sicut scribit Otto Frisingensis annistes, non futilis author, in tantum Sedes Constantinopolitana sese extulit, ut non solum Alexandrinam, sed Romanam quoque usque ad Focam Caesarem, & Bonifacium Papam praecedere non erubuerit. Verum cum Germani Principes victis, ac domitis Longobardis, qui Romanae Ecclesiae insultabant, saepius summis Pontificibus auxilia praebuissent, atque idcirco per Apostolicam Sedem potestate Caesarea, & imperii fascibus caeteris gentibus praelati fuissent, ut sicut jure merito imperium adepti fuerant, sic retinere dignissime viderentur, post largas, ac magnificas donationes Romanae Ecclesiae factas, non solum coronari, sed inungi quoque consecrarique Romae per Christi Vicarium voluerunt, ut illi

li perpetuam redderent reverentiam, a quo praecipuam susceperant eminentiam. Hinc Caroli, Ludovici, Lotharii, Ottonis, Henrici, Frederici, & alii complures frequenter superatis alpihus, Italiam ingressi non sine grandi devotione in Basilica Principis Apostolorum imperatorias insulas susceperunt, quorum vestigia modo subsequens Caesarea sublimitas hos collegas, fratresque meos, & me servum tuum ad tuam Beatitudinem destinavit, tria duntaxat exposituros. Primo, quod fuerat haecenus ejus desiderium circa coronationis negotium secundo ut tandem dilatum fuerit; tertio quid nunc ex tua Sanctitate petatur. Quas res tanto brevius referemus, quanto Beatitudini tuae notiores esse confidimus. Atque ut primum quam paucis absolvamus, non expedit tuae Sanctitati referre qua virtute, quibus dotibus regia majestas praedita fuerit; nostri enim quia iuste imperat, quia non extollitur aut sanguinis nobilitate, aut dignitatis sublimitate, quia non magis terrenum, quam coeleste regnum diligit, quia imperium suum tanto futurum altius putat, quanto circa sacerdotium submissius sese habet, nec felicius sibi quidquam arbitratur quam Deo, quam fidei, quam Sedi Apostolicae famulari. Ob quam causam nullos labores haecenus, nullos sumptus effugit, ut antecessori tuo sanctae recordationis Eugenio, tuaeque Sanctitati quando necessitas succubuit subveniret. Namque cum Sabaudiensibus procellis Divi Petri navicula quateretur, Basiliensibusque fluctibus inundaretur Ecclesia, neutralitatis quoque tempestas malum Apostolicae navis impelleret, quis alius Romano Pontifici suffragatus est, quam regiae sublimitatis inconcussa devotio? Quae neutralitatem extinxit, Romanae Sedi Germanos conciliavit. Basilienses ex Alemannia pepulit, nidum scismatis evulsit, viamque facilem praebuit, qua demum integra posset unio reperiri. Possem multa referre regiae sublimitatis egregia, laudandaque facinora, quibus & religio nostri Caesaris, & pietas, & zelus maximus erga Romanam Sedem haecenus patuere, quae scienti supervacuo narrarentur, nec regia majestas ea vulgari cupit, quae pro sui ani-

mi

mi magnitudine minima censet. Nam etsi omni officio, ac potius pietate erga sanctam Romanam Ecclesiam, divinumque cultum omnibus satisfacit, sibi tamen ipse nunquam satisfacit. At cum menti suae semper infederit, ea totis conatibus prosequi, quae Deo placeant; inter alia quae post accepta Caesariae dignitatis gubernacula ferventi animo desideravit, illud non in postremis fuit, ut ex Vicario Jesu Christi, veroque piscatoris successore augustale diadema referret: quam rem Deo placitam, & acceptissimam esse ex eo maxime colligi potest, quod ex Germanis Caesaribus, qui per manus primi pastoris inuncti Romae coronatique sunt, usque in hanc diem nullum reperimus violenta morte perisse. At ex primis imperatoribus, quibus neque fides, neque unctio, neque coronatio cordi fuit, media pars gladio periit. Ex Graecis vero, quamvis Christiani plerumque fuerunt, Romae tamen minimè coronati, alii suspendio, alii incendio, alii gladio vitam finierunt, alii oculi eruti sunt, alii sibi manus consciverunt, verumque illud in se monstrarunt, quod

*Ad Genes Cereris sine caede, & vulnere pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.*

Arbitrata est igitur regia sublimitas opus esse divinae pietati acceptum, si quemadmodum in veteri testamento nunc Prophetarum, nunc summi sacerdotes, nunc simul ambo, reges ungebant, qui regerent Israël, & Judam; sic & in tempore gratiae, novaeque lege Romani Pontifices Christianos Imperatores inungant, qui plebem catholicam legibus tueantur & armis. Atque idcirco summum sibi desiderium fuit, quam citius posset, juxta morem Germanorum Principum Romanae coronationis insignibus illustrari, eoque modo & Apostolicam Sedem, & imperium sacrum condignis honoribus prosequi.

Habes jam regiae sublimitatis desiderium; nunc cur tamdiu dilatum sit docendum arbitror, ne sibi plerique blandiantur, qui ubi loquendum est, tacent; ubi locandum est, clamant. Sunt enim nonnulli, qui postquam

If. 31. 3.

de coronatione inaeptat sermo; cur, inquit, non primo lustro imperiales infulas accepturus venit, si tanta cupido inerat? aut si voluntas defuit; unde hic novus appetitus post duo lustra? Unde nova isthaec religio? Paulus Apostolus apud Festum detentus, cum causam suam dicere iussus esset, beatum se dicebat, quod apud Agrippam loqueretur, suarum consuetudinum, & caeremoniarum non ignarum. Noverat enim tantum oratoris verba proficere, quantum iudicis providentia cognovisset. Atque hoc est quod Ilaïas ait: *beatus qui in aures loquitur audientis*. Erit igitur & mihi pars felicitatis, quoniam omnia sunt nota tuae Sanctitati, quae referam. Fateor, sanctissime Pater, optasse regiam maiestatem in ipso Regni principio Romam petere, inungi coronarique. Nec Eugenius alienus erat; nam qui Sigismundo Caesari diadema imposuerat, Friderico quoque imponere cupiebat, ut duorum Caesarum Pater, coronatorque diceretur, quod hactenus nemini reperio contigisse. Sed sunt cogitationes mortalium timidae, & incertae providentiae nostrae. Obstabat coronationi neutralitas, qua propter divisionem Ecclesiae Germani Principes tenebantur, ad cuius sublationem antiquius videbatur regiae sapientiae prius navare operas, quam diadema reciperetur imperiale. Non immemor legis illius quam tradit Aristoteles, in hunc modum sanxisse Solonem, qui in eo tempore, in eoque casu civilis discordiae, non alterutra parte sese adjunxerit, sed solitarius, separatique a communi malo civitatis secesserit, is domo, patria fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto. Sed abolita neutralitate, & obedientia Sedi Apostolicae restituta, adduxit mox Dominus urentem ventum de deserto, qui Pontificem nobis illum eripuit, celsumque caput morte involvit, ac spem datam coronationis novo genere calamitatis abduxit. Diceret hic Gentilis: obstitit fortuna, omnipotens & ineluctabile fatum. Nec ego abnuerim, si omissa Chryssipi diffinitione, fatum recte praescripserimus, atque ordinem esse dixerimus inevitabili connexionem procedentem, qui de providentiae divinae fonte descendens, cuncta suis
lo-

locis, temporibusque disponit. Deus enim, qui omnia creavit, nullo pacto credendus est quae faciant homines a suae providentiae legibus alienasse; sed tuae Sanctitati potius hanc coronationis gloriam reservasse. Ex quo fit, ut Eugenio vivente nihil sit, quod per regiam majestatem possit videri neglectum. Sed sunt qui tuo quoque in Pontificatu commissam negligentiam arbitrantur, qui jam quartum geris summi Pontificatus annum; quos tanto facilius refellemus, quanto recentiora sunt quae obliuntur. Sane ut assumptionem tuam regia Serenitas accepit, cujus rei ex me primo certitudinem habuit, (1) mox cunctos populos, quos suae clementiae regit imperium, te Patrem habere, summum venerari Pontificem, te Christi verum & indubitatum Vicarium recognoscere voluit. Cumque omnes ad tuam conversi obedientiam forent, cum pacem vicini tenerent, cum tranquilla Germania videretur, de coronatione cum tua Sanctitate, nunc per oratores, nunc per literas egit; nunc Patri gravissimo atque modestissimo Card. S. Angeli [2] Apostolicae Sedis Legato commissum negotium fuit. At cor hominis, ut inquit Sapiens, disponit viam, sed Domini est dirigere gressus ejus. Emerferunt e vestigio novi tumultus, qui Principatus Austriae miris modis infestaverunt, tamque multiplices & variae novitates inundarunt, ut in modum Hydrae amputata dissidiorum capita septuplicari viderentur; nec solum in Austria turbulentae res prouerunt, sed in Svevia, Franconia, Bavaria, Rhenique florentissimis regionibus, atque in ipso Christianitatis corde, nova, inaudita, inexcogitata, intolerabilia discordiarum iocundia sunt exorta, quae nobilissimos Principes ac potentissimas civitates in bellum traxere: forsitan corruptos hominum mores, ut Augustinus ait, bellorum fulminibus emendare divina providentia voluit. Sic enim per Prophetam minatur Dominus: *Visitabo in virga ferrea iniquitates eorum, & in flagellis peccata eorum*. Quae res necessario majestatem regiam in partibus tenuerunt, ut pacem prius componeret inter subditos, quam Nationis terminos egrediretur. Ob quam rem mirari neminem decet, si tanto tem-

tempore coronatio suspensionem accepit; nec enim tam dispendiosa coronationis, quam communis pacis dilatio videbatur. Instant tamen adhauc adversantes; Romanumque Principem non solum praesentia, sed futura quoque pensiculate & enucleate praemeditari oportere contendunt, nec imperanti fas putant dicere: non putaram. Sed non est hominis futura praenoscere. Nescia mens hominum fati sortisque futurae. Et iterum: Quid crastina voluerit aetas scire nescit homini. Quid mirum si futuri temporis statum regia majestas ignoravit? quando nec Prophetæ futura noverint, nisi specialiter revelata. Nam neque Samuel novit quem ungere Regem deberet ex filiis Jesse, nisi quando ad ultimum venit. Neque Nathan scivit aedificationem Templi Regi David esse prohibitam, cum diceret: *Omne quod est in corde tuo vult, fac, quia Dominus tecum est*. Nec Eliseus sanctum Sunamitis filium intellexit, nisi postquam mulier ad se venit. In tantum quippe obscura est caligo futuri, ut dubitet Augustinus, Hieronymique sententiam praestoletur: Utrum Angeli qui Luciferum sunt sequuti prius casum sciverint suum, quam ceciderunt. Quibus ex rebus liquido patet, nec dum vixit Eugenius, nec hactenus in tuae Sanctitatis Pontificatu facultatem habuisse majestatem regiam ut ad coronationem proficisceretur, tot, ut praediximus, impedimentis obstantibus.

Sed tempus jam est, ut ad tertiam & ultimam nostrae commissionis particulam transeamus, ac quid regia majestas ex tua Sanctitate deponat, breviter aperiamus. Fidelibus quidem ac piis Principibus nihil accidere mali potest, quod non cedat utiliter. Scimus enim quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Placuit divinae pietati coronationem regiam hucusque differre, ut quietior & honoratior haberetur. *Cum placuerint Domino vitae hominis, inquit Sapiens, etiam inimicos ejus vertet ad pacem*. Ecce composita sunt in Aulstriae Principatibus quaecumque turbulenta fuerunt (3), expiata est latronibus Provincia, Vicini pacem observant. Germani Principes, qui cum civitatibus contendebant, reconditis armis & odio seposito super litibus quas habebant

bant regiae sublimitatis arbitrium praeiollantur. Quapropter cum rursus offeratur coronationis facultas, cupit imperatoria maiestas, tuaeque Sanctitati enixissime supplicat, quae sunt ad coronationem necessaria ex parte tua, ut quantocius parentur, ut dies celebrandae solemnitatis in urbe dicatur, ut in oppidis atque Provinciis tuae Sanctitati parentibus tutus, facillique transitus pateat, ut sint hospitia non solum multitudinis capacia, sed etiam digna nobilitatis. Ne desint eimentibus victui necessaria; ne sint vestigalia toleratu graviora; ne quid injuriarum curialibus irrogetur. Nam & regia sublimitas proceres suos, cunctamque familiam modestissime transire iubebit. Hisce petitionibus, quamvis alias tua Sanctitas caute, solícite, religiose, clementer annuerit; quia tamen ex causis antedictis inveteratae res sunt, haud indignum visum est rursus eadem postulare. Plerique mortales, si rem hanc suafuri venissent, omnes orationis nervos circa gloriam collocassent. Dixissent enim, ut arbitror, cum divisam Ecclesiam, Pater sanctissime, multis curis ad unionem reduceris; cum plurimas haereseis extirpaveris; cum fidei nostrae cultum ampliaveris; cum pacem inter Christi fideles summo studio seminaveris; cum sana & Urbis disjecta moenia reparaveris; cum patrimonium Ecclesiae undique direptum, dissipatumque vendicaveris; cum remissionis annum Christiano populo dulcissimum, expectatissimumque concesseris; quid amplius ad cumulum gloriae tuae restat, nisi ut Caesareo capiti coronam imponas? Audi Caesarem, fac quod petitur, stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus omnibus est vitae; sed famam extendere factis, hoc virtutis opus. Sic semper honos nomenque tuum, laudesque manebunt. Sed fuit haec gentilitatis detestanda consuetudo, quae nisi ad populares auras & inanes rumusculos recte quidquam agere nescivit; laudis animal & ventosae gloriae mancipium. At nos Christiani dogmatis sectatores sumus, & non solum apud Christianos agimus, sed coram omnium Christianorum capite, rectore duceque stamus; non oratorem, qui dixit: *honos alit artes, omnesque incendimur ad studia*
glo-

gloriae; sed Apostolum potius imitari debemus, qui ait: Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Nec nos latet Sanctitatem tuam singulari sapientia praeditam bonum suum non populari rumore, sed conscientiae veritate metiri. Relinquimus igitur vana laudis nomina, remque nudam coram tua Sanctitate ponentes, non ambigimus, quin ejus honestatem utilitatemque pensites, multumque Christianae Reipublicae conducere videas, si regia majestas ad tuam praesentiam proficiscatur, deque rebus Ecclesiae, atque imperii refarciendis cum tua Sanctitate conveniat. Quod si nonnullorum planetarum conjunctiones humano generi salubres existimantur; cur non duorum luminarium maximorum conventum Christianitati judicaverimus salutarem? Contemnat quicumque velit coronationem, aurum, gemmas, purpuras, pomum, gladium, unctionem, consecrationem, caerimonias, pompas; is certe quamvis agrestis est, & ingenio duro, negare tamen non poterit, quin usui sit Christiano populo, multumque commoditatis adducat utriusque gladii concursus, & Romani Pontificis ac Caesaris unitas, quae tunc solida certissimaque habetur, quando per coronationis solemnitatem alter alteri individua caritatis affectione connectitur. Caeterum quia non est opus verbis uti, ubi se res ipsa suadet, ac prius concessa quam petita videtur, satis esse censemus, & quod fuerit regium desiderium, & cur dilationes intercesserint, & quid tandem petatur strictim cursimque narravisse. In quibus rebus, si tua Sanctitas (ut spem gerimus indubiam) sublimitati regiae morem gesserit, memori & gratissimo Principi complacebit; merita quamvis erga Sedem Apostolicam maxima sint, tamen majora sequentur, & ante Ararim Parthus biber, Germania Tygrim, quam tuae Sanctitatis imago, tuaque virtus ex suo pectore dilabatur. Pleraque alia cum tuae clementiae libuerit semotis arbitris referemus.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. Cujus rei ex me primo certitudinem habuit. *Vin* dubito, designari hisce orationem quam Baluzius in *Miscellaneis* vulgavit, & ego ex ordine orationem *Pii* segregandam censui, cum historiam potius quam orationem referat. Vide Praefationem meam in hujus Collectionis exordio.
2. Card. S. Angeli commissum negotium fuit. Is erat Joannes Carvajal Hispanus ab Eugenio IV. in Sacrum Collegium cooptatus, multis obitis Legationibus insignis, vir utique gravissimus. Tumultus illos Austriacos, quorum hic meminit Aeneas nihil moror, cum fuisse illos in Argumento ad orationem adversus Austriales exposuerim. Nec plura commemoranda sunt de bellis Sueviae, Franconiae, &c. de quibus diligenter Pius in historia de dicta Ratisponensi, quae me auctore in Appendixe hujus collectionis prodit.
3. Composita sunt in Austriae Principatibus quaecunque turbulenta fuerant, &c. Igniculos tamen defectionis semper fovebant Austriales, quanquam Fridericus oppressisse se ardorem rebatur. Pacasse se Austriam arbitrabatur ille, cum Bohemos, quorum erat cum Austrialibus rebellandi causa communis (nempe detentio Ladislai pueri Regis sui ducisque Austriae, quem ipsis invitis Fridericus tutorio jure apud se habebat) ut patienter sustinerent hortatus est, quoadusque ipse expediretur a Romano itinere, quod meditabatur ad imperialia insignia assumenda. Verum Austriales clam egerunt cum viro quodam Ladislai pueri curatore, ut illum sollicitaret ad fugam, quae ejus suasu & ope parum abfuit quominus executioni mandaretur. Tunc incendium erupit.

Pii II. Orat. Pars I.

X

ORA-

ORATIONIS IX.

Argumentum.

Imperialibus infulis jam ornatus a Nicolao V. Pontifice Fridericus III. nobile illud, Christiano Imperatore dignum, succurrendi afflictæ Christianæ rei studium, quo jam inde a puero tenebatur, prevexit. Eam in rem Romam post brevem Neapolim excursionem secundo regressus, de expeditione in Turcas molienda, omnium Europæ Principum viribus in unum collatis, seriò cum Pontifice tractavit. Id ergo Imperatoris desiderium Pontifici, sacroque Senatui AEneas pro concione expenit; qua in oratione omnia submovet impedimenta, quibus suscepta tantæ rei tractatio retardari, quin & penitus destitui potuisset. Nondum quidem Turcæ Constantinopolim expugnaverant; res tamen Graecorum eo adductæ erant, ut in certum exitium jam jam præcipitarent, nisi prompte accederetur. Frustra tamen conatus est Fridericus, frustra AEneas peroravit. A Christianis nihil motum in Turcas, annoque sequenti Constantinopolis Imperii Orientalis Christiani sedes barbaris cessit, & Hungaria divi hostis infestationibus patuit. Hanc orationem bis habent lectores semel ex edito Freberi; iterum ex Lucensi Codice, cum ambae istæ non parum differant inter se, non verbis tantum, sed & rebus interdum, addita sint multa utrinque, & subtratta. Animadvertisse tamen juvat orationem qualem ex Frebero dedi, integram invenisse AEneam in historia Friderici III. Imperatoris, quam eo Principe adhuc superscite scripsit, typisque Helmstadiensibus anni 1700. vulgata legitur. Quare reputandum est virum doctum orationem quidem ita recitasse qualem dedit in suo illo opere; dein secundis curis reformasse, eamque sic rescitam in Codicem nostrum relataam.

ORA-

O R A T I O IX.

*Ad Nicolaum Pontificem nomine Caesaris de Passagio
contra Infideles indicendo.*

Oyfes vir Dei, Beatissime Pater, maxime Pontifex, cum sibi ordinaret succellorem Josue filium Nun, divinam vocem ad se dicentem audivit: *Si quid agendum erit, Eleazar Sacerdos consulat Dominum; ad verbum ejus egredietur, & ingreditur ipse & omnes filii Israël cum eo, & caetera multitudo.*

*Ex Lucensi
Codice.*

Quibus verbis non populi solum, sed Reges, & Principes monentur magnis in rebus summi Sacerdotis consilium quaerere, & imperium sequi. Quod postmodum & in novo testamento, & in tempore gratiae, multis exemplis, & auctoritatibus est firmatum, sicut Constantini maximi, & Theodosii & Justiniani, & aliorum Christianorum Caesarum gesta testantur. Eam ob causam cupidus atque avidissimus Caesar, divus Fridericus, Romanorum Imperator Augustus, filius tuus obsequentissimus suis diebus adversus impios Mahumeti cultores generale passagium fieri, atque in illud suum studium, suasque vires omnes convertere, te prius magni Dei Vicarium, Christianae plebis sacratum caput, perfectum ducem, optimum rectorem, veracem magistrum consulendum, audiendum, & sequendum censuit. Cujus providentia noscere, auctoritas monere, potestas implere potest quod sit agendum. Venit igitur ad te hodie, tuumque sacratissimum Senatum Caesar super universali passagio cum tua Beatitudine loquuturus. Coronatus enim jam triplici corona, ejusque Regni tua beneficentia Rex confirmatus, cujus potentiam Daniel ferro comparavit, cujus limites solus claudit Oceanus, cujus fundator Romulus, confirmator Julius, ampliatus Augustus, approbator Dominus Jesus fuit; cujus auctoritas in terris,

X 2

nisi

nisi tuae, cedit nulli, cujus officium est parcere subiectis, & debellare superbos; quid aliud cogitet quam passagium, per quod Christiani fortiores, & inimici Christi nominis redduntur imbecilliores? Princeps, inquit Sapiens, quae sunt digna Principe cogitabit. Reges apud Medos, ut Herodorus inquit, apud omnes, ut Curtius sensit, iustitiae tuendae causa creati sunt, velut injuriarum propulsatores. Quis si Platoni auscultare volunt, caeterisque Philosophis recta monentibus obedire, procreationem Reipublicae non ad suam, sed ad eorum, qui sibi commissi sunt, utilitatem gerere debent. Atque hoc est quod de passagio Caesarem & sollicitum & anxium facit. Super qua re dicturus ego quae mihi sua maiestas imperat, Orationem meam in tres partes dividam. In prima dicam quid sit passagium quod quaeritur. In secunda cur petitur. In tertia facile ne passagium fructuosumque sit futurum. Quibus in rebus si longior fuero; cum rerum magnitudine verba comparentur, sic fortasse brevior apparebo: quid dixi apparebo? immo ero revera brevis, quoniam, Ovidio testante, sola brevis commendat indoctos. Sed jam primum absolvamus.

Passagii vocabulo nihil aliud designamus, quam expeditionem militarem numerosam adversus infideles per Christianos indictam. Quod qui sequuntur Cruce signati plenariam peccatorum omnium remissionem merentur; appellaturque passagium sermone Italico, quasi transitus. Nam sicut aves quaedam gregatim certis anni temporibus de regione in regionem transeunt, dicunturque passagium facere; sic & Christiani nonnunquam sumptis armis turmatim incedentes, atque in hostes fidei ex Apostolicae Sedis iussu profilientes, & visi & dicti sunt passagium habuisse. Neque verum passagium videri potest, nisi multorum fuerit populorum, qui migrare magis, novas sedes quaesituri, quam bellaturi videantur, sicut Cymbrorum in Italiam inundatio, ac Gothorum & Hunnorum excursio. Habemus quid sit passagium. Nunc cur petatur exponamus. Tria sunt quae Caesarem passagii cupidum reddunt, commiseratio, utilitas, atque honestas rei.

Un-

Unde vero commiseratio procedat paucis adverte docebo. *Quis infirmatur*, inquit Apostolus, & *ego non infirmor*? Quis videt afflictos & non affigitur? Cujus pectus adeo durum est, ut dolentibus non condoleat, gementibus non congemat? tristantibus non contristetur? Caesar quidem postquam discretionis attigit annos, coepitque nescire fidei nostrae sacramenta, mox religionis induit zelum, coepitque rebus omnibus divini cultus augmentum praeponere, quod sibi & suae naturae bonitas & nobilitas sanguinis suadebat. Nam domus Austriae Principes, inter quos plures & Reges, & Imperatores floruerunt, tunc sibi prospere succedere speraverunt, cum divino nomini bene ac constanter famulati fuissent; quorum vestigia sequutus Fridericus, defunctis parentibus, quamprimum tutelam exivit, ut locum videret, in quo nostra redemptio celebrata est, adhuc adolescens (1) trans mare navigavit, contempsitque pelagus, digitis a morte remotus quatuor, aut septem, inspexit locum ubi natus Salvator noster Christus, ubi positus in praesepio, ubi praesentatus in templo, ubi baptizatus, ubi temptatus, ubi praedicavit, ubi Lazarum suscitavit, ubi coenavit, ubi captus, ubi derisus, ubi judicatus, ubi crucifixus, ubi sepultus est, & unde ascendit ad coelum. Quid multa dicam? Osculatus est Caesar terram ubi fuerunt pedes ejus, qui nos redemit. Sed quo animo tunc fuisse arbitraris, cum spurcidos illic Saracenos, immundos, horridos dominati videret, sanctissima loca possidentes? Quid aliud dicere potuit nisi propheticum illud: *Deus venerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam*. Et iterum: *Quomodo sedet sola civitas plena populo, facta est vidua domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo*? Proh quantum urgebat Caesarem haec civitatis oppressio, & illorum qui sunt trans mare Christianorum conculcatio! Sed quid Graecia literarum mater, inventrix legum, cultrix morum, & omnium bonarum artium magistra? Quis non misereatur gentis illius afflictae, oppressae, pessumdatae? cujus imperium non sub Ale-

xan-

xandro Macedone solum, suisque successoribus, sed sub Atheniensibus, Thebanis, & Lacedaemoniensibus olim & florentissimum & potentissimum fuit, nunc ubilibet effoeminatis Turcis fervire coacta est. Quid regnum illud Hungariae nobilissimum, terra antiqua potens armis atque ubere glebae? Heu qualiter passi sunt Hungari (2) diebus nostris? qui dum nostrum servant sanguinem fundunt suum, quorum pectora nostri sunt muri. Obligamur certe omnes Christiani Hungaricae genti, qui pro nobis mortificantur tota die, & facti sunt sicut oves occisionis. Ecce praesentem illorum regem, puerum, pupillum, orphanum Ladislaum nobilissimum & Regum & Imperatorum prolem (3), qui suo Regno, suisque subditis postulat auxilium. Utinam tam Sanctitatem tuam, quam Caesarem suae preces, suae lachrymae moveant. Nam illi genti postulat auxilium, quae suis armis toti Christiano populo affert praesidium. Accedit & aliarum calamitas Provinciarum; Massagetae, Scythiam; quamplures populi Livoniam vexant (4). Mauri non parvum Hispaniarum occupant regnum. Nostri maris quod Mediterraneum vocant insulas Cyprum, Rhodum, Cretem, Siciliamque, & ipsa Italiae littora Barbarorum saepe classes invadunt, asportantque Christianos. O nostram maximam negligentiam! O tempora! O mores! Dum gentiles fuerunt Caesares Idolorum cultores, augebatur in dies credentium numerus. Nunc cum Christiani sunt Imperatores, Reges, Duces Christianitatis, minuitur cultus Christi; qui totum fere orbem oppleverat, in angulum Europae reductus est. Africam & Asiam amisimus. In Europa quoque conculcamur. Cur hoc? Refriguit ardor, tepuit caritas. Proh dolor! Major est Saracenorum in sua perfidia ardor, quam noster in fide zelus. Cernimus Christianorum injurias & tacemus; opprimitur, jugulatur nostra religio, & avertimus oculos; sed alius est Caesaris animus, aliamque tuam mentem esse arbitratur. Nam qui non defendit oppressos, neque obsistit, si potest, injuriae, sicut philosopho placeat, tam in vitio est, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Quod ne tibi, neve sibi quispiam im-

Pro Passagio in Insid., &c. 167

imputet, passagium expetit, in quo magnam utilitatem esse intelligit.

Subvenire laborantibus Hungaris, liberare Graecos a servitute, propagare divinum cultum, sanctam terram ex manibus impurorum vendicare, monstrumque illud, & abominabile Idolum Mahumeti exterminare, unde placentes Deo immarcescibilem coelestis regni coronam adipiscamur. En magnam utilitatem. Sed non est vera utilitas honestatis experta. Majores nostri justum bellum gerere honestam rem censebant; erat autem belli acquitas sanctissima Senatus, populi que Romani jure praescripta, denunciataque bella, & indicta iusta putabant, in quibus qui viriliter pugnassent, non viventes solum, sed occumbentes honore dignos, gloriososque judicabant. Quid nos de hoc bello dicemus, quod non terrenus homo, sed divinus Imperator indicit, in quo non Imperii, sed divini cultus propagatio quaeritur, in quo fides catholica defenditur, & honor Salvatoris nostri, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed formam servi accipiens exinanivit se ipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, ut nos ex diabolica servitute redimeret? Tumet adversarius ejus Mahumetus, inflatur, cotnua erigit, & nos quiescimus: an non arma pro Christo sumemus, qui pro nobis sumpsit humanitatem? Maxima esset ingratitude nostra, si non ad incertam mortem pro Christo iremus, qui certam pro nobis tulit; si non illi vitam offeramus, a quo suscepimus. En bellum honestissimum, in quo patris, in quo Domini, in quo magistri Dei nostri causam tuemur, in quo qui vitam temporalem amittit, aeternam & famam clari nominis adipiscitur sempiternam. Quid plura? Tantum abest, ut non sit gloriosum pugnare pro fide, ut informe foedumque sit non pugnare quando necessitas urget; sicut jam grassantibus undique infinitis modis Saracenis, & nomen Christi magna vi, crudelitate, atque immanitate persequentibus. Hoc tantum de secunda parte sit dictum, in qua cut passagium peteretur monstrandum fuit.

Su-

Urbanus II.

Supererat nunc de possibilitate congregandi passagium deque spe fructus dicere. Plurimi sunt, beatissime Pater, qui cum nominari passagium audiunt: Ecce vetus somnium, inquit, vetus deliramentum, inanes fabulas. Verum Urbanus antecessor tuus, cum vexaretur a Paganis orientalis Ecclesia, Saracenique Hierusalem conculcarent, motus Alexii, qui Constantinopolim tenebat, & aliorum Christianorum, qui sub tributo Turcorum vitam agebant, precibus, gravi, & laborioso itinere in Galiam profectus, maximum exercitum congregavit, atque hominum tercenta millia, ut Otto Frisingensis scribit non futilis auctor, in Graeciam, Asiam, Syriamque transmisit, quibus nullae Saracenorum vires obistere potuerunt, quin & Antiochiam expugnarent, & Hierusalem obtinerent. Unde adhuc Urbani qui convocavit passagium, Gottifridi qui conduxit illustre nomen habetur. Sed pensemus si hodie spes bona sit habituri passagii, quoniam nemo sciens impossibilia tentat, neque aggreditur quisquam, quod assequi desperat. Magnum facinus spes nutrit. Quid hic respondemus? Duo considerata sunt. Unum an Christiani facile possint in passagium trahi; alterum an inchoato passagio spes sit magna vincendi. Nam quamvis omnium bellorum dubius sit exitus, nunquam tamen committendum est bellum sine spe quadam, & argumento victoriae, ne, sicut Octavianus Caesar proverbium habebat, aureo piscari hamo videamur, in quo major damni, quam lucri ratio possit haberi. Difficile ergo primum videtur, Christianos, qui sunt inter se discordes, apertisque flagrantibus odiis, in unam passagii sententiam ducere. Sed quod multi ob stare judicant, sapientia Caesaris conducere judicat. Namque si pax Christianos haberet, in cassum quietos Principes, atque otio torpentes excitaremus, neque utiles bello manus invenirentur, timerent mortes, ferrum, neque signum, neque tubam ferre possent. Nunc vero exercitati bellis populi ultro sese offerrent. Facilius ex bello vocatur in bellum, quam ex otio miles. Bonum est viro, sicut Propheta testatur, cum portaverit jugum ab adolescenten-

scientia sua. Quis Christianorum est, postquam pugnare oportet, qui non potius in Turcos, quam in Christianos stringere gladium velit? Placebit omnibus arma in Saracenos vertere, Patriam ut quietam relinquunt. & fortasse unica pacandi Christianos via est, convocatio passagii. Martiales enim & feroces Europae populi, nescientes quiescere, nisi adversus externos praeliantur, in se manus vertunt. Qua ratione ductus olim Scipio Nasica excidi Carthaginem dissuadebat, ne pacem habentes in circuitu Romani in sese ruerent. Sicut & Israël victis hostibus mutuis cecidere vulneribus. Jam pacem ergo ut habeant Christiani, bellum in externos est transferendum; ad quam rem neque Germanorum illustres animus, neque cor nobile Gallicae gentis, neque mens sublimis Hispanorum, neque honesti cupidus Itolorum deerit spiritus. Omnes quos tua jubet sanctitas constanti animo exequentur. Quis dubitet posse fieri passagium, quod Romani Pontificis auctoritate decretum, & Imperatoris mandato fuerit convocatum? Videor videre rem perfectam, nec me dubium habet ullum, si tu verbum apponis, Caesar adiicit manum. Nam si quis obedire neglexerit, vel tuis iussibus, vel Caesaris Imperio compelletur. Sed dicet fortasse quispiam quod Bracius (5), quamvis Ecclesiae hostis, alioquin tamen vir sensatus, frequenti sermone usurpare solebat: tribus potissime rebus indigere bellum, & haec tria unum esse, pecuniam. Ubi ergo corrademus aurum ad tantum, & tam longum bellum necessarium? Sunt & modi improprie quibus invenimus argentum, quos vulgare non expedit. Illud dicere possum, civitates, quae ob eam causam bella suscipiunt, ut sine injuriis in pace vivant, libenter passagii expensas contribuent, ut pacem nihil insidiarum habentem consequi possint. Non erit ergo difficile convocare passagium; nec rursus spes magna victoriae deerit. Novit imperatoria majestas Assyriorum, Aegyptiorumque gentem: imbecilles, inermes, effoeminatique sunt, neque animo, neque consilio martiales. Salmacida erunt spolia sine sudore & sanguine. Quis tunicates, mitratosque Turcos, aut brachchatos timeat

Pii II. Orat. Pars I.

X

AEGY.

Ægyptios, quos Rapfices, ad Ezechiam Regem loquens, baculo arundineo confectoque comparavit. Quod si aliquando nostri exercitus ab eis victi sunt, neque viribus, neque rei militaris peritiæ, sed numerositati hostium adscribendum est. Quod si Christianorum copiae tot fuerint, ut opprimi Saracenorum multitudine nequeant, quod passim i nomen exposcit, certa in manibus erit victoria, sicut prisca exempla nos instruunt. Juva bunt & divisiones eorum, & odia, quae cum Tartaris habent assidua certamina, juvabit & gentis illius desperatio. Nam Mahumetum, cui maxime credunt, sectam suam in octingentos usque annos augendam, exinde diminuendam asserunt prophetasse, qui sub Heraclio Caesare malignari coepit, post quem supputantur anni quadraginta & octingenti: & hoc Turcos admodum terri tat, Christianos elevat. Nam etsi falsus Propheta Ma humetus est, non est tamen falsum vaticinium aestiman dum, quod Hieremiae sacris sermonibus consonum esse videmus, dum primo inquit, quasi tuam Sanctitatem & Caesarem adhortatus. *Nolite tacere super iniquitates ejus, quoniam tempus ultionis est Domino, vicissitudinem ipse retribuet ei.* Possem ad hanc rem plura deducere, sed neque doctissimis tuis auribus, neque Reverendissi mis Sapientissimisque Patribus qui assident danda sunt verba. Satis est nobis absolvisse quae promissimus, quae Caesarea sublimitas dicturum me voluit. Intellexisti de siderium suum, sanctum propositum, integram Caesaris mentem intueris, totum tamen & consilio & judicio tuo relinquitur. Caesar cum esset hac vice apud tuam Bea ritudinem noluit hanc rem intactam relinquere, quae sibi ab incunte adulescentia semper cordi fuit. Alius fortasse aut Concilium generale petivisset, aut reforma tionis decreta, aut aliud quidpiam; Caesari, suscepta ex tua manu imperialis corona, nihil antiquius visum est, quam de passagio tecum agere. Quod si fortasse pri ma fronte arduum videatur, nihil tamen est tam diffi cile, quod quaerendo non fiat facile. Virtus circa diffi cile operatur. Asperis in rebus & vir noscitur, & glo ria quaeritur. Quae magno animo & fortiter & excel len-

lenter geruntur, nescio quomodo pleniori bucca laudare solemus. Clari & illustres sunt tituli tui, Beatissime Praeful, qui unionem feceris, Jubilaeum induleris, Caesarem coronaveris; passagii tamen titulus & dignior & diuturnior omnibus erit, quem ne successoribus relin- quas, & Caesarea sublimitas suadet, & omnis Christianitas orat, & tibi coronato Caesare, quamvis multa in- cumbant, nihil tamen est, de quo vel utilius agere, vel gloriosius, quam de passagio valeas.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **A** Dhuc adolescens trans mare navigavit. Hanc *Friderici peregrinationem in Terram Sanctam*, nullibi quidem me legisse succurrit; nibilo tamen se- cius, ita certam existimo quam ut aliud maxime; est enim *Aeneas* hujus rei testis locupletissimus; nec erant tunc sacrae peregrinationes etiam viris Principibus in- frequentes. Hanc enim religionem *Ernestus* pariter *Friderici* genitor sibi obeundam duxit, teste inter alios *Ebendorffero* in *Chron. Austr. lib. 5. apud Pez. Rer. Austr. Tom. II. pag. 844.*
2. Quanta passi sunt Hungari diebus nostris. Prae ocu- lis hic habitam credo ab *Aenea* memorabilem illam pu- gnam, seu verius casum Hungarorum in praelio ad *Varnam* ann. 1444. Pugnatum tunc est ab *Uladislo* Hungariae Rege in *Amuratem* Turcarum Imperato- rem. Infelicitissime caesi Christiani fere ad internecionem; inter quos Rex ipse & *Julianus* Cardinalis A. S. L. de- siderati. *Legendus Bonfinius Rer. Hungar. 4. dec. 6.*
3. Regum & Imperatorum prolem. *Sigismundus* Impe- rator unicam, quam ex *Barbara* uxore retulit filiam *Adalberto* Austriae Duci, Bohemiae dein Regi, tum & Imperatori electo, nuptui tradidit. Ex *Adalberto* na-

us Ladislaus, quem proinde imperatoriam & regiam sobolem *AEneas* merito appellat.

4. *Masagetae* Scythiam; quamplures populi Livoniam vexant, Mauri non parum Hispaniarum occupant regnum. De populis Livoniam infestantibus haec trahit *AEneas* in Europa Cap. xxviii. Tartari eam saepe incurrunt, in qua nostra aetate magnas acceperunt strages. In Hispania Granatense Regnum a Mauris tenebatur, nondum enim vindices senserat Ferdinandum & Isabellam.
5. Braccius quamvis Ecclesiae hostis, &c. Braccius *Petrus*, miles strenuus, & exercituum ductor, qui sub Martino V. Romam invasit, occupavit, & titulo defensoris aliquandiu tenuit. Ab ea tandem pulsus, post varias vices neci traditus est, dum a sacris Christianis extorris ageret, Obiit anno 1424.

173 O R A T I O X.

*Ad Nicolam V. P. P. ut Caesarem Fridericum in Turcos
passagium parantem modis omnibus
adjuvare velit.*

Oysles vir Dei, beatissime maxime Pontifex, cum sibi successorem ordinaret Josue filium Nun, divinam vocem ad se dicentem audivit: *Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar Sacerdos consulat Dominum; ad verbum ejus egredietur, & ingreditur ipse & omnes filii Israël cum eo, & caetera multitudo.*

*Affert Fre-
ber Tom. II.
pag. 38.*

Quibus verbis non populi solum, sed Reges, & Principes admonentur magnis in rebus etiam bellicis, summi Sacerdotis, & consilium quaerere, & imperium sequi. Quod postmodum in novo testamento, & in tempore gratiae, multis exemplis, & auctoribus est firmatum. Sicut & Constantini magni & Theodosii & Justiniani, & aliorum Christianorum Caesarum gesta testantur. Eam ob causam cupidus atque avidissimus divus Caesar, Dominus Fridericus, Romanorum Imperator Augustus, filius tuus obsequentissimus, suis diebus adversus impios Mahumeti cultores generale passagium fieri, atque in illud suum studium, suas curas, suasque vires omnes convertere, te prius, magni Dei Vicarium, Christianae plebis sacratum caput, perfectum ducem, optimum rectorem, veracem magistrum consulendum, & audiendum & sequendum exultavit, cujus providentia noscere, auctoritas monere, potestas implere possit quid sit agendum. Venit igitur ad te hodie, tuumque gravem & ornatissimum, sacratissimum Senatum Caesar super universali passagio cum tua Beatitudine tractaturus. Coronatus enim jam triplici corona, ejusque Regni beneficentia confirmatus, cujus potentiam Daniel ferro comparavit, cujus limites solus claudit Oceanus, cujus fundator Octavianus, confirmator Dominus

Je-

Jesus fuit, quod Romana semper Ecclesia magni fecit, extulit, honoravit, cujus auctoritas in terris nisi tua cedit illi, cujus officium est patrocinari Ecclesiae, tueri religionem, parcere subjectis, & debellare superbos. Hujus, inquam, regni solum adeptus Caesar, quid aliud cogitet quam passagium, per quod & Christiani fortiores, & hostes fidei reddantur imbecilliores? Principes, inquit Sapiens, quae sunt digna Principe cogitabunt. Reges apud Medos, ut Herodotus inquit, apud omnes, ut Cicero sensit, justitiae fructus causa sunt creati, injuriarum propulsores, qui si Platoni magno voluerint auscultare, caeterisque Philosophis recta monentibus obedire, procuracionem Reipublicae non ad suam, sed ad eorum, qui sibi commissi sunt, utilitatem convertere conabuntur. Atque hoc est quod de passagio Caesarem & sollicitum & anxium facit. Super qua re dicturus, quae sua mihi inajestas imperat, oratiunculam meam tres in partes ego dividam. In prima dicam quid sit passagium quod petitur. In secunda cur petatur. In tertia facile ne passagium, fructuosumque sit futurum. Quibus in rebus si longior fuero; cum rerum magnitudine verba comparentur, sic fortasse brevior apparebo, immo ero revera brevis. Nam docti dicere multa possunt, sola brevitatis, ut Ennodius ait, commendat indoctos. Sed jam primum absolvamus. Passagii vocabulo nihil aliud designamus, quam militarem expeditionem numerosissimam adversus infideles per Romanum Pontificem indictam, quam qui sequuntur Cruce signati plenariam peccatorum remissionem, & merentur, & assequuntur. Appellaturque passagium sermone Italico, quasi transitus. Nam sicut aves quaedam certis anni temporibus de regione in regiones transeunt, dicunturque passagium facere, sic & Christiani nonnunquam armis sumptis, trans mare incidentes, atque in hostes fidei, ex Apostolicae Sedis iussione, prosilientes, & visi & dicti sunt passagium habuisse. Nunquam tamen verum passagium dici potest, nisi multorum fuerit populorum, qui migrare magis, novas sedes quaesituri, quam bellaturi videantur. Qualis Gallorum, Cymbrorum, Hunnorum in Italiam inundatio fuit,

fuit. Intelligunt jam omnes, nisi fallor, quid sit passagium quod petitur. Nunc petitionis causas exponamus, quas tres esse comperio, commiserationem, utilitatem, & honestatem. Unde vero commiseratio prodeat, paucis adverte, docebo. *Quis infirmatur*, inquit Apostolus, & ego non infirmor? Pulchre, recte, religiosè, sanctè dictum. Nam cujus pectus adeo durum est, ut dolentibus non condeat, gementibus non congemat, tristantibus non contristetur? Cæsar quidem postquam discretionis attigit annos, coepitque noscere fidei nostræ sacramenta, innox religionis induit zelum, rebus omnibus divini cultus præpoluit augmentum. Sic enim & tuæ naturæ bonitas, & sanguinis nobilitas exposcebat. Nam sublimis domus Austriae Principes, inter quos plures Reges, & Imperatores claruerunt, tunc sibi prospere succedere speraverunt, cum divino numini bene & constanter famulati fuissent. Quorum vestigia lectatus Fridericus, defunctis parentibus, ut primum tutelam exivit, admodum adolescens trans mare navigavit, contemnensque pelagus, & tempestatum minas, digitis a morte remotus quatuor, aut septem, cupidus osculari locum, ubi fuerunt pedes ejus, qui nos redemit, medio terræ salutem operatus, Hierosolimam perrexit, sepulchrum Domini visitavit, Calvariae locum inspexit, montem ascendit Oliveri, vidit coenaculum grande stratum, & Pilati praetorium, intravit desertum, transivit Jordanem, Bethleem ascendit, & vallem Josaphat penetravit. Mirabilem sibi ac incredibilem devotionem, sanctorum locorum visio suggerebat. At cum spurcidos illic Sarcenos, immundos, horridos, sceleratos dominari videret, veniebat in mentem, tactus dolore cordis intrinsecus, nil aliud dicere potuit quam propheticum illud: *O Deus venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam*; & iterum sicut alius Propheta clamat: *Quomodo sedet sola civitas plena populo, facta est quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum facta est sub tributo*. Proh quantum urgebat angebatque Fridericum illius sanctæ Crucis indigna servitus, & illorum qui trans

trans mare sunt Christianorum oppressi! Sed quid Graecia, literarum mater, inventrix legum, cultrix morum, atque omnium bonarum & optimarum artium magistra? Quem non misereat illius gentis afflictæ, conculcatae, pessundatae, cujus imperium non solum sub Alexandro Macedone, suisque successoribus, sed sub Atheniensibus, Spartanis, olim potentissimum & florentissimum fuit, nunc vilibus effoeminatisque Turcis cogitur obedire. Quid regnum illud Hungariae nobilissimum, terra antiqua, potens armis atque ubere glebae? Heu quanta passi sunt Hungari diebus nostris, qui dum nostrum servant sanguinem, fundunt suum, quorum pectora nostri sunt muri! Obligamur certe omnes Christiani magnatibus & populis Hungariae, qui pro nobis mortificantur tota die, & facti sunt sicut oves occisionis. Ecce tibi praesentem illorum regem puellum, pupillum, orphanum Ladislaum; clarissimam & Regum & Imperatorum sobolem, qui dum suo Regno, suisque opem orat asserri, toti Christianismo consulit. Utinam tam tuam Sanctitatem, quam Caesaris majestatem suae lacrymae moveant. Nam illi genti postulat auxilium, quae suis armis nobis omnibus affert praesidium. Accidit & alia calamitas Provinciarum. Massagetæ, & alii Scytharum quamplures populi, nunc Livoniam, nunc Lithuaniam vexant. Mauri non parvum Hispaniarum occupant regnum, Jonii, Carpathii, Aegyptii, nostrique maris insulas, Cyprum, Rhodum, Cretam, Siciliam; quin & ipsa Italiae littora Barbarorum saepe classes invadunt, asportantque Christianos. O nostram maximam negligentiam! O tempora! O mores! pro pudor! *major est Saracenorum in sua perfidia, quam noster in fide zelus.* Dum gentiles fuerunt Caesares, Idolorum cultores, augebatur in dies credentium numerus; nunc dum Christiani sunt Imperatores, Reges, Duces, Christi cultus, qui totum fere orbem opleverat, in angulum Europae reductus est. Africam & Asiam amisimus, Europae vix partem teneamus. Movetur super his Caesar, compatitur afflictis fratribus, commiseretur injuriam patientium, cupit laborantibus subvenire. Nam qui non defendit indigna

ren-

rentes, neque obsistit, si potest, injuriae, tam est in vitio, sicut philosophis placet, quam si parentes aut amicos, aut patriam deferat. Quod ne sibi, neve tibi quisquam imputet, passagium petitur. Sed accipe nunc utilitatem, quam parere passagium poterit. Subveniemus laborantibus Hungaris, auferemus jugum servitutis ex collo Graecorum, recuperabimus Sanctam Terram, exterminabimus Idolum, monstrum illud pessimum, horrendum, ingens Mahumeti; & Christianae religionis fines super & Garamantes, & Indos proferemus. Jacet extra sydera tellus, extra anni solisque vias, ubi coelifer Atlas axem humero premit Stellis ardentibus aptum. Ea magnam utilitatem; nam sic agentes, aut agere tentantes, incorruptibilem coelestis regni coronam adipiscemur, quem reddet nobis in illam diem justus Judex. Sed quid de honestate gloriaque dicemus, quam vel tuae Beatitudini, vel Caesaris altitudini accumulaturum cernimus esse passagium? Bellorum aequitatem majores nostri sanctissime feciali jure perscripserant, denunciata, indictaque bella iusta esse censebant, in quibus, qui viriliter pugnassent, non vincentes-modo, sed occumbentes quoque dignos honore, gloriososque judicabant, atque his statuas dicabant, & triumphales arcus. Quid nos de hoc bello dicemus? Quod non terrenus, sed coelestis Imperator indicit; in quo non Pomoerii, sed fidei propagatio quaeritur, in quo non paterna domus, sed fides catholica defenditur, & honor Salvatoris nostri, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, ut nos ex Diabolica servitute redimeret? En gloriosum, atque honestissimum bellum, quod tanti beneficii memores susceperimus, in quo Redemptoris nostri, in quo magni Dei causam tuebimur, in quo qui vitam temporalem amittet, acquireret aeternam, & famam clarumque nomen adipiscetur sempiternum. Ac tantum de secunda parte sit dictum, in qua, cur passagium quaeretur monstrandum fuit.

Supererat nunc de possibilitate congregandi passagii deque spe fructus dicere. Plurimi sunt, beatissime Pater, qui cum nominari passagium audiunt, ecce vetus somnium, inquam, vetus deamentum, veteres atque inanes fabulas. At Urbanus antecessor tuus, cum vexaretur a Paganis orientalis Ecclesia, Sarracenique Terram Sanctam invaderent, motus Alexii, qui Constantinopolim tenebat, precibus, & aliorum Christianorum, qui sub tributo Turcorum vitam agebant, rogatibus excitatus, gravi, & laborioso itinere in Galliam profectus, maximum exercitum comparavit, quibus nullae Sarracenorum copiae, nullae vires obsistere potuerunt, quin & Antiochiam expugnarent, & Hierosolymam obtinerent. Unde adhuc & Urbani, qui convocavit passagium, & Gothifridi qui duxit, illustre nomen habetur, quamvis quinquaginta & trecenti ab illo tempore fluxerint anni. Quid tua Sanctitas faciat quem pro similibus, ac majoribus causis verus Imperator totaque Christianitas orat passagium convocare? Pensandum est, inquit, an hodie spes bona sit habendi passagii, quia nemo sciens impossibilia tentat, neque aggreditur quisquam quod assequi desperat. Magnum facinus spes nutrit. Sunt ergo duo consideranda, Sanctissime Pater, unum an Christiani facile in passagium trahi possint. Alterum an coacto passagio spes sit magna vincendi. Nam quamvis dubius est omnium bellorum eventus, nunquam committendum est praelium sine spe quadam, & argumento victoriae. Ne sicut Augusti proverbium, aureo piscantes hamo videamur, quorum damni major quam lucri ratio possit haberi. Difficile quippe primum videtur, Christianos, qui sunt inter se discordantes, apertisque flagrant odiis, in unam passagii ducere sententiam. Verum quod multi putant obitare passagio, sapientia Caesaris conducere iudicat. Namque si pax Christianos haberet, incassum quietos Principes, atque otio torpentes populos exciteremus; neque utiles bello manus invenirentur; horrent inertes ferrum, neque signum, neque tubam ferre valerent. At nunc exercitati bellis populi ultro sese offerrent: facilius ex bello vocatur in bellum miles quam

quam ex otio. Bonum est viro, sicut Propheta testatur, qui portaverit jugum ab adolescentia sua. Quis Christianorum est, postquam pugnare oportet, qui non potius in hostes, quam in domesticos fidei gladium stringet? Placebit omnibus arma in Turcos vertere, Patriam ut quietam relinquunt. Et fortasse unica pacandi Christianus via est, passagii convocatio. Martiales enim & feroces Europae populi nescientes quiescere, nisi adversus externos praelientur, in sese ruunt. Qua ratione ductus olim Vir Senatorius quidam, excidi Carthaginem prohibebat, ne pacem habentes in circuitu Romani manus in se verterent, sicut & Reges Israël fecisse constat, qui victis hostibus mutuis cecidere vulneribus. Pacem ergo ut habeant Christiani, bellum est in externos transferendum. Ad quam rem neque Germanorum illustis animus, neque cor nobile Gallorum, neque sublimis mens Hispanorum, neque gloriae cupidus Italorum spiritus deerit. Omnes, quod tua videbit sanitas, corde magno & animo volenti suscipient. Quis dubitet, cogi posse passagium, quod Romani Pontificis auctoritate decretum, & Imperatoris voluntate fuerit ordinatum? Sed dicit fortasse quispiam, quod Bractius olim, quamvis hostis Ecclesiae, tamen alioquin homo sensatus, frequenti sermone usurpare solebat: *Qui bellum gerat, tribus potissimè rebus indigere, & has tres unam esse pecuniam.* Unde igitur aurum corrademus ad tantum, & tam remotum bellum necessarium? Sunt in promptu modi, praeful maxime, quibus inveniri pecunia poterit, sumptusque necessarij ministrari. Sed hos vulgare modo non est ex usu. Illud tamen dicere possum, civitates, quae propter perpetuo bello fatigantur, libenter passagio contribuent, ut pacis tandem compotes fiant. Non est igitur desperata res passagii convocatio, nec rursus spes magna victoriae deerit. Novit imperatoria sublimitas, Assyriorum, Turcorum, Aegyptiorumque gentes imbelles, inermes, viles effoeminataeque sunt, neque animo, neque consilio martiali. Quis aut tunicatos, mitratosque Turcos, aut braccatos Aegyptios timeat? quos Rapsaces ad Ezechiam Regem lo-

quens baculo arundineo contraëtoque comparavit. Sarmatica erunt spolia sine sudore, & sanguine. Multa notavit Caesarea majestas, cum transmarinas partes lustraret, quae spei certissimam victoriae praebent, suoque tempore patefient. Nec moveri debemus quia nostri nonnumquam exercitus ab illis victi deletique sunt, nam neque viribus eorum, neque rei militaris peritiae, sed nostris peccatis adscribendum est. Quod si emendati fuerimus, rectaque mente Christi causam defensori bellum susceperimus, nihil de victoria fuerit haesitandum, quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Juvabunt & nos tunc divisiones illorum, tunc odia, quae cum Tartaris habent, assidueque certamina, juvabit & gentis illius desperatio. Nam Mahumetum, cui maxime credunt, sectam suam in octingentos usque annos augendam, exinde minuendam altrunt prophetaffe. Is autem sub Heraclio Caesare malignari cepit, post quem supputantur anni quadraginta & octingenti. Quae res terrorem non parvum Turcis, spei Christianis adiicit; nam etsi pseudopropheta Mahumetus est, non tamen falsum vaticinium dici potest, quod sacris Hieremiae sermonibus quadrare videtur. Hieremias enim primo & quinquagesimo capitulo, quasi tuam Sanctitatem, & Caesaris majestatem adversus Mahumetum suscipere bellum hortatur. *Nolite tacere*, inquit, *super iniquitatem ejus, quoniam tempus ultionis est Domino, vicissitudinem ipse tribuet ei*. Possemus ad hanc rem plura deducere; sed neque doctissimis tuis auribus, neque praeclaris sapientissimisque Patribus, qui assident, quique astant, donanda sunt verba. Satis est nobis absolvisse quae promissimus, & quae Caesarea sublimitas mandaverat, exposuisse. Intellexisti desiderium tuum, sanctum propositum, integram mentem. Verum quamvis examen imperatorium sic de passagio sentiat, totum tamen & consilio & judicio tuo relinquitur, qui ligandi solvendique claves accepisti, qui Petri & Pauli locum tenes jam cum Christo regnantium; cujus est inter sanguinem & sanguinem, inter causam & causam, inter lepram & lepram judicare. Caesar cum esset hac vice apud

Pro Passagio in Turcos, &c. 181

apud tuam Beatitudinem, noluit hanc rem intactam relinquare; quae sibi adhuc in minoribus constituto, atque ab ineunte adolescentia semper cordi curaeque fuit. Alius fortasse vel generale Concilium, vel reformationis decreta petivisset, sed quod majus Concilium potest, quam tuae Sanctitatis, tuique sancti Senatus praesentia: frustra Concilium petit, qui Romani Pontificis mandata non recipit. Ubi tua Sanctitas est, ibi Concilium, ibi Reges, ibi mores, ibi decetata salubrisque reformatio. Caesari susceptis imperialibus insulis, tuaque sacra manu coronato, nihil hoc tempore visum est antiquius, quam de passagio tecum agere. Quod si fortasse prima fronte videtur arduum, nihil est tam difficile, quod quaerendo non fiat facile. Asperis in rebus, & vir noscitur, & gloria quaeritur. Quae magno animo fortiter excellenterque geruntur, nisi quodammodo pleniori bucca laudare solemus? difficiles aditus virtus appetit. Clari & illustres sunt tituli tui, gloriosissime Praeful, qui unionem feceris, Jubilaeum indulseris, Caesarem coronaveris. Passagii tamen titulus & dignior & diuturnior omnibus erit. Quem ne successori relinquas, & Caesarea pietas suadet, & omnis Christianitas orat. Nam tibi jam coronato Caesare, quamvis multa incunibant magna, & alta negotia, nihil tamen est, de quo vel utilius agere, vel gloriosius, quam de passagio, valeas. Amen.

ORA.

ORATIONIS XL

Argumentum.

Alberto Austriar Duce, eodemque Bohemiae, Hungariae, ac Romanorum Rige satis functo, Ducatus & Regnum Bohemiae, sicut & Hungariae haereditas ad Ladislaum infantem ejus filium devoluta est. Id voluerat pater pro filio nondum nato; id voluerunt pro Regno suo, & Bohemi in coetum coacti, (nam de Hungaria nihil hic quaero) quorum pars senior Regem puerum elegit; quanquam pars altera aemulum illi Bavariae Ducem Albertum substituerit, quo tamen sponte juri suo cedente, omnes in Ladislaum concesserunt. Agebatur de pueri tutela, quae ex testamento patris ferebatur commissa octo viris, binis ex Austria, totidem ex Moravia, itidemque ex Hungaris, & Bohemis totidem. His tamen neglectis, sive quod testamentum Alberti post ejus funus obtrusum impostura fuit dolo fabricata, sive quod ex Austriae consuetudine tutela seniori ex genere committenda esset; sive, quod magis credo, res pueri, ad Hungaricam successionem quod attinet, vacillantes, valida fulcimento indigere censerentur; his igitur stantibus pueri & imperii regimen tutorio nomine in Fridericum III. Caesarem translatum est. Rebus ita compositis; puer in aula Caesaris educatur; Austria praesidiis a Friderico datis gubernatur. Ita perseveratum annis xi. solidis, nempe ab anno 1440. usque ad 1451. tum obmurmurare coeptum ab Austrialibus, tumultuari, a gubernatione & tutela pueri exclusos se coactosque extero Principi parere conquestis. Itum in conventum apud Viennam Austriae, ubi communi assensu, praesente Ulrico Ciliae comite, viro inter Austriales facile Principe, decretum, ut communi nomine puer Ladislaus ex Caesare repeteretur, apud suos & a suis educandus gubernandusque; ita rem poscere, ita Alberti patris supremas tabulas exigere. Si postulata non

con-

concederet Fridericus, vim, arma, defectionem minitabantur. Gravem injuriam non tulit Caesar, ejulavit alte, clamare injustitiam, questusque suos coram Pontifice deferre. Continuo ad haec Pontifex admonuit per literas Austriales ne quid grave in jura Caesaris attentarent, omnia restituerent in pristinum; si parere recusassent, censuras dirasque denunciabat. Non tamen propterea cessatum est a tumultu; parendum Pontifici negabant Austriales, dumque Ducem suum poscerent aequa se ptere qua vocibus qua scriptis virorum doctorum afferebant. Inter ea Fridericus, ut erat mitis ingenii Princeps, juriq; flebat suo, metu etiam circumstantium caprarum Austriarum persuasus, Ladislaum puerum Ulrici Ciliae Comitis potestati tradendum consensit, extra Viennam tamen tandiu servandum, quousque Viennae conventus Principum haberetur ad 111. Id. Nov'bris indictum. Ibi de tutela a Principibus decernendum. Ad hunc conventum destinati sunt a Pontifice Nicolaus Cusanus Card. tit. S. Petri ad Vincula, & Aeneas Sylvius Senensis Episcopus. Hac occasione habita est oratio hic subdenda, cujus eventum ita describit Aeneas ipse Hist. Bohem. cap. 60. Praesidente Ladislao oratores Imperatoris, inter quos & ipsi fuimus, ita auditi sunt ut victi apud victorem. Frustra acquiras, frustra honestas in medium deducta. Cuncta ex arbitrio comitis (Ciliae) gerebantur, ipse pro rege verbum facere ac respondere, qui neque leges, neque pacta victorem obligare posse agebat. Fridericum & jure simul & bello excidisse, armatis, ac fortibus jura favere. Postremo infectis rebus conventus dissolutus. Haec gesta ann. 1452.

O R A T I O XI.

*Habita Viennae pro auctoritate Romani Pontificis
adversus Austriales Anno D. MCDLII.*

Ex edit. Mu-
ratori cum.
MS. Cod. Lu-
censi collata
ex quo dan-
tur varian-
tes.
(a) immin-
et

Entio, Reverendissimi Patres, Illustris-
simi Principes, caeterique viri prae-
stabiles, non leve pondus hodie meis
humeris *me sumere* (a), quando in re
maxima adversus plerosque potentes,
& insignes Austriae proceres sum ver-
ba facturus. Verum quia res ipsa San-
ctissimum Dominum nostrum Nicolaum

Prov. xv. 16.

Papam V. concernit, cujus apud has regiones, quamvis
inpar tanto muneri, oratoris officio fungor, necessa-
rium est silentibus caeteris me confurgere. Indignae
namque legati titulos & sanctum populis per saecula
nomen assumpsissem, nisi mittentis dignitatem pro mea
virili defenderem. *Sicut frigus, inquit Sapiens, in die
messis, sic fidelis legatus ei qui misit illum, quoniam il-
lius animam quiescere facit.* Exinde si malis aureis in le-
ctis argenteis comparandus est, qui loquitur verbum in
tempore suo; quis non verbis meis favebit, quae sum-
mi Sacerdotis & communis omnium Patris, & magistri
causam tuebuntur? Blandior egomet mihi, nec sine
felicitatis parte me judico, cui tantae majestatis est
oblata defensio. Quamquam priscorum quempiam resur-
gere nunc ab inferis optarem, qui garrulam, non dico
Austrialem, sed consultorum loquacitatem, & tantae
praesumptionis audaciam solida, gravi, atque acri, ut
olim mos fuit, oratione retunderet. Sed consultabimus
nos pro captu nostro haec vasa terrea, sive lignea, qui-
bus aut virgam ferream, aut incendium, nisi respiceriam,
imminere non dubitamus; quando etsi sciunt melius es-
se pro veritate pati supplicium, quam pro adulatione re-
sterne beneficium, his tamen, qui dissidium in Austria
fecerunt, magnosque motus excitarunt, & blandiri,
& adu-

& adulari, & eorum malefacta tueri, & appellationes dictare, ac leges & canones in reprobum sensum exponere non erubescunt. Verum, sicut Apostolus Paulus accusatus apud Festum a Judaeis, beatum se existimabat, quia suam causam defensorus esset, Agrippa praesente, qui consuetudines nosset & quaestiones Judaeorum; sic & mihi beatitudinem quandam esse confido, quod pro summo Christianorum Patre apud vos audiar, qui leges & consuetudines Christianas non minus calletis, quam Judaicas Agrippa cognovit; qui cum doctrina praestatis, tum virtus ea vobis est, ut omnem valeatis iniquitatem irrumperere. Scio praeterea vos Apostolicae Sedi, veluti matri vestrae, cujus lacte nutriti estis, reverentiam gerere, progenitoresque vestros sacrum illud solium omni tempore veneratos fuisse. Neque abs re, quando omnium bonarum artium studia, omnemque disciplinam, & ipsam fidem catholicam Romanae virtutis ministerio Christus Dominus in partes occidentis, atque boreales effudit. Quibus ex rebus si quid diminutè, aut indoctè, aut ineptè fuerit a me dictum, id spero vestra supplebit caritas, doctrina corrigit, benignitas tolerabit.

Caeterum quia tres sunt personarum qualitates, adversus quas nostra dicta videri possunt, consultores, actores, & is cujus causa res gestae dicuntur; expediens esse dijudico prius quam principale negotium attingo, quae sit vel domini mei, vel mea de hisce personis sive sententia, sive mens, in medium proferre. De consultoribus primum dicam. Hos ego qui fuerint nescio nominare; sed ajunt eos literatos esse, ac Doctores appellant. Mira res, si Doctores dicendi sunt qui dedocent! Majores nostri quatuor illos illustres, ac summos viros jam Coelum sublime tenentes Gregorium, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, ideo Doctores appellaverunt, quoniam rectum vitae tramitem, & salubrem doctrinam solida, & vivaci ratione, non variis elenchis, aut sophisticis inventionibus docuerunt. Minime quidem magistri nomen meretur qui discipulum fallit. Ille doctor, ille magister est nominandus, cui sermo convenit evangelicus: *Magister, sci-*

*Matth. xxiii
16.*

- mus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo; non enim respicis personam hominum. At nonnulli, quamvis sint animalia spurca, atque probrosa, nomen tamen usurpant sanctissimum, & aut Theologi (b) dici volunt, aut iureconsulti. Quibus titulis simpliciores decipiunt, mala & inopia eorum facta laudantes, quae vituperare debuerant. His omnibus (c), quantumcumque doctis, non potest aliud dicere Summus Pontifex, nisi quod minatur Ezechiel: Vae, dicens, Qui consuunt pulvillis sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universae aetatis. Sunt enim assentatores, & animarum deceptores, qui peccata perpetrantibus adulantur. Vellet Apostolica (d) Magistros Sedes hos magnates (d) quae didicerunt, in scholis pura, & aperta fronte docere. Quod si facerent, sanctum illum virum imitarentur, qui sicut mala de bonis non exitimabat, ita iudicare bona de malis reculabat, dicens: absit a me ut iustos vos iudicem; donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Nec plura modo de consultoribus: nunc in agennes sermo descendat. Hi sunt qui fumentes arma, divum Fredericum Caesarem ex administratione Ducatus Austriae pepulerunt. Horum est innumerosa multitudo. Certare tamen cum his tantum nos oportet, qui sunt in apostolico monitorio nominati. Nam Princeps illustri, & alto sanguine natus, magnoque vir ingenio, comes Ciliae, quamvis ductor campi primas belli partes gesserit, non tamen comminatorias, sed hortatorias ex Romano Pontifice literas accepit, ne se misceret Austrialibus ansis. Qua ratione non paruerit, non est meum nunc discere. Nulla nobis cum eo lis est, neque sua magnificentia, sicut opinor, Apostolicae Sedi quicquam imputat; nisi fortasse juvare hos velit, quibuscum foedus habet. Sic de caeteris dicimus, qui ferentes arma contra Caesarem non habent in monitorio nomen. Nominati vero, quibus querela videtur (e), quidam clerici sunt, quidam laici; & clericorum quidam alii religiosi; alii, ut vulgi sermo est, saeculares. Fuerunt & actores novitatum clericum, & quamvis in castris non militarunt, subditos*

tamen suos ire iusserunt. Negarunt obedientiam Caesari, conciones tumultuarias adiverunt, administrationi se novae reipublicae miscuerunt, nec mandatum Caesaris, nec summi Pontificis iussionem timuerunt. Quid ego de his mentibus a Deo rebellibus, durissimisque cervicibus dicam? quae dum Sedis Apostolicae maiestatem impugnant, laqueos sibi neccunt, & foveam in quam ruant, suis manibus fodiunt. *Et quid agitis,* inquit Symmachus ad clericos Romanae dignitatis impugnatores: *de hac mihi per Prophetam dictum videtur: Iſa. x.* *Si haec humilietur, ad cuius confugietis auxilium? Et ubi requiretis gloriam vestram?* Verum ne (f) simplices (f) non clerici, sed religiosi quoque adversus Romanum praefulem erigere cornua, & seditiosos gerere magistratus minime formidaverunt. At qui religiosi? nempe & Bernarditae, quos sylvas, aut desertas eremi valles incolere vetus institutio praecipit; & Chartusienses, qui ut divinae contemplationi securius incumbant, neque praedicare verbum Dei, neque confessiones audire (g), neque (g) decet ministrare populis Sacramenta consueverunt. Nam & Abbatem Mellicensem, quem nos altero anno benediximus, & Priorem Murbacensem, ac Praepositum Noviburgi inter duodecim viros fuisse constat, penes quos belli & pacis apud Austriales libertas erat. O religiosi qui mundo mortui, & videri & esse vultis, quibus silentium Pythagoricum imperatur, qui conventus hominum veluti pestes evitare jubemini, quibus extra septa prodire sacrilegium est, qui dum celebratis divina, nunc lacrymaminini, nunc suspiratis? quo timor ille Dei recessit? Quid vos nunc ingredi palatium, interesse rumoribus, sedere pro tribunali, tributum exigere, vectigalia tollere, convocare militias, exercitus comparare summo Pontifici prohibente coegit? *En animam & mentem cum qua Dii nocte loquuntur.* Haec si unquam (h) Sedes (h) numquam Apostolica prohibuisset, tamen quia contra Caesarem iniuste agebantur, nec vestrae religioni conveniebant; vitare ac fugere oportebat. Quanto magis postquam Christi Vicarius interdu xerat? Sed timuistis, ne temporalia vestra perirent. At *iustum, & tenacem propositi virum,*

(2) teretem

non civium ardor prava jubentium, non vultus instantis tyranni mente quatit solida. Sed neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent respondere cupidinibus, contemnere homines, fortem & in se ipso totum *terrentem* (1), atque rotundum, in quem manca ruit semper fortuna. Quid religiosi faciant, quorum professionem Stoica disciplina constat esse perfectiorem? Veros religiosos non aurum, non sedes, non amici, non proximi, non ullae res saeculares, non vitae dulcedo, non mortis metus ex sancto proposito possunt aut recto divellere tramite; quoniam opes, genus, spem, sedem, gratiam, dignitatem non hic in terris, sed in coelis invenire festinat. Ac tantum de clericis dixisse volumus. Ad laicos propero, inter quos & insignes comites, & generosi barones, & magni nobiles, & potentes communitates adnumerantur. Hos ego & viros sine felle arbitror, boni & aequi amantes; sed deceptos consilio peritorum, qui conatus eorum justos, & apostolicam justificationem iniquam dicebant. Nesciverunt armati milites iura, nec quanta sit Imperatoris majestas norant, nec Romani Pontificis quanta sit auctoritas. Crediderunt quod docti suaserunt, quod clerici praedicarunt. Quis populus, errante clero, non errat? Et salvantur cum pascoribus greges & pereunt. Ea propter petit horum nobilitatem sanctitas Apostolica, ut quemadmodum vulneranti doctrinae praecedit aures, sic & medenti praebeat, ne suam salutem negligant, ne plus mendacio, quam veritati credant, ne putent malum bonum, & bonum malum, ne suadeant sibi mandatis apostolicis licitum esse adversari, ne glorientur in malitia, ne videri potentes iniquitate velint, ut recognoscant erratum, seque humilient, quia *melior est*, si Callisto (2) credimus, *in malis factis humilis confessio, quam in bonis superba gloriatio*. Ego autem cum his molliter agam, amice, absque indignatione, sine ira, sine rigore. Oro me patienter audiant. Spero futurum ne poeniteat, neve taceat eos meis verbis accommodasse. Sed transeo jam ad tertiam personam, cujus causa factam novitatem asserunt. Is est inclitus, atque omni favore dignus

Hun-

(1) si Callisto, si vero credimus
 Can. Injunctum
 sum 21. 9-3.

Hungariae, atque Bohemiae Rex Ladislaus, quamvis puer ac pupillus, adhuc tamen optimae indolis, & sensu senior annis. Non est apud me dubium futuros esse nonnullos, qui me suae majestati deferant; nam si Austriale facta reprobis, quibus rex idem extra manus receptus est Imperatoris, atque auctus, & magnificatus videtur; quis non me illi adversum infensumque dixerit, ejus fortunae & gloriae invidentem? At ego si vel re, vel animo hujus clarissimi Regis utilitati nocere quavis occasione praesumerem, nec Sanctissimo Domino Nostris placerem, neque verus servus essem, aut nuncius Apostolicae Sedis. Nam & si omnibus regibus Apostolica benignitas favet, huic tamen Principi mirum in modum afficitur, cum propter mores ejus optimos, tum quod cum ad magnam Christianae religionis exaltationem ex infinitis pene periculis in hunc uique diem autumat divina pietate servatum. Accedunt & Patris Alberti merita, qui malleus fuit haereticorum, & avi Sigismundi beneficia, qui divisam Ecclesiam apud Constantiam reddidit unioni. Multae sunt rationes, quae Sanctitatem Domini Nostri hujus pupilli Regis amantem efficiunt. Expertus est hoc tempore (m) nuper, dum Romae, (m) ipse fuit: nam quibus assatibus, aut affectibus apud Papam exceptus est? Numquam ejus praesentiam frustra requisivit, nullas incassum preces effudit. Quotiens repulsa aliorum supplicationes reduxit ad gratiam? Quotiens & Cardinales & Principes de magnis rebus acturos inauditos Papa remisit, ut hunc puerum, quamvis regem, audiret? Falsus est, & ab omni veritate remotissimus, qui summum Pontificem inelyto Ladislao Regi non prosperitatem cupere, fortunamque optimam, judicat. Qui postquam Petri cathedram ascendit, & in Hungaria, & in Bohemia semper ejus statui, & firmitati consuluit; nunquam nocuit. Neque monitorium, quod adversantes criminantur, aut noxium, aut adversum erat suae serenitati, quemadmodum futuris sermo docebit. Nemo igitur Romanum sibi praefulem ex amante faciat odiosum. Multa uae celsitudini & apud Hungaros & apud Bohemos imminerebunt, quae Sedis Apostolicae praesidiis indi-

(n) fortunis,
suis regnis
studui

indigebunt. Nunquid ei favores aberunt, si progenitorum vestigia sequens, matrem suam Ecclesiam, & Christi Vicarium condigna devotione coluerit? Ego vero, quamvis cinis sim, & pars vilissima luti, inutilis Christianus, indoctus presbyter, indignus Episcopus; tamen postquam vidi primum hunc Regem Ladislaum, semper ejus sublimitati, suae gloriae, suis fortunis (n) studui. Saepè in Hungariam pro eo, saepè in Bohemiam, saepè ad Romanam curiam literas dedi. *Praeceptoribus* (1) suis libellum scripsi, ac praeceptiones tradidi, quibus institui, formarique pueritia regis deberet, Quintiliani, ac Plutarchi doctrinam sequutus. Praetereo in conventu Bohemorum, & *apud Beneficiarios* (2), in Roma, in Neapoli, in Norimberga, in Colonia, in Venetiis, pluribusque aliis locis quanta sum retroactis temporibus pro sua dignitate loquutus. Itaque non est cur me hodie quispiam contra tuum bonum loqui praesumat. Sed ago suam causam, ipsum juvo, ipsum laudo, ipsum magnifico, sibi faveo, sibi consulo, dum Sedis Apostolicae magnitudinem, eminentiam, excellentiamque defendo; quod & ipse postquam magis sapiet, verum fatebitur, & vos ex illis quae mox subjiciam plenius intelligetis. Nunc jam tempus expetit ad ea quae Romano Pontifici nostri adversantes obiectant descendere, atque in campo confertis manibus cominus decertare.

Tria sunt, si recte capio, quae jaciunt adversantes praecipua tela, tria sunt objectionis capita. Audivistis quae dixerunt. Rem, ajunt, absonam, indignam, inauditam, ausum esse Dominum nostrum qui saeculare negotium, mundiale, profanum, foroque suo minime pertinens attigerit, qui iuste procedentes Austriales pro salute domini sui conatus fuerit impedire, poenale monitorium, indignum, impium ad eos mittens. Qui praelatos magnos nobilesque barones indefensos, inauditos censuris horribilibus irretivit. Quidquid ex adverso dictum est his paucis continetur. Plurima blaterant adversantes; sed omnis querelae jus in haec tria revolvitur. Quaero hic, priusquam obiecta repello, monitorium Apostolicum, quod tantopere damnant, Austrialibus insinuaturne sit, an non?

non? Nam si non est insinuatum, non est quod accusare Pontificem queant; nihil enim his nocuit, & revocata videtur esse praeceptio, cujus negligitur exequutio. Si vero moniti sunt Austriales, aut per eos factum est, ne moneri possent, longe melius absolutionem peterent quam monitorium accusarent. Non est scelere velandum scelus. Sicut aequum, atque iniquum Regis imperium ferre, sic pastoris & iustam atque injustam timere, ac tueri sententiam oportet. *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea, queritur (o) (o) querit* Propheta, aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam? Sed rejiciamus objecta demum. Tria sunt, ut diximus, quae adversarii culpant, tria quoque responsionis nostrae membra constituimus. In primo monstrabimus rem, de qua moniti sunt Austriales, ad Papae iudicium pertinuisse. In secundo probabimus nec iuste processisse adversus Imperatorem Austriales, neque Ladislai Regis utiliter gessisse negotium. In tertio docebimus mentionem Apostolicam & legibus consonasse & canonibus, explosis & confutatis ex adverso quaecumque dicuntur. Post haec de appellationibus interpositis, de quo pertineti resistentia facta nonnihil dicemus. Loco postremo quae sit in rebus his sanctissimi Domini nostri mens, quodque propositum, explicabimus; atque his membris quinque tota nostra claudetur oratio. Ac jam primum aggredior membrum. Res temporalis erat, inquit adversarii, super qua monitorium missum est, de tutela pupilli Principis agebatur, de gubernatione Ducatus Austriae, de promissionibus & obligationibus inter laicos agitatis. Romani Pontificis est praedicare verbum Dei, clerum instruere, Sacramenta conficere, ecclesiastica beneficia conferre, spirituales causas agitare, tueri fidem, extirpare haereses, mores plantare bonos. Si quid ulterius quaerit, secularibus iudiciis, Ducibus, Regibus, Imperatoribus est injurius. Duo sunt enim, quibus principaliter hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum, & regalis potestas, suntque actibus propriis, & dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discreta. Nihil Romanam Sedem magis decet, quam
suum

suum cuique jus illaesum servare; si Cypriano, si Gelasio, si Nicolao volumus, aut Gregorio fidem praeberere. Spiritualia curet Pontifex, temporalia Principibus saeculi permittat. Quod si de regnis agere, saecularibusque dominiis *coepit* (p), non audiemus ejus vocem, non parebimus suis legibus. Quid nobis & Papae? Quid Austrialibus & Apostolicae Sedi? Quid populo & clero? Graves sunt horum voces, impiae, periculosae, funestae. Quid de his dicant orbis terrarum illa luminaria, quae majestatem Apostolicae Sedis circumstantia mundum illustrent; *quorum doctrina fulget Ecclesia, ut Sol & Luna?* Majora illis debentur pro testamento Christi, & Romani culminis auctoritate certamina. Hanc pugnam nostrae vires expedient; nam quod Romanus Pontifex egit & justitiam praesciit, & justitiae consentaneum esse vel pueri possunt agnoscere. Ob quam rem monstro simile mihi videtur in hac Urbe Viennensi, quam vetus schola doctrinae domicilium fecit, aliquos inventos esse, qui Romanae Sedis eminentiam impugmare praesumpserint. Namque ut Leonis magni verbis utamur, *Christi petrae sanctissimam firmitatem, Domino, ut diximus, aedificante, constructam, nimis impia vult praesumptione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere.* Sed necessarium est Romanam Sedem in morem navis plurimas pati procellas. Multi sunt venti contra eam flantes. Alios repulsa cathedrarum excitat, alios pecunia commovet, alios metus, alios preces elewant. Sed jactatur Petri navicula tempestate, non mergitur; concutitur, non quassatur; impetitur, non expugnatur, quia portae inferi non praevalent adversus eam. Quibus ex rebus monemus adversarios, ne sacros canones parvi faciant, ne Romanae Sedis decreta contemnant.

Can. Ita Dominus 7. Dist. 19. *Qui vos spernit, ait in Evangelio Dominus, me spernit. Nulli fas est, inquit Gregorius, vel velle, vel posse transgredi Apostolicae Sedis praecepta.* Et Agatho cunctis Episcopis scribit: *Sic omnes Apostolicae Sedis sanctiones accipiendae sunt, tanquam divina Petri vocem firmatae.* Denique perpetuo anathemate damnari & cum impiis reputari, qui non resurgunt in judicio, atque omni-

omnipotentis Dei contra se iram sentire debent, quā Romanam Ecclesiam confundere praeſumunt, ut fiat habitatio eorum deferta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Legimus in Deuteronomio: *Judicium inter ſanguinem & ſanguinem, lepram & lepram, cauſam & cauſam*, ad ſummum Sacerdotem eſſe remiſſum. Quis hic eſt, qui ſaecularia ſubtrahit Apoſtolico culmini? Nunquid translato Sacerdotio, legis quoque translatio facta eſt? Apud Iſaiam inquit Dominus: *Ego te conſtitui ſuper gentes & regna, ut diſſipes, aediſices, & plantes*. Quis veteris teſtamenti Pontifice, novae legis antiſtitem dixerit eſſe minorem? *Nescitis*, inquit ad Corinthios Paulus, *quoniam Angelos judicabimus; quanto magis ſaecularia?* Si Chriſtiano cenſeri nomine, ſi Dominici gregis oves appellari, ſi ſalvi eſſe volumus, Salvatoris Chriſti Vicarium venerari, ſuiſque obtemperare praeceptis oportet; quem tum Dominus elegit, cum Paſtorem ſui gregis Petrum conſtituit, dicens: *Pasce oves meas: Et iterum: tibi dabo claves regni Coelorum, & quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in Coelis*. Non enim hoc aut illud Salvator Dominus Petro commiſit; ſed quodlibet negotium ſine limitatione mandavit. Ex qua re moti veteres ſanctique Patres Romanam Eccleſiam Beatorum Petri, & Pauli martyrio conſecratam in orbe toto venerabilem praeſepuamque ſanxerunt. Nec dubium eſt, quin illi, quidquid ubique fidelium eſt, commiſſum videatur, quae totius corporis caput eſſe designatur. Talibus igitur inſtitutis, talibusque ſulti auctoritatibus plerique Pontificum, alii Reges, alii Imperatores excommunicaverunt. Et ſi ſpeciale requiritur de Principum perſonis exemplum, B. Papa Innocentius Arcadium Imperatorem percuffit anathemate, qui ut Joannes Chryſoſtomus a ſua pelleretur ſede, conſenſit. Zacharias Regem Francorum, non tam pro ſuis iniquitatibus, quam pro eo quod tantae poteſtati erat inutilis, a regno depoſuit, ac Pipinum Caroli Magni patrem ejus loco ſuffecit. Romanum Imperium, quod apud Graecos in Oriente ſedebat, Stephanus Pontifex,

Pii II. Orat. Pars I.

B b

ſive

Deut. xviii.

8.

Et Jerom. 2.

10.

Mat. xvi;

19.

five is Adrianus fuit, in Occidentem transtulit ad Germanos, cum rogati adversus Longobardos Graeci non mitterent auxilia. Et Leo quidem Germanorum primum Imperatorem Carolum, si Ottoni credimus historico, coronavit. Gregorius septimus Henricum III. Imperatorem excommunicationis vinculo innodavit, quod accusatus a Saxonibus de Simonia, satisfacere contemnebat, adversus quem filius suscepit Imperium. Sed hic quoque dum invecturam Episcoporum, invito Sacerdotio, vult retinere, a Callisto II. excommunicatus est, quamvis postea, satisfaciens absolvi meruit. Quid de Frederico II.? Quid de Ottone IV.? Quid de Manfredo Imperatoris Frederici filio? Quid de Corradino dicam? Longum enumerare fiat, quot Principes, dum superbire voluerunt, ex alto fastigio Romana Sedes excusserit. Illud ad rem nostram accommodatum exemplum nequeo praeterire. Post Henricum IV. Lotharius Saxo ad Imperium vocatus est, adversus quem cum Fredericus & Corradus magnanimi juvenes arma movissent, quia genus Henrici, cujus sorores matrimonio sibi assumpserant, humiliare atque opprimere videbatur, ab Honorio Papa sunt excommunicati; nec prius absolutionis beneficium obtinere quam Caesaris gratiam potuerunt. Quid mirum si Austriales aliquos suo Principi insultantes Nicolaus Pontifex admonet? B. Ambrosius, licet sanctus, non tamen universalis Ecclesiae Episcopus, pro culpa, quae aliis Sacerdotibus non adeo gravis videbatur, Theodosium magnum Imperatorem excommunicans ab Ecclesia exclusit. Advertant igitur caveantque viri (q) doctores, qui Romano Pontifici de rebus saecularibus adimunt potestatem. Quia *quisquis*, ut ajunt canones, *cujuslibet Ecclesiae jus suum detrahit, injustitiam facit*. Qui autem Romanae Ecclesiae privilegium ab ipso summo omnium Ecclesiarum capite traditum auferre conatur, hic proculdubio in haeresim labitur; & cum ille notetur injustus, hic est dicendus haereticus. Non autem (r) ut adversarii delirant, de rebus dumtaxat spiritualibus Romanae Sedis arbitrium est, cui Dominus in Evangelio de re quacumque tribuit potestatem. Qui B. Petro,

aeter-

(q) vestri

Can. Omnes
1. Dist. 12.

(r) enim

aeternae vitae clavigero, terreni simul & coelestia imperii jura commisit. Quod Petro, hoc & successoribus ejus Romanae Sedis antistitibus. Verum, ut ad ea respondemus, quae de Gelasio, Cypriano, Nicolao, atque Gregorio sunt opposita, quibus illi affirmare videntur nec Imperatorem jura Pontificatus arripere, nec Pontificem nomen Imperatoris usurpare debere; dicimus cum Innocentio III. quia non passim & absque causa, sed aliquando & cum causa temporalem jurisdictionem Pontifex Romanus exercet, & saecularia judicat. Quotiens enim alius deest, qui vel possit, vel audeat saecularia judicare; quotiens res temporalis manifesto crimine ducitur & offenditur divina majestas, nec saeculares obviant judices; quotiens justitia denegatur, licet Romano Pontifici manus apponere, quoniam praesulatus sui magisterium non solum de Sacerdotum, sed etiam de saecularium utilitatibus debet esse sollicitum. Sic & in Hungaria saepe lites de Regno Romano Pontificis arbitrio sunt sopitae. Sic & Franciae contentiones extinctae; sic & in Regno Portugalliae Regi dissipatori per Romanum Pontificem coadjutor datus; sic & aliarum provinciarum dissidia terminata; quae superiorem in temporalibus non admittunt. Sic ad saeculares dignitates Romana sublimitas saepe laicos ex adulterio genitos *ad legitima jura reduxit* (3). Sic & imperio vacante vices aliquando supplevit Imperatoris. Quid nunc in casu nostro dicamus? Arripuerunt arma nonnulli ex Austria, Ducatus regimen, quod Imperator obtinuerat, inarserunt, judices, quos ille constituerat, excluderunt, putaverunt se jure uti suo. Contra Caesar offensum se dicit. Quis hic judex? Quis litis decisor erit? Non Bohemus aut Hungarus; nihil ad hos Austriae negotia pertinent. Non Suevus, non Bavarus, non Electores Imperii; nullus heic regum judicium hoc jure suscipiet. Omnes Imperatores minores sunt. Quis igitur in tali negotio, nisi Romanus Praeful legitime judicabit? Qui communis est omnium Pater, Ecclesiae caput, magister fidei, dux veritatis, Christi Vicarius, Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, constitutus a Deo judex

vivorum, & mortuorum. Advertant igitur Austriales, neque his credant, qui censuram Ecclesiae parvipendunt, qui Romani Pontificis auctoritatem extenuant, qui Vicarium Christi contemnunt, nolentes intelligere ut bona agant. Nos qui talia suadent, filios perditionis asserimus, Diabolo & Angelis ejus, ac perpetuo gehennae mancipio lucrifectos, quibus dum ajunt: quid nobis & Papae? quid clero & populo? dicimus rursus ad eos: quid vobis & veritati? quid vobis & Evangelio? quid vobis & Christo? quid vobis & coelo? Nec in sceri lux tenebris potest, nec Belial Deo. Nec plura de primo membro, in quo satis exprellum esse confidimus hoc Austriale judicium ad primae sedis examen pertinuisse, a cujus praeceptis nemini licet deviare.

Transibo nunc ad secundi membri discussionem. Quid est quod secundo loco adversantes obiciunt? Et si latissimum est, inquiunt, Romani Sacerdotis officium, non tamen ejus est iniqua praecipere. *Potestatem Ecclesiae*, sicut Apostolus assermat, *in aedificationem accipit, non in destructionem*. At monitorio Nicolai nihil quicquam injustius dici potest, quo nobiles Austriae pro suo naturali domino decertantes, justum relinquere bellum jubentur. *Noli prohibere benefacere eum qui potest, admonet scripturae auctoritas, si vales, & ipse benefacito*. Heic ego paucissimis verbis satisfacere possum. Non inficior Apostolicam Sedem, quae justa sunt praecipere, non quae iniqua, debere; sed ajo nihil injustum praeciptum esse. Cumque proponunt adversarii justam fuisse Austrialem causam, non audio unam solum partem, utrique aures porrigo. Negat Imperator, quod Austriales ajunt. Fit negatione res dubia. Satis est hoc Romano Pontifici, ut causae cognitionem recipiat. Nihil est heic quod refutari possit. Ingrediamur tamen hoc pelagus, expendamus Austrialem causam, si quemadmodum asserunt, acquitatem, honestatemque foveant. Exponenda est facti series, sic jus facillime velligabimus. Audite, benignas aures praebete. Rem gestam brevi sermone praetexam. Undecim, aut eo amplius, annis Imperator Fredericus, tanquam pupilli tutor Ladislai

Au-

Austriam gubernavit. Omnes sibi indigenae obedientiam promiserant; nonnulli & juraverant, donec pubertatis annos Ladislaus impleteret. Sic pacificus Austriae Ducatum Fredericus administrabat. At cum anno proximo decurso animus ei esset Romam petere, imperiales ut insulas more majorum ex manu Summi Pontificis assumeret, deque salute communi Christianae religionis, & infidelium oppugnatione cum Christi Vicario tractaret; jamque Gubernatores, qui se absente Austriam regerent, consentientibus indigenis ordinasset, seque itineri commisisset; nonnulli ex Austria, Duce Ulrico Heyzinger, non multi numero, neque majores, trans Danubium convenientes immutare regimen Austriae statuerunt. Legatos ad Caesarem in Novam civitatem miserunt, qui dicerent se, cum de privatis rebus acturi convenissent, etiam de suo domino Ladislao Rege cogitasse, bonumque sibi visum fuisse, ut is ad dominia sua mitteretur & maxime ad oppidum Viennense; *in quo* (1) circa gubernationem ejus id servaretur, quod in ultima voluntate pater Albertus statuisset, atque haec a Caesare peterent. Quibus cum Caesar respondisset, Romam se propediem petiturum, neque vacare sibi de illa re tunc agere; sed velle cum rediret, conventum habere indigenarum ac Principum, qui sibi & Ladislao sanguine proximarent, in negotio tutelae patruelis sui facturum, quod illi consulerent; mox furore incensi apud Viennam convenerunt, tractisque non aegre in suam sententiam civibus & aliis pluribus, Caesari in itinere versus Urbem constituto, nolle se deinceps sibi, ut tutori parere scripserunt; ac paulo post obedientiam eidem subtraxerunt, Hungaros, ac Moravos in societatem vocaverunt. Magnum & clarum Principem Ulricum comitem Ciliae (2) praesidentem, Ulricum Heyzingerum, qui novitatis auctor fuerat, non infimum Baronem, Capitaneum creaverunt, magistratus, quos Caesar ordinaverat, ejecerunt, novosque susceperunt, vectigalia exegerunt, judicia exercuerunt, universum Austriae regimen in se receperunt; nobiles, qui fidem servare, & in obedientia Caesaris persteverare voluerunt, viribus

(1) quodque

(2) Praecedentem

— atque

atque armis oppreſſerunt. Hoc eſt quod factum nos dicimus, & adverſantes negare non poſſunt. Sed licuiſſe hoc Auſtrialibus aſtruunt, idque ita deducunt. Ajunt, Alberto mortuo, qui fuit Ladislai pater, compertum eſſe teſtamentum ejus, in quo puerum, qui poſt ſe poſthumus naſceretur, in arce Poſſonii tenendum, viriſque oſto gubernandum mandavit, quorum duos Hungaros, duos Bohemos, duos Auſtriales, duos Moravos eſſe voluit. Hiſque tum regnorum, ac dominiorum, tum pupilli curam commiſit. Nato autem Ladislao, atque in Alba regali coronato, Reginam Eliſabeth, ejus matrem, in cujus poteſtate pupillus erat, divo Frederico Romanorum Regi puerum tranſmiſiſſe; Fredericum vero, illo ſuſcepto, adminiſtrationem Ducatus Auſtriæ tutorio nomine petiviſſe; conſenſiſſe Barones & incolæ Auſtriæ, fidemque ſibi tanquam tutori dediſſe. Contraſque Fredericum literas hæc tradidiſſe, quibus certo modo promiſit Auſtriam gubernare; id ni ſervaret, neque ratam eſſe promiſſam fidem, neque jura menta tenere. Fredericum eſſi diu rexerit, non tamen ſervaiſſe quæ promiſerat, alienaſſe bona Ducatus, non uſum eſſe conſilio Baronum Auſtriæ, pupillum non bene inſtruxiſſe, neque ut par fuiſſet, Regis filium gubernariſſe. Conveniſſe ob eam rem pleroſque Auſtriales, ſcripſiſſe Majeſtati Cæſareæ, quia nolent ejus gubernationem diutius ferre; ſuum Principem, ſuum dominum petiviſſe. Velle ſe teſtamento parere, quod Albertus reliquiſſet; indignum eſſe coronatum Regem tutoris arbitrio vivere. Noliſſe petitionibus auſcultare Cæſarem. Compulſos, qui Ladislai rebus ſtudebant, quod precibus aſſequi non valebant, armis exquirere. Quæ Auſtrialium cauſam non probaverit? Quis eos non bene feciſſe dixerit, qui non ſuo tantum, ſed domini quoque ſui jure ſunt uſi? Iniquum ergo monitorium Papæ, quod juſtis impedire homines nitebatur. Arbitror non eſſe paucos, qui rationibus hiſce moveantur. At cum partis alterius in medium vox ſonuerit, intelligent, qui ratione non appetitu ducuntur, quibus nec amor, nec edium dominatur, boni amantes & æqui, neque juſtè,
ne-

neque utiliter ab Austrialibus esse processum. Quod ut palam fiat, articulatim respondere oportet. Quatuor sunt, quae iustitiam Austrialium videntur arguere, testamentum, pactum, utilitas domini, dignitas regis. De testamento ratiocinemur primum. Magna vis testamenti est. Servanda est suprema patris voluntas. At quamvis testamenta Principis liberiora, quam privatorum sint, nec juris solemnia quaevis desiderant; sic tamen edi, producique debent, ut fidem faciant. Verum Alberti testamentum neque probatum est unquam, neque productum. Incasum allegatur, quod non docetur. Quod si verum testamentum fuisset, non tamen Austriales ejus adminiculo juvari possent, a cujus observantia sponte recesserunt. Muliebri vitium est nunc velle, nunc nolle, dictum indictum facere. Viros omnis inconstantia dedecet. Multa insuper illis temporibus emerfere, propter quae, etiamsi validum testamentum fuisset, nec debuit, nec potuit observari. Hungari (sive jure, sive injuria non recipio hujus ad me facti iudicium) ex Polonia novum sibi Regem accersiverant, atque in Hungariam deductum coronaverant. Arcem Posonii, ubi servari pupillus ex testamento debuit, adiutores novi Regis occupabant. Qualis illic securitas pupilli fuisset, ubi hostes dominabantur? Quis pupilli personam Hungaris committendam suavisset, quorum pars major adversanti Regi studebat? Bohemi cum audissent hujus Alberti voluntatis mentionem fieri, deliramentum magis, quam testamentum esse dixerunt, in quo Moravos sibi aequatos audiebant, quos subditorum numero habent. Restabant soli Moravi & Austriales, qui testamenti poterant amantes videri, quando & Hungari novum Regem eligentes, & Bohemi ordinationem ejus damnantes illud rejecerant. Quis verò tantum Regem solis Moravis & Austrialibus commisisset? Actum erat de puero, nisi in manus imperatorias incidisset. Sed neque Austriales, ut ante diximus, neque Moravi ante hoc dissensionis tempus in eo testamento fixi fuerunt. Constabat insuper id testamentum quantum ad gubernationem Austriae Ducatus, de qua re nunc vertitur quaestio,

stio, adversus consuetudines priscae & jura patriae factum; quae pupillos Principes sub tutela seniorum esse volunt. His Albertus, neque uti Dux Austriae, neque uti Rex Hungariae aut Bohemiae potuit derogare.

(u) Ex causa ex vice consuetudini, &c.

At erat, fortasse quispiam ait, Romanorum Rex, licuitque sibi ex causa (u) consuetudini detrudere. Id si quis alitruat, non papyreis cedulis, aut testibus rusticis, sed authenticis literis, & sigillis probandum erit. Addam postremo, quemadmodum ex causa fas fuit Alberto Austriae jus evertere; sic & Frederico potestas fuit, suadente atque urgente ratione, testatoris voluntatem infringere, jam Romanorum Regi declarato. Cum ergo testamenti probatio sit anceps, atque incerta; cum Austriae ab eo recesserint; cum rebus mutatis nequiverit observari testamentum; cum Bohemi, atque Hungari nihil in eo momenti posuerint; cum Austriae consuetudinibus ac Principum juribus esset adversum: nihil est quod Austriacis testamenti nominatio suffragetur. Quae consutata, dicere de pactis occurrit. Literas, inquit Austriae, dedisse Caesarem sibi, quibus sancitum est, nisi certo modo sua majestas Austriam gubernaret, promissiones, quas ipsi praestitissent, invalidas, atque inanes reddi. Fateamur ita esse, ut referunt, nam veri periculum mihi non arrego. Sit tamen ita. Quid tum? Servari promissum oportuit. Non nego. Studiose agendum est, ut ea quae promittuntur, opere compleantur. Nutare Principis verba non decet. Verum si additur pacto, nisi Romam iveris, decem dato; non est promissi reus, qui domi manens decem dedit. Hoc est quod volumus, dicent illi. Non rexit, ut promisit Imperator. Soluti ergo ab his sumus quae promissimus sibi. Si pacto cavetur, obligantur & Principes, dum paciscuntur. Si actum est, ut narant, quidni ruant promissiones? At si promisso non sumus obnoxii, dicent: ergo liberi sumus, neque parere Imperatori tene-mur. Recte igitur jugum ejus excussimus. Verum ego, quamvis promissiones extinctas judico, non tamen idcirco liberos Austriae affirmo. Pactioes, quoniam stricto jure censentur, nil agunt, nil obligant extra sum,

sum, in quo loquuntur. Exponamus rem ut gesta est: dum pacta percussa sunt, de quibus agitur, petebat Fredericus administrationem Ducatus Austriae, quae sibi jure tutelae debebatur. Negabant Austriales. Convenire utrique; cessit petenti gubernatio. Fateamur non esse gubernatum ex promisso, quamvis & haec postea, refellemus. Quas pacto vires praebemus? Nunquid propterea adeo liberos Austriales praedicabimus, ut nihil Caesari debeant? minime. Sed absolutos ab his quae promiserunt, ne conveniri ex pacto valeant, non erit absurdum fateri. Quidquid in pacto dictum est, tollitur. Promiserunt; non tenentur ex promisso. Juraverunt; non ligantur ex juramento. Praestiterunt fidem; ruit illa fides. Quid amplius? Ergo nihil Caesari debebunt? Non ita, inquam. Sed redibimus ad priores terminos, eritque Fredericus, ac si nihil Austriales promississent. Nec propterea gubernationem Ducatus amittere debuit, quia soluta promissio fuit. Restabant enim & aliae obligationes, quibus retineri usque ad pubertatem pupilli Austriale regimen poterat. Erat jus civile, quod pupillorum tutelam proximioribus mandat. Erat jus patriae consuetudinis, quod pupillum Principem seniori domus committit. Erat jus Sacri Imperii, cujus advocatus postea Fredericus fuerat, cujus vigore gubernare Austriam, Ladislaum regere, nulli magis quam sibi licebat. Austriales ergo, qui multis erant Imperatori vinculis obligati, quamvis unum amputavissent, non tamen obedientiam subtrahere debuerunt, quae nexibus aliis tenebatur obnoxia. Evertimus, sicut arbitror, adversantium fundamenta, quae super literis pacti jecerunt. *Sagittae parvulorum factae sunt plagae Ps. lxxv.8: eorum.*

Addemus tamen & alia contra pactiones, neque locum his ullum relinquemus. Administrationem cum Fredericus Austriae suscepit, cum communitate regionis suae (x) & universitate contraxit. Non cum duobus (x) sive aut tribus res peracta; res universitatis agebatur, non paucorum. Si quid adversus contractum dicendum erat, universitatis, aut majoris, vel sanioris partis reclamatio

Pii II. Orat. Pars I.

G c

fuit,

fuit, non duorum aut trium sive minoris partis. At eo tempore quo reclamatio coepta est, Ulricus Ayzingher, & pauci cum eo fuerunt, qui trans Danubium convenere. Pars major & sanior, cujus erat de Republica consilium, cum Frederico sentiebat. Paucos, qui sequebantur Ulricum, universitatis abrumpere promissa non decuit. Nam si se liberos, nullisque Caesari promissionibus obnoxios dicere voluerint, angariare caeteros, quibus servanda fides videbatur, & universam invadere Rempublicam nemo sapiens paucorum ambitioni permiserit. Quod si major pars conquesta fuisset, aut auscultasset ei Caesar, aut illi dixisset: si non teneris pacto, aut jure patriae; jure civili, jure imperii teneris. Quid plura? Aperiamus tandem quaenam sint ea pacta, quibusve modis inita, quae superbos adversarios reddunt. Dicam brevissime. Principatus Austriae cum regimen Imperator accepit, viros duodecim assumere promisit ex primoribus Austriae, quorum consilio Ducatum regeret. Nisi hoc impletet, irritas esse promissiones. Austriae, quibus obedientiam praestitissent; neque data illos fide, aut juramentis teneri. Elegit illos Caesar duodecim viros qui gubernatores dicti sunt. At hi, cum aliquandiu gubernassent, postea tamen suo apte ingenio magistratu se abdicaverunt. Tunc ex consensu indigenarum murata est facies Reipublicae; quatuor & viginti gubernatoribus constitutis, quorum consiliis Austriam Caesar administraret. Sed neque pactioes ullae, neque promissiones adhibitae sunt. Rursus & hi post tempus gubernationem resignantes, vacuum Rempublicam dimiserunt. Quod Fredericus animadvertens, sine quovis pacto, assentiente communitate, gubernationem solus iniit. Sic res acta est. Quis modo non intelligat veritatem? Ordinatur gubernatio Reipublicae certo modo; pacta interdicunt, mutatur forma regiminis & semel & iterum, neque pacta repetuntur: Quis non putaverit ab illis esse recessum? Quid amplius? Annis undecim Fredericus solus Austriam gubernavit, non tamen sine consilio indigenarum. Obediverunt omnes, fidem servarunt, nemo se opposuit, nemo contradixit; nemo testamentum Al-

bet-

berti in medium adduxit (y). Unde ista post tantum temporis novitas? Contra dominum arma tulerunt. Qui etsi promisso, ut arbitrabantur, non erant amplius obligati; non tamen universitatis majorem partem faciebant. Nec erant adversus Austriae consuetudinem liberi, neque a civilibus legibus exempti, neque ab imperii jugo subtrah; sed Frederico, ut Austriae Duci honorem, ut tutori pupilli obedientiam, ut Imperatori reverentiam & subjectionem debebant. Quas res neque literis neque pacto sublatis monstrari potest. Sic adversantium duo, quae maxima rebantur esse, fundamenta *dirupta* (z) sunt. Modo tertium evertamus, in quo Domini utilitatem adducunt, & Austriales arma sumentes Domini causas adjuvissse contendunt. Audite heic Hungari, obsecro, atque Bohemi; non heic vobiscum disceptamus, neque (aa) *regionibus* vestris. Nulla vos judicantes corrumpet affectio. De Domino facta est mentio; dominum suum Ladislaum Regem Austriales appellant. Recte, pulchre, vere; nemo inficias ibit. Verum ego duos esse temporales Dominos Austrialibus assero; alterum Imperatorem, alterum Ladislaum, atque hunc non tanquam Regem, sed tanquam Ducem. Legat historias, qui mihi non credit. Nolo vetustiora referre: si quaeramus Ladislao quis Austriae Principatum commiserit, ex successione dicent Principem esse. Quod si progenitorum progenitoribus, unde sit haec potestas investigemus, necessarium erit tandem ab imperio fateantur esse Ducatum. Non est admodum vetus, quod referam. Teouerunt Caesares hujus provinciae dominium, & hanc terram Ducatus titulo donaverunt. Imperante autem Frederico II. Albertus Austriae Dux adversus Hungaros pugnans juxta fluvium Lytham, a suis occisus, cum non reliquisset haeredem, locum devolutioni Ducatus fecit, quem Fredericus, quoad vixit, per vicarios administravit. Eo mortuo variis casibus vexata provincia in potestatem Ottokari Bohemorum Regis dilapsa est; ac demum virtute Rodulfi Romanorum Principis ad Imperium rediit. Qui & Viennam obsidione cinctam ad deditionem compulsit, & Ottokaro magno praedio vi-

(y) Adduxit. Nemo se absolutum promissionibus dixit; nemo literas passionum induxit. Unde, &c.

(z) dirupta

(aa) de regionibus vestris

cto, & provinciam & vitam ademit. Nec diu post in conventu principum apud Augustam Vindelicam Albertum filium huic regioni (bb) praefecit. Ab illo continuata successio est usque ad Ladislaum nostrum. Albertus in feudum ex patre Romanorum rege suscepit Austriam. Ab Imperio igitur Austriae Principatus est. At Princeps, & Dominus Austriae Ladislaus est. Concedo; ea tamen lege, ut sibi & Dominum & Principem Fredericum noverit; & quam exigit a subditis obedientiam, eandem ipse praestet Imperatori. Nam etsi utile in eum transfusum est; directum tamen Austriae dominium penes imperium (cc) erit. Caveant igitur fautores Ladislai quid praedicent, ne dum uni se putant consulere, suo domino, cum duos habeant, aut alterum offendant, aut utrumque, quando & Duci, & Imperatori subsunt. Quod si percunctetur aliquis utri parendum sit, si alter alteri adversetur; nemo qui perturbato sensu non fuerit, Duci primas dabit. Recta ratio Caesarem praefert. Durior hic sermo fortasse videtur. At agnita ratione mitior fiet. Mandat Austriae Dux omnes qui ferre arma possunt in bellum eant. Baro, qui feudum a Duce recepit, prohibet suos homines ne arma capeant. Quis non Ducis mandata praetulerit? At quod Duci baro, hoc Imperatori Dux erit. Indigne superiorem contemnit, qui vult ab inferioribus honorari. Quod si quis desitum, & aliam inolevisse consuetudinem affirmaverit, respondebo cum Cypriano, consuetudinem ratione carentem erroris esse, non juris vetustatem. Non prava consuetudo, sed honesta consideratio ducere homines debet. Indignum, absurdum, sceleratum est quos tibi commendaverim populos, eos te mihi praeferre, tuique causa adversus me militare, quos meo nomine regis, ac si filius iubente pedagogo manus iniciat patri, aut Episcopo mandante ferrum stringat in Papam clericus. Parum fortasse ponderis nostris inesse verbis videtur, sed cedant Apostolorum Principi, qui nostris dictis arrogant fidem. *Estote*, inquit in Epistolis Petrus, *subiecti Dominis vestris, sive Regi tanquam praecellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis*. Alia est obedientia quae

(bb) ducem

(cc) haeret

Can. Consue-
tudo 8. Diss.
VIII.

2. Petri. 21.
23.

quae Regi, alia quae Duci debetur. Qui Duci contra Regem obedit, Apostolici praecepti fit reus. Non enim Duci ut a Rege, sed contra Regem misso parere convincitur. *Non est potestas*, scribit ad Romanos Paulus, *nisi a Deo*. Quae autem sunt a Deo ordinata sunt. Ordinem igitur habere humanas potestates oportet. *Excelsus*, inquit Ecclesiastes, *excelsior est*. Major potestas, ut in confessionum libris tradit Augustinus, *minori ad obediendum praefertur*. Probe Rusticus apud Maronem. *Tu major. Tibi me aequum est parere Menalcha*. Denique super illud Apostoli. *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*; quaerit Augustinus, an procuratori provinciae resistere fas sit; & asserit resistendum si contra proconsulem jubet, quia non potestas contemnitur, sed major ad obediendum eligitur. Nec debet minor irasci, si major praelatus est. Rursus si aliud proconsul, aliud jubeat Imperator, praefenda Imperatoris mandata confirmat. Quod de proconsule, idem censere de Duce oportet. Quem si quis Imperatori subditum vescit, jurisjurandi formam inspiciat, quod Romanorum Regi five Caesari universi Principes Imperii praestare jubentur. Qui se scit aliis esse praepositum, non moleste ferat alium sibi esse praelatum. Sic societatis humanae servantur foedera. Sic dulcedine pacis & civitates & provinciae, regnaque, potantur. Nolo id nunc introducere, quamvis est & ad propositum & notissimum: Imperatorem posse Ducatum sibi subiectum aut extinguere, aut in alterum transferre, aut apud se retinere, si vel causa deposcit, vel culpa requirit. Id nobis probasse sufficit, quia Dominus est Austrialium Fredericus Imperator; quodque mandatum (dd) novatoris praecepto. At hujus domi- (dd) Mandatum ejus
nii (ee) causam certum est Austriales nequaquam egisse. praeferebat
Cum dico Austriales, eos intelligo, qui Caesarem im- erat Ladis-
pugnaverunt; non eos qui stabiles apud eum mansere, slai, ne di-
quique & multi, & nobiles, & clari Barones fuerunt, cam Ulrici
digni laude & gloria nominis sempiterna. Verum cae- rerum no-
teri Austriales, quorum facta non personas improbo, vatoris, &c.
duobus dominis qui super eos & in eos imperium habent; (ee) Domini

al-

alterum, & majorem, & cui obnoxiores erant offenderunt subtrahentes obedientiam sibi, cunctisque praece-
 prionibus ejus obaudientes; quodque nullus potest non
 impium sceleratumque dicere, bellam adversus eum ges-
 serunt. Quod nec imperante Ladislao movere licebat;
 quanto minus illo tacente? Qui dum pupillus est semper
 tacere censetur, nesciens quid sibi antiquius sit. Do-
 cendi pueri, non sequendi; corrigendi non adulandi sunt.
 Confitebuntur, ut opinor, Aultriales se Frederici cau-
 sam quamvis domini sui, minime, sed Ladislai Principis,
 & Domini, quem Caesari anteferendum existimaverunt,
 utilitatem magnopere promovisse. Libet hoc quoque di-
 scuti. Audiamus quae ista utilitas sit, quod bonum
 est (ff) Ladislao quaesitum partumque narrant: Noster,
 inquit, dominus apud Fredericum in captivitate lan-
 guebatur, neque literis, neque moribus imbuebatur. Ci-
 bo potusque parcissimo alebatur. Nulla erat ei jocandi
 facultas. Quin tenerrimos puer non sine vitae discrimi-
 ne Romam ductus est. Thesauri ejus, resque mobiles
 in praedam, castra & vestigalia in rapinam ibant; ne-
 que Hungariae neque Bohemiae consulebatur. Libe-
 ravimus Dominum nostrum, sua videt, curareque
 potest. Nihil nunc ei deest. Venit ad homines, in
 lucem, in gloriam venit. Jam Hungari eum, jam Bo-
 hemi quaerunt. Festos dies ducit. Sibi & subditis vi-
 vit. Commune est omnibus gaudium. Quis haec aut
 bona neget, aut utilia? Sic causam domini, sic no-
 stram & patriae commoditatem quaesivimus. Belle de-
 ducta res est, & potest videri vera; si nihil adver-
 sum dicatur. Verum nobis haec cuncta rimantibus,
 longe diversa sententia est. Dicam quod sentio. Arbi-
 tror & alios mihi assensuros, quos propria non perturbat
 affectio.

De captivitate, mirum est quod obiicitur. Si non fuit
 illi quavis hora quocumque voluit ire libertas, non ta-
 men captivus dici poterat. Puero non est omnis admit-
 tenda voluntas. Ex alieno arbitrio, non suo sensu du-
 cere vitam pueros oportet. *Qui parit virgae, odit fi-
 lium.* Mollis educatio, quam indulgentiam vocant, ner-
 vos

PROV. XIIII.

84.

vos omnes mentis, & corporis frangit. Dilectissimus apud Caesarem Ladislaus fuit, & ut filium regis deicit, gubernatus. Quod si non mille adolescentes, aut mille pedissequas ministrantes habuit; regio tamen apparatu, & cultu honesto servatus est. Praeceptoribus commissus, modestis, & prudentibus, educatus pudicè, literas simul & mores edoctus. Quid contendimus? Optime nutritum puerum, habitus ipse pueri, faciesque confirmat, in cuius ore venustas, in gestu gravitas, in affatu modestia, & in omni actu, quantum fert puerilis aetas, discretio singularis elucet. Quibus nudus extaret, si minus probatos habuisset altores. Quod si neque cibo, neque potu tanto refertus est apud Caesarem, quanto nunc apud *communitatem* [gg] repleti discunt; nemo id sapiens. *vitio* dabit. *Ventri*, namque, sicut magno Basilio visum *comitem*. est, non ad voluptatem, sed ad sustentationem porrigere conducit. Nam qui cenas semper aut coquos mente agitant, epularumque gratia terras, mariaque perferuntur, miserabili admodum servitute premuntur, & gravissima suo Domino tributa pendunt. Satis est puero sufficientiam ministrasse. Sufficientia verò, non libidine voluptatum, sed naturae necessitate definienda est. Nimius autem vini usus, ac cibarium copia surgentem in pueris virtutem enecant. Neque jocus liberali & regio puero dignus negatus est; quamvis scurrarum & saltatorum greges ad eum non sunt admissi. Aetati namque id tenerae nocivum Caesar existimavit. Bene apud *Satyricon* [bb] quemdam scriptum est..

(bb) apud
Satyrum

Nil dictu foedum, visuque haec limina tangat, Juv. Satyr.
Intra quae puer est, procul hac procul ite puellae, XIV.
Lenonum, & cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia

Sed objurgant Caesarem Austriales, qui tenerissimo delicatoque puero grande iter commisit, alperum, periculosum. Spem nostram, inquit, pacem, quietem, dominum nostrum ad Italiam hyemali tempore duxit. En: pulchram accusationem! At non Fredericus dum Styriam

riam exierat, neque Ladislaum secum ducere proposuerat, quando novitas in Austria coepta est? Quo pacto prospicere futura potuerunt, qui vix praesentia cernunt? Sed neque Ladislai transitus reprehensibilis est. Hyemale tempus quod damnant, Italiam intranti saluberrimum est. Nullum toto itinere periculum est. Nunquam huius viae Ladislaum poenitebit. Multa in hoc transitu vidit, quae sibi posthac & suis erunt subditis usui. Ulisse ex tollit antiquitas, multorum mores hominum, qui novit & urbes. Laudabiliorem hunc futurum puto, qui rebus magnis vel puer interfuit, gravesque mores didicit. Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu. Nostri Austriales in plumis puerum, in deliciis, in voluptatibus existimant nutriendum. Credo alterum Sardana-palum voluissent alere, inter mulierculas qui pensa distribueret. At Caesar Hungaris atque Bohemis, fortibus ac pugnacibus viris, educare se regem norat, qui suum principem ad bella deducunt, ut Israel ad Samuelem iuravit: *Rex erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & judicabit rex noster, & egreditur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* Quorum ductor, nisi dura pati ab ineunte aetate didicerit, perseverare non poterit. Levissimum est, quod isti putant gravissimum. Spartiatae suos pueros publice verberibus admotis ad patientiam exercebant. Vetuliores Itali, ut est apud Virgilium, natos ad flumina primum deducebant, saevoque gelu durabant & undis. Et Achillem puerum venationibus excitatum sub Chirone magistro, silvarumque ferociore bestias insequentum tradunt. Quid mirum si Romam petiit Ladislaus? Non extra mundum, sed centrum mundi, nobilissimam orbis partem, christianitatis caput, arcem imperii, terrarum decus, morum ac virtutis domicilium visere ductus est. Super qua re si non sunt Austriales Caesari grati, at ipse rex Ladislaus aliquando, & Hungari & Bohemi venturo tempore gratias agent. Quod autem expilatam Ladislai haereditatem murmurant ad-versantes, asportatos thesauros, ac *dilapidatos*, (ii) impignorata bona, quis non intelligit majestatis crimen incurere, qui falso Caesarem criminantur? Apertus est

1. Reg. VIII.
10.

(ii) dilapi-
data impi-
guorata, &c.

Al-

Alberti thesaurus, & inventus integer. Nihil inde receptum est, nisi quod incolarum consensu sorori regis Ladislai in Saxonia nuptae dono est datum. Nil ulterius alienatum, nihil distractum, neque impignoratum est quicquam, nisi necessitate urgente. Quis nescit Alberto vita functo plurimos, qui sub eo stipendia meruerant, arma movisse, pluraque postea insurrexisse adversus Austriam bella? Quid mirum si pars pignori data est, ut totum servetur? Quis rem ullam gubernavit publicam, qui aliquando aut vendere aut hypothecare vestigalia non sit coactus? At Fredericus, etsi auri pondo LXX millia his dederit, qui sub Alberto militaverunt; etsi saepius exercitus pro pace ducatus habere coactus est, magnosque sumptus facere, non ut avus Ladislai Albertus Alberti pater, qui Willelmum, Leopoldum, Herneſtum, imperatoris Frederici (II) patruos sub tutela gubernans magnam Stiriae, Charintiae, ac Carniolae partem comitibus Ciliae, & in Svevia quidquid pupillorum fuit diversis & alienis gentibus impignoravit. Sed paucissima & levia principatus bona inscripsit, atque his potissime qui contra Caesarem arma sumpserunt. Quod si iustis de causis inscriptiones factae sunt, cur impugnant? Si perperam; cur receperunt? Sed, ajunt, Stirienſi cuidam magistro Camerae non parvum oppidum pignori datum esse. Id scilicet dolent, quia non ipsi receperunt. Iustum erat, honestum, sanctum pignus, si cui ex Austria fuisset inscriptum. Non damnum Domino datum, sed sibi subtractum queruntur lucrum. Quod si Ladislaus postquam adoleverit, rem suam diligenter examinaverit, nullam haereditatem suam magis expilasse comperiet, quam plerosque ex his qui modo suam ajunt se causam agitare. Sed jam de rebus Hungaricis atque Bohemicis aliquid inferamus, quas isti neglectas Caesari culpitant. Inhaerent moribus suis; jure an injuria clament, nihil pensi habent. Quid aliud Hungari petiverunt? Quid Bohemi, nisi Ladislaum ad se mitti? Non est missus; male cum regnis actum est. At cujus consilio negata est missio nisi Austriale? Quaecumque vel Hungaris, vel Bohemis responsa sunt data ex Austriale officina pro-

Pii II. Orat. Pars I.

D d

dic.

(II) patrem;
& Frederi-
cum

dierunt. Quidquid in hac parte culpant Austriales, in sese vertant necessarium est. Verum si parvipendisset Imperator res Hungaricas & Bohemicas, parum hodie dominiorum hunc puerum respiceret. Neque pauci, neque impotentes fuerunt, qui regna haec magno studio, multilque artibus invadere conabantur; quibus Caesar, & apud Magnates regnorum, & apud Sedem Apostolicam semper opposuit obices; & nisi solers Frederici cura intervenisset, Ladislaus ipse immaturo & acerbo funere raptus fuisset; tot erant, qui quaerebant animam pueri. Summus namque locus nulla non arte petitus invenitur.

Instemus adhuc: ubi est haec utilitas regi parta? In libertatem, inquiunt, in honorem venit. Non intelligo quae sit haec libertas. Regitur, non regit. Audit non consulit. Ducitur, non ducit. Bene est. Hoc illius aetati convenit. Idem apud Fredericum fuit. Quid de honore? Gubernationi Frederici subjacuit. Nunc Ulrici comitis Ciliae, regimen fert. Magnus Princeps (mm) est & comes, alto sanguine natus, multa vi corporis & animi, proximus pupilli consanguineus. Pulchre apud eum est; non inficior. Non succensebit tamen mihi Ulricus si Caesarem sibi praetulerim, si pulchrius atque honestius dixerim (nn) qui pupillus sit, sub Imperatoris magisterio, quam sub comitis esse. Practereo quantas ejus pecunias effuderint, quod (oo) ejus bona dilapidaverint, quod damnis, atque incommodis ejus haereditatem affixerint. Ad eos festinat oratio, qui suam & Patriae utilitatem in medium deducunt. Heic ego non negaverim aliquos Austriales ditiores effectos. Quis enim non sua magis quam communia quaerit? In omni populo, & quocumque sub axe Catilinam reperies. Catonem atque Fabricium rara civitas dabit. Sed non habet veram utilitatem census per injuriam auctus: *Nemo habet*, inquit Augustinus, *injustum lucrum sine justo damno. Ubi lucrum, ibi damnum. Lucrum in arca, damnum in conscientia. Tulit vestem, & perdidit fidem, acquisivit pecuniam & perdidit justitiam.* Hos ego ad conscientiam remitto, quos diri conscia facti mens habet attonitos, & furda

(mm) est

(nn) Regem qui, &c.

(oo) quot. Et sic ubique.

Aug. Sermo de decem plagis.

surdo verberare caedit. Sapientes nihil utile dicunt, quod non sit idem honestum. Nec plura de istis. Persecutandum modo est ex hac Austrialium novitate nunquid Patriae commoditatis aliquid accesserit, ut adversantes gloriantur? Verto me omnes in partes. Ex novitate nihil video boni natum; mali plurimum sese offert. Diu Caesar apud Austriales, apud Viennam versatus est. Nulli unquam aut domum, aut agrum, aut liberos, aut uxorem, aut pecuniam abstulit; quamvis hoc esse jus Regis Israelitico populo Samuel affirmaverit. Fuit apud eos inter illustres viros, consuluit Patriae, pepercit afflictis, fera caede abstinuit, tempus irae dedit, pacem tenuit, libertatem fovit, religionem auxit. Nihil est quod Caesari valeant imputare, nisi fortasse nimiam lenitatem; mitior enim fuit, quam regem decuit. Nunquam Dominum, semper patrem experti sunt. Feroces eos regia mansuetudo fecit. Creverunt opes, illo regente, & hujus Urbis deliciae, aureaque, ut perhibent, sub illo rege fuerunt saecula, sic placida populos in pace regabat. Aegre laetis rebus invidia deest. Nulla mutandi regiminis necessitas affuit. Mortalium commune vitium traxit Austriales. Quod (pp) populis imperat diu placere non potest. Vetus imperium odiosum est; & qui mos populi, venturus amatur. At novitate facta bellum exortum est, bellum intestinum, bellum civile, crudele, horridum.

Signa, pares Aquilas, & pila minantia pilis *Lucan. lib. 2.*
Fraternas acies, alternaque regna profanis *v. 6.*
Decertata odiis.

Filium contra patrem, fratremque fratri insidiantem vidimus; rapinas, incendia, caedes, & scelus omne permissum. Quae tamen (qq) ex bello potest utilitas (qq) tanta emergere, ut non belli superetur incommodis? *Squal. Virg. Georg. 3.*
lent abductis arva colonis, & curvae rigidum falces ver-
tuntur in enses, violantur virgines, matresfamilias ad
stuprum rapiuntur, incaestantur moniales, caeduntur li-
beri in complexu parentum, neque profanis parcitur,

D d 2

ne-

neque sacris. Stultum est cum pace certa fruaris, bello, & armis incertam quaerere. Extremum malorum, & anceps remedium est bellum, nec viribus quamvis magnis confidere oportet. Fortuna belli semper est in lubrico loco & dubio. Martis incertae vires. Nec propterea iactandum est, quod ex sententia cesserit Austria- libus. Namque si metri consilia velint, non suam virtutem, sed Caesaris mansuetudinem laudabunt. Sciebant & arma, & homines, & equos & pecuniam Caesari non deesse; multos & magnos Austriae Barones sentire cum eo. Hungaros secum inducias habere; Bohemos praeter Dominum de Bosis eam diffensionem destitatos esse; Caesarique benevolos Principes, & civitates imperii complures, si vocarentur, non deserere & dominum, & consanguineum. Sed abhorrui Caesar domesticum bellum, noluit civilem fundere sanguinem, pepercit patruelis agris. Omnis in Austriam ruebat furor. Misertus est communis populi, noluit paucorum culpam in multorum redundare ruinam. Austriales igitur, quamvis magnum aliquid fecisse se dicant, non tamen prudentiae suae possint adscribere, quod ex moderatione Caesaris noscuntur accipere, qui cum posset injurias ulcisci maluit oblivisci. Chartaginenses quidem duces suos, qui sine certa ratione pugnaverant, etiam victores, aut securi percutiebant, aut crucibus affigebant; quod vicissent Diis immortalibus, quod pugnassem temeritati imputantes. Sed nihil ad nos haec. Mihi, etsi Princeps egregius videtur qui hostem conterit; non minus tamen laudandus apparet, qui vincere posse contentus, vindictam Deo dimittit. Nos horum idcirco meminimus, quia ex omni parte liquet non tantum injuste & inutiliter, sed imprudenter quoque Austriales, qui se magnopere iactitant, res innovasse. Nunc quantum dedecus quantamque ignominiam ab his Austria suscepit referemus, qui Caesaris obumbrare gloriam, ingenti, insolita, & inaudita contumelia praesumpserunt. Idque palam fiet si prius quantum splendoris & famae suo generi, suae familiae, & Austriali terrae Fredericus attulerit, ante oculos omnium ponemus. Quod neque- lon-

longis, neque taediosis, ut spero, verbis efficiam. Meo
judicio neque parum honoris, neque parum nominis Au-
strialibus superioribus gestis suis Fredericus attribuit, qui
duodeviginti natus annos adeptus patriam haereditatem,
nullus magisterio subjectus, non, ut affolet, imberbis
juvenis tandem custode remoto gaudere canibus, &
aprici gramine campi; sed *Hierosolimam* petere [4], ac
Dominicum visere sepulchrum & terram ubi steterunt
pedes ejus, qui nos a morte redemit, exoculari decre-
vit. Reversus in patriam subditorum paci consuluit, in-
fantem, pupillum, orphanum Ladislaum Hungarico di-
scrimini surripuit. Communi voto in Imperatorem ele-
ctus, quamvis duo de Romano Pontificatu contenderent,
ab utroque tamen Rex Romanorum appellatus est. Ap-
paratu magnifico in superiorem atque inferiorem Alama-
niam profectus, Francfordiae cum Electoribus convenit.
Aquisgrani summo favore Principum civitatumque ap-
plausu coronatus Basileam petiit, Burgundiam intravit,
Sabaudiam invisit. Repetita domo *Gunzmes* (rr) qui (rr) Guri-
Austriam, Stiriamque vexabant bello delevit. Ad unio-
nem inde conversus Ecclesiae, neutralitatem, qua na-
tio Germanica non sine animarum periculo urebatur, al-
to consilio sustulit. Unde sequutam unionem nullus am-
bigit. Nam qui apud Basilienses Papatum arripuerat Ame-
deus, spem Germanicam ubi amisit, mox Nicolao V.
manus dedit, ex ejus arbitrio leges pacis amplexus. Ex
hinc quamvis Italia duas in partes scissa saevis divisioni-
bus quateretur, sic eo profectus est, ut nulli parti su-
spectus haberetur. Sed honores utrimque maximos re-
portavit, certantibus Italis utra pars novellum Caesarem
magnificentius admitteret. Libet heic paululum immo-
rari, ut intelligant, non Austriales tantum, sed omnes
Theutones, quos genti, suaeque nationi titulos Frede-
ricus acquisiverit. Exceptus est in Italia Caesaris adven-
tus ab omnibus Principibus, civitatibus, populis incre-
dibili honore atque amore. Nihil relinquebatur quod ad
ornatum portarum, itinerum, locorumque omnium,
qua Caesar transiturus erat, excogitari posset. Multitudo
patrum cum liberis & omni familia obviam procedebat.

Sa-

Sacrificia pro salute sua ubique fiebant. Tricliniis stratis omnia fora, templa, rectaque domorum occupabant, ut vel expectatissimi triumphi laetitia percipi posset. Ad placendum magnificandumque suum Principem opulentiores magnificenta, tenuiores cupiditate certabant. In hoc transitu Caesareo, & coronatione Romae celebrata, nihil est solitae solemnitatis omissum. Sed accesserunt multa quae rem amplius, atque amplius illustrarunt. Quietus ac pacificus transitus ex tanta multitudine diversorum populorum, gentium, nationum; neque rixa oborta, neque quispiam desideratus est. Sumptus omnibus in locis publicitus & ubertim ministrati. Apud Ferrariam totius Lombardiae conventus Caesari cum muneribus occurrit. Princeps illius Urbis in reditu Dux Mutinae, Regique creatus, quod benefactum bene locatum omnis Italia dixit. Bononienses, qui neque se sibi credunt, Friderici fidem sequuti sunt. Florentia, quae cacteris Imperatoribus portas clausit (5), huic omnia patefecit. Ubi & Legati Apostolici magni & excellentes viri, Germanus Papae, *Bononiensis, & S. Angeli Cardinales obviam facti* (6). Apud Urbem Senam ex ultimis Hispaniarum finibus longa & periculosa navigatione advecta Sponsa, regia, & pulcherrima virgo Leonora ex vetusta Portugalliae domo. Apud Romam, ut omittam cives nobiles Senatores, Principes, Praelatos occurrentes, Collegium Cardinalium ad primum lapidem extra ordinem Caesari obviam datum. Ingressus sequenti die magnificentissime Nicolao Pontifice maximo cum Cardinalibus & Clero apud Basilicam Sancti Petri expectante, cujus beatissimos pedes Caesar in honorem piscatoris, & Salvatoris Christi reverentiam exosculatus est. Coronatio Romana in decimum diem suspensa. Corona Longobardorum in capella Principis Apostolorum, cum Mediolani pestis vigeret, biduo ante Romanam suscepta. Sponsalia sacro maximi Sacerdotis ore benedicta. Coronatio Augustalis eo die revolutis annis peracta, quo Pontifex ipse Nicolaus papale diadema suscepit. Augustus simul & Augusta coronati, & quamvis ornamenta essent Caesari ditiora & ornatiores, ea tamen die magni

gai Caroli pallio, tunica, ense, pomo, (ss) ex sacra- (ss) pomo, rio Norimbergensi receptis, & Romam delatis, quasi corona, ex plus majestatis veteribus, quam novis esset ornatibus, sacrario, &c. usus est Fredericus (ss) Caesar & nobilissimus, & splen- (ss) Frederi- didissimus. Hinc Ladislao patrueli Rege, inde Alberto cuss: Comita- germano duce throno Caesaris assidentibus legationes ex tota Italia, milites admodum multi, cum Principes, tum tis. magni nobiles in ponte percussii. Solemnitas in noctem producta. Exacta festivitate, petita Neapolis. Visus Alphonsus Rex Aragonum, & Siciliae, Imperatricis avunculus, nostri decus splendor, & aevi, apud quem recepti honores, non sunt qui verbis referri queant. Ut vicit oculos varietas, sic superat magnitudo sermonem. Quid plura? Remensis iter, Venetias more triumphantis intravit, ubi nullus ante visus fuerat Imperator, nisi fugitivus aliquis, & Fredericus I. pacem ab Alexandro Papa Senensi petens, & filius bello captus. At Frederico nostro, & conjugii tantus honor a Venetis exhibitus est, quantus antea nulli. Haec, nisi fallor, & ingentia, & rara, & singulari & laudabili nota digna sunt, ac non solum Frederico, & suo sanguini, atque Austriali nomini, sed omnibus Alamannis honorem maximum, excellentemque gloriam pepererunt. Verum cum caeteri omnes honoraverint Fredericum, in propria venit, & sui eum non receperunt. Austriales enim Fredericum veluti triumphatorem ex Italia redeuntem, illustratorem Alemanniae, ornatores Austriae, sui generis sublimatorem, maledictis ac malefactis exceperunt, omnemque suae terrae gloriam extinguere sunt aggressi. Haecine patriae utilitas, aut commoditas regionis, ubi gentis honor confunditur, ubi gloria communis retunditur? Neque utilitas honoris, neque honor utilitatis expers esse potest. O si Austria loqui posset, non haec homines ingratos filios appellaret, ac talibus vocibus increparet? Cur, stulti homines, vestrum Principem persequimini, qui vos domi quietos tenuit, fortes, honoratos facit? Quatuor ante hunc ex filiis meis Romanam (uu) Fride- rem acceperunt, Rodolphus, Albertus (uu) & alter ricus & al- Albertus. Ex his Romae nullus coronatus est, neque ter, &c.

ingressus Italiam. Solus hic & mihi & vobis hoc coronationis attulit decus. Ergo apud vos beneficia pro maleficiis habentur? Nec vobis pacem, nec Principi fidem servatis? Vos mihi, vos principibus, vos filius vestris partem excluditis gloriam. Meum nomen, quod apud omnes gentes illustre Fredericus reddiderat, turpi nota effuscatis, atque ignem mihi & vobis suscitatis, quem nescio quando possitis extinguere. Ergo ego nisi vos peperissem, omnes per circuitum me gentes admirarentur, felicemque dicerent ingenti laude & saeculi pace gaudentem. Sic suos filios, si capax vocis esset, Austria compellaret.

Sed nec minora his aliquando Ladislaus proferet. Neque Albertus, neque Sigismundus Austriae Duces singulari virtute praestantes silebunt, quibus Austriae dedecus, atque honor in communi cedit, qui famam, atque infamiam cum Frederico aequa lance suscipiunt. At vos heic, vos Principes Alemanniae compello, nobiles procures, illustre genus, clarissimam gentem. Quid heic dicetis rogo? Vobisne Austriae laudandi videntur, qui Dominum nostrum contemnere, atque confundere nituntur? Cum vobis Imperium Sedes Apostolica tribuit, tunc nationem vestram caeteris anteposuit. Attendite, obsecro, ne tantam excellentiam amittatis. Imperium quibus artibus ab initio partum est, his facile retinetur; contrariis perditur. Vestrum est providere, ne tanta majestas apud vos contemnatur. Ex corpore vestro sunt Austriae. Si Caesarem debonestant, in vos culpa redundat. Non potest Imperium sine nota vestra contemni. Non remanet dignitas, ubi spernitur. Transferri Imperium potest, perire brevi non potest, quod Christi voce probatum est, quod suis orationibus omnis Ecclesia juvat. Interest vestra magnopere sic agere, ne dignitas imperatoria sub vestris oculis, atque in vestris manibus pessundet: Illam quippe nostri majores, veteres, sanctique Christiani semper magnopere sunt venerati. Et quamvis essent gentiles ab initio nascentis Ecclesiae Caesares, tamen pro salute Imperatorum sine intermissione preces ad Deum fundebant.

Quod

Adversus Austriales, &c. 217

Quod si mihi non creditur, veritatis adstipulatorem Tercullianum adduco. Denique, inquit ille, *sine monitore pro omnibus semper Imperatoribus Deum precantes sumus.* *In Apolog. sico cap. 30.*
Vitam illis prolixam; Imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum optamus. Et post addit: *Est & alia major necessitas orandi nobis pro Imperatoribus, & omni statu Imperii, rebusque Romanis, qui vim maximam universo orbi, & imminentem Romani Imperii commeatu scimus retardari.* *Ibid. cap. 31.*
Itaque nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanae diuturnitati favemus. At Austriales, ut eo redeam unde sum digressus, spreto Salvatore, qui reddi Caesari, quae Caesaris essent praecepit; contempto Petro, qui Regem honorari mandavit, postergato Paulo, qui omnem animam sublimioribus esse subjectam potestatibus voluit, refutato Augustino, qui generale pactum societatis humanae dicit Regibus obtemperare; abjectis legibus, quae mundi dominum Imperatorem affirmant; irritis canonibus qui Romanum Caesarem cunctis Principibus, ac Regibus anteponunt, Fredericum Imperatorem ex Austria natum spernere, atque armis impetere praesumpserunt. Quibus rebus, neque suis dominis, ut ostensum est, neque sibi, neque Patriae consuluerunt; sed contemptum, ignominiam, dedecus, & infamiam perpetuam praesenti genti, & omni posteritati quaesiverunt. Ac tantum de utilitate domini dictum exultat.

Quarto jam loco Regis se dignitas offert, qua nostri adversantes contra Caesarem sese muniunt. Principem nostrum, inquiunt, sub tutela contra jus gentium tenuit Imperator, qui non solum Dux Austriae, sed Hungariae quoque, ac Bohemiae Rex habetur. Maxima illum & potentissima haec regna respiciunt. Regem qui coronatus sit neque sub tutoribus, neque sub curatoribus esse decet. Ex Bononia, Padua, caeterisque scholis Italiae *adeunt* (xx) consilia. Injustus Caesar qui se (xx) *adsunt* Regis coronati tutorem gessit. Iusti Austriales, qui tutelam injustam justo bello repulerunt. At si militat haec ratio, Hungaris ac Bohemis, non Austrialibus victoriam

parabit. Austriales sub Duce sunt, illi sub Rege; & quamvis eadem sit persona Ducis, & Regis; Austriales tamen nonnisi quia Dux est, Ladislai jus respiciunt. Nam etsi arma sumere adversus *Polonos* (7), aut alios Hungariam vastantes juberentur, dicerent se minime obligatos: non esset igitur huic argumentationi respondendum; quae non juvat eos, contra quos agimus. Refellemus tamen, & hanc sagittam, ne sibi blandiantur. Neque mihi Hungarorum nobilitas succensebit, quamvis ejus opinioni resistam. Nam etsi regno potenti & gloriose, & Apostolicae Sedi devoto & christianae religioni adamantino scuto favendum est, veritatem tamen praeferre oportet. Nihil de Bohemis dico, quia litis hujus minime confortes existunt. Nescimus quae sunt ex Italia consilia sive responsa prudentum. Non parvi pendimus viros doctos, neque scholarum gravibus judiciis derogamus. Viderint qui recipiunt, & qui dant consilia ne fallantur, aut fallant. Nos Paulum Apostolum vas electionis, Doctorem gentium, veritatis magistrum sequimur. Verba ejus haec sunt: *Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus universorum, sed sub tutoribus & auctoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.* Quod de patre dicitur, hoc de lege, seu consuetudine intelligitur, si testamentum desit. Non distinguit Apostolus inter regios, & alios parvulos. Nec vos quidem oportet distinguere. Inveniuntur & juniores nostri (yy) doctores, qui pupillis Regibus, ac Principibus tutores asserunt dando, Bartholus Perusinus, Nicolaus Panormita, Joannes Imolenfis & Antonius Butrianus. Et Barrolo quidem, quanto majoris est dignitatis pupillus Princeps, tanto digniorem exigere tutorem videtur: Neque ab re, nam quanto major est persona pupilli, dignior, excellentior, tanto habenda est diligentior cura. Utile pupillis est habere tutores. Tutori onus est tutela. Ideo quibusdam personis excusatio permittitur. Pupilli, ne tutoribus subsint, nulla lege cavetur, sive Duces fuerint, sive Reges, sive coronati, sive non. Alexandro Macedone, qui non Rex tantum Graecorum, sed orbis Imperator fuit, ab hac luce rapto, qui sub eo Duces fue-

Galat. iv.

(yy) saeculi

fuere curam successoris habentes, expectari partum Romanis decreverunt, quae mense octavo jam exacto, matura ex Alexandro erat, & si puer natus esset, hunc dari successorem patri. Tutores autem Leonatum, Perdiccam, Craterum, & Antipatrem constituerunt. Licurgus Spartanarum lator legum, ex quibus Romanae magna ex parte manant, mortuo fratre sub Polibete Spartanorum Rege, Carilli nepotis tutelam suscepit; cui ad aetatem provecto regnum summa fide restituit. Olimpias Pirrhi Epirotae Regis filia, amisso marito, eodemque fratre Alexandro, tutelam filiorum ex eo susceptorum, & regni curam in se recepit. Et ut ora omnium conticescant, Augustus Octavianus, ut est apud Sveronium, rectorem solitus erat apponere regum filiis aetate parvis, aut mente captis, donec adolecerent, aut resipiscerent, ac plurimorum liberos & educavit simul cum suis, & instituit. Videmus & nostri temporis Regios pupillos in tutela esse proximorum, sive Hispaniae, sive Galliae, sive Britanniae mores advertimus. Comes Palatinus Dux Bavariae, Princeps Elector, dignitate, ac potestate par Regibus, hodie sub tutela est patruum. Sed admittunt hoc aliqui, si vel de Regno tutores fuerint, vel in Regno. Nam pupillum extra regnum, & ab his qui non sunt regnicolae, nullo pacto gubernari concedunt. Verum qui sapiunt, omnia tempori, omnia rationi, omnia necessitati coaptant. Norunt omnes quae fuerint hactenus in Hungaria ac Bohemia novitates. Quis aut regnicolis, aut in regnis curam pueri committendam suavit? Fuit Austrialium quidem semper adversa sententia. Sed neque juris id praecipit auctoritas, neque consuetudinis observantia tenet. Pompejus Romanus Ptolemaei Regis Aegypti, & Scipio, quamvis Africanus cognomine tamen Romanus origine, filiorum Massinissae Regis Numidiae tutelam gessit. Et ne vetustioribus immoremur, Otto Marchio Brandenburgensis Venceslai Ottokari Regis Bohemiae filii, cum esset annorum septem, favente Rodulpho Romanorum Rege, tutelam suscepit, atque illum extra Bohemiam enutrivit. Quanto magis Imperator patruelis tutor accipiendus est? Et

quis est qui turbato Regno educari pupillos in alia regione prohibeat; quando vel parentes ipsos legimus impuberes filios extra regnum alendos misisse, ut tutius fervarentur? Demetrius Rex Syriae cum sibi novercantem fortunam intelligeret, duos filios apud Gradium hospitem suum Cretensem cum magno auri pondere commendavit, ut belli periculis eximerentur; & Priamus Ilio obfesso Polidorum in Thraciam mandavit alendum. Quod autem de corona dicitur, videndum magis quam confundendum videtur. Ladislaus non puer solum, sed infans, ut natus & baptizatus est coronam accepit. Neque annos corona, neque sermonem, neque discretionem pupillo dedit. Quae ista stultitia? quae barbaries? quae feritas? pupillum Regem, quia coronatus sit, tutela vacuum relinquet? Unde nova haec praecepta irrepunt? Tertius e coelo cecidit Cato, qui hunc rigorem tradit. Unde ista sapientia? Iterum Prometheus ex sinu Minervae novum furatus est ignem. Novus Solon novas leges edit. Sustinebo si quis dicat pupillum Regem non esse coronandum; quia reges a regendo dictos accepimus. Abusive regem, qui regitur appellamus. At coronatum infantem non egere tutela, dementis est dicere. Nec quemquam movere debet, quod in libris Regum hunc aut illum in pupillari aetate legimus regnare coepisse. Nam id non aufert tutorum curam. Numerantur enim anni a morte patris, & regnare videtur is, cujus nomine res geruntur, quamvis non regat tunc Rex, sed regatur. Sicut Joas, qui septem annorum accepit regnum, & bene rexit. Non enim is, sed tutores, sive actores gubernarunt. Alioquin dicere cum Scriptura possumus: *Veh terrae, cujus rex puer est*. Et Isaias comminationis usus modo: *Dabo pueros*, inquit, *Principes eorum*; quibus cum suorum bonorum administrationem leges interdican, stultus videri potest qui Reipublicae curam his committit. In re nota omnibus moror fortasse nimis. Quis tamen se contineat? Cum fuit apud Caesarem Ladislaus, & intellexit, & sapuit, & gubernatione regnorum, factus est dignus. Nunc apud comitem quis voluntatem ejus habuerit, nisi comes, & qui

Herl. x. 16.

Ms. 111. 4.

qui primores cum eo suum assensum dederint? Non est voluntas. Puer est, nescit quae sibi utilia sunt. Omnibus idem est, ajunt. En quanta iniquitas! Senescunt omnes alii, Ladislaus tempore puerefcit, & qui apud Caesarem fuit adultus, apud comitem est infantulus. Is tamen & Rex coronatus est. Cur sibi tutores datis? Nonne ex opere vestro commentimini? Gubernatores, inquit, damus sibi, non tutores. Ergo de nomine quaestionem habemus, non de rebus. Vincite, & inane[m] gloriam vobiscum ferte. Vulgaris plebis suffragio gaudete. Nos apud viros graves & apud optimum Deum sententiam obtinebimus, pupillo, quantumcumque Regi magno, tutoribus opus esse. Atque sic quatuor causas Autrialibus quae videbantur adversus Caesarem majestatem praebere colorem, & futiles & inanes, ac derisione dignas esse liquet, quando nec testamento juvare se possunt, nec pactionibus; neque verum est eos sui domini aut patriae utilitatem promovisse, nec domini dignitas adjumentum praestabit, ut pupilli regis tutelam evertere possint. Iniquam causam igitur promovebant. Iniqui erant, injusti, indigni favore, odio digni. Bene igitur qui male agunt, summi Sacerdotis baculo cohibentur.

Quod si omnino injustus Caesar adversus Austriae fuisset, ut adversarii garriunt, non tamen gerendi belli potestatem habebant. Sine cognitione, sine auctoritate, sine principe bellum gesserunt. Quis indicxit? Quis auctoritatem interposuit? Quatuor sunt Austriae principes. Adversus unum dimicatum est. Ex tribus aliis nemo decretum interposuit. Res mali exempli est, plena periculi, inimica quietis. Populus in dominum sumit arma. Plebs principi resistit. Si tumultu licet res agere, quis principum tutus erit? Quae manere respublica poterit? Quis nescit injustum esse bellum, quod non est principis auctoritate mandatum? Notum est illud Augustini contra Manichaeos. Sic enim ait: *Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc possit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.* Qui sine mandato Superioris, *injussu pri-*

(zz) Deest principis (zz) arma capeſſunt, non juſti belli praeſmia, ſed latronum, atque ſicariorum ſupplicia demerentur. Neque mihi quiſquam aut Ultricum, aut alterum factionis ducem nomine principis anteponat, indicendi qui belli poteſtatem habuerit. *Nam principatus, ut Leo ſcribit, quem ſeditio extorſit (ut heic) aut ambitus occupavit, etiamſi moribus, atque actibus non offendiſſet, ipſus tamen initii ſui eſt pernicioſus exemplo, & vix bono peraguntur exitu, quae malo ſunt inchoata principio.*

Gen. Principatus c. q. 1.

Quod ſi replicent Auſtriales: oppreſſi ſuimus injuſte, princeps noſter & puer & captivus erat. Caeteri domus Auſtriae principes nolebant manus apponere, nonne potuimus jura domini noſtri, quae verbis non dabantur, armis vindicare? An propterea peribit reſpublica, quia princeps aut deeſt, aut negligit? Confundunt ſeſe verbis ſuis. Cur enim caeteri principes nolebant manus apponere, niſi quia rem eſſe injuſtam intelligebant? Caeterum nunquid non poterant Auſtriales, priuſquam arma ſumerent, ſummo pontifici querimoniam facere, ac juſtitiam petere, aut alios hortari Germaniae principes, qui jus ſuum audirent, & quae ſana eſſent, imperatori conſulerent? Aut juris viam coram papa Caefar amplexus fuiſſet, aut aliorum principum ſuaſibus auſcultaeſſet. Aut ſi neutrum feciſſet, excuſationem aliquam & apud Deum & apud homines Auſtrialibus reliquiſſet. At illi non utique veriti dominorum fallere dextras, ſine fide, ſine pietate, ſine pudore, ſine cura juris, nullius auctoritate, ſed propria temeritate ſumentes arma, ſuum principem ex tutela ſui principis excluſerunt. Adverſus quos miſſam Romani pontificis admonitionem ex eo capite, quod bene agentes viſa ſit impedire, neque juſte reprehenſam, neque rite repulſam fuiſſe, ſatis, ut arbitror, dictum atque monſtratum eſt. Quibus ex rebus, velut ex aſperrimis ſcopulis, tempeſtuolique mari navis eduſta, jam quietior, & ſecurior ad tertium membrum navigabit oratio. In eo, ſi recte memini, aut ſi bene audivi, hoc papae imputaverunt adverſantes, quod ſit (aaa) ſe neque auditis, neque vocatis grave monitorium, durum, aſperum adverſus eos emiſſum. Proh qua-

(aaa) ſe

qualis iniquitas ! qualis insolentia ! qualis arrogantia ! Spoliarunt interiores superiorem , subditi principem , servi dominum , filii patrem , inauditum non vocatum , sine iudice , sine juris ordine , nullo cognoscente , sine culpa , sine causa , sine modo , invalerunt armati principatum . Expugnaverunt arces , exegerunt vectigalia , legerunt magistratus , judicaverunt linguinem , curiam occupaverunt , iudices ordinarios abjecerunt ; & audent dicere : Non sumus auditi ; lex Christi , lex evangelica ubi est ? *Quod vobis non vultis fieri , alteri ne feceritis .* Si autem habent sic magister jubet . *Eadem quippe mensura qua mensi fueritis ,* inquit apud Lucam Dominus , *remittetur vobis .* Inauditum principem repulerunt ? Inauditi damnantur . Sine ratione peccarunt : Cum ratione puniuntur . Ferant papae sententiam , qui sui principis iudicant innocentiam . *Non est discipulus supra magistrum .* Dimittant , & dimittetur eis . Non condemnent & non condemnabuntur . In quo iudicio iudicant homines , in eodem sunt iudicandi . Neque aliis legem imponere debent , quam ipsi negligunt observare . Neque beneficio legis est dignus qui committit in legem . Sileat igitur vox illa : Non sumus auditi . Merito namque non inveniunt , qui non praebent audientiam . Sed neque hoc admittimus quod de negata praedicant audientia . Miserunt enim plures nuntios Romam , qui pontifici maximo omnes rationes , quibus moti fuerant adversus Caesarem , aperuerunt , exposueruntque supradictas omnes causas & alia multa dixerunt . Iudicavit autem papa non esse fundamentum quod afferebatur sufficiens , motosque leviter Austriales ; quos si ratione usos agnovisset , non solum eorum propositum non impedivisset ; sed etiam adjuvisset : quia nihil ab illa sede solet exire non iustum . Sciunt insuper Austriales oratores suos Romam misisse , atque auditos in concistorio dixisse universaeque voluerunt . Sed ajunt exivisse monitorium de curia , priusquam oratores applicuissent . Fatemur . Non decet negare quod verum est . Nondum tamen insinuatam fuerat , neque publicatum . Austrialibus nihil nocebat quod in occulto latebat . Quod si oratores sufficientes adduxissent causas ,

ac

(bbb) in vim

ac probabile factum ostendissent, non jussisset Romanus pontifex exequutioni monitorium demandari, revocasset, extinxisset, aut quod moris esse consuevit, *viam* (bbb) citationis resolvisset. At oratores nihil aliud expoluerunt quam priores nuncii, nisi quia causam non pertinere ad examē apostolicum videbantur astringere, & scandala quaedam comminabantur si monitorio locus daretur. Pontifex autem Nicolaus, ut est egregio atque alto pater ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, cui scripta quaevis antiquiora ac nova explorata, comperta, meditataque sunt, scite, atque subtiliter ratiocinatus, & causam sui esse tribunalis ostendit, & Gregorii magni verba subjecit, qui super Ezechielem scribens: *Utilius, inquit, scandalum nasci permittitur, quam veritas relinquatur*. Obtulitque de Frederico imperatore iudicium, si vellent Austriacis juris inhaerere tramitibus; quod cum legati declinassent monitorium, quod causa cognita, & ad calcem intellecta decreverat, publicari permisit. Si modo legitime publicatum est, quod nunc non agimus. At audio, nescio quid murmuris, sic meis auribus sonus perstrepat. Adversarios hoc modo dicturos sentio: Nemo ante verum, & iustum iudicium condemnandus est. Nam Deus omnipotens, cuius oculis manifesta sunt omnia, ut nos a praecipitandae sententiae prolatione compesceret, auditis Sodomitarum sceleribus: *Descendam*, inquit, & *videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint: an non est, ita ut sciam*. Verum haec auctoritas, si recte intelligitur, consona est monitorio, non adversa. Non vult sententiam Deus ferre, nisi haerentes, fixosque malo sodomitas intelligat. Idem quoque Nicolaus papa negat se damnaturum Austriacos, nisi propoliti tenaces agnoscat. Ideo quasi descendens visurus pertinaciam, ceu Deus Angelum ad Sodomitas, sic monitorium ad Austriacos mittit. Suadet usurpata relinquant, & intra XL. dies spoliata Caesari damna resarciant: nisi fecerint sententiam comminatur. Sororium atque omnino simile huic aliud scriptura praebet exemplum. Cum peccasset Ninivitarum civitas, ac malitiae clamor ascendisset ad Dominum, Jonam misit prophetam qui diceret:

Adhuc

Adhuc quadraginta dies & Ninive subvertetur; nisi poenitentiam ageret. Eadem vox monitorii est: Adhuc XL dies & Austriales nominatim descripti subvertentur. Id est excommunicationis vinculo vincientur, si Sodomitarum magis obstinationem, quam Ninivitarum voluerint imitari correctionem. Utrum autem excommunicationis vis insit, ex habita notitia pendet, quem locum praeterimus. Adiciam alia propter adversantes, qui docti videri magis, quam esse cupiunt. Sciunt juris interpretes in his quae notoria sunt facti permanentis, neque servari judicium ordinem, neque accusationem, neque citationem requiri. Nam & Paulus Apostolus Corinthium quemdam de coetu fraternitatis exclusit, atque absentem & inauditum sine mora in interitum carnis tradidit, quia novercam suam uxoris loco publicè retinebat. Cur non vocavit hominem Paulus? Cur non testes examinavit? Idcirco, inquit Ambrosius, *quia crimen nulla poterat tergiversatione celari.* Quis igitur papam arguat, qui sanctum imitatur apostolum; quo si est merito minor, auctoritate non est inferior? Sed neque Paulus illi, ut Nicolaus istis emendationis tempus indulset. Notorium Corinthii crimen, notorius Australium fuit excessus. Quod Paulo, hoc & Nicolao licuit. Neque citationem, neque judicium strepitum notorius expetebat excessus. Notorium autem factum ajunt doctores esse, cujus evidentia probabiliter negari non potest. Negari autem simpliciter omnia possunt. Nam plerique Dei majestatem, & inferos, & animas immortales negant, ut Epicurei, *in fortunae qui casibus omnia ponunt, & nullo credunt Mundum rectore moveri, natura volvente vices & lucis & anni.* At cum factum negari probabiliter nequit, id volunt esse notorium Est igitur & in casu nostro *notorium* (ccc). Ac super notorio facto monitorium (ddd). Quo enim pacto negari potest facti narratio, quam monitorium continet? Libet hoc ipsum prosequi.

(ccc) Deest
(ddd) Est
emissum

Præbete, obsecro, aures magnanimi atque optimi principis, ac sacerrimi doctissimique patres. Evidentiam facti ante oculos ponam. Narratur in monitorio

Ladislau Alberti filium pupillum esse. Negent si possunt Austriales. Narratur consuetudinem domus Austriae pupillorum principum tutelam seniori, ac proximiori familiae principi ex antiquo mandare. Negent si possunt Austriales. Narratur Fredericum Caesarem majorem esse domus Austriae, proximiorum Ladislao ex familia principem. Negent si possunt Austriales. Narratur eum annis undecim & amplius tutelam gessisse Ladislai, ac ducatum Austriae gubernasse. Negent si possunt Austriales. Narratur eundem quoque, dum se itineri accingeret, imperialem coronam Romae petiturus, in possessione, vel quasi administratione tutelae in Austria fuisse. Negent si possunt Austriales. Narratur Austriales quosdam, dum Caesar iter ad urbem continuaret, fecisse mutationem, spoliassse illum administratione ducatus, arma sumpsisse, expoliassse arces, vectigalia exegisse; curiam, forum, judicia invasisse. Negent si possunt Austriales. Hisce in rebus fundatum est monitorium. Si falsa sunt haec, si negari, si ulla tergiversatione celari possunt, damnamus & nos etiam monitorium. At si legati falsi sunt haec, si vicini omnia norunt, si manet adhuc spoliolum,

(ccc) poterit si concedit Imperatori, quod obscurum cuius homini negari non potest? (fff) quaeret

si evidens est omnibus quod narratur, si sunt aperta, manifesta, liquida, notoria, quae monitorium continet, quis papam arguere poterit (ccc)? Saepe Cancellaria privatis personis similia mandata concedit; saepe civitates, saepe provinciae, saepe regna minoribus de causis novimus interdicta. Quis apostolicae sedis praesidium quaeritur? (fff) Quis erit usquam tutus, si propter scandalum evitandum iustitia denegetur imperatori? Sixtus, ut in decretis habetur, ad episcopos Hispaniae per simile monitorium direxit. Mandat enim res ablatas, ut quibusdam aliis episcopis restituant; & adiciens comminationem, ait, *Si non vultis & vos & principes vestri a collegio nostro, & membris ecclesiae separari*. Non ergo insolitum papae monitorium, non injustum, non durum, sed usitatum, sed aequum, sed mitissimum; nec ferit, quemquam nisi qui post XL. dies, spreta censura apostolica, sua negligentia, sua culpa se jugulat. Sic ergo tria, quae ab initio adversus adversarios ostendere promissa-

missus, impleta sunt, tresque ipsorum objectiones ever-
timus, quas apostolico monitorio impatabant. Nam cum
crederent illud de rebus apostolicae sedis minime perti-
nentibus agere, ostendimus litem quam Caesar adver-
sus Austriales habet, Romani tribunalis examini non so-
lum ex plenitudine potestatis, sed ex communi etiam
jure pertinuisse. Cum discerent monitorium adversus res
iustas, & utiles emanasse, iniquis & inutilibus obviare
illud conatibus voluisse monstravimus. Cum praedicarent
monitorium contra inauditos emissum non obligare; &
auditos Austriales fuisse docuimus, & si audientia defuis-
set, censuras nihilominus in rebus notoriis habuisse vi-
gorem. Ac tantum ad objecta, compellationesque pro-
brosas, atque adversantium latratus respondisse sufficiat.
In praesentiarum vero, quoniam injustè Austriales Ro-
manum pontificem criminati sunt, haud aegre ferre de-
beant, si nos eos justè accusabimus, ostendentes illos,
qui Romanum imperium enormi laeserunt vulnere, se-
dem quoque apostolicam percutere voluisse, ut qui to-
tius Monarchiae gloriam, majestatemque persequuntur.
Quorum gesta, & si bono consilio coepta fuissent, tamen
quia Romanus pontifex prohibebat, aut cessare illos aut
subsistere decuit. *Licet enim*, ut Gregorii sententia est,
nunquam fieri malum debeat, bonum tamen aliquando quod
agitur per obedientiam intermittitur. Et Carolus impera-
tor: *In memoriam*, inquit, *B. Petri apostoli honoremus*
sanctam Romanam ecclesiam, & apostolicam sedem, ut quas
nobis mater est sacerdotalis dignitatis, esse debeat eccle-
sasticae magistra rationis. *Quare servanda est cum omni*
mansuetudine humilitas, & licet vix ferendum ab illa se-
de sancta imponatur jugum, tamen feramus, & pia de-
votione toleremus. At nostri Austriales erecta cervice,
cristato capite, rebellibus humeris quid nobis & papae
dicunt? celebret ipse missas; nos arma tractabimus.
Nihil ad eum de nobis. Si quid praecipit, appellamus.
Proh sceleratas, atque horrendas voces! Quid pejus,
aut Vvaldensis haereticus, aut Saracenus infidelis exclam-
at? Dent veniam Austriales, oro. Non ipsos sed facta
dictaque insectamur, & consulentibus magis quam fac-

cientibus irascendum putamus. Appellavimus a Monitorio, dicunt. Quo consilio? Quia ratione? Qua audacia illudere apostolicae sedis, irruere majestatem illam Christi, contemnere tribunal volunt? Non Aulicium hanc mentem, sed consultorum fuisse conjector. Quamvis & isti passionibus jactati quae voluerunt facile crediderunt. Ad quos confutandos necesse mihi est illud attingere membrum, quod de appellatione dicturum quarto loco promisi. Ad quam rem jam benignas aures, precor, adhibete. Appellationis remedium ob communem utilitatem inventum est, ut qui perperam opprimuntur, refugium habeant. Appellationem autem partem esse justitiae nemo dubitat. Cum vero justitia sit habitus animi, qui communi utilitate servata suam cuique tribuit dignitatem, non est appellatio recipienda, quae communi bono adversa est. Eam ob causam tria potissimum considerare oportet appellantem; ut sit immodice atque injuste gravatus; ut de minori iudice superiorem appellet; atque ut eum appellet qui commode possit adiri. Horum si unum defuerit, nihil est quod appellationi tribuat vires. Exinde cavendum est, ne quid appellatione pendente ipse innovet qui appellavit. At nihil horum Auliciales observaverunt. Nihil est ergo quod appellationis vis insit, quando nec gravamen senserunt, nec superiorem appellaverunt, nec iudicem qui posset adiri, nec novitates omiserunt. Ob quam rem monitri simile videri potest in civitate splendida, & scholam habente, quempiam inveniri qui tamen appellatione tueri praesumat. Non est Aulicium haec praesumptio. Ex aliorum officina haec prodeunt. Literati sunt qui has appellationis sagittas emittunt, quorum caecitatem five malignitatem hoc in loco retundemus, quando nulla est civitas malorum hominum omnino vacua, ac rarum est sine Juda collegium, omnisque exercitus suum Sinonem habet. Excutiamus igitur hujus appellationis vires. Quid de primo membro putabimus? oppressi ne sunt Auliciales ex monitorio? Si tenemus quae prius dicta sunt, nullum gravamen, nulla oppressio intervenit. Quia injuste agentes iuste prohibebantur, & officium erat Romani pon-

pontificis prohibere. *Nam qui non vetat peccare, cum possit, jubet.* Ante sententiam quicumque appellat reiiciendus est, nisi rationabilem causam habuerit, quae si probata esset, legitima reputari deberet. Sic in generali concilio decrevit Alexander. At Austriales, ut praemissum est, super notorio monebantur excessu. Quis potest affirmare gravatum, qui salubre *jussus est* [ggg] accepta (ggg) Visus est mandatum? Quod si raptorem alienae rei, ac fornicatorem manifestum vetant canones appellare, si publico in excessu adversus clericos facto contra delinquentes ad excommunicationis denunciationes proceditur; si minores iudices appellationes hujusmodi non admittunt: quanto magis & apud principes, & apud majores appellationis subterfugio carebunt qui & raptores & inatores manifesti nocentur. Omnia mala exempla ex bonis originem habent. Appellationem quae fuit ad refellendas introdu-
cta vexationes, ad injurias illi fovendas trahunt. Sed transeamus ad iudicem, qui appellatur. Majorem hunc esse oportet, ut diximus, eo a quo est appellatum. Nam majoribus quidem regendi & jubendi potestas; minoribus vero obediendi necessitas est. Inferior sedes superiorem non obligat. Appellanti non minus, aut par tribunal adeundum est. In parem pari non est imperium. *Placuit*, inquit Julius Papa, *ut a quibusque ecclesiasticis iudicibus ad alios iudices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, provocatum fuerit, audientia non denegetur.* Quod si minorem, aut aequalem quis iudicem appellaverit, nullatur auctoritate (bbb). Et ratio quadrat; nisi enim major qui appellatur fuerit, nec exequi sententiam poterit, nec plus sapere videbitur illo a quo appellatur. In casu autem nostro ab eo iudice appellatum est, qui nullum habet in terris superiorem; nulla est igitur appellatio. Nec leges audiunt, nec canones appellantes a principe. In ecclesia verò habere principatum Romanus praeful nemo doctae mentis ignorat. Non est igitur fas a Romano Pontifice appellare. Quod autem princeps ecclesiae Romanus praeful exiit compluribus auctoritatibus intelligere licet. *Quamvis omnes*, inquit Pelagus, *per orbem ecclesiae constitutae unus Christi thalamus sint; tamen sancta Ro-*
mana

(bbb) Vide-
tur auctori-
tate Julii re-
pellendus; cu-
jus auctori-
tati & ratio,
&c.

mana Ecclesia catholica & apostolica nullis synodicis constitutis cæteris ecclesiis praelata est, sed evangelica Domini voce Salvatoris nostri principatum obtinuit. Tu es, inquit Dominus, Petrus, & super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Et Anacletus de Petro dicit: Hic ergo ligandi atque solvendi potestatem primus accepit a Domino, primusque ad fidem populos virtute suae praedicationis adduxit. Caeteri vero Apostoli cum eodem pari consortio honorem susceperunt, ipsumque principem eorum esse voluerunt. Sed voluerunt quippe quod Salvator ipse voluerat; sicut & Anacletus ipse testatur alibi dicens: Prima sedes est coelesti beneficio Romana ecclesia, quam, ut memoratum est, beatissimus Petrus & Paulus suo martyrio consecrarunt. Et iterum: haec apostolica ergo sedes caput, & cardo, ut praefatum est, a Domino & non ab alio constituta est; sicut cardine ostium regitur, sic hujus sanctae apostolicae sedis auctoritate omnes ecclesiae, Domino disponente, reguntur. Et ne multa inculcemus, Christiani nomen amittit, qui caput ecclesiae militantis Romanum praefulem non recognoscit. Si ergo princeps est in ecclesia catholica Romanus pontifex, nec superiorem habet, nec parem; nam ecclesia militans imitatur triumphantis ordine hierarchico instituta neque biceps, neque multiceps esse potest. Unus in coelo Deus, unus in terra Vicarius caput ecclesiae, populi princeps, Christiani ductor exercitus, Romanus praeful. In cujus auditorio non habet appellatio vocem (iii). Ille non pedaneus judex est; sed comite major, duce superior, rege celsior, imperatore sublimior. Et audent appellare? Quis, horum non miretur audaciam? Non confundat arrogantiam? Non damnet ac vituperet temeritatem? Si quis ab Austriae duce appellare praesumeret, dicam a rege Bohemiae, vel Hungariae, mox appellationis poenam in carcere cogeretur accipere. Majorem in Austria ducem, quam papam in ecclesia putant. Frustra igitur conditae leges, in cassum promulgati canones; leges non imperatoris dumtaxat, sed praefecti praetorio lententiam appellationi subducunt. Isti jussionem apostolicam provocationi subiciunt. Sacri canones primae sedis iudicium

(iii) Vocem. Potuissent fortasse supplicantes ad papam Austriales recurrere; appellantur minime. Non est hic plebejus aliquis magistratus, aut pedaneus.

Adversus Austriales, &c. 231

dicium cunctis mortalibus anteponunt; isti sub superioribus (III).

Audiamus tamen cui superioritatem attribuant, si quid afferant hoc auditorio dignum; si quid habent, quod sibi sperent praesidio atque adjumento futurum. Generale concilium, inquiunt, papa dignius atque superius est. Quod cum judicat si aut haeresim sapit, aut schisma nutrit, aut universalem scandalizat ecclesiam. Cui Constantiae definitum, ac Basileae comprobatum est. Si (mm) ita. Nolumus hoc disputationis ingredi pelagus, neque hos grypos aggredi. Anceps quaestio & in utramque partem a prudentibus viris arbitratum est (nnn). Utcumque sit, constat uno solum casu certum, & indubitatum papam subesse concilio. Nam si quis in apostolatu sedens in haeresim labitur, mox papatu excidit, minorque redditur quolibet Christiano, nec iam papa dicendus est, si schismaticus est, aut eodem morbo laborat, aut in papatu est dubius. Certus autem atque indubitatus pontifex, ut Constantiense decretum innuit, nunquam deferri concilio potest, nisi universalem ecclesiam scandalizaverit; quod tunc fieri videretur, cum multi ex diversis mundi partibus conquerebantur; idque posset accidere si papa (8) vel sacerdotibus uxores restitueret, vel iudicium sanguinis committeret, vel novum ritum non placentem communitati fidelium introduceret. Nihil autem horum nunc agitur. Non est igitur concilium papa majus, neque appellationi est locus. Nec moveri debemus si diebus nostris etiam in minoribus causis & ad Constantiense, & ad Basiliense concilium vidimus appellari. Nam quae sunt extra ordinem, intempestive, temere, tumultuarie, neque jus pariunt, neque vim consuetudinis afferunt. Inter episcopos, caeterosque patres conscriptos vidimus in Basilea coquos & stabularios orbis negotia judicantes, quis horum dicta vel facta judicaverit legis habere vigorem? Fuerunt & priscis temporibus generalia concilia, nec minus magna, nec minus authentica quam nostra; nec tamen appellationes ab apostolica sede receperunt. Hinc verba Gelasii manant: *Ipsi sunt canones, iniquitatis, qui* appella-

(III) Isti submittunt, atque illi superiorem, constituant, quem constat omnibus esse superiorem.

(mm) Sit

(nnn) Arbitra est.

Com. Ipsi sunt
1x. q. 2.

appellationes totius ecclesiae ad hujus sanctae sedis examen voluerunt deferri. Ab ipsa vero nunquam prorsus appellari debere sanxerunt; ac per hoc illam de tota ecclesia judicare; ipsam autem ad nullius committere judicium; nec de ejus nunquam praecipiant judicio judicari, sententiamque ejus constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius sequenda decreta mandaverunt. Et rursus omnibus episcopis: Cuncta per mundum novit ecclesia, scribit idem Gelasius, quod sacrosancta Romana Ecclesia fas de omnibus habeat judicare, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Siquidem ad illam de qualibet mundi parte appellandum est; ab illa autem nemo est appellare permissus. Atque ista cursim de majoritate judicis appellati libasse satis habeamus. Nunc formam inspicere convenit appellationis, ut intelligamus an iudex appellatus adiri commode possit.

Can. Cus-
as per mun-
dum ead. ca.
6. quae.

Tria sunt appellationis capita. In primo non informatum papam, & informandum appellat. In secundo vel indictum concilium, vel indicendum. In tertio universalem ecclesiam appellationis iudicem provocant. Discutimus haec. Non informatum papam asserunt: At monitorium docet informatum, atque instructum esse. Aut ergo nescire papam, quae facti sunt, arbitrantur; & ipsa monitorii narratione vincuntur, in quo & manifestus, & notorius explicatur excessus. Aut putant quid juris sit ignorare pontificem; & stulta ducuntur opinione. Nam etsi omnes Romani praefules doctissimo cardinalium senatu circumsepti universi juris exuberantem notitiam habeant, peccus tamen (9) Nicolai praeter ignorantiam nihil ignorat; quo neque doctiorem unquam, neque acutiorem illa in sede quempiam sedisse crediderim. Sed advertamus scitam, ac pensulatam appellationem. Romanum pontificem volunt duorum iudicum gestare personam; ejus a quo appellatur, & illius ad quem appellatur. O bone Deus quanti est sapere! Recte competentia! Modificati sunt subtile ingenium! Nunquam ego hos audio, quin doctior fiam; nihil est antiquius quam bonis, ac discretis convivere viris. Verum timeo, si sic pergimus, ne alias quoque personas conglutinemus; ac non

ac non solum appellantem; sed eum quoque, adversus quem appellatur conjungamus, ac papam judicem, reum, actoremque faciamus, atque si liber, testem. Miror si non paillet, aut non erubescit appellationis inventor, corruptor juris, falsus interpret canonum, qui monstra invila atque inaudita introducere nititur. Appellationem quis aliquando ab eodem ad eundem judicem legislator admisit? Non (ooo) Licurgus, non ipsi decem viri in Graecia missi; non haec responsa prudentum, non Licurgus non edicta praetorum, non plebiscita, non senatus consultum, non principum placita, non (ppp) hominum quorumcumque, vel barbarorum mores admittunt. In civitate tortasse Platonis, quae nusquam reperta est, hoc juris venati sunt averfantes. Ab Aristotelis politia procul hanc dementiam esse non ambigo. Si quis alius hoc affirmare justum praesumpferit, leges, atque canones hunc seminatorem delirum, mentis inopem, stultumque judicant, ac ex coetu doctorum deliciunt, musis invisum, & literis. Ineptum est igitur primum appellationis caput, quia vitae regimen confundit, ac rem novam inauditam monstruosam introducit, ab omni lege, ac consuetudine reprobata. Sed adjungunt alterum caput, indictum, aut indicendum concilium appellant. Lubricus hic locus est, incertus, instabilis. Praecipites hinc etiam adversantes dabimus. Monstravimus supra tantum casu ab indubitato papa concilium appellandum, neque hunc modo in manibus esse. Irrita est igitur appellatio. Sed concedamus aliquid adversantibus, ineamus benevolentiam, faciamus amicos nobis de mammona iniquitatis. Fateamur aliquid esse verum, quod scimus esse mendacium. Liceat appellare concilium adversus Romani gesta pontificis. Quid tum? victoriam hosti relinquemus? Minime. Quid ergo respondebimus? Audite omnes, oro. Concilium aut indictum, aut indicendum provocant. (qqq) Nemo indictum concilium audit, neque indictum est usquam. Sed, ajunt, pro-missum esse regi Franciae concilium in ejus regno celebrandum anno post Jubilaeum exacto; atque cum annus effluxerit, indictum concilium opinantur esse. Sted a ridicula.

Pii II. Orat. Pars I.

G g

rili

(ooo) Solon;

non Licur-

gus.

(ppp) Jus ho-

minum.

(qqq) provo-

cant. Prima

disjunctionis

particula fal-

sa est. Secun-

da ridicula.

rili versant litus aratro, inanesque secant avenas. Nihil heic tritici colligent. In tanto negotio levissimus est qui non re certa, sed opinione movetur, ac rumusculos sequitur, & aniles fabulas. Secundum post Jubilaeum agimus annum, mox tertium, si Dominus dederit, ingressuri, neque indictum accepimus esse concilium. Quis non intelligit affectatam ignorantiam, atque supinam? Ergo non servat regi fidem, replicant adversantes. Falsa calumnia. Non enim absolute promissum est regi concilium, sed apposita conditione, si caeteri reges atque principes annuerent. At illi magna ex parte contradixerunt. Neque Aragonum, neque Angliae regibus, neque Portugalliae placet in Gallia esse concilium. Ego quoque jussu Caesaris in concistorio publico Romae in fine anni jubilai hanc celebrationem concilii non sine rationabilibus causis dissuasi. Norant tamen hoc adversarii. Ideo subalternativa loquuti sunt, indictum aut indicendum appellantes concilium. Garruli magis, quam docti syllogismorum captionumque Dialecticarum laqueis confidentes, inanes constant glorias Ruent tamen in petra veritatis allisi, neque frugis, neque (rrr)

(rrr) Neque *operat quidquam colligent.* Quod autem nondum est indictum, aut propediem sessurum non est, neque re, neque spe dici concilium potest. Quis adeo stulti, ne dicam perversi, aut odiosissimi est ingenii, qui neque natum, neque nasciturum appellet judicem? Legimus latiores annum ad prosequendam appellationem instituerunt, ex causa quoque biennium. At nostri prudentes decennium tribuunt. Afferunt enim decretum esse Constantiae singulis decenniis celebranda fore concilia. Bella res, utilis, pacis alitrix atque concordiae! Vocabo injus, qui me domo spoliavit & agris. Jubebitur adversarius restituere res. violenter ablatas. Appellabit concilium. In decennium me suspendet. Quis litium finis? Quis decennium expectabit? *Labitur occultè, fallitque volatilis aetas.* Graves expensae, vita brevis, mille genera mortis appellanti donabunt litem. Sed quid mora decennii gravior? Vereor ne viginti, ne centum anni fiant, priusquam concilium celebretur, cujus indictio pro.

pro rerum & temporum conditione ex Romani pontificis pendet arbitrio. Credo nostros adversantes imitari Arcopagitas voluisse, qui dubium & inextricabilem casum missum ad se ex Asia, cum non viderent quo pacto solvere possent ac sententiam ferre, & accusatorem, & reum remiserunt jussos post centum annos ad se reverti. Nec me movet quod jamdiu Basiliense concilium asserunt dissolutum, ac novi tempus instare, quod ultra decennium differri non debet. Nam si Romanam curiam advertunt, *dum (sss)* lapsus est decennium, & stultum est terminum, qui praeterierit, expectare. Sin Sabaudiensibus aures adhibent, iniqui sunt, qui concilia singulis decenniis cogere volunt, *(10) quando in annos viginti producant concilium*. Deus labori mortalium dies, quieti noctes indulget, & quamvis disparibus currant horis, anno tamen elapso, non minus noctis, quam diei tempus effluxit. Quis non ecclesiae quoque tempora partiat, & aliud conciliari exercitio, aliud otio sine concilio tribuat? Moderatos esse labores oportet, ac rebus & tempori universa congruere, quod Romani pontificis arbitrio constat esse commissum. Sed utinam jam concilium federet, aut sicut Domini nostri desiderium est, prope dies sedere posset. Nullos magis sancta synodus insequeretur quam somniores istos, calumniarum & appellationum delusoriarum inventores plecteret, impiam mentem & brachium perversitatis effringeret; silentium sceleratis imponeret vocibus, & iniquas machinationes everteret, ostendens quia contra sacros canones impie agere impune non cedit. Appellatio, quae ad concilium interposita est, ut audistis, explosa est, nec illa manebit, quae universalem implorat ecclesiam. In qua re nescio, Sophistae nostri an fonte labra proluerint cabalino, aut in bicipiti Parnasso somniaverint, qui soliti de cursu dumtaxat asini, ac sortis disputatione fabulari, tam repente jurisconsulti prodierunt. Auscultemus verba, examinemus sensum. Universalem appellant ecclesiam. Quid est hoc quod vocant ecclesiam? Non parietes, ut arbitror, hoc nomine, neque tecta templorum accipiunt, at vulgus intelligit; sed convocationem fidelium sumunt.

G g 2

In

In hac vero, & magni & parvuli, & viri, & mulieres, & clerici, & laici continentur; Haec ab initio suae nativitatis, quia parvus erat fidelium numerus, potuit aliquando simul esse uno in loco. At postquam aucta est fides, & in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum, nusquam tota convenit. Sed coeperunt haberi conventus plurimorum, in quibus, (iii) affue-
runt lem ecclesiam *asserunt*, (iii) exultati sunt universalem ecclesiam vel repraesentare vel facere, & quaecumque illi sanxerunt universalis ecclesiae constituta dicuntur. Verum conventus huiusmodi, qui rite convocati sunt, nihil aliud, quam generalia concilia dici possunt. Aut ergo nostri adversantes ecclesiam pro concilio nominant, & ad secundum appellationis membrum repedant, leves, futiles, & importuni (uuu) alternati-
vum importuni loquutores-
vum inter eadem locantes negotia, quae solent diversa conjungere; aut revera ecclesiam ipsam per orbem dispersam, fide tamen unitam atque connexam intelligunt, & nihil puerilius, nihil est quod videri possit amentius. Nam quomodo haec appellationis causam examinet, quae nec adiri potest, nec audire, nec audiri? O bene consulta consilia! Perdius atque perniox inter libros versatus est callidae hujus appellationis inventor, praestabilis homo sapientiae! Pensculatius tamen, ut arbitrator, & circumspicius ad extremum iudicium appellasset. Ceu nonnullos egisse accepimus, qui capitalem sententiam passi adventum magni iudicis vel truncati expectant. Forsitan, & ipsum Deum, stellato qui sedet solio & mundi fraena gubernat, appellationis iudicem constituisse praestabat; nam papa nullus hunc dubitat esse majorem. Potuisset hic e vestigio virum aliquem mittere, qui suo ex imperio causam discussisset, ceu Daniele puerum contra senes excitavit, Susannam falso damnantes. At isti magis armis, quam Deo fidentes ecclesiam appellant, quae neque simul potest convenire, neque iudicem deputare, qui litem definiat. Atque sic ex omni parte manci deficiunt, quando & sine causa non gravati, neque oppressi appellant, (xxx) qui vel ipse est a quo appellat qui appellatur, vel nusquam est, vel si est, adiri non potest, & ap-

& appellationem dubiam, incertam, obscuram, ineptamque faciunt.

Complures heic, ut conjector, adversum me murmurant, qui iussiones Apostolicas appellationi subjectas inficior. Si hoc verum est, inquit, injuste quam multos opprimi continget. Si causam percunctabor; quia homo est, dicent, Romanus Pontifex, & falli potest, & fallere. Verum hoc ego in quovis Principe dicam. Sed ut temporalis domini serimus jugum, nec dirigimus brachia contra torrentem, nec appellare *permittunt*, (yyy) *per-*
mittimur sic apud Spiritualem dominum gerendum affirmo. Quot sunt Principes, qui suos subditos; quot civitates, quae suos cives prohibent appellare? Quae ratio vetat hos, aut illos provocare? Ne lites, inquit, immortales fiant. At haec ratio tanto fortior est apud Sedem Apostolicam, quanto majores ad eam causae devolvuntur, super Episcopatibus, super Principatibus, super Regnis atque Imperiis, quorum controversiae nisi celerius sopiantur, bella suscitant, & mortalia in populis praelia. Quod si errant aliquando reges, injuriunturque subditis, nec refutitur, quia majus timetur incommodum, & minora mala majoribus praeferruntur; cur non Papae quoque tolerabitur error, qui tanto rarius est ab illo Romani culminis throno tinendus, quanto maturius illi Sedem consulitur? Regale solium quod successioni cedit, nonnunquam indocti, atque dementes occupant. In Apostolica Sede qui praestantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, in quo nihil sapientiae, nihil scientiae, nihil industriae desit, sacri Senatus discussione eligendus collocatur. Quod si desunt aliquando acquisita per meritum, sufficiunt quae *loci meritum* testantur. Nimirum igitur sancti Patres spiritu veritatis impulsus ab hujus Sanctae Sedis appellari judicio vetuerunt, in qua Princeps sedet, & caput omnium Ecclesiarum. Hinc illud Innocentii: *Nemo judicabit primam Sedem, iustitiam temperare desiderantem; neque enim ab Augusto, neque ab omni Clero, neque a Regibus, neque a populo iudex judicabitur.* In gestis autem Bonifacii martyris scriptum est, & inter decreta

(xxx) quae
a loci prae-
cessore te-
statur
Can. *Nemo*
judicabit x.
1. q. 3.

re-

*Can. si Pa. relatum: Nulli fas est primam reprehendere sedem, etiamsi
 pa 6. Diss. xl. cateruam Romanus Praeful innumerabiles populos secum
 traheret in gehennam, quia cunctos ipse iudicaturus a
 nemine iudicandus est, nisi deprehensus fuerit a fide de-
 vius. Initat quispiam: at homo est. Hunc atque illum
 non digne opprimer. Malum hoc esse quis neget? Si ma-
 lum, cur non malum appellatione submoveam? Respon-
 deo, ne gravius feras malum. Duo sub Principe litiga-
 bant (aaaa); quaero abs te, an illos esse invicem amicos
 censes? Dices; si se diligerent, lites dirimerent. Ergo
 se oderunt. Non negabis. Quid esse Principi ergo illos
 (bbbb)illos a- (bbbb) existimas? Nihil mali scies. Interroga iterum,
 nimi Principem ne litigantium alterum verisimiliter oppressu-
 rum, an illos inter sese invicem oppressionem quae situ-
 ros iudicabis? Dices nisi desipis, illud dubium, hoc cer-
 tum. Nam litiganti supplantare collitigantem unicum
 studium est. At qui sententiam Principis appellationi
 subiicit, victorem victo, adversarioque submittit, quia
 (cccc) qui nec vitae suae, si possit, ignoscat. Qui verò ap-
 pellationem aufert, arbitrio Principis subditos addicit,
 quem veluti patrem sperare benignum, & suis affectum
 iuribus debent. Quod si cui jus, & a quavis sententia,
 & a quovis iudice provocare licebit; quid aliud erit,
 quam indulgere omnibus, ut aliena invadant, rapiant,
 spolient, qui potentiores sunt omnia tollant, qui minus
 habent virium serviant, jaceat iustitia, iudicium dor-
 miat, fiant leges inter arma, & ad id tempus rever-
 tamur, in quo mortales fuerunt, antequam Reges crea-
 rentur seu iura conscriberentur, quando brutorum more
 viribus homines, non ratione certabant? At hoc non
 expedit Reipublicae, neque communem servat utilita-
 tem. Non est igitur iustum, neque appellatio iustitiae
 pars dici potest, quae communi bono adversatur, qua-
 lis est ab Austrialibus interposita, qui sacrosanctam Apo-
 stolicam Sedem, summumque orbis Senatum, in quo
 mundi lumina resident, minoris auctoritatis existimant,
 quam Viennensem consolatium, quem licet boni viri,
 tamen indocti, atque ignobiles regunt, quando ab illo
 probant, ab hoc negant appellationis esse remedium.*

Cae-

Cæterum jubentibus Imperatorum legibus, ac sanctorum Patrum decretis appellatione pendente nihil esse innovandum constat, atque hoc appellanti potissimum incumbit. Videndum est, an Austriales a novitatibus abstinerint, & an legi paruerint, qui legis auxilium quaerunt. Notorium est quod dicam, non tanquam suspenderit, sed tanquam sustulerit appellatio monitorium. At non velut prohibiti, sed velut iussi bellum gerere, sic Austriales se habuerunt. Nam exhibitore monitorii comprehenso, & affecto contumeliis, in carcerem coniecto, mox arma sumpserunt, indicentesque bellum, Caesarem, ut eorum verbis utamur, diffidaverunt, atque ad inferendum damnum priores egressi sunt, nolentes addere moram sceleri, aut metiri quod auderent. O caeca nocentium consilia! O semper audax, semper timidum scelus! Si nihil obligat Austriales monitorium; cur festinant includere bajulum? Si appellationi confidunt; cur novitates inducunt?

Sed procedit ulterius contumacia, atque ad excusandas exculationes in peccatis ex sacris literis, quae non capit, exempla perquiri. Ašina, inquit, Balaam cum nimis argeretur, resistit, atque in vocem miraculose prorupit, licere populis indicans duriora praelatorum imperia refutare. Et Paulus Apostolus in faciem Petro sese asserit restitisse. *AEquanimiter etiam Lazarum sese Romanus Pontifex asserit, si quis ejus mandato non paruerit, quod sine scandalo adimpleri non poterat.* Et iterum: *Aut mandatum, inquit, nostrum diligenter adimplere, aut per literas tuas quare adimplere non possis rationabilem causam praetendas.* Quibus exemplis volunt adversantes non errasse Austriales Summi Pontificis monitorio resistentes. Sed absunt a vero sensu, sacrisque codicibus & canonibus abutuntur. Ašina enim non suo consilio, sed Dei jussu, & angelica suggestione fessoris imperio restitit, significans Deo magis, quam Praelatis parendum. At cum nostri Austriales adversus Apostolicam monitionem nullam divinitus acceperint jussionem, non latet eos contumaciter restitisse, poenamque mereri. Nec Pauli se possunt exemplo tueri, cum ille in re fidei

Pe-

Petrum arguerit, quia non ambulabat ad veritatem evangelii; nihil enim tale nunc geritur, nec Austriale quicquam est comparandum Apostolo, cui revelata sunt secreta coelestia, qui ascendit ad tertium coelum, & vidit arcana Dei, quae non licet homini loqui, magister gentium, praedicator veritatis in universo mundo, par Petro in honore, & in passione socius. Quod vero de Romanis Pontificibus addunt, id, qui sapiunt, caute, solícite, ac religiose suscipiunt, nec locum habere affirmant ubi mandatum ex certa scientia, atque causa cognita processit, seu verba ipsorum Pontificum manifestant. Nam cum patienter sustinere se dicit, si tactum non fuerit, quod prava sibi insinuatío suggestisset, indicat se, cum praeciperet, non pleno cognovisse negotium. At monitorium nostrum, ut ante docuimus, didicissis ac cognitis plenissime rebus emanavit. Alioquin corrumpitur, atque dissolvitur officium omne superiorum, si quis ad id quod facere iussus est, non obsequio debito, sed consilio non deliberato respondeat, & plus sapere velit quam sit necesse. Quamquam longe diversus est casus noster, in quo Austriales non solum non implere mandatum, sed contemplerunt, & abiecerunt, & quod erat omnino contrarium expleverunt, ac si religio sit quod Romana Sedes imperat, ejus oppositum observare. Adversus quos Adrianus Papa in hunc modum scribere invenitur: *Generali decreto constitui-*

mus, ut execrandum anathema fiat, & velut praevaricator fidei catholicae semper apud Deum reus existat, quicumque regum seu episcoporum, vel potentum deinceps Romanorum Pontificum censuram in quoquam crediderit, vel permiserit violandam. Quas ob causas intelligere jam omnes qui adsunt praesentes, arbitror, injustas atque iniquas esse illorum querelas, qui consulentes Austrialibus, & illorum sacra probantes Sanctissimi D. N. Nicolai monitiones accusant. Qui cum sint quasi culpabiles & magna digni correctione, Apostolicae Sedis sancta decreta calumniantur, violatores legum, contemtores canonum, corruptores Evangelii, & omnis honestae consuetudinis perversores, quos ab Ecclesia repellendos, nisi

Can. Generali xxv. q. 1.

nisi recipiscant, & humili confessione peccata deplorent, nullus jurisperitus ignoscat. Nam qui luporum feritatem praesecerunt, qui canum rabiem imitantur, quibus est venenum lethale serpentum, & omnis cruenta saevitia bestiarum, nullo pacto sunt in Ecclesia retinendi; sed excludi, abscindique debent, ne columbas, ne oves Christi, saeva & venenata contagione praedentur. *Eant, eant igitur hujusmodi pestes hominum, & relinquant collegium Christianum haeretici perversores, quando conjungi, & cohaerere non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas, ut Cypriani facundissimi viri, & gloriosi martyris est sententia.*

Ac tantum adversus maledicta, & malefacta nostrorum adversariorum loquutum esse sufficiat. Caeterum cum monitorium Apostolicum perspicuis ac manifestissimis rationibus sit defensum, quod super rebus ad Romanam Sedem pertinentibus adversus delinquentes, & notorios malefactores etiam auditos emanavit, cum appellationem interjectam nullo jure subsistere posse monstraverimus, cum multis in rebus Austriales peccavisse sit dictum; exposcit tempus, ut quod ultimo loco de Romani Pontificis domini nostri Sanctissimi Nicolai V. desiderio & intento promissimus in medium afferamus. Quod gravissimo, & ornatissimo conventui nostro benignas aures *adhibet* (ddd) palam, succincte, ac brevissime faciam. Quamvis offensus horrendis maledictis, compellationibusque probrosis jactatus sit Dominus noster clementissimus, non tamen ultionem expetit, cujus memoria praeter injurias, quidquid accepit, tenacissime servat; sed illius vestigia sequens, cujus vices in terris agit, peccatoris conversionem, non mortem appetit. Duo sunt quae ad vestram (eeee) congregationem *ad* (eeee) intendere. Alterum est ut componendae paci quae *ve-* operam detis; alterum ut Austriales commoneatis, ut *stram* Apostolicam Sedem more majorum suorum veluti matrem & magistram veritatis cum digna reverentia prosequantur, humilitatem pro superbia, devotionem pro

Pii II. Orat. Pars I.

H h

bla-

blasphemia, obedientiam pro contumacia rependentes. Intellexit pietas Apostolica inclytum Regem Ladislaum, quamvis adhuc impuberem & annis tenerum imperatoriae maiestatis tutelam exivisse, atque in aliorum veluti regnaturum venisse manus. Res adhuc turbidas esse, ac non similitates modo, sed odia videri aperta inter Caesarem *Serenitatem* (ffif), & eos quorum consilio Rex Ladislaus regitur; idque molestim est ac acerbum Domino nostro, qui ex odis bella, ex bellis infinitas oriri calamitates noscit. Cupit ergo vestrum esse studium, vestramque curam, ut omnem discordiae fontem amoveatis, pacemque componatis, quia (eggg) nihil est illi mundanae machinae motori, atque rectori, quod vel in terris vel in coelis fiat acceptius, qui nec locum habitat nisi pacatum, dicente Propheta: *Et factus est in pace locus ejus*. Maximè autem eo diligentiam ferri, atque intendi vestram hortatur, ut res quas in hac conventionem suscepistis agendas, ita ordini conemini, atque contexere, quod Imperator Regi, & Rex Imperatori indissolubili caritatis vinculo reconcilietur, ut inde paterna dilectio, & hinc filialis affectio serveat, tantumque se invicem observent, ut proximitatis & sanguinis jura, amoris & benevolentiae superentur officiis. Quae res, si vestro conatu peragantur, ut sperandum est, uberes Christianae Reipublicae fructus parabunt, cum nihil magis Christianitati conducatur, quam regnum illud Hungariae, quod pro muro contra Turcos fideles habent, & imperium quod est regnorum caput, & culmen (hhhh) mutuis sese obsequiis ac beneficiis superare contendant. Quo in negotio si quid est quod Sedes Apostolica aut opis, aut operis impertiri posset, id promptum paratumque offert. Cui prophetica semper in oculis est praeceptio: *Declina a malo, & fac bonum, inquire pacem, & persequere eam*. Cui non sufficit pacem quaerere, nisi inventam fugientemque omni studio persequatur, sciens quia magister & Dominus Salvator Christus, cum in terris ageret, nullum majus quam serendae plantandaeque pacis studium habuit; quo nascente, quo praedicante, ac secundum carnem moriente, semper annunciatam no-

vi-

vimus pacem, cuius nomine nihil dulcius, qua re nihil jucundius, aut salubrius inter mortales inveniri potest. Quae licet nonnunquam difficulter obtineatur, obtenta tamen charius, ac diligentius possidetur. Complurima de bono pacis asserre possem; sed omnia norunt prudentissimae atque oculatissimae dignitates vestrae, quae in dies res parvas concordia crescere, dilabi magnas discordia cernunt. Quibus autem modis componi lites omnes, ac refrigerari ferventes ira animi possint, scientibus supervacuum est labor exponere; nec suis est docere Minervam.

Transeo ad secundum Sanctissimi D. N. opratum, quod praelatos praecipue, virosque doctrina pollentes inspicit, quales esse quamplures in hoc auditorio non est dubium. Vos igitur, vos, inquam, juris ac sacratum literarum interpretes, vosque mundi lumina, vos qui lucernas ardentes tenetis in domo Domini, quae est Ecclesia, vos ad innocentiam simplices, & cum simplicitate prudentes, vos apostolica magnitudo requisitos oratosque facit, ut sollicito corde Austriales commoneatis, ne iussiones Apostolicas respuentes, Ecclesiae claves irrideant. Quoniam si Christiano cenferi vocabulo cupiunt, si sapientiam Dei Patris sequi Filium volunt, Evangelio necessario credent, quod Petrum Ecclesiae Pastorem constitutum voce Salvatoris edocet, & animas ligandi atque solvendi Pontificium accepisse. Quod autem de Petro, idem de successoribus ejus sentient si Regni aeterni & haereditatis Christi opraverint esse participes. Quia non ad unam solam personam vicariatum suum extendit Dominus, sed gradatim per vices electionis usque ad finem mundi propagavit dicens: *Ego vobiscum sum usque Mat. XXVIII. ad consummationem saeculi.* Hinc Hieronymus ad Damasum Papam scribens: *Cum successore piscatoris*, inquit, *& cum Discipulo Christi loquor. Ego nullum primum nisi Christum sequens, Beatitudini tuae, idest Cathedrae Petri communioni consortior. Super illam petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noe arca non fuerit, peribit regnante diluvio.* Quod si haec Austriales suoapte in-

genio non capiunt, intruire illos in caritate non flecti, atque commonitos facite, ne his auscultent qui resistentem Apostolicæ Sedi consulunt, & alios rebellantes in exemplum adducunt: Erimus nos, sicut & caeteri qui Romani Pontificis auctoritatem ignorant. Quibus vocibus nihil esse aut sceleratius, aut periculosius poterit. Quod si neque rationibus, neque sacrorum canonum vinci auctoritatibus possunt, exemplorum saltem copia moveantur. Omnes enim, qui ab initio nascentis Ecclesiæ, in hanc usque diem apostolicæ sublimitatis impugnare conati sunt eminentiam, in ruinam cum Lucifero dati clades maximas inciderunt. *In Oriente*, sicut Hieronymus ait, *Lucifer ille qui ceciderat, super sydera posuit thronum suum, ubi obruta sulcis frumenta inlolium avenasque degenerant*. Aegyptus, & Libya, dum Christum qui Romæ prædicatur audire contemnit, Pseudo prophetam Mahometum admittit, & sequitur ad infernum. Græcia, dum superbit ac Romanæ majestatis primatum negare præsumit, servire Turcis cogitur, & hostibus Christiani nominis tributum pendere. Quid regnum Bosniæ referam omnibus gentibus despectum, atque invisum? Quid profuit in Bohemia nonnullorum temeritas, qui dum Romanam Ecclesiam insequuntur, se ipsos conterunt, ac florentissimi regni non opes solum sed templa sanctorum, ac aedes & palatia nobilissima dominorum evertunt? Qui dum nolunt Archiepiscopi & aliorum Praelatorum iussionibus subiici, turpissimorum apostatarum Procopii Rasi, & Petri cujusdam Anglici tolerare jugum coguntur, atque illos habere præpositos, quos vix stabuli aut popinae famulos antea recepissent. Advertant hoc, & contremiscant qui Romanum Pontificem sacrumque Collegium insectantur, de quibus Hieronymus: *Apud vos, inquit, solos incorrupta patrum servatur auctoritas*. Et iterum: *Vos estis lux mundi, vos sal terræ; vos vasa aurea & argentea*. Et iterum de Papa: *Quicumque non colligit tecum, dispergit*. Nec sibi blandiantur dicentes: Si Romanam Ecclesiam reliquerimus, male illi erit, multi deficient, pauci eam sequentur; nam quamvis dolet Ecclesia de perditione ovium,

Epist. xv.
nov. edit.

Hieron. ibid.

ovium, cum tamen incurabiles sunt, suo apte ingenio morbidas oves extra septa propellit, ne morbida facta pecus totum corrumpat ovile. *Nemo existimet bonum virum*, ut Cyprianus tradit, *ab Ecclesia posse discedere*. *Triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subvertit. Inanes paleae tempestate jactantur. Invalidae arbores turbinis incursione evertuntur.* Sciant qui volunt ab apostolico secedere fundamento, se debiles arbores, & viles paleas esse, igni rapacissimo celerissime comburendas; & quamvis sequaces habeant, non tamen minus ardebunt (iii). Romanus autem praeful cum Joanne Apostolo dicit: *Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis. Oportet*, inquit doctor gentium Paulus: *haereticos esse, ut probati manifesti sint in nobis*. Nam sic probantur fideles, & infideles deteguntur. Sic etiam ante iudicii diem heic quoque iustorum atque iniustorum animae dividuntur; Ecclesia tamen in suo splendore integra perseverat, pura, candida, ac Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigens. Unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis leparatur. Qui sunt qui dicunt: Ab Ecclesia recedamus? Avelle radium Solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit. At qui relinquunt Ecclesiam vivificationis amisso spiritu, Deo, & Angelis ejus e vestigio moriuntur. Ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit. A fonte praecide rivum, praecisus arescet. Eligant igitur Austriales, an cum Romana salvari Ecclesia velint; an perire cum persecutoribus ejus. *Elegi abjectus esse in domo Domini*, canit David, *magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*. En solidam & inconcussam fidem. En virum juxta cor Domini repertum, mendicare inter bonos, quam inter malos abundare mavult. Quid Austriales agant, quibus cum veritate manentibus felicitas, cum falsitate recedentibus miseria repromittitur? O exuberantem divinae misericordiae largitatem! O infinitam superni Regis benignitatem! quae sectatoribus suis non futura solum in coelis, sed in terris quoque praesentia & amplissima dona pollicetur, dicente apud Matthaeum Domino: *Beati*

Lib. de Unit. Eccles.

(iii) ardebunt, ut Augustini verbum est, quia cum multis ardebunt.

Romanus, &c.

1. Cor. xi. 19.

Ps. 83. 11.

Mat. v. 4. mitis

Ps. l. x. mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et virum, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, beatum esse, & omnia quaecumque agat prosperitatem habitura Regius Propheta confirmat. Et apud Malachiam: Probate me, inquit Dominus, si non aperuero vobis catervas coeli, & effundam vobis benedictionem usque ad abundantiam; & incipabo pro vobis devorantem, & non corrumpent fructum terrae vestrae, nec erit sterilis vinea in agro, & beatos vos dicent omnes gentes. Vos ergo patres fide ferventes, qui scripturarum integram habetis notitiam, & incorruptos sapientiae haustus ebibitis, scientes quia Deo animam, mundo famam, proximo curam, patriae honorem, imperio reverentiam, Romanae Sedi fidelitatem debetis, omni studio & officio vel uno hoc opere satisfaciatis, si ex desiderio Summi Pontificis D. N. Nicolai V. quod jus, quod ratio, quod veritas praecipit Aulicis praedicantes, sic nobilitatem & plebem instruxeritis, ut pertinacia dimissa, salutis suae cupidi ac solliciti Sacrosanctae Romanae Sedis non ultionem timere, sed sperare veniam mereantur.

NOTAE

In superiorem Orationem.

- P**raeceptoribus libellam scripsi. Excusatus est libellus iste in collectione operum Pii II. Basileensi anni 1551. sub hoc titulo. De liberorum educatione ad Ladislaum Hungariae & Bohemiae Regem. Sed & in praecedentibus aliis editionibus epistolarum & tractatum ejus prodierat, ut in Norimbergenfi anni 1496. Lugdunensi anni 1511.
- Apud Benefian. Bohemis Principibus acturis de restitutione Ladislai, ab Imperatore concedenda, indictum fuerat ad Pragam Urbem, sed, luc per Urbem graf-san-

sante, conventus iste ad *Benedicti Villam* (*Beneftiau*) translatus. Ex *Gobelin. Comment. lib. 1. pag. 27. edit. Francofurt. 1614.*

3. Ad legitima jura reduxit. *Præ oculis habet hic Aeneas factum Eugenii IV. qui ex illegitimo natum concubitu Ferdinandum, Alfonsi Aragoniae Regis filium, legitimum voluit & asseruit. Vide notas ad Orationes Pii in Conventu Mantuano dictas.*
4. Hierosolymam petere. *Idipsum de peregrinatione Hierosolymitana Friderici i. statuit Aeneas in oratione sua foris ad Nicolaum V. ut adjuvet Caesarem, expeditionem in Turcas parantem.*
5. Quae caeteris Imperatoribus portas clausit [*Florentia*] *Huc spectant quae scripsit Aeneas in historiae scriptorum Friderici III. Florentinos Henrico VII. Ludovico II. Carolo IV. Sigismundoque insidiosos.*
6. Germanus Papae Bononiensis, & S. Angeli Cardinales. *Horum alter erat Philippus & Calandinus Sergianensis, Papae ex eadem parente germanus, Bononiensis Episcopus primo, dein S. R. E. Cardinalis tit. S. Sabinae anno 1438. renunciatus; alter vero Joannes de Carvajal Hispanus Card. tit. S. Angeli, rebus gestis & legationibus clarus.*
7. Atma sumere adversus Polonos. *Post Alberti Regis obitum veriti Hungari, ne sub Ladislao Rege Infante, sinistri aliquid regnum pateretur, scissi sunt in partes duas; quarum altera pro Ladislao Alberti filio & haerere stetit; altera Uladislauum Poloniae Regem adscivit. Hinc lites & bella.*
8. Si Papa vel Sacerdotibus uxores restitueret, vel iudicium sanguinis committeret. *Basilensium eruditione Theologorum imbutus tunc erat Aeneas, cum haec pro concione dicebat; & quamquam illam expuerat, ea saltem ex parte qua Pontificem submittebat concilio; adhuc tamen concilii in Papam auctoritatem tunc saltem admittebat, si Pontifex aliqua contra receptam Ecclesiae disciplinam attentasset. Haec sedit olim sententia doctoribus omnibus pro Concilio Pisano scribentibus.*
9. Nicolaus praeter ignorantiam nihil ignorat. *Huc faciunt*

ciunt ea quae AEnas ipse in oratione de morte Eugenii IV. de Nicolao exposuit: Philoſophos omnes novit, hiſtoricos, poetas, coſmographos, theologos. Nam & ſacris artibus initiatus eſt. Juris civilis & pontificii notitiam habet, nec medicinam ignorat. Extra ſcientiam eſt hominum, quidquid illi occultum eſt.

10. Quando in annos viginti producunt Concilium. Sub Nicolao V. Pontifice finis tandem impoſitus eſt luctuoſo illi ſchiſmati, quod Eccleſiam Romanam tandiu afflixit; atque tunc demum ceſſavit & Concilium Baſileenſe ex ſchiſmaticorum ſententia. Quod igitur coactum fuit Baſileae Concilium, coeptum anno 1431. anno 1449. ceſſavit, adeoque ad viginti circiter annos prorogatum fuit. Quin nec anno tandem illo, quo Felix V. inſignia ſupremae auctoritatis depoſuit, ceſſaſſe Baſileenſe Concilium, ſchiſmatici quidam & turbulenti homines affirmarunt, ut Andreas quidam Dalmata Cyajenſis Archiepiſcopus, de quo nonnulla in praefatione ad Baſileenſe Concilium in quarto Conciliorum meorum volumine prompſi,

ORATIONIS XII.

Argumentum.

Mahometus II. Amuratis filius & Imperii Turcici haeres, Christianorum Principum diffidiis proficiens, nihilque sibi metuens ex Hungaria infaustis quibusdam pugnis cum Turcis debilitata, quaque tunc rege carebat, potentiae suae nervos omnes intendit, ut Constantinopolim, quae una Turcis ad id usque resisterat reliquis Orientis arcibus fere omnibus occupatis, Imperii Graecanici sedem expugnaret. Malum Christianorum capiti impendens avertere frustra conati sunt Romani Pontifices, Martinus, Eugenius, Nicolaus, quorum voces occupati inter sese Christiani Principes, vel non audierunt, vel neglexerunt. Venit tandem fatale momentum, quo Turca obsessam validissimo exercitu Urbem terra marique, Graecis strenue licet resistentibus, eripuit. Terribili hoc ictu commoti Christiani Principes, Pontifice ad arma clamante, concursum fecerunt, non quidem ad bellum, sed ad indictum ab Imperatore suasu Pontificis conventum Ratisponensem. Venit eo Philippus Burgundiae Dux, qui Turcici belli desiderio supra caeteros aetatis suae Principes tenebatur. Adfuit a Pontifice Legatus Joannes Papiensis Episcopus. Fridericus Imperator, cum in Austria subsistere cogeretur rebus Provinciae illius defendendis adversus latrones quosdam regionem vastantes, per Legatos suos Ulricum Gurgensem, AENEAM Sylvium Senensem Episcopos, ac Nicolaum Cusanium Episcopum Card. interfuit. Tunc oratione hac peroratum ab AENEAE est, in qua exposito primum sub oculis Constantinopolitanae Urbis excidio, Christianos Principes ad miserandum Christianae rei casum incirat, simul bellum hoc esse demonstrat necessarium, facile, gloriosum. Tanto successu id exactum a facundissimo Oratore,

Pii II. Orat. Pars I.

li

ut

ut eo audito continuo Philippus Burgundiae Dux, nullo opus esse incitamento alio dixit, quominus expeditio illa decerneretur. Id cunctis visum, simul tamen conventum alium Francofurtum indicendum, in quo belli apparatus destinaretur, militum delectus fieret censuerunt.

ORA-

251

O R A T I O X I I .

*Habita Ratissponae in Conventu , praesente
Burgundiae Duce .*

Uamvis omnibus qui adestis, Reverendissimi Patres, Illustrissimi, & Excellentissimi Principes, & Praestabiles Domini Honorandi, nota sit causa conventionis vestrae; in literis enim ad unumquemque transmissis exprimitur: quia tamen res maxima est, & universam Christianitatem concernit, propter quam Divus Caesar Fredericus, Romanorum Imperator Augustus, Dominus noster invictissimus, in hoc celeberrimo loco conventum indixit, utile videtur Reverendissimis ac Magnificis Dominis & Collegis meis, Imperatoriae Majestatis Oratoribus, causam ipsam conventionis amplius explicare, & quod sit Imperatoriae Majestatis intentum ad consulendum Reipublicae Christianae in hoc amplissimo Auditorio exponere. Partes autem dicendi, ut cernitis, ad me, qui sum omnium minimus, delatae sunt: qui etsi pareo libenter majoribus meis, in hoc tamen negotio alium meo loco suffectum esse voluisssem, qui parem rebus potuisset Orationem habere; sed turpe est contendere, ubi necesse est obedire; vosque pro vestra mansuetudine ac nobilitate, quas mihi negavissetis aures, eas rerum magnitudini concedetis. Ego ut quam brevissime res absolvam, propositionem meam in duas dividam partes. In prima dicam ex ordine, quae causae moverunt Caesarem ad hunc conventum indicendum. In secunda, quae sint commissa nobis in vestro amplissimo coetu tractanda, narrabo. At ne verba in cassum proferam: hinc narrationis initium capiam.

Cum accepisset Imperatoria Majestas aestate proximè decursa, quae circa Constantinopolim Turcorum

*An. 1554.
Ex Mss. Cod.
Biblot. Ambrosianae. In
reg. 8. etiam
inseruit Aeneas in sua
bistor. Dictionae
Ratissponae
nensis quam
ex Mss. Cod.
Lucens. in
append. hujus
jus Collectio
nis ego primus
evalgo.
sed more solito
haec secundo
envis ab Aeneas
suo reformat
est: quare ab illa
in verbis &
verum dispositione
saepo discrepat.*

*Constantinus
Eusebius.*

rabies perpetrasset, ingenti moerore afflcta fuit, considerans quantum est & quale vulnus Christianorum Gentii esset illatum; est enim amissa Civitas nobilissima & amplissima, quam quondam Constantinus Imperator, ut refert Eusebius Caelariensis, iussu Domini Salvatoris sibi per somnum apparentis ad similitudinem & aequalem excellentiam Romanae urbis erexit; ubi Orientalis Imperii solum & Patriarchalis Sedes longo tempore floruit, illic occisus est Imperator Constantinopolitanus ejus nominis ultimus. Mirabile dictu, ut in eo nomine Graecorum Imperium sit extinctum, in quo sumpsit initium. Nobilitas urbis gladio caesa est, Religiosi, Monachi, Sacerdotes suppliciis afflcti crudelissimis; Sacratae Virgines ad libidinem raptae; matres familias ac puellae passae, quaeque victoribus placuerunt; mares impuberes in complexu parentum necati; animarum infinitus numerus in captivitatem ac perpetuam servitutem deductus. *Quis talia fando temperet a lacrymis?* Horresco talia referens.

Sed quid dicam de magnificentissimis illius urbis Ecclesiis, quarum aliquae incensae aut diruptae fuerunt, aliae deletis imaginibus Christi Domini nostri Jesu ac Sanctorum ad spurciam Mahumeti prophanate sunt? Reliquiae Martyrum & aliorum piorum, jam cum Christo regnantium, quae fuerunt in illa Civitate pretiosissimae, in lutum projectae & conculcatae a porcis, aut traditae canibus narrantur. O maximam atque intolerabilem ignominiam Christianae Gentis! Nullum, arbitror, peccus esse Christianae gentis hominis, qui hoc audiens non commoveatur atque ardeat ira; nullum esse fidelis hominis oculum, qui non gemat; & quidem Caesarea Majestas hoc intelligens non potuit non vehementissime dolere. Huc accedit, quod locus ille Constantinopolis situm habet nobilissimum, & ad nocendum Christianitati apissimum, adeo ut non unam classem, sed infinitas pene naves capere possit, neque toto Mediterraneo mari situs est ad infestandum omne pelagus magis idoneus; jacet enim supra Propontidem, ita ut neque de Ponto Euxino, quod hodie Mare majus appellant, in Pelagus

Jonium, quod nunc Archipelagus nominatur, neque vice versa ex hoc in illud invitis Constantinopolitanis transitus esse possit; sunt enim angustiae freti per Bosporum Thraciae & per Hellespontum, quod brachium Sancti Georgii nostri vocitant, in potestate Turcorum. Nec jam merces ex Thanai, si nolunt Turci, ad nostros meare possunt. Facile modo facultas Turcis est classem in portu Constantinopolitano parare, cum qua cunctas Insulas Archipelagi devastent, aut sibi subiciant; Quarum jam pleraeque invasisse, atque obtinuisse memorantur. Turcorum autem Princeps, ut fama fert, ut quam certissime referunt, qui ejus facta cognoscunt, auctus animo ex acquisitione tantae urbis, nequaquam se otio, aut inertiae tradit. Sed majora mente cupiens exercitus copiosissimos, classesque maximas parat eo proposito, ut amplius atque amplius Christianitatem mari ac terra invadere possit, existimans Christianum nomen funditus posse delere. Nesciens, quia Salvator noster cum populo suo usque ad finem saeculi se se promisit esse manturum. Nec mirum si timefcit, atque inscit illi animus, cum Patris sui, ac suas victorias mente revolvit. Scimus Patrem ejus memoria nostra *paucis ante annis his Christianorum* (1) exercitus non parvos neque contemnendos delevisse. Ite verò de Constantinopolitana victoria & Imperatore Graecorum caeso plurimum se gloriatur, & quoniam eo nomine vocatur, quo Pseudopropheta dictus est, qui sectam firmavit Agarenorum; Mahumetus enim appellatur; ad exemplum illius Christi nomen exosum habet: & quoniam ex quatuor Patriarchalibus Ecclesiis, super quibus velut solidissimis basibus Christiana Fides radicata in totum olim Orbem palmites extendit, jam tres obtinent Mahumeti cultores, Alexandrinam, Antiochenam, & Constantinopolitanam; non dubitat quoniam & Romanam possit obtinere ac Mahumeto subigere. Soletque, ut ajunt, qui ejus acta considerant, inter suos saepe illa verba proferre; cur non ego mihi totum Occidentem armis acquiram, atque summittam, qui sum Asiae, Thraciae, Macedoniae atque Illiryci Dominus, & totius Graeciae; quando Alexander Philippi cum

cum solam Macedoniam obtineret, totum calcavit Orientem; cum ad triginta & duobus millibus militum innumerabiles fudit exercitus Darii, ac usque ad Indiam penetravit? jactatque se numerosissimos exercitus habere; nec mentitur. Haud enim dubium est quin trecenta, & quadraginta millia pugnatorum in bellum possit educere. Quod si Tartaris, ut fama est, jungatur, multo plures homines congregare valebit. Quanta verò sit ejus potentia, exinde licet intueri, quia cum sui majores nihil haberent citra mare, saepe tamen maximos, atque innumerabiles exercitus in Europam duxere. Quid nunc is faciat cum Provincias plures usque ad Hungariae metas, & usque ad Dalmatiam occupavit? Et quidem non est spernendus hic hostis, qui animum habet ad bella paratum, qui juvenis est sanguine fervens, qui naturali quodam odio ex insita & innata malignitate, atque crudelitate insequitur Christianos, qui potentissimus est, & jam recenti victoria insolescit, qui multos ex Christianis habet apostatas, ex quibus omnia facta nostra cognoscit; qui nobis vicinus est & aditum habet sive ad Italiam, sive ad Alamaniam patentem per loca propinqua Dalmatiae & Croatiae. Jam enim Regnum *Bosnae, & Albaniae* (2) regio pro maxima parte illi paret. Haec igitur & alia, quae referre longum esset, considerans Imperatoria sublimitas, nedum utile sed necessarium existimavit praesentem indicere Conventum, ac Reges & Principes exhortari, ut ad restringendum commune incendium communibus viribus concurrant: etenim quamvis est ille, ut ante dixi, ferocissimus & potentissimus hostis, nihil erit inde sua potentia, si Christianorum vires coeant, si Romani potestas Imperii concors arma capessat; si nobilissimi Germanorum proceres, potentissimae Communitates unanimis cum gloriosissimo Principe Duce Burgundiae, qui adest, ad defensionem fidei consurrexerint. Neque enim aut arma, aut equi, aut currus, aut naves, aut homines defunt Christianis. Sed omnia late nobis meliora, quam illis assunt; neque maritimo, neque terrestri bello pares unquam Christianis fuerunt Turci, quando concordibus animis adversus eos itum est. Possem

sem referre [3] *magni Karoli*, Gofredi Bulionii, Corradi III. Ludovici Francorum Regis, Frederici primi, ac secundi Romanorum Imperatorum ingentes, quas de Turcis ac ceteris Infidelibus habuerunt victorias. Sed parco fessis auribus vestris. Illud tantum dico, nunquam passagium generale contra Infideles gestum, quin vestri triumphaverint, *nisi cum inter se ipsos fuere discordes*. [4] Itaque certum est, quia concordantibus Christianis, in casum ibunt omnes Turcorum conatus, si cum sincera mente & pro causa Christi bellum suscipiatur, amputatis & penitus remotis causis propter quod nobis Deus fortasse iratus est. Cum ergo indixisset Caesarea Sublimitas hanc conventionem, statuerat huc se personaliter conferre. Sed coacta est pro salute & defensione *terrarum suarum domi remanere* (5) ex causis, quas saepe audivistis; non est cur illas repetamus. Noluit tamen hujus Dietae negotia postergari, aut quovis pacto negligi. Misit huc cum pleno mandato, quemadmodum nudius tertius audivistis. Amplissimam habent Domini & Collegae mei potestatem cum Vestris Excellentis de provisione contra Turcos facienda tractandi & concludendi.

Vide Argumentum hujus Orationis.

Et quoniam hic Conventus indictus est, in quo de re ipsa fiat inceptio, illud ex parte Majestatis Imperatoriae dicimus ante omnia necessarium esse, ut Divinum auxilium devotissime imploretur, ut fiant opera digna misericordia & clementia Dei; ut quemadmodum peccatis & iniquitatibus nostris offensa est Divina Majestas: ita orationibus & piis actibus venia acquiratur, sine qua nihil est, quod humana potestas valeat explicare. Exhortatur autem Imperialis Auctoritas Reverendissimos Praefules Ecclesiarum Pontifices, & Praelatos, ut in suis Ecclesiis & Dioecesebus commissos sibi populos ad opera pietatis & devotionis invitent, & ipsi per se cum Clero sibi subiecto immaculatas hostias pro peccatis offerant populorum. Quantum autem ad rem principalem attinet, ut Christianae fidei periclitanti succurratur modis debitis, Patribus & Collegis meis commissum est, ut vestra super hoc consilia, & directiones exquirant, vestrumque

que grave & illuminatum iudicium audiant, & conferant vobiscum super his, quae vobis visa fuerint opportuna. Ipse autem tamquam Imperator Romanorum, advocatus & protector Ecclesiae, ac tamquam Princeps Catholicus & verae Fidei cultor, suas operas suamque possibilitatem in medium offert, seque promptum ac voluntarium exhibet ad executionem omnium illorum, quae in hoc loco pro defensione Fidei, & ad vindicandas iniurias nomini Christiano nostro tempore illatas, pro honore Romani Imperii sibi ex alto Dominus concesserit. Illud cum vestris Excellentis vestrisque prudentiis per nos commemorandum esse ac suadendum commisit, ut attendentes quanta immineant Christianitati pericula, quantum in Oriente fideles Christiani sint oppressi; quantum in Graecia nomen Christi blasphemetur; quantum jam Mahumeti perfidia creverit, quae jam nos in angulum Europae coarctavit, hinc Hungaros, inde & Hispanos premens: Et quomodo Sacrum Domini Sepulchrum ab inimicis Crucis possidetur considerantes, & zelum domus Dei induentes, consilium hic & conclusionem recipiatis, per quam non solum defendi quod superest Christianitatis, sed etiam tunc recuperari valeat quod, proh dolor! est amissum.

Neque ullo pacto hinc recedere velitis, priusquam opportuna conclusio fiat. Neque rem tam necessariam in tempus aliud proferendam quisquam existimet, ne dum nos in deliberatione persistimus, hostis in expeditione consurgens, damnis nos afficiat gravioribus: existimat enim sublimitas Imperatoria valde damnosum atque periculosum esse, hunc Conventionem sine laudabili conclusione dissolvi. Intelligens enim adversarius noster consilia nostra, & animum sumet ferociorem. Neque enim dubitandum est, quin exploratores habeat, quaecumque inter nos aguntur sibi manifestantes. Christiani quoque qui vicini sunt Turcis, & nostra auxilia praestolantur, mentem bonam amitterent, & amissa spe praesidii cum hostibus se componerent. Hungari, qui sunt potentissimi, & a multis annis non sine grandi effusione sui sanguinis, murum se pro nobis contra inimicos nostrae Religionis obtu-

obtulerunt, quique modo inducias cum Turcis habent (6) intra breve tempus expiraturas. Si quovis pacto sentiant hanc Congregationem sine fructu dissolutam, ampliores cum Turcis amplectentur: neque cum voluerimus eorum uti auxiliis quovis modo poterimus. Neque hoc sine fundamento dicit Imperatoria Majestas; nam paucis debuis antequam ab ea recederemus, miserat sua Sublimitas Oratorem ad Joannem Hungariae Gubernatorem, magnum virum, & apud Turcos formidatum, ut perconderetur ab eo si quas ex Turcis novitates habuisset. Ad ea respondit Joannes: Turcorum Dominum magnos belli apparatus facere; neque unquam tam numerosas habuisse copias, quam nunc habere proponit, personam ejus esse in Andreopoli; exercitus autem apud Sophiam in Bulgaria congregari, Tartarorumque Gentem jam sibi foedere junctam affirmari. Interrogatus autem an Hungari vellent contra Turcos insurgere, si & Alamanni & ceteri concurrerent: nihil aliud optare dixit Hungaros, quam refellere & retundere Turcorum insolentiam, promptissimosque Hungaros & seipsum cum omni potentia sua in persona propria contra Turcos arma capessere, si modo aliorum Christianorum concurrere exercitus intelligant. At si videant Christianos Reges & Principes torpescere, nequaquam velle Hungaros tantam belli molem sustinere, in qua se videant manifeste succubituros, sed accepturos conditionem, quam jam sibi Turci offerant, daturos eis transitum quem petunt; quod an sit in utilitatem Christianitatis ipsi Reges, & Principes viderint. Hoc significavit Joannes Imperatoriae Majestati; ex quibus liquet manifeste quod nisi in hoc loco laudabilis conclusio fiat contra Turcorum conatus, timendum est ne Hungari cum illis se component, & res Christianorum multo deteriores reddantur. Atque his ex causis apprimè necessarium videtur Imperiali culmini absque ulteriore mora conclusionem hanc captari, per quam universi consolationem recipere possint, qui vicini Turcis eorum potentiam atque superbiam formidant. Datum est autem a Deo quod lites Italiae compositae sunt; nam & Sanctissimus Dominus noster & clarissimus ille

Pii II. Orat. Pars I.

K k

Ara-

Aragonum Rex cum Venetis & aliis Italiae Principibus de classe maritima adversus Turcos pro communi salute, ut est verisimile, providebunt. Rex autem Fraeciae Christianissimus suorum majorum vestigia sequens, ut ex *Reverendissimo Domino meo Cardinali* (7) superioribus diebus auditis, Summo Pontifici literas dedit, per quas se cum Germanica Natione ad defensionem Fidei concurrere pollicetur; cujus consilium proculdubio plurimum impediretur, si praeterea Congregatio (quod absit) sine expectata conclusione dissolveretur. Veitrae igitur excellentiae, & circumspectiones, quibus offensa fidei molesta est, quod opportunum & melius fuerit consilium amplectentur; atque operam dabunt, ne tantus & tam altus Princeps, qualis est Illustrissimus Dux Burgundiae, de remotissimis partibus, non sine laboribus & periculis pro salute ac defensione Christianae Religionis ad vestros lares vocatu Caesaris frustra venerit; sed ipse potius ad propria consolatus redeat, & omnes qui ipem habent in Conventu quem postulant, fructum recipiant.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **P**atrem ejus, &c. *Amuraten II. ejus celebris fuit victoria de Christianis relata anno 1444. in pugna ad Varnam Moesiae inferioris Urbem, in qua Christiani fusi fugatique sunt, & Ladislaus Hungariae Rex, dum strenue decertat in confertissimo hostium agmine, a suis desertus, ab ingruentium uniusque hostium multitudine non tam caesus quam obrutus oppressusque est. Victoriā alteram Amuratis de Christianis eam fuisse credo, quae Turcico Imperio Thessalonicam adjecit. Eam vero non sine insigni Christianorum clade obtinuisse Turcam Chalcondylas asseruit lib. v. Annus rei gestae incertus est; alii annum 1431. alii alium statuunt.*
2. Jam

2. Jam Bosniae & Albaniae regio pro maxima parte illi pareat. Bosniensium quidem regio assidue Turcarum incursionibus nedum afflicta erat, sed ita in arctum redacta, ut ducatus melius quam regnum diceretur. Quamvis enim circa hos annos Thomas quidam, Rex Bosniae appellatus, occurrit; id tamen nominis ex pristina ditionis amplitudine potius, quam ex praesentis potestate retentum nomen credo. Profecto Leunclavius in Pandectis Hist. Turc. not. 141. anno 1464. Regnum & Ducatum Bosniensem desisse affirmat; id vero baud aliter intelligerem, quam quod anno illo desierit Bosniensis Principatus qui Regnum appellabatur, re tamen vera merus putusque Ducatus erat. Albania variis Regulis parebat, e quibus nonnullos Turca subegerat; restabat ea portio quae Schanderbegi Principi subdebatur. Ita enim adnotatum legitur in Annalibus Turcicis a Leunclavio vulgatis ad A. 1443. Amurates copias in Albaniam duxit & arcem Cotziacum in ditione Joannis occupavit; & universam regionem rapinis exhaustit. Albanorum Princeps Ilcodarae dominus cum suis cedens aufugit. Itaque Murates magnam regionis illius partem adjunxit imperio suo, Turcarum colonias in illa loca deduxit.

3. Magni Caroli, Gotfredi Bullionii, &c. Caroli Magni aetate vix in orbe noti erant Turcae, nec nisi ante paucos annos prima militarium expeditionum suarum tyrocinia posuerant Armeniam excurrendo, teste Theophane ad A. 7. Nec quidquam deinceps illorum auditum est per longam aetatem. Quae igitur de victoriis Caroli Magni in Turcas hic commemorantur, ad redactos in ordine Saracenos Hispaniae referre necesse est.

Victoriae aliae de Turcis relatae sive a Goffredo Bullionio, sive a S. Ludovico Francorum Rege, &c. notissimae sunt.

4. Nisi cum inter seipsos fuere discordes. Dictum verissime. Fredericus II. Imperator Hierosolymitanam expeditionem infauste absolvit, quod cum Hospitalariis & Templariis militibus gereret inimicitias, & maximam copiarum partem reliquisset in Sicilia, ut negotium fa-

cesseret Gregorio IX. Pontifici. Quid etiam in causa fuit cur Hierosolymitanum Regnum concordibus Christianorum armis Saracenis ereptum in pristinas infidelium manus iterum rediret, nisi Christianorum Principum dissidia, quibus factum, ut debilitatae regni illius vires potentiae Saracenorum resistere diutius non valuerint? Nota est Comitis Tripolitani perduellio, ex qua Bullioniae familiae regnum ereptum fuit, & in Lusitanos translatum, unde janua patuit Saladino Aegypti Soldano, ut valido immisso exercitu ditionem Hierosolymitanam caedibus & rapinis vastaverit, initoque cum Christianis praelio ingenti victoriam insignem retulerit anno 1190. Ejus victoriae fructum exitisse ferunt totius Regni Hierosolymitani cum urbibus & munitionibus ad Saracenos deditio, uno excepto Tyro & Hierosolyma. Sed & haec pariter urbs postrema haud diu post victori Saraceno cessit. Tantum malorum domesticum Christianorum dissidium peperit. Vide Authorem Continuatae Historiae Guillelmi Tyrri apud Martene Vet. Mon. tom. v.

5. Pro salute & defensione terrarum suarum domi manere. Causas cur Fridericus domi se continuerit assignat Gobelinus Comment. lib. 1. pag. 22. edit. Francofur. Joannes Hunniades Regnum Hungaricum pro Ladislao puero administrabat. Fridericum tamen regni ejusdem cura tangebatur, cum quod tutorio jure Ladislao adfisteret; tum etiam quod eundem puerum Regem necessitudine propius contingeret. Invigilandum igitur illi fuerat ne ex Hunniadis potentia pueri imbecillitas opprimeretur, curandumque, ne duorum latronum Giles & Hautranter Hungariae imminentium arma Regnum illud invaderent.

6. Quique modo inducia, cum Turcis habent. Has inducias, de quibus nihil apud coevos Scriptores legi, tunc initas fuisse opinor; postquam Amuratis copiae cum Joanne Hunniade Regni Hungarici gubernatore infeliciter conflixerunt. Forte enim Turcae eo improspecto praelio saniora consilia edolli sunt, cum praesertim tunc Amurates Imperio cedens privatam vitam el-

*elegisset, novusque illis & inexpertus esset Imperator.
Mahumetus.*

7. Reverendissimo Domino meo Cardinali. Gallicam.
*Legationem agebat per annos illos Guillelmus Card. de
Estouteville tit. S. Martini in Montibus. Vel igitur
hujus viri meminit hic AEnaeas, vel forte designat
Nicolaum tit. S. Petri ad vincula Brinxinensem Epī-
scopum, quem conventui huius interesse Imperator voluit.*

ORATIONIS XIII.

Argumentum,

Altera haec est oratio *AENEAE* pro expeditione in Turcas, expugnata jam Constantinopoli, statuenda. In Ratisponenſi conventu ſumendorum in hoſtes illos Chriſtiani nominis armorum, *AENEAE* potiffimum opera, conſilium coeptum fuerat. Res tamen perficienda in alterum Francofordienſem conventum ad III. Kal. Octobris ejusdem anni 1754. dilata. In hoc igitur Francofordienſi Principum conſeſſu *AENEAS* cum Gurgeni antiſtite, Bormdenburgenſi & Badenſi Marchionibus, Imperatoris vicibus ſunctus eſt: eidemque *AENEAE* utpote omnium diſertiffimo, ſociorum nomine orandi data eſt provincia, iniquiſſimo plane tempore, cum omnium Principum animum jam decretæ expediticnis tædium coepiſſet. Verum audita ejus oratio priſtinum ardorem revocavit; itum eſt ab omnibus in decretum Ratiſponæ jam conſtitutum: assignata Hungaris equitum denamillia, peditum duo ſupra triginta millia: cætera coram Caſare in feſto Pentecoſtes ſequentis anni ſtatuenda cenſuerunt.

ORA-

1

O R A T I O XIII.

*De Constantinopolitana clade & bello contra
Turcos congregando.*

Constantinopolitana clades, Reverendissimi Patres, Illustrissimi Principes, caeterique viri genere & doctrina praestabiles, quae Turcorum grandis victoria, Graecorum extrema ruina, Latinorum summa infamia fuit, unumquemque vestrum, ut arbitror, tanto magis angit, magisque cruciat, quanto & nobiliores estis, & meliores. Quid enim viro bono, & nobili magis congruit, quam curam gerere fidei orthodoxae, favere religioni, Christi nomen Salvatoris pro sua virili magnificare, atque extollere? Sed amissa nunc Constantinopoli, tanta urbe in potestate, hostium redacta, tanto Christianorum sanguine fuso, tot animabus in servitutem abductis, vulnerata est miserabiliter catholica fides, confusa turpiter nostra religio, Christi nomen damnificatum nimis atque oppressum. Neque si verum fateri volumus, multis ante saeculis majorem ignominiam passa est quam modo Christiana societas. Retroactis namque temporibus in Asia atque in Africa, hoc est in alienis terris vulnerati fuimus; nunc vero in Europa, idest in patria, in domo propria, in sede nostra percussi caesique sumus. Et licet dicat aliquis ante plurimos annos, ex Asia Turcos in Graeciam transivisse, Tartaros citra Thanaim in Europam confedis, Saracenos Herculeo Mari trajecto Hispaniae portionem occupasse; nunquam tamen aut urbem aut locum amisimus in Europa, qui Constantinopoli possit aequari. Est enim civitas illa totius terrae, quae commode colitur pene centrum, portumque habet & amplissimum & tutissimum, in quo, non dicam, naves, sed numerosae classes armari sustentarique possunt, atque inde per Bospho-

*Ann. 1454.
Edita est inter opera Pii II.*

rum

rum, hinc per Hellespontum ad omnia Mediterranei maris sine tuenda, sine vexanda littora transmittit. At hic locus tam commodus, tam utilis, tam necessarius, nobis tacentibus, ne dicam dormientibus, amissus Christo Salvatori, lucrifactus Mahometo seductori est. Quid quod ibi ex duobus Imperatoribus Christianis alter occisus est?

Constantinus Graecorum Imperator ead. m. vulna qua regis Urbis oppressus est. Nonne ex duobus Christianitatis oculis alterum erutum, ex duabus manibus alteram amputatam dicere possumus? Addite quod ex quatuor sedibus illis Patriarchalibus primis & principalibus, quibus veluti solidissimis basibus Christiana subnixta fides in omnem terram rames suos extendit, majores nostri duas simul cum Hierosolymitana per ignaviam, atque locordiam perdidērunt; nos tertiam, & illam quidem cui omnes Pruteni, multi ad Boream, multi ad Orientem, ad Tanaim jacentes populi serviebant, non minori desidia; majori tamen infamia prorsus amisimus. Nimirum, Principes, doletis omnes, ac de tanto Christianitatis vulnere, quo cecidisse Graecos, superasse Turcos, confusos esse Latinos animadvertitis, consternati atque attriti estis. Sed non est minor divi Caesaris Frederici, domini nostri gloriosissimi, quam vester moeror. Vidissetis eum cum tanti mali factus est primum certior, in cubiculo fletum, in aula moestum, in consilio sollicitum, in Ecclesia supplicem, in quovis loco turbatum & anxium. Verum cum res Christianae non tam dolorem & lachrymas, quam vigorem & arma requirerent (nam Turci majora in dies mala minantur) operae pretium existimavit sua serenitas tum principum tum civitatum accersiri conventum, in quo de tuenda Christiana Republica, consilia caperentur. Nam priusquam incipias, consulta; & ubi consulueris mature facto opus est. Fuit itaque Concilium apud Ratisponam convocatum; quae ibi gesta sunt omnes tenetis. Ex auctoritate illius congregationis hic nunc conventus habetur. Cur non fuerit apud Norembergam indicta conventio, & cur nequiverit ad haec negotia Caesar ascendere, satis his diebus expositum est. Ille quidem pro tanta Christianitatis necessitate in hoc conventu minimè defuisset, si domum tutam

Vide historiam Dietae Ratisponensis hic vulgatam.

relin-

relinquere potuisset. Sed cum ejus desiderium ab his impediretur, quibus non tam pax & ocium, quam contentiones & bella sunt usui, misit hosce praestantissimos & celeberrimos Legatos, qui suum locum teneant, suasque vices implerent, cum plena & ampla potestate; sive res imperii, sive commune fidei tuendae negotium tractare libet, praesto erunt. Caeterum quia super articulis Ratisponae meditati haec potissimum congregatio consultura est, vosque Caesaris animum circa illos cognoscere cupitis; quae sit ejus mens, quae sententia, quae voluntas, aperire me nunc collegarum meorum auctoritas jubet. Ego qui malo per obedientiam parum prudens, quam per contumaciam videri sapiens, onus meis humeris penè intolerandum subivi, confusus in ejus auxilio, qui victimis obedientiam praetulit. Nec timeo sub tanto fasce deficere; quando praesto sunt qui cadenti mihi manum porrigant. Pareo quoque in hac re tanto libentius, quanto & conspectum vestrum frequentiore intueor, & mihi benigniorem autumo. Nec ego de omnibus articulis verba faciam, sed illum qui est principalissimus aggredior, hoc est, an contra Turcos, qui Constantinopolim per injuriam invaserunt, nobilitatem cum Principe Graecorum occiderunt, sacra nostra omnia polluerunt, & ultra vincula, verbera, caedes Christianis omnibus minitantur, sit bellum suscipiendum? Quo persuaso, quantas habere copias necesse, quomodo legendi milites, quae stipendia danda, quae privilegia concedenda, unde commeatus habendi, quae bellica instrumenta paranda, quo tempore, qua via sit eundum facile concordabimus. Capitaneum quoque seu belli Ducem, quem prisci Romanorum Imperatorem appellare consueverunt, non erit arduum nominare. Neque dubitabitis illum eligere, in quo sit scientia rei militaris eximia, virtus excellens, auctoritas evidens, praesumpta foelicitas, qui sit laboriosus in negotiis, fortis in periculis, industrius in agendo, celer in conficiendo, consultus in providendo, qualem reperiri apud vos minime dubitaverim. Nec de pace domi tuenda multum laborabit, si foris bellum ge-

Pii II. Orat. Pars I.

L I

rere

rere decreveritis, ut postea suo loco dicemus.

Intelligitis jam Principes oratio mea quibus in rebus radices agat, & quae sit caula in manibus videtis: de bello gerendo tota consultatio est. Ego qui nomine Caesaris bellum venio suafurus, nequaquam hoc oneris accepiſſem, nisi rem dignam vestra est virtute, vestra nobilitate, vestraque natione manifestissime prius intellexissem. Agite igitur, audite & cognoscite an bellum hoc pro fide vestra Christiana suscipere debeatis. Omnis Senatus, omnisque populus, cui de bello gerendo consultatio est, clarissimi Principes, tria diligenter ac rigide & presse discutere debet, ne quid agat, cujus denique poenitudo sequatur. Turpe est enim, ut Scipionis proverbium fuit, postquam erratum est dicere: non putaram. Bellum ergo gesturus primo quaerat an sit iustum; secundo an utile; tertio an facile. Nisi enim haec tria concurrant, non est cur bonis, atque prudentibus viris belligerandum sit. Discutiamus & nos haec ex ordine, Principes, ac primum de belli iustitia cognoscamus.

Bellum, quod pro tuenda religione, pro salvanda patria, pro conservandis locis ex auctoritate superioris gereretur, nemo unquam veterum reputavit injustum. Hinc Moyſi, hinc Joſue, hinc Saulis, hinc Davidis, hinc Machabaeorum praelia commendantur. Hinc illi Demosthenis clamores, quibus plenum exultabat apud Athenas theatrum, in Marathone, in Arthemisso, in Salamina pro patria defunctos commendantis. Hinc ex Romanis Horatii, Decii, Fabii, & alii pene innumera-biles celebrantur, qui pro salute suorum civium se devovere. Hinc ex vetustis Germanis Caroli, Rolandi, Raynaldi, Conradi, Ottoni, Henrici, Frederici aeternis praeconiis extolluntur, qui pro tutandis Christianorum finibus, maximis se periculis obsecarunt. Nunquam tamen vestris progenitoribus tam iusta pugnandi causa quam vobis obiecta est. Nunquam illi tam atrocem injuriam, tam insignem contumeliam ab infidelibus acceperunt, quemadmodum perpessa est haec nostro tempore Christiana communitas. Repetenda est breviter hoc loco Constantinopolitana calamitas. Si enim & injuriae
ma-

magnitudo notior; & belli iustitia manifestior erit.

Nulla pulsatus injuria Mahometus [sic enim vocatur qui Turcis imperat] bellum Graecis indixit, Constantinopolim obsedit, ac male defensam oppugnavit. Ubi Constantinus Graecorum Imperator, intrantibus Urbem Turcis, in extremo patriae suae periculo fortissime pugnans obruncatur. Caput ejus lancea infixum spectaculo fertur. Fit miseranda Graecorum caedes; occiduntur non solum qui se tueri conantur, verum etiam qui projectis armis sese dedunt. Nec ego hoc magni duco in ipso furore primi introitus trucidatos esse quamplurimos; illud horreo, illud abominor, illud omnino detestor, capta civitate, depositis armis, coniectis in vinculis civibus, tum maxime saevitum est, tum filii ante ora parentum occisi, tum viri nobiles velut bestiae mactati, tum Sacerdotes laniati, tum monachi excarnificati, tum sacrae virgines incestatae, tum matres, ac nurus ludibrio habitae. O miseram Urbis faciem! O infelicem populum! O sceleratum Mahometum! Quis talia fando temperet a lachrymis? Omnia luctu plena, caede, cruore, cadaveribus erat cernere. Mahometus ipse terribili facie, tetris oculis, terribili voce, crudelibus verbis, nefandis nutibus homicidia mandat, nunc istum, nunc illum ad caedem poscit, manus in sanguine Christianorum lavat: omnia foedat, omnia polluit. Tempia Dei nostri pseudoprophetae traduntur, divina altaria proteruntur, ossa martyrum & aliorum sanctorum jam cum Christo regnantium aut porcis aut canibus obiciuntur, franguntur statuae, picturae delentur. Nec Matris Domini Reginae Coelorum gloriosae Mariae Virgineis imagini parcutur; quin & ipsum Salvatoris Christi Crucifixi simulacrum cum magno clamore, majori irrisione, praecedentibus tympanis ac tubis in castra deferretur, huc, atque illuc rapitur, conspuitur, luto provolvitur. O nefas inexpiandum! O ignominiam Christianae gentis! O dedecus nostri nominis sempiternum! Huic signo, in quo redempti & salvati sumus, Turcorum foetidum genus illudit, & quasi nos signum non signatum colamus: Hic est, inquit, Christianorum decus. Sentio

L I 2

quia

*Vide Aeneas
Europam cap.
VII.*

quia commemini, Principes, dum Salvatoris injuriam refero, tum tantae civitatis damna commemoro: sed quis cladem illius Urbis, quis funera fando explicet, aut possit lachrymis aequare labores? Horret animus talia meminisse, luctumque refugit. O nobilis Graecia ecce nunc tuum finem, nunc demum mortua es? Heu quot olim Urbes fama rebusque potentes sunt extinctae. Ubi nunc Thebae, ubi Athenae, ubi Mycenae, ubi Larissa, ubi Lacedaemon, ubi Corinthiorum civitas, ubi alia memoranda oppida, quorum si muros quaeras, nec ruinas invenias? Nemo solum, in quo jacuerunt, queat ostendere. Graeciam saepe nostri in ipsa Graecia requirunt, sola ex tot cadaveribus civitatum Constantinopolis supererat, quae parvo ambitu Bizantii a Pausania quondam edita, per Constantinum Primum Imperatorem ejus nominis in aemulationem Romanae Urbis erecta, tantum operum mirabilem, tantum armorum, tantum literarum, tantum gloriae habuit, ut omnium civitatum damna haec sola Urbs recompenfare, ac refarcire videretur. Hinc post pacem cum Gratiano factam, & a Theodosio confirmatam, veniens Constantinopolim, Rex Gothorum Athenaricus, cum regiae Urbis amplitudinem splendoremque contemplatus esset, veluti stupens dixisse fertur: vere Deus terrenus est Imperator hic habitans; & quisquis adversus eum manus moverit, ipse sui sanguinis reus existit. Et quamvis post imperium ad vos, o Germani, translatus, saepe Constantinopolis capta direptaque fuerit; nunquam tamen in potestatem Christi hostium, nisi modo, devenit; nunquam Basilicae sanctorum dirutae, nunquam Bibliothecae combustae, nunquam monasteria desolata, nunquam sacra nostra ex toto, nisi nunc deleta fuere. Itaque mansit apud Constantinopolim usque ad nostrum tempus vetustae sapientiae monumentum (1), ac velut ibi domicilium literarum esset, & arx summae Philosophiae, nemo Latinorum satis doctus videri poterat, nisi Constantinopoli aliquandiu studuisset, quodque florente Roma doctrinarum nomen habuerunt Athenae, hoc tempestate nostra Constantinopolis obtinebat; unde & multa veterum sapien-

tum

*A Pausania
Lacedaemo-
num Duce.*

tum volumina susceperamus, & in futurum suscipere sperabamus. At nunc vincentibus Turcis, & omnia possidentibus quae Graeca potentia tenuit, vereor ne de literis Graecis omnino sit actum. Neque enim, ut plerique arbitrantur, Asiani sunt ab origine Turci, quos vocant Teucros, ex quibus est Romanorum origo, quibus literae non essent odio. Scytharum genus est ex media Barbaria profectum, quod ultra Euxinum, Pyrrichiosque montes (2), ut Aëthico Philosopho placet, ad septentrionalem Oceanum sedes habuit: gens immunda & ignominiosa, fornicaria in cunctis stuprorum generibus, quae, ut tradit Otto Frisingensis Episcopus non futilis auctor, regnante apud Francos Pipino, montes Caspios exivit, ac longo itinere in Asiam se recepit, ibique posthac morata est. Et quamvis sub miti coelo & mundiori terra per tot saecula parumper exultam se praeberit; sapit tamen adhuc multum pristinae deformitatis, neque omnem barbariem deterfit. Carnes adhuc equorum, vesontium, vulturumque comedit, libidini servit, crudelitati succumbit, literas odit, humanitatis studia persequitur. In cujus manibus venisse nunc doctam eloquentemque Graeciam, nescio quis satis deslere queat. Sed dicitis milites: quid tu nobis literarum detrimentum commemoras? quid nobis de literis? nos hactenus gladioque versamus. Vos, genus ignavum, testis gaudetis & umbra. Imo vero, fortissimi equites, nullius quam vestri magis interest studia literarum esse quam florentissima. Quid enim vos, viri excellentes, aliud quaeritis cum praestanti animo, & alto corde praelium committitis, quam famae dulcedinem? laudari vultis, scio, & gaudetis cum de vobis bonos esse rumores auditis. Trahimur omnes studio laudis, & optimus quisque gloria ducitur, inquit Cicero. Sed quae laus vestra diuturna esse potest nisi literis consecratur? Brevissima est fama quae humanae vitae spatio terminetur. Vivunt nomine perenni quos literae insertos habent.

Vide Aeneae
hist. de Asia
minor. cap.
10.

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt.
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo.

in

in Eurialum & Nisum inquit Maro . Nec nos aut Samsonis , aut Gedeonis , aut Jepthae , aut aliorum Judicum fortitudinem regumque magnifica gesta sciremus , nisi literis edocti essemus . Quanto ergo quisque vestrum , nobilissimi equites , aut induitior est aut fortior , animosior , tanto favere ingeniis , ac literis magis debet . Haec sunt enim quae progenitores vestros virtute praestantes , quamvis jamdudum mortuos , memoriae tamen hominum quasi viventes exhibent , & quae vestrum nomen , si viriles fueritis , ad posteros deferre cum laude queant . Senferat haec Alexander Macedo , qui cum in Sigaeo sepulchrum vidisset Achillis : O fortunate , inquit , adulescens , qui tuae virtutis praeconem Homerum invenieris . Et vere , inquit orator ; nam nisi illi ars illa fuisset , idem tumulus qui corpus contexerat , nomen etiam obruisset . Demosthenes autem ille , summus Athenis vir , cum ex eo quaereretur , cujus vocem libentissime audiret : a quo summa virtus , inquit , optime laudatur . Quo dicto nimirum humanitatis & eloquentiae studia magnopere commendavit . At nunc contrita deletaque Graecia , quanta sit facta literarum jectura cursti cognoscitis , qui Latinorum omnem doctrinam ex Graecorum fontibus derivatam non ignoratis . Quid ergo in tanto damno , in tanta injuria dicemus , Principes ? An de justitia belli adversus haec monstra hominum dubitabimus , qui nulla humanitatis studia colunt ? qui foedera nulla custodiunt ? qui sanguinem nostrum sitiunt ? qui caedibus saturari non possunt ? qui sacra Dei nostri omnia polluant , & exterminant ? Fortitudo , inquit Ambrosius in officiis , quae bello tuetur a barbaris patriam , vel domi defendit infirmos , vel a latronibus socios , plena justitia est .

Quod si ordo ille naturalis paci accommodatus , Augustino teste , id poscit , ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes Principes sit ; neque bellum aliquin justum existimetur ; videte quanta est hujus belli justitia , cujus non solum Papa , & Imperator , quo maxima luminaria , duo primi in terra Principes ; sed ipse rector orbis , mundique fabricator Deus est auctor , qui

fpoa-

sponsam suam Ecclesiam, matrem nostram, ut pupillam oculi nobis tuendam commendat. Monstravimus belli iustitiam fortasse pluribus verbis quam necesse fuit; sed traxit me injuriarum acerbitas. Parcite subirato; date veniam laeso. Nunc ex bello quae sequatur utilitas breviter exponendum est. Cur enim se bello quisquam immisceat, nisi ex bello se juvet? Vos igitur, Principes, si fructum hujus belli contra Turcos suscipiendi cognoscere cupitis, damna quae toti Christianismo imminent, nisi Turcorum frangatur impetus, pensitate. Audivistis quae passi sunt Constantinopolitani. Idem nunc multae civitates expectant, nisi dum tempus est opitulamini. Serpit in dies hoc virus magis ac magis; nunc una provincia, nunc alia nobis deficit (3). Rascia jam novissime occupata est. Disporus ejus provinciae cum conjuge & liberis in Hungariam se recepit. Hungari, qui haecenus nostrae fidei clypeus, nostrae religionis murus fuere, bis victi bello post mortem Alberti Regis, bis capti a Turcis sunt, (4) centum millia hominum aut eo plus, duobus praeliis amiserunt. Non tulerunt integri Turcorum vires; quomodo fracti ferent? Succubuerunt auxiliantibus Polonis, quomodo vincent soli? Magna est Turcorum potentia in Asia & in Graecia. Tartarorum ferocem gentem foedere junctam habent. Ducenta vel trecenta millia pugnatorum, ne dicam plura, in armis cogere possunt. Quamvis sint Hungari strenui & potentes viri atque omni laude digni, non ramen tantis viribus pares habentur. Sive vincitur Hungaria, sive coacta jungitur Turcis, neque Italia neque Germania tuta erit, neque satis Rhenus Gallos securos reddet. At nonnulli, quia suis diebus non videre similia, nec fieri posse confidunt; nos autem saepe Tartaros protrita Hungariae Germaniae fines ingressos ad Rhenum usque debaccharos novimus. Hungari priusquam Christum colerent, saepe Austriam, Bavariam, Sveviam, Franconiam, Saxoniam percurrerunt. Attila Rex Hunnorum ab Hungaria, quae tunc Pannonia dicebatur, digressus, quantas Italiae, quantas Germaniae, quantas remotiori Galliae atque Hispaniae turbas intulerit, non ignoramus. Quid
Go-

Gothos, quid Vandalos, quid Gepidas, quid Herulos, quid Longobardos, quid Burgundiones referam? Omnes hi populi per Hungariam ab ulteriori Scythia venientes, hanc nostram Christianitatem miris modis afflixerunt. Expectabimus igitur & nunc venire Turcos, atque accersitis Tartaris nobilem atque potentem Hungariam sui juris efficere, ac deinde reliquam Christianitatem locutarum more corrødere? Pugnandum est vobis omnino, Principes, si liberi, si Christiani vitam ducere cupitis. Existimate nunc, an salvis & integris sociis, an fractis atque dimissis id agere magis expediat. Romani, quos fama sapientissimos fuisse praedicat, sociorum tutelam semper suam salutem esse ducebant, ac foris quam domi pugnare malebant. Nam foris, si qua fuerit accepta calamitas, emendari potest; quae domi excipiuntur clades, exitiales habentur. Hinc Annibal maximus ille Poenorum Imperator cum Regi Syriae Antiocho adversus Romanos bellum suaderet, non in Asia, siue in Graecia, sed in Italia pugnandum esse dicebat. Et vos ergo, Theutones, si, quemadmodum spero, sapientes eritis, majores vestros imitabimini, qui remota semper a domo bella gerere, ac vicinorum fines non minus quam suos tueri consueverunt. Quod si vos, Germani, hoc tempore Hungaros neglexistis, non erit denique cur vos ex Gallis auxilia praestolemini, nec rursus illi apud Hispanos opem invenient. Atque ita fiet, ut cum singulis semper gentibus pugnaturi hostes facile, quod cupiunt, orbis imperium assequantur. Quod si acceptis armis & Hungaris & Rastianis, & aliis Christianis qui vicini sunt Turcorum potentiae opem tuleritis, non solum vicinos vestros tuebimini, sed vos ipsos uxores ac liberos vestros ex maximo periculo liberabitis. Atque haec est, ut mihi videtur, maxima utilitas belli gerendi. Cum exploratum sit ad nos dictum Turcos properare; prius occurrere quam vestros fines ingrediuntur, & auxilia vicinis afferte. Nam tunc tua res agitur, ut ille ait, paries, cum proximus ardet. Quod si certissimi essetis, nunquam illos ad vos esse venturos, pro debito tamen baptismi vestri, quo estis initiati, pro

ma-

maximis beneficiis quibus vos divina pietas cumulavit, adversus hos evangelii corruptores, & Christi perfidos inimicos ejusque Crucis derisores bellum gerere deberetis. Equidem, praestantissimi Principes, cum omnibus virtutibus affecti sitis, nihil tamen arbitror vos magis velle quam gratos esse atque videri. Haec est enim una virtus, non solum maxima, sed mater omnium virtutum reliquarum. Quid est enim pietas, nisi voluntas grata erga parentes? Qui sunt qui libenti animo pro patria pugnant, nisi qui patriae beneficia meruerunt? Qui sunt qui fidem erga Principes inviolatam custodiunt, nisi qui eos in se beneficos recordantur? Qui sunt qui praeceptores honorant, nisi qui se doctrinam ab his accepisse non sunt obliti? Qui sunt qui amicos omni studio prosequuntur, nisi qui fructum amicitiae tenaci memoria tenent? Quod si erga patriam, erga parentes, Principes, praeceptores, amicos grati esse debemus; quanto magis erga Deum nostrum? Et cujus, obsecro, pinguiora, quam Dei nostri beneficia sumus experti? Ille cum nihil essemus, nos in esse produxit; neque lapides, aut arbores, aut equos; sed homines rationis participes nos creavit; nobis ingenium, sermonem, virtutem, vires corporis atque animae dedit. Et cum primi parentis culpa inferni mancipium facti essemus, ut nos redimeret, descendit de coelo, exinanivit seipsum, formam servi accepit, hominem induit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem Crucis, inquit Apostolus. Sub ipsa autem passione, & Cruce, priusquam ad crudelitatem necis & effusionem sanguinis perveniretur, quae conviciorum probra, quae contumeliarum ludibria tulit? Sputamina insultantium excepit, qui sputo suo caeci oculos aperuerat; flagellatus est, qui potestatem flagellandi Daemones habet. Spinis coronatus est, qui sanctos suos floribus coronat aeternis. Palmis in faciem caesus est, qui veras palmas mundum vincentibus tribuit. Spoliatus est terrena & caduca veste, qui coelesti, atque immarcescibili candiditate animas vestit; cibus est felle, qui se cibum homini praebeuit; potatus est aceto, qui populo suo nectarea pocula repromittit. Agnus ille

innocens, imo ipsa innocentia, ipsa iustitia inter facinorosos computata est; pependit inter latrones Deus noster; viderunt faciem ejus, & non erat species, neque decor; a vertice capitis usque ad plantam pedis non erat in eo sanitas. Sed passus est, ut nos redderet impassibiles; mortuus est, ut nos redderet immortales. Passus quia ipse voluit, & iniquitates nostras ipse portavit. O bonitatem! O clementiam magni Dei! miserationes divinae pietatis incredibiles! quam maxima & incalculabilia sunt Christiano populo praestita beneficia! Sed coram sunt haec in omnes fideles dona Dei. Vos autem, o Germani, peculiarior quaedam honoris ratio reddit obnoxiores. Nam qui vobis imperium dedit, is vos omnibus populis, gentibus, nationibus praetulit. Haec est enim prima in saeculo dignitas, cui omnes Principes, omnes Reges cedunt, quam Salvator secundum carnem nascendo, peregrinando, moriendo dignam censuit quovis honore. Quae in Prophetis promissa, in Evangelio comprobata, in Apostolorum scriptis magnifice commendata existit. Haec est illa excellentissima dignitas, qua stante non est cur Antichristi formidemus adventum, quemadmodum & Tertullianus & Cyprianus & Augustinus, & multi veterum ex verbis doctoris gentium Pauli colligere videntur. Hinc antiqui nostri Spiritu Sancto pleni, quamvis adhuc idola colerent. Imperatores, persequerenturque Christianos, vitam tamen illis prolixam, Imperium securum, domum tutam, exercitum fortem, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum optabant. Vos igitur magni, vos inclyti, o Germani, quibus tanta dignitas credita est, curare prae caeteris debetis, ne vobis imperantibus Christianae religionis majestas intereat. Sed quid vos ad haec Deo rependitis? Immo quid nos omnes Christiani pro tantis beneficiis agimus? Ubi tantorum bonorum memoria est? Principes, ubi gratitudo est? Viri potentes, terram sacratissimam, in qua visus est Dominus Deus noster, & annis supra triginta homo cum hominibus conversatus Agareni occupant, officinas nostrae salutis Mahumetus obtinet, sacrosanctum Domini sepulchrum, lectum illud venera-

tu dignissimum, in quo propter nos vita nostra obdormivit in Domino, Saracenorum impuratae manus obreptant; loca illa sancta, loca benedicta, loca pretiosa & agni immaculati purpurata cruore, dum nos silemus, hostes fidei nostrae conculcant. Et quid ad haec, atis Principes? Cur haec accidisse putatis? Abbreviarum ne manum Domini creditis, aut impotentem factum, qui est omnipotens? Nunquid non potest mittere plusquam XII. legiones Angelorum, qui Saracenos, Turcos, & Tartaros se blasphemantes exterminent? Aut certe tantum verbo dicere, & fiet quod voluerit. An qui ferocitatem Sennacherib Angelo dimicante contrivit, qui furiundum Holofernem in manus mulieris viduae, qui percussit Reges magnos, & occidit Reges fortes, qui clausit Aegyptiis mare, qui Sodomitis sulphur pluit & ignem, qui ventis imperat & mare, qui fecit coelos in intellectu, Mahometi superbiam fraenare non poterit? Omne subest ei cum voluerit posse. Quid igitur opinamini? Quid creditis, Principes? Tentat vos Dominus Deus noster, experiri vult an se diligatis, an virtute praestetis, an religiosi, an grati sitis. Quaerit inier nos, si sit aliquis qui sapiat, & intelligat ac requirat haec, & indoleat vicem ejus. Quid ergo moramini? Quid statis? An non est hic maximus bellandi fructus? Maxima utilitas vestra si praelium adversus inimicos Crucis committetis? Vos beneficii memores ostenditis, Deo nostro placetis, animas vestras lucrificatis, & habitaturi cum Angelis, triumphaturi cum sanctis martyribus, regnaturi cum Christo coelum acquiritis. Omitto hic, Principes, id emolumenti quod plerique omnes milites nostri temporis ex bello quaerunt, aurum & argentum, teuromata, pictas tabulas, equos, vestes, servos, ancillas. Nam quamvis multa hujusmodi haec expeditio repromittit, nolo tamen vos, Christi milites, haec ambire, nolo vos rapinas quaerere, nolo vos spoliis gaudere. Pusilli est animi lucris inhiare terrenis. Mens generosa & alta coelestes aspirat in thesauros. Brevis est vita hominis super terram. Fugiant animi nostri licium, vitae nostrae sunt araneaeum tela, cito dirumpitur. Fe-

stinat enim decurrere velox flosculus, angustae miseraeque brevissimae vitae precio, dum vina, cibos, somniaque poscimus, obrepit non intellecta senectus; nemo scit quid vesper vehat. Curriculum aevi nostri incertum est. Peregrini in terra sumus. Spes nostra in coelum tenenda est, ubi Evangelio teste, nec fures fodiunt, nec tineae rodunt. Multae sunt viae quae nos eo deducunt. Sed hoc profecto tempore, Principes, nullum iter certius, nullum securius, nullum expeditius, nullum gloriosius est, quo possimus coelum scandere, quam si contra Turcos coelestis patriae, nostrae civitatis, supernae Hierusalem perfidos inimicos arma sumentes puris & constantibus animis bellum geramus. Cognoscitis, ut arbitror, jam Principes huius belli quod suademus non honestatem modo, verum etiam utilitatem.

Nunc de facilitate gerendi belli pauca subnectam. Hoc est enim de quo tertio loco dicturum me promisi. Frustra enim iustum bellum, frustra commodosum probaverimus, nisi etiam factu facile, ne dicam possibile, demonstremus. In hac parte illud, meo iudicio, animadvertendum est, optimi procures, ne major hostibus, quam nobis sit scientia rei militaris, ne frequentior usus, ne pecunia copiosior, ne potentia superior, ne Deus ipse faventior; quinimo neque si pares utrimque vires fuerint bellum suaserim. Nam teste Octaviano Caesare, qui praelium sine certa praerogativa committit, similis ei est qui hamo piscatur anreo; facile namque plus amittere quam lucrari potest. At mihi seu nova consideranti, seu vetera mente repetenti, inter omnes nationes, quas bello idoneas, iudicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior quam vestra videtur. Vobis homines, vobis equi, vobis arma, vobis pecuniae sunt. Nulla natio tam grandis sub coelo est quae habet Deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Dominus Deus noster. Et ubi, obsecro, tot clarissimi principes? tot generosi procures? tot fortissimi equites? tot potentes civitates? tot divitiae? tot auri? tot argenti? tot ferri minerae? ubi tanta populi multitudo? tanta juventus? tantum animi? tantum roboris?

Ger-

Germaniae fines, ut veteres tradunt, ab Oriente Vi-^{Vistula omnis}scella fluvius, & Hungariae limes fuere; ab occidente Germanice,^{Germanice,} Rhenus, a Meridie Danubius, a Septentrione Oceanus, ^{Veigel.}
& Mare Balteum, quod Prutenicum vocare possumus.
Nunc quantum extra hos terminos possideatis ipsi vide-
tis. Vos Angliam, pulsus Britannis occupastis, vos Bel-
garum, Helvetiorumque fines, eiecit Gallis, obtinuitis;
vos Rhetiam & Noricam invasistis; vos usque in Italian
pedem extendistis; vos Hulmerigos, qui nunc Pruteni
vocantur, ex manibus infidelium detraxistis; soli ex alien-
nis in vestro solo Bohemi sedent potentissimi & nobilissi-
mi populi. Sed & illi vestro imperio parere se ajunt, re-
gemque habent vestri sanguinis nobilissimum Ladislaum.
Vos igitur magni, vos bellicosi, vos potentissimi, vos ^{Ladislaum si} fortunatissimi ac Deo accepti Germani estis, quibus adeolium ^{si} Adelber-
fines extendisse licuit, & super omnes mortales Roma-
nae potentiae datum fuit obsistere. Nam terrarum ille ^{ducis adeo-}calcator omnium, & orbis domitor Julius Caesar, quam-
vis subactis Gallis saepe Rhenum transiverit, resque ma-
ximas in Germania gesserit, bellicosam tamen, & aspe-
ram Svevorum gentem dimisit indomitam. Augustus Octa-
vianus, cui & Parthorum, & Indorum reges munera
miserunt, qui unus omnium Romanorum fortunatissimus
creditus est, de quo illa sunt metra.

*Augustus Caesar divum genus, aurea condet
Saccula, qui reversus Latio regnata per arva
Saturno quondam, superat Garamantas & Indos.
Protulit imperium, jacet extra sydera tellus
Extra anni Solisque vias, ubi coelifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*

Ille, inquam, felicissimus imperator nullibi unquam
nisi apud Germanos succubuit; nam Lollianam & Va-
rianam cladem in Germania perpeffus est. Lollianam ma-
joris infamiae quam detrimenti, Varianam pene exitia-
lem, tribus legionibus cum duce, legatis, & auxiliis
omnibus caesis. Longum esset referre quas intulerunt
Romanae reipublicae molestias Germani, qui etsi Ro-
mano-

manorum fortunae aliquando cesserunt, postea tamen & ipsi de Romanis, de Gallis, de Hispanis, de Hungaris, deque aliis diversis gentibus saepenumero triumpharunt. Nec Romani cum rerum potirentur res magnas sine Germanis auxiliantibus peregerunt, quorum tanta in bello virtus, tanta in domo fides fuit, ut Caesarei corporis cultos cohors ex Germania potissime legeretur. (5) Conferamus nunc Turcos ac vos invicem, & quid sperandum sit, si cum illis pugnetis, examinemus. Vos nati ad arma, illi tracti. Vos armati, illi inermes; vos gladios vestatis, illi cultris utuntur; vos balistas tenditis, illi arcus trahunt; vos loricae thoracesque protegunt, illos culcitra tegit; vos equos regitis, illi ab equis reguntur; vos nobiles in bellum ducitis; illi servos, aut artifices cogunt. Vestri milites nati, atque nutriti in armis sunt; illi copias suas, exceptis quindecim millibus pugnatorum, quos expeditos habeat, ex agris atque officinis petunt. Vobis flectere ludo equos, & tendere spicula cornu; vos omne aevum ferore terretis, vestra juvenus torneamentis intenta est, aut quatit oppida bello, nec tarda senectus vestras vires debilitat, mutatque vigorem; canitiem galea premitis, semperque recentes bellorum habere causas cupitis & vivere in armis: illis pictae croco & fulgenti murice vestes, desidiaque cordi sunt; summa voluntas est indulgere choreis. Solus Mahometus, & quos dixi, quindecim millia expediti sunt, quos sonus delectat armorum, & animus in bella paratus exhibet audaces. Caeteros inexpertos, timidos, effrenatos nullius pretii judicetis. Quod si manus cum illis conferatis, nihil est quod de victoria dubitetis. Si modo quam gesturi estis pro Deo pugnam, adversus Deum non convertatis, mala mente procedentes. Cum ergo majores vestri principes, omnes vicinos ac longe positos populos armorum gloria superaverint, cum timentes ipsi nullos omnibus terrori fuerint, cum vos ipsi nihilo minores vestris progenitoribus sitis, cum omnibus iis rebus abundetis quas bello necessarias putant, cum vobis fortissimi milites, peritissimi duces ac satis fortunati sint, cum Deum in causa sua propitium sperare par sit, cum vestri

vestri hostes longe inferiores vobis existant; non est cur tam honestum, tamque utile bellum pro Deo vestro gerendum detrectare quoquo modo debeatis. Dicat hic fortasse quispiam, rem non esse cum Turcis tantum, sed cum Tartaris simul & Saracenis, cumque omnibus gentibus, quas illi subiectas habent. Huic ego contra insto: Nec ego vos soli Theutones, inquam, pugnabitis; ex Italia, ex Gallia, ex Hispania multi concurrent, nec Hungari deerunt, nec Bohemi fortissimae gentes; Rasciani, Bulgari, omnes Illyrienses, omnes Graeci, sumpta occasione confluent. Vicini quoque in Asia dabunt manus. Nolite existimare, principes, ita omnem Asiam Mahometo parere, ut non multi sint Christo servientes, multi in Cilicia, Bithinia, Cappadocia, Ponto, Syria Christiani sunt, quamvis iugo servitutis oppressi. Hyberi, qui & Georgiani vocantur, Trapefuntii, Armeni Christum colunt, nec cunctabuntur arma sumere, si vos viderint audentes. Veneti quoque, & Januenses, potentes populi, quamvis pacem cum Turcis habent, partes tamen vestras classibus adjuvabunt; coacti namque ne civitates orientis amitterent pacem ferre. At quod homines inviti ac necessario faciunt, neque diu, neque diligenter facere possunt. Veneti certe fidem imperatori dedere (6) facturos se quod deceat Christianos, si bellum communi fidelium consilio contra Turcos decernatur. Ego etsi certe scio vobis arma fumentibus ex tota Christianitate affutura praesidia, nihilominus & illis domi manentibus, huic bello solam Germaniam sufficere non dubitaverim. Scio enim Gothfredum, qui fuit Lotharingiae dux, cum solis Transrhenanis Theutonibus, & aliquibus Gallicis, paucis Italis Hungariam percussisse, Graeciam penetrasse, Hellespontum transisse, Asiam permeasse, Hierosolymam ex potestate infidelium vendicasse, victis ac prostratis omnibus quae occurrerent in medio gentibus, quamvis & Turci & Saraceni numerosi resistere conarentur. In ejus exercitu ducenta millia pugnatorum fuisse traduntur; atqui multo majores copias sola Germania cogere potest. Sed dicitis, ut existimo, quomodo fors bellum geremus, qui domi contendimus? nec porro est

Ger-

Germaniae ulla quies? Sit pax intus, non recusabimus extra bellare. Prius Turci Rhenum attingant quam lites omnes extirpentur. Idecirco sapientes illi, qui Ratiaponae fuerunt, indicendas in tota Germania quinquennales inducias putaverunt; id nunc explendum est. Omnes qui contendunt imperii principes aut vasalli, aut subditi sunt; nisi Caesaris mandata custodiant fidem frangunt, honorem maculant, rempublicam laedunt, sibi ipsis nocent. Quod ego de tanta nobilitate minime putaverim. Nam quis erit adeo durus, adeo obstinatus bonis, adeo adversus moribus, ut tregnas pro communi Christianorum salute indictas praesumat infringere? Est hic legatus apostolicus qui censuras ecclesiasticas interponet. Legati Caesaris imperiale bannum & alias poenas admittunt. Prohi Germani nobiles, gens bellicosa, gens alti cordis, an modo in tanta, & vestra, & omnium Christianorum necessitate deficietis? Eritis ne adeo incauti, adeo caeci, ut ranae, murisque fabulam in vobis impleri sinatis, qui dum invicem se morderent, praeda mylvi fuere. Nonne cernitis, dum simul contenditis, venientem Turcum, & omnia rapientem, quae vos litigare compellunt? Expellete prius communem hostem; tunc si pacem tenere nequitis, de terra, de dominio, de caeteris bonis pugna- te, quae non Turcis sed vestris filiis relinquere valeatis. Equidem si has inducias amplectemini, principes, non est mihi dubium quin validissimum & copiosum exercitum comparare possitis, quo educto pacem in Alemannia necessario relinquetis; latrones enim & raptores omnes (7) exhibunt, agricolae, & artifices domi manebunt, paratum genus hominum, quemadmodum tempore coronandi Caesaris evenisse constat, cum ille copias adversus Saracenos & Turcos eduxit. Et fortasse haec una est pacandae Germaniae via; nescio an vos aliam habeatis. Sed dicitis: quid cum Prutenis agemus, qui rebelantes suis dominis relicta religione Theutonica, ad magnum regem Poloniae defecerunt? Tria hic remedia sunt; duo dicam, tertium in aliud temporis retinebo. Aut serventur hic induciae, sicut in caeteris Germaniae litibus; aut si hoc durum religioni videtur, finite, fratres, reli-
giosos

*Joannes Pa-
piensis Epi-
scopus. Gube-
lin. lib.*

giosos cum Saxonibus, Bohemis, & aliis quos possunt
allicere, suam provinciam vendicare. Neque enim pro-
pterea vester exercitus magnopere impeditur. Nam &
imperante Conrado, de quo paulo ante dixi, cum ter-
tius Eugenius Romanus pontifex Christianos excitaret
pro tutela terrae sanctae, quam Saraceni evertere cona-
bantur, Pruteni cum caeteris ulterioribus idola colebant,
ac crebris excursionibus, nunc Saxoniam, nunc alios
vicinos Christi cultores infestabant. Conradus autem di-
missis Saxonibus, aut caeteris vicinis qui domi cum Pru-
tenis, ac reliquis barbaris decertarent, ipse cum Rhe-
nenfibus, Svevis, Franconibus, Bavaris Hierosolymam
penetravit. Idem & nunc vobis agere licet. Caeterum
quia nonnullos esse audio, qui Mahometum deinceps
quieturum existimant, neque, ut ego dico, tantopere
festinandum censent, referabo vobis aliqua de consuetu-
dine & natura hujus hominis, quae mihi per eos nota
sunt, qui secum aliquandiu conversati fuere, ut quid
sperandum, quidve timendum sit eo certius habeatis.
Est autem Mahometus adolescens annos natus quatuor &
viginti, animo truci, & gloriae cupido, robusto corpore
ac laboris patiente, neque vino, neque coenis indiget;
& quamvis more gentis libidinosus, non tamen inter
uxores languescit, choreas fugitat, unguenta devitat,
raro induitur mollibus: non cantu, non lono delinitur,
non canes alit, non aves nutrit, una ei voluptas est ar-
ma tractare. Honorat milites, equos amat; naves, cur-
rus, machinas bellicas, formosis mulieribus praefert: &
quamvis est natura barbarus, abhorretque literas, gesta
tamen majorum cupide audit, ac Julium Caesarem, &
Alexandrum magnum omnibus anteponit, quorum illu-
stria facta superare posse confidit, atque contendit; nec
se minus aptum ad subigendum orbem dicit, quam illi
fuerunt, cum sua sint longe majora principia, quam il-
lorum referantur. Et quoniam falso prophetae suo Ma-
cho, ex quo Constantinopolim subiecit, non dubitat
quin & Romam submittere possit, barbara temeritate,
& Asiana superbia plenus. Hic est vester hostis, proce-
res; exultatote nunc, an talem naturam quiescere sit

Pii II. Orat. Pars I.

N n

verifi-

verisimile. Sed quid conjecturis aut argumentis in rebus utimur manifestis? Nonne hic victa Constantinopoli, mox Peram delevit, propinquo civitates oppressit, Cyclades insulas maris Aëgei magna ex parte diripuit? Dispositum ex Rascia pepulit? Et quamvis essent cum Hungaris induciae, eorum tamen fines ingressus, nonnullos agros depopulatus est. Ecce pacem Turcorum, optimi principes. Ecce quietem quam sperare potestis. Nolite confidere, nolite disserre. Consulite vobis ipsis, & utilitati, libertatique vestrae, dum tempus habetis.

Causa belli, ut intelligitis, & iusta est & necessaria, & maxima, vobis ad pugnam omnia quam Turcis meliora supersunt. Orat vos Caesar, ne Christianae reipublicae, ne vobis ipsis hoc tempore desitis; sed quemadmodum Ratisponae conditum est, quos potestis milites, equos, arma, currus, instrumenta bellica, com meatus praeparetis. Nam & ipse quae sunt in sua potestate ad hoc opus omnia promittit, quaecumque sibi ut imperatori Romanorum, ut Austriae duci, ut religioso principi, ut homini Christiano incumbunt exequi praestito est & valens; tantum vos, principes, in hoc loco de bello gerendo concordēs sitis. Nam si unquam pugnandi tempus fuit, profecto nunc est, quando non solum honor, & status vester, sed ipsa libertas vestra, ipsa fides, ipsa vita in dubio ponitur. Neque enim si Turcos progredi ad vos sinitis, quaerendum erit in quo statu, in qua fide vivere debeatis. Mementote patrum vestrorum, generosi procures; ponite ante oculos illustria facta majorum, recolite quoties progenitores vestri cum magnis exercitibus alpes Italiae transiere. Alfonso Longobardorum regem Stephano papae molestum Pipinus coërcuit. Desiderium ejus provinciae regem Hadriano insultantem Carolus magnus compescuit; Romanos Formoso pontifici rebelles Arnolfus edomuit; Berengarium, qui se regem Italiae jactitabat, vocatu Joannis papae Otto primus magno bello contrivit. Referre quidem gravius fuerit quoties vestri antecessores pro Romana ecclesia, pro fide catholica, pro salute communi decertaverunt. Illi quidem dum parato & forti animo
Chri-

diffusum

Christianam religionem tuerentur, Romanum imperium ad se traxere. Videte nunc quem vobis animum suscipiendum esse putetis. Patres vestri pro suis, non dicam civibus, sed agricolis paulo contumeliose tractatis saepe bella gesserunt; vos uno imperatore cum tota Graeciae nobilitate crudelissime necato non putabitis esse pugnandum? Illi frequenter suis ministris parum reverenter compellatis non dubitarunt arma recipere, vos Deo vestro probrose contempto non armabimini? Illi pro amplectendis Christianorum finibus durissimis se praeliis commiserunt, vos pro tuenda religione fideque vestra recusabitis arma capessere? Non est de rebus levioribus hoc bellum; pro patria, pro liberis, pro uxoribus, pro sociis, pro libertate, pro vita, pro fide, pro religione, pro sanctis martyribus, pro magnis Apostolis, pro gloriosa Matre Dei advocata nostra, Regina Coeli Maria; pro Filio Dei, pro Redemptore, pro Salvatore, pro maximo & certissimo Deo vestro, pro Spiritu Sancto direttore, pro Patre aeterno, pro divinissima Trinitate, quam spurcidus ille Mahomethus persequitur, committendum est praelium. Cogitate, principes, quo redacta est Christiana religio, quantum in oriente, quantum in meridie diminuta est nostra fides; sumite alta corda, induite fortes animos; defendite matrem vestram ecclesiam, quae vos Christo regeneravit; accingimini gladio supra femora vestra potentissimi; occurrите inimicis Christi; nolite esse ultimi, quos imperii dignitas jubet exire priores. Carolus Rex Francorum & nobilissimus & potentissimus pugnaturum se dicit, si vos armemini. Quae sit mens inclyti Ladislai Regis Hungariae & Bohemiae ex suis oratoribus audietis. Regis Daciae, Suetiae ac Nortwegiae literas habemus, quae mentem illius optimam exponunt. Alfonsus Rex Aragonum & Siciliae, nostri saeculi clarissimum sydus, etiam silentibus caeteris, hoc magnificum bellum, hanc gloriosam expeditionem pro Christi nomine ultro suscepturum se pollicetur. Philippus Burgundiae Dux non minus animo quam sanguine clarus, potentatu ac dominatu par magis regibus, non modo se iturum ad hoc bellum pro-

promittit, sed alios quoque ut se accingant magnopere adhortatur. Intueamini hos duos Principes Alphonsum & Philippum, maximos Dominos, terra marique potentes, ambo aetate proveci sunt, ambo sexagesimum annum transiere; ambo tamen certamini sese offerunt, neque in propriis personis pro Deo suo pugnare recusant. Quid vos faciatis, electissimi Principes, quibus aetas florida est, quibus ebullit sanguis, quibus martius labor jucundus quidam ludus videri debet. En milites, en Duces, en robustissimi juvenes; finitis ne senibus majorem quam vobis animum esse? Dormietis ne domi, cum illi foris militent? Marcebitis ne otio, dum illi in negotio vigent? Minime de vobis talia suspicor: degeneres animos timor arguit; vos autem erecto animo alacres intueor. Incipio bene sperare. Sentio jam titillare pectora vestra, ac flagrare amore bellandi. Nec miror vos aetate integra militiae sectatores hujus belli cupidos esse; nam & ego ipse, quamvis senio gravis, quamvis Ecclesiae deditus, incendor, & aestuo nimio fervore talis visendae pugnae. Veteribus illis, ex quibus vobis origo est, Principes, cum essent adhuc gentiles, nullum fuit grave bellum, quod pro patria non suscepissent; nullam illi mortem miseram putavere, quae pro republica subiretur. Sed quae respublica major, aut melior quam nostra Christiana? Quae patria dulcior, aut nobilior quam nostra illa coelestis, ad quam cuncti aspiramus formosa Hierusalem? Illi cum pro patria morentur, tamen maxime exultabant. Nos cum morimur, tum finimus exilium, tum patriam ingredimur. O felix mors quae vitam perimit temporalem, concedit aeternam! O faustum ac desiderabile bellum, in quo si vincis, in terra; si vero vinceris, in coelo triumphas! Quidni ergo ardenti pugnemus animo, quibus tanta promittuntur emolumenta? Ecce Dominus noster sanctissimus, Christianorum summus Pater Nicolaus Papa V. ovium Christi Pastor, Romanorum Pontifex, successor Beati Petri, Christi Dei nostri Vicarius, omnibus qui hanc expeditionem sequentur delicta remittit, culpas abluit, veniam praebet, coelum promittit. Nec de promisso est dubium, quan-

quando is est qui potestatem habet ligandi, ac solvendi; qui locum illius tenet, cui datae sunt claves regni coelorum. Ecce nunc coeli aperti sunt, ecce nunc iter in patriam, ecce scalam qua super omnes planetarum orbis scandere valeatis, atque ad ipsam galaxiam pervenire, quae nos ad regiam magni Dei recto tramite ducat. Quod si omnibus, ut inquit orator, qui patriam dilexerint, juverint, defenderint, certum est in coelo esse diffinitum locum, in quo beati aevo aeterno fruuntur; quid de vobis putandum est, Principes, non qui pro terrena, sed pro coelesti patria pugnaturi estis? Quid dicam? Multa dicere possum, sed hoc tempore Apostoli Pauli doctoris gentium verba commemorasse satis erit: quia neque oculus vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quae promissit Dominus diligentibus se. Quales vos futuros esse, o Germani nobiles nemo dubitaverit, si hoc bellum, ut Imperator admonet, Papa petit, Christus jubet, pro divino honore, atque amore suscipietis.

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **M**ansit apud Constantinopolim usque ad nostrum tempus vetustae sapientiae monumentum. Graecae literaturae Sapor mirè tunc Latinos afficiebat. Vel ante captam a Turcis regiam Graecorum Urbem Graecae literas Latini depræbant. Hoc enim se fonte Græticae literaturae viri aetate sua apud nostros literatissimi Guarinus Veronensis, Leonardus Aretinus, Ambrosius Camaldulensis, AEnaeas Sylvius, aliique proluerunt.
2. Pyrrichiosque montes. Aethicus Sophista e minoribus Geographis unus, quem de Geographia libellum post tractatum Pomponii Melae excusum habeo, non Pyrrichios

- chios habet, sed Biriçcheos montes, & sic etiam appellat AEnaeas in Asia minor. cap. 100. eosque cum insula Taracontia jungit, atque ita collocat, ut prope Euxinum habere locum videantur. Caeterum quae offert AEnaeas de Turcis, fere ad verbum desumpsit e sua historia de Asia minori cap. 100.
3. Rascia jam novissime occupata est. Rascia Serviae pars est. Serviae vero despotam Stephanum a Murate II. ditione sua spoliatum anno 1427. discimus ex Annal. Turcic. Leunclav. ad eundem annum. Despoto quidem Serviae pristina ditio restituta est sub Joanne Hunniado, teste Aenea de Europ. 1. 5.
 4. Bis capti a Turcis sunt. Pugnarum istarum altera commissa fuit ad Varnam Moesiae inferioris Urbem, in qua Ladislaus Hungariae Rex, & Julianus Caesarinus Cardinalis A. S. L. extincti sunt. Altero ab hac pugna anno, reparatis viribus, Joanne Hunniade Transylvaniae Principe adiutore, iterum pugnatum ab Hungaris est, iterum infeliciter. Vide Aeneam Europae cap. vi.
 5. Corporis custos cohors e Germanis. De Octaviano narrat Suetonius in August. c. 79. caeteris corporis custodiis sibi publico decreto concessis ex Germanis cohortem adjecisse. Id etiam ferunt de Augusto, Caligula, aliisque. Vide Maseou facti de Tedeschi lib. 2. § 33.
 6. Veneti fidem Imperatori debere. Italiae Principes omnes ad colloquium invitavit Fridericus, ut expeditionem in Turcas communi consilio molirentur. Senatus Venetus eo misit Zachariam Trivisanum, doctorem, & equitem, & Matthaeum Vetturi.
 7. Latrones & raptores omnes. Latrones trans Danubium in Austriam ad Moraviae fluminis ripam munitum locum occupantes Albertum Brandeburgicum expulisse tradit Aeneas in Europa cap. 22.

ORATIONIS XIV.

Argumentum.

STatuta Turcica expeditio in Ratissponensi, & Francfordiensi conventibus, executioni tandem mandanda erat; belli gerendi ratio definienda. Eam in rem Principibus indicta dies est Viennam Austriae; redactisque illis in coetum, quae res ipsa poscebat suggerenda, oratione hac exposuit Aeneas. In qua tamen agere se Episcopum Senensem, non militem aut exercituum Impiratorem intelligens, ea monet, quae decet Ecclesiasticum Oratorem. Numen ut precibus reddant armis suis propitium; ne quid crudele, ne quid iniquum in hostes agant; concordiam servant inter suos; eosque se praebant, ut vel hostes intelligant Christianos esse milites qui pro religione pugnent. Orationem hanc destinatam quidem credo ut in Viennensi conventu recitaretur; cum vero, quantum ex conjectura assequor, Vienna posthabita, Novam Civitatem Principes convenissent, Pius orationem eum loco mutavit, eique substituit Responsionem Hungaris datam nomine Caesaris, in qua ea fere omnia repetit, quae in hac Viennensi praescripserat. Id vero orationi huic accedit, quod & aliis multis ejusdem auctoris, ut quae prius medianti occurrerant ea scriberet; dein vero secundis curis scripta sua priora reformaret. Hinc nata informis illa oratio, quam ex nostro Lucensi Codice post praesentem orationem subjungo.

ORA-

O R A T I O XIV.

*In Conventu Viennensi Caesaris nomine de modo belli
gerendi contra Turcos.*

An. 1454.
De hac ora-
tione vide-
quae adnota-
vi ad oratio-
nem aliam.
Pii perora-
tam in e-
dem, Vien-
nensi conven-
tu ut respon-
deret nomi-
ne Caesaris
Legatissimorum.
Ex Lucensi
Codice.

Joannem Pa-
piensem Ep.

N hoc florentissimo atque amplissimo conventu vestro, Reverendissimi Patres, Illustrissimi Principes, caeterique viri magnanimi ac praestantissimi, non est cur hodie differamus an bellum iudicare Turcis expediat. Id namque & in Ratispona super Danubium, & in Francfordia super Muganum abunde discussum atque determinatum est. In his enim locis ex iussione Divi Caesaris Friderici Romanorum Imperatoris domini nostri piissimi ac gloriosissimi, post amissam Constantinopolim ad consulendum Reipublicae Christianae duo Concilia celebrata sunt, in quibus satis superque satis deplorata est Constantinopolitana calamitas. In Ratispona putaverunt omnes qui aderant necessarium esse pugnare in Turcos, si religionis nostrae decus obtinendum est. In Francfordia re pressius examinata ac digesta, decretumque est contra Turcos bellum, re promissa sunt Hungaris auxilia; statutus militum numerus qui ex Alemannia deducatur; classis ex Italia comparandae cura ad SS. Urbis Romae Pontificem Nicolaeum V. remissa, qui per Legatum suum id oneris acceptavit. Inclitus Hungariae ac Bohemiae Rex Ladislaus neque pacem, neque inducias belli cum Turcis se habiturum medio tempore affirmavit, viresque suas omnes adversus illos collecturum se ait. Haec Serenissimus Imperator certissima putat, nec promissa tot procerum, tot Principum, tot communitatum quovis pacto ruitura credere potest. Scit inclitam nationem suam semper constantem ac sui dicti tenacem fuisse; neque ambigit quin modo potissimum dicto suo faciat satis, quando de statu totius Christianitatis agitur. Nisi enim promissus progrediatur exer-

exercitus, Hungariam amittimus ne dicam prodimus, cui Turci infensi sunt: ea perdita, neque Italia neque Alemannia tuta est. Intellexit Divus Imperator noster quam liberaliter, ac magnifice Sanctitas D. N. Papae in Francfordiensi Concilio per Legatum suum sese obtulit, qui non modo pecuniae, sed ne vitae quidem suae parvulus est ut Christianae plebi subveniat. Rex Ladislaus, quem paulo ante honoris gratia nominavi, Alberto patre & avo Sigismundo dignissima progenies, missis oratoribus suis, exposito regni sui discrimine, quamvis adhuc puer, aetulam suam bello pro Christi fide gerendo, si vos sibi adjumento fueritis, consecraturum se ait. Theodoricus Maguntinus, & Jacobus Treverensis Archiepiscopi Sacri Romani Imperii Principes Electores, qui praesentes in conventu fuere, cognita Christiani populi necessitate, ad gerendum contra Turcos bellum omnes vires suas obtulerunt; neque Theodoricus Colonienfis Ecclesiae Pontifex per Legatos minora promisit. Fredericus autem comes Palatinus altus Bajoariae sanguis, generosaeque Caesarum soboles, non modo se missurum in hoc bellum auxilia testatus est, sed iturum se quoque, si fortis exercitus institueretur, & in propria persona militaturum se ait. Quid Philippum Burgundiae Ducem commorem, nobilissimum Franciae sanguinem, cor Deo dignum, mentemque coelo deditam, & animum in obsequia Christi paratissimum? Referam ne quae praesens ille Ratisponae pollicitus est? at modestius aestimo de tanta promissione silere, ne magnificentissimas oblationes tenui atque incompta oratione mea comminuam. Oratores certe ipsius cum apud Francfordiam rogarentur, an auxilia sibi deputata Philippus missurus esset; non modo missurum eum dixere, sed indigne laturum, quia exiguus ex eo militum numerus peteretur. Nec germanus Caesaris Albertus, sublimis Austriae sanguis, tantis rebus defuturum se quovis modo confirmavit. Ludovicus Bajoariae Dux excellens paternis opibus, ac sua virtute potentissimus, Ratisponae per se ipsum, Francfordiae per Legatos Christianae necessitati magnifice subventurum se dixit. Quid de Theutonico Achille dicam?

Pii II. Orat. Pars I.

O o

quam

*Albertus
Austriae Dux
Frederici ge-
neratus.*

quam volens, quam promptus, quam fervens ad tuendam Ecclesiam nunc Ratisponae, nunc Francfordiae visus est? Quaeitis quis sit hic Achilles? Albertum ego Marchionem Brandeburgensem, Germanicae nationis singulare numen, Achillis nomine designo. Appellassem hunc Hectorem, ita equitationes, pugnas, atque consilia illius Trojani, & insuperabilem animum imitatur; nisi timuisset invictum Principem victi herois nomine minorem reddere. Nam Hectorem bello superatum novimus: Albertum Marchionem ex maximis ac periculosissimis praeliis victorem semper virtus eduxit. Carolus Marchio Badensis, cui Caesarea soror nupta est (1), laudatissimam vocem edidit: quamvis minor est mea potentia quam nobilitas, in obsequio tamen fidei, nobilitatem magis quam potentiam intuebor; neque me Christianum putavim, nisi laborantibus caeteris, & ipse laboraverim. Praeterea, ne sim taedio, reliquos Principes ac nobiles praetereo, potentissimas ac magnificas civitates, quorum Legati palmas ad coelum sustulere, cum de parando adversus infideles exercitu mentionem fieri audivere. Alphonfus Rex Aragonum & Siciliae, inter Principes aevi nostri clarissimum sydus, victoriis ac triumphis illustratum, quem Christianorum spem maximam, barbarorum ingentem formidinem non injuria vocaverimus, praestantes Legatos Francfordiam direxerat. Sed alter morbo in via decessit; alter in tempore comparere nequivit (2). Venit tamen hic ad Caesarem, atque colloquutus est de Rege suo, quae de Principe magnanimo ac Christianissimo speranda fuerunt. Quid igitur est quod jam hoc in loco perficiendum sit, quando & Principes & civitates gerendi bella desiderio fervent? Quae placita atque conclusa sunt Francfordiae apud omnes habentur rata; sed quomodo, quove ordine executioni mandentur, id nunc in medio consulendum est.

Danda est opera ut exercitus quantocyus congregetur, eligendus est dux belli, quem capitaneum nominamus, Romani imperatorem appellavere; dicenda dies qua progrediendum; nominandum iter quod sit eundum; statuenda belli gerendi sedes, res frumentaria pro-

procuranda; inter Hungaros, Bohemos, ac Theuton-
es unitas facienda; habenda cum Italis intelligentia
certior; sciendum quid illa natio gerat, quantam clas-
sem intruat, quem bello maritimo perficiat, quo tem-
pore sit exitura, quo loco Turcos invasura. Super his
ergo cogitur, atque attentis sitis orat Imperator, qui
cum vestro consilio cuncta disponere decrevit. Verum
quia summa omnium est, ut ita nos praeparemus, quan-
tenus exercitum eductes vincere ac pacem Christiano
populo parare possimus; jubet me Caesar nonnulla
dicere, quae ad victoriam consequendam ne dum ido-
nea, sed etiam necessaria ducit: quam rem difficillimam
reddit gravissimus ac frequentissimus conspectus vester.
Illustrissimi namque virorum conventus, quanto disertis-
simis oratoribus animum elevatiorem efficit; tanto
rudibus ac mihi similibus depressicrem reddit. Cumque
nihil aures vestrae sustinere queant, nisi perfectum in-
genio, elaboratum industria, nitidum eloquentia, ve-
reor ne dum Caesari pareo, mihi ipsi confusionem ac-
quiram. Sed quis ego sum qui tanti principis imperium
devitem? Feram ignorantiae maculam, dum vitem con-
tumaciae notam. Vos si non mihi, at saltem Caesari,
cujus nomine loquar, praebebitis aures. Nec ego in hoc
amplissimo auditorio illa tangam, quae fortasse multi
expectant, idest quam robusti legendi milites, quo mo-
do servandi ordines, quae arma induenda, qui currus
apparandi, quae machinae ducendae, quae castris optan-
da loca, ut vitanda palus, salubritas aëris eligenda,
ut aquandi, lignandi, pabulandi quaerenda commodi-
tas; quadratam, rotundam an trigonam castrorum for-
mam esse oporteat; quanta comineatus hujusmodi cura,
quomodo plectenda delicta militum, quam diligenter
exploranda hostium consilia, occultanda nostra, quomo-
do exercitus cornua, quomodo alas, quomodo acies
struere sit necesse, quo pede praemisso jaciendum pa-
lum, quo vibrandus ensis. Nam etsi haec ad victoriam
magni momenti sint, librique de his scripti habeantur;
scripserunt enim primo de his Lacedaemones, tum mul-
ti Graecorum, ac ex Romanis M. Cato senior, deinde

Frontinus ad Trajanum Caesarem, & postremo noster Vegetius. Nec Aegidius Romanus (3) hanc partem reliquit intactam. Non tamen ego, praesentibus Alberto Marchione, Joanne Comite Biscricensi, ac Georgio Bohemiae gubernatore, clarissimis, ac fortissimis viris, qui ab ineunte aetate in armis nutriti sunt, pluribusque praeliis interfuerunt quam ego legerim, de his rebus ausim verba facere, ne cum Phormione Philolopho sin derisui. Oravit hic aliquando in Rhodo, ut Cicero tradit, de re militari coram Annibale Poeno, summo ilius aetatis Imperatore; cujus orationem cum caeteri maximis laudibus prosequerentur, solus Annibal digram vituperio censuit, & hominem aetate delirantem putavit, qui, se praesente, de rebus bellicis differere praesumpsisset. Commoniti ergo nos hoc exemplo, qualia esse debeant militum corpora, qualesve armaturae aut ordines, quive castrorum modi, quae pugnandi regulae atque caute-lae, ad Capitaneum qui nominandus est remitemus. Longe alia sunt quae proferre jubemur, & ipsa tamen ad victoriam obtinendam accommodata & necessaria. Neque enim congregato forti exercitu, delectis peritissimis Ducibus, quacunque utilibus armis, provisus abunde com-meatibus, & occupato loco pugnandi idoneo, structis prudenter aciebus, commisso viriliter praelio mox victo-ria datur, nisi victoriarum distributor Dominus hoc nos munere donet. Dicendum est igitur hodie non quomodo manns castrenses, sed quomodo castrensis animi ad obtinendam ex Deo victoriam disponi pararique debeant, atque in hoc omnis nostra consumetur oratio. Victoria, quemadmodum nostri tradunt omnis ex Deo est, neque id dubium quidem quando omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est descendens a patre luminum; neque sperare victoriam adversante Deo, ne-que ipso propitio timere ruinam fas est: *juxta volunta-tem enim suam, ut est in Daniele, facit Deus tam in vir-tutibus coeli, quam in habitatoribus terrae, & non est qui resistat manui ejus, & dicat ei: quare fecisti?* Victo-ria & triumphus & regnum in manu Dei est, & cuicum-que voluerit ille, hoc dabitur. Ab eo igitur Pharaonis

vi-

viCTOR efficitur Moyses, sive Josue, sive caeterorum Judicum ac Regum bella respiciamus, quae veteris testamenti codex exponit. Nullum superasse comperimus, nisi quem digitus Dei tutatus est. Neque sine Dei nutu Trojam subvertit Agamemnon, neque Graeciam subegit Philippus, neque Asiam domuit Alexander, neque Italiam concussit Annibal, neque uterque Scipio Carthaginensium attrivit imperium, neque duos ac viginti Reges debellavit Pompejus, neque undecies centena millia hostium occidit Julius, neque Constantinus civilia bella barbaricaque confecit, neque Aquilejam delevit Athila, neque, ut ad Germanos veniam, Longobardos Carolus Magnus edomuit, Otto primus compescuit, secundus castigavit, tertius extinxit. Neque conditor Austriae domus Divus Rodolphus Ottokarum magnum Bohemiae regem bello superavit atque occidit; a Deo igitur quaerenda atque impetranda victoria est. At cum Deus ipse absolute iustus bonusque sit, quis non intelligat eos potissime donandos ab eo victoria esse qui sint & ipsi boni & iusti? Si quis ergo vincere hostes externos cupit, ante omnia internos inimicos, hoc est mentis vitia superet. Vincat se ipsum necesse est, qui adversarium superare cupit. Et nos ergo si Turcorum frangere acies cupimus, ita in campum veniamus, ut ei grati atque acceptissimi, cujus est donare victoriam. Et milites igitur vel exercitus & belli Duces, quos eligimus, virtutis amatores, ofores vitii sint, neque scelerati quamvis manu prompti, & rei militaris periti ad pugnam recipiantur. Aristoteles tamen in hac parte adversus mihi videtur, qui de magistratibus civitatum agens in quinto politicor. libro. *Si facienda sit electio ex duobus, quorum alter ad rem militarem aptus sed improbus, nec reipublicae amator habeatur; alter vero iustus & amator, sed pugnandi parum peritus sit;* ad peritiam putat, magis quam ad probitatem esse respiciendum. Quod sequutus apud Romanos Fabritius magna gloria vir, magnisque rebus gestis videtur, qui teste Gellio P. Cornelium Rufum hominem furacem, atque avarum in temporibus Reipublicae difficillimis consulatum petentem adjuvit, quoniam esset

esset manu strenuus ac bellator bonus militarique disciplinae peritus. Sed mihi neque Aritorelis sententia placet, neque digna quam sequamur in hac parte Fabritii videtur auctoritas; namque si Dei est, ut diximus, omnis victoria, quis dubitet illam per minitros potius bonos ac Deo placentes, quam per odiosos concedi hominibus? Nihil rei militaris scientia proderit, nisi ducis probitas Deo placuerit. At contra siue rei bellicae peritia plurimum per se ipsam valebit innocentia. *Integer vitae scelerisque purus non eget Mauris jaculis, nec arcu, nec venenatis gravida sagittis, Fusce, pharetra, Flaccus inquit.* Sicut enim maximae copiae parva manu, cum Deus voluit consternatae sunt; ita & cum imperito Duce peritum vincere Deo pronum est. Nolo veteris testamenti exempla referre, res novae, & in Christianismo gestae sufficiunt. Julianus apostata & scientia pugnandi & initum numero Parthis multo superior, victus tamen occiditur, nec moriens hosti victoriam, sed Christo imputat, quem persecutus fuerat. Nam cum vulneratus esset, neque mortali sed divina percussum manu se cognosceret: *Vicisti, inquit, Galilae, vicisti.* Constantino cum anxius esset futuri belli, quo se impari hostibus existimabat, per quietem signum crucis in coelo monstratum est, & vox facta quae diceret: *In hoc, Constantine, vince.* Neque Theodosius Argobastum, aut Eugenium bellandi peritia, sed manifesto Dei auxilio superavit. Hinc illa non spernendi poetae carmina

Claudian.

*O nimium dilecte Deo, cui militat Aether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.*

Apud Britanniam, quae nunc Anglia nuncupatur, testante venerabili Beda viro sanctissimo, cuius ego sepulchrum in Dimelima vidi, cum praelium inter Christianos atque gentiles periculosum instaret, essentque Christiani & pauci & inermes, neque ullo pacto hostibus pares, intervenientibus duobus ex Gallia pontificibus sanctis viris Germano ac Lupo, & in ipso pugnae principio *alleluja*, tertio grandi voce intonare jubentibus

bus, victoria Christianis, fide non arte, neque viribus, parata est. Pieni sunt nostri codices exemplorum. Victrix frequenter probitas est, succumbit impietas. *Ego sum qui sum*, dicit Dominus, & *consilium meum non est cum impiis*. Neque hoc fugit Aristotelem, cujus in ethicis haec sunt verba: *nam si dii curam aliquam habent humanarum rerum, ut existimatur & creditur, rationabile est eos gaudere optimo & cognatissimo; hujusmodi vero est mens, & amantibus illam maxime honorantibusque favere, tanquam rerum carissimarum sibi curatoribus, ac recte & bene agentibus*. Quod autem haec omnia sapienti maxime competant, non est obscurum: amicissimus ergo Deorum, eundemque felicissimum esse decens est. Et cum Aristotelis testimonium, quod curant superi mortalia facta, hisque favent, qui mentem colunt. At lii virtutis amatores sunt, omnes vitii: Sic ergo & victoriae porta nutu Dei bonis aperta est, malis clausa: quod & gentiles ipsi manifestè senserunt, qui victoriam Deam esse senserunt, quam Jupiter optimus maximus mitteret: illam verò tanquam regi Deorum obtemperantem, ad quos jusserit, venire, & in eorum parte consistere. *Et hoc*, inquit Augustinus in lib. de Civit. Dei quarto, *vere dicitur non de illo Jove, quem Deorum regem pro sua opinione fingunt, sed de illo vero rege saeculorum, qui mittat non victoriam, quae nulla est substantia, sed Angelum suum, & faciat vincere quem velit, ejus consilium occultum esse potest, iniquum non potest*. Expedit ergo pugnantes in primis pios esse, atque innocentiae scuto munitos; sic enim Deo grati, atque accepti facile victoriam consequuntur. Quod si dicat aliquis meliores aliquando succumbere, victoresque fieri pessimos, atque illud Lucani commemoretur: *victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni*; melioremque Julio Pompejum asseramus. Respondebo non esse facile de probitate hominis judicare. Deus solus est qui scrutatur corda & renes hominum. Nullum animal versutius est homine, multae in eo latebrae: *multae insidiae dolosi*, inquit sapiens. Saepè apud Deum reprobatus est, quem nos optimum credimus. De stragibus autem, quas ab infidelibus majores nostri

nostri perpeſſi ſunt, & nos in dies patimur, non eſt quod divinam pietatem religioni noſtræ adverſam putemus, faventemque ſectæ hoſtium; ſed odit Deus illos, quia ſine fide impoſſibile eſt Deo placere. Corripit nos quia fidem ſine operibus mortuam habemus, illiſque victoriam præbet ad mortem, nobis captivitatem immittit ad vitam. Sicut enim Machabæorum ſecundo ſcriptum eſt; multo tempore non finire peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim ultiones adhibere magni beneficii eſt indicium. Non enim ſicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, ut eas cum judicii dies venerit in plenitudine peccatorum puniat; ita & in nobis itatuit, ut peccatis noſtris in ſinem devolutis, ita demum in nos judicet, propter quod nunquam quidem miſericordiam ſuam a nobis amittet. Corripiens vero in adverſis populum ſuum non derelinquit. Sed dicitur ſæpè victos Dei cultores ab his qui Deum nesciunt, quod factum eſſe propter peccata noſtra manifeſtum eſt; nunquam tamen modo apertum mare, modo clauſum in favorem infidelium legimus, neque columnam ignis in nocte fulſiſſe, in die columnam nubis adverſus calorem datam, nec ſtetiſſe ſolem, neque fluminum impeditum curſum, neque oppidorum moenia ſolis orationibus cecidiſſe, quemadmodum hæc ad utilitatem eorum qui Deo ſerviebant facta traduntur. Quidni ergo ſpem noſtram, & in vera fide & pura innocentia reponamus? expectemus victoriam ſi boni fuerimus; ſi mali captivitatem mortemque timeamus. Ego igitur, ut ad id redeam quod de Ariſtotelis auctoritate præmiſſum eſt, ſi eligendus mihi dux belli fuerit neque probitatem ſine ſcientia rei bellicæ, neque ſcientiam ſine probitate receperim, quoniam in altero tentare Deum, in altero irritare timuerim. Aut ſi alterum omnino ſit eligendum, non auſcultabo Ariſtotele: tentabo libentius quam irritabo divinam clementiam, dum potius bonum quam peritum ſequar. Hoc inquam ſi certa atque indubitata ſit probitas; verum quia hæc rara avis in terris eſt, nigroque ſimillima cygno, neque cognosci poteſt ſi qua eſt, oportet peritiam ſequi; nam quod ait Ariſtoteles omnino falſum eſt, quia pauciores ſunt

sunt rei militaris periti, plures vero probitatis. Contra enim est, multi res callent bellicas, probitatis pauci sectatores. Erit ergo inter duces eligendus, qui scientiae militaris plurimum, malitiae minimum habuerit. *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum*, inquit Psalmista. At cum Dei sit quem velit ex pugnantibus victorem efficere, non est ambigendum quin meliores praeferat, nisi latens aliqua ratio sit, quae aliud suadeat. Nos autem, quibus incognita sunt judicia Dei, generalem sequi regulam debemus, quoniam impios exterminat Deus, iusti autem in perpetuum vivant. Suadet igitur Caesar, quoniam vincere volumus, eos in bellum mittamus, per quos donare nobis victoriam divina pietas non dedignetur. At quia peccatores sumus, peccatores autem non audit Deus, criminibus renuntiare oportet, vitamque mutare perverfam. Peccavimus omnes, quis dubitet? recessimus a testamento Dei, iniquitatem fecimus, idcirco invenerunt nos mala, quorum non est numerus. Hinc Hierosolymorum amissa civitas, Antiochia perdit, Alexandria profanata, Constantinopolis occupata, omnis oriens, omnis meridies alienatus, Graecorum contrita gloria, Latinorum in dubio libertas posita, religio nostra in angulum Europae redacta, in derisum ac subsannationem gentibus dati sumus. Recessit a nobis Deus propter peccata nostra, neque auxiliatur amplius nobis in bello dextera sua, & brachium suum contra nos est. Quod si rursus in gratiam redire volumus, ac flagella divina vitare, contrario itinere incedendum est, abiicienda sunt omnia, propter quae venisse super nos credunt iram Dei. Audiendus est clarus ille propheta Hieremias. *Nunc ergo, inquit ille, bonas facite vias vestras, & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri, & poenitebit Dominum mali quod locutus est adversum vos.* Audiendus est alius propheta ac plus quam propheta, major homine, par Angelis, Joannes Baptista qui constitutus in eremo fructus fieri dignos poenitentia docet. Audiendus est & alter Joannes de Capistrano, verax verbi Dei praedicator, qui diebus singulis nobis evangelizat; sequenda sunt ejus monita:

Tit II. Orat. Pars I.

P p

re.

redeundum est denique in viam, renunciandum vitiis, virtutibus inhaerendum. Et quamvis omnia vitia detestatur Deus, praecipue tamen eliminanda est a nostro exercitu ea bestia septicornis, quam superbiam nominamus. *Initium enim omnis peccati, ut inquit Sapiens, superbia est, & qui tenuerit illam, a sumplebitur malis suis, & subvertet eum in finem.* De Nabuchodonosor inquit Daniel. *Dum autem elevatus est cor ejus, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria ejus ablata est, & a filiis hominum ejectus est.* Abiciamus igitur hanc pestiferam & venenatam bestiam, ne quid in exercitu nostro possit officere, ne principes inter se committat, ne milites invicem dividat, ne schismata inter nos nutriet, ac nationem nationi reddat infestam. Expositus est ruinae omnis exercitus intra se divisus. Impossibile est adversus hostem bene pugnare, cui cum fratre litigandum est. Non potest veritas nostra mentiri, quae in evangelio omne regnum in se divisum ruiturum affirmat. Conradus imperator, ne vetustiora commemorem, rexque Francorum Ludovicus cum maximis copiis contra Turcos ac Saracenos in Asiam deportassent, dum fuere concordēs usque Hierosolymam clari atque victores perrexerunt; at seditionibus postmodum agitati exercitum inglorium reducere. Et ut ad nostra tempora propius accedam, Sigismundus rex Hungariae, qui postea Romano imperio praesedit, non alia de causa in magno praelio victus a Turcis creditur, nisi quia variarum gentium collectum exercitum minus concordem habuerit. Idem quoque de Uladislaō Poloniae rege vulgatum est, quem propterea victum atque occisum tradunt, quia non fuerit inter Polonos, Hungaros, ac Valaccos unitum consilium. Vobis ergo, principes, ac viri potentes, quibus in Turcos pugnare decretum est, concordiam super omnia Caesar commendat. *Concordia* namque, ut ait Crispus, *parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.* Arcissimum atque optimum in omni exercitu vinculum incolumitatis est concordia; inexpugnabilis est exercitus qui nexu charitatis est unitus. Ubi concordia est, ibi & ordo & obedientia,

tia, sine quibus nihil est quod duces exercitus valeant explicare. Facebant inter vos omnes divisiones, nulli contentioni sit locus, absint illa omnia quae scissionem sapere possunt. Nemo se Gallicum, nemo se Teutonicum, nemo se Bohemum, aut Hungarum dicat. Unum sit omnibus nomen, Christianum se quisque vocitet, neque pugnaturus pro Christo, aliis se quam Christi titulis ac falcibus ornet. Sint omnes milites cruce signati, ament invicem; inferiores superioribus pareant; superiores his qui sibi subiecti sunt moderata imperent. Nemo de se majora quam sit existimet. Si quis est virtute praestans ac Jasoni similis, qui sibi fieri injuriam credidit, nisi regnaret, erat enim ille ad gubernandum aptissimus; persuadeat sibi quod non semper qui melior est eligitur. Titus Vespasiani filius, quem delicias generis humani vocaverunt, principatum, dicere solitus erat, futo dari, inaneque curas illorum, qui suis studiis imperaturos se crederent. Nec male sentiebat si fatum pro divina ordinatione, quae gubernat mundum, accipiebat. Si quis ergo est qui cum sibi praelatum dolet, cui se praeficiendum putavit, existimet quod non humano sed divino iudicio id factum est. Cogitet id quod est in hoc bello, non se homini, sed Christo militare ac parere, nec gravetur cum sit homo humiliare se homini propter Christum; quoniam Christus ipse, cum esset Deus, propter hominem usque ad mortem crucis seipsum exinanivit. O homo qui tu es? quem te ipsum facis, o caro, o terra, o pulvis, o cinis; unde ista tua superbia est? unde tumescis? unde est ut homini subesse nolis? Cum Deus ipse propter te homini se subjecerit. Abiiciamus, obsecro, hanc mentis elevationem, absit haec inanis spuma, recedat hic periculosissimus ventus. Sit nobiscum illa modestissima & pulcherrima virgo, quam vocamus humilitatem, quae sola divinam meretur gratiam, quae in terris sublimat homines, & in coelis coronat Angelos; hanc si totis affectibus complexi fuerimus, erit in nostro exercitu concordia, pax, tranquillitas, obedientia, ordo. Nullum odium nos vexabit, nullus agitabimur contentionibus, unitum exercitum atque insuperabilem efficiemus.

Dicat hic fortasse quispiam : quid est quod ais ? Ducibus ac militibus humilitatem praedicas, quos fortes ac magnanimos esse oportet. Humilitas autem his contraria virtutibus habetur. Immo vero, principes, nemo humilis est nisi fortis ac magnanimus. Fortitudini contraria est imbecillitas, magnanimitati pusillanimitas, non humilitas. Animus certe illi magnus est, neque fortitudinne caret, qui cum sit genere ciarus, virtute praestans, ingentibus dignus honoribus, si vocatur ad res magnas praestito est, suoque satis officio facit: si postponitur non turbatur, neque praeterea seditiones excitat, sed animo sedato fortunam fert, atque illa spernit, quae alii magna ducunt. Caeterum quia in omni procuratione negotii & muneris publici caput est, ut avaritiae tollatur vel minima suspicio, eum belli ducem eumque capitaneum assumere oportet, quem summa temperantia commendatum reddat. Neque enim oportet exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet, neque severus esse in iudicando qui alios in se severos esse iudices non vult. Nullum vitium deterius est quam avaritia, & praesertim in eo qui ducit exercitum. Nam rempublicam venalem habet, nec enim militibus stipendia largitur, nec praedas iuste partitur, saepeque propter avaritiam ab instituto cursu revocatur. Verum non solum capitaneo, sed universo exercitui prohibenda est haec pestis, nedum per agros amicorum sociorumque transit, rapinas agat. Neque ego hunc exercitum praedae cupidum esse voluerim. Auro namque non Christo militat qui spolia concupiscit. Pro tutela fidei, pro gloria Christiani nominis, pro zelo domus Dei hoc hoc bellum suscipiendum est, non praedae causa. Non tamen parva victoria si quid praedarum est, recipiendum prohibeo, nam & iustum lucrum ex iusto bello provenit. Cavendum tamen est, ne rapiamus unde non decet, ne pauperes Graecos atque alios Christianos, qui coacti sub Turco degunt, suis bonis spoliemus, quae res non modo invisa Deo esset, sed ipsos quoque nobis alienaret qui spem in nobis habent. Cogitemus quia ad liberandum ex manibus Turcorum Graeciam, non ad spoliandam pergitur. Quod si vulgatum Graeci

Graeci audiant, mirabilem hinc favorem consequemini; alioquin non minus Graecos quam Turcos infectos patiemini. Praeterea, ut de capitaneo amplius aliquid dicam, sint ad eum faciles aditus privatorum, sint liberae querimoniae de injuriis, ut qui dignitate principes excellit, facilitate infirmis par esse videatur. Fidem autem non ad socios solum, sed etiam ad hostes inviolatam custodiat. Absit ex nostro exercitu omnis libido, omnis crudelitas, nulli foeminae vis inferatur. Pudicitia non modo nostrarum, sed etiam captivarum salva sit. In praelio robustos milites, in pace mansuetos velim; parva victoria furor armorum cesset. Nemo nisi in acie occidatur; parva victoria gladium vagina claudes, nudum videat nemo; hostes imperatoris virtutem pugnantes timeant, victi mansuetudinem diligant. Etenim quamvis sint Turci omni malo digni, qui Filium Dei abnegant Jesum Christum; nihil tamen in eos temere ac crudeliter agendum est. Illud curandum omnino exitimo, ut Graeci, si vincimus, libertatem sperent; Turci crudelitatem mortis non timeant, ne desperationem in virtutem vertant. Saepe salus victis nullam sperare salutem fuit. Modestia igitur ac providentia capitanei hoc curabit, ne crudelis exercitus exitimetur, ne libidinolos; quod nulla re facilius ager, quam si & ipse continentia atque abinentia valuerit. Oportet esse quidem milites animo plenos, sed non minor libidinis quam Turcorum hostes, omneque turpe nomen horrere, ne maritis uxores, ne patribus filias, ne sorores fratribus auferant. Temperanda est ipsa victoria. Nemo idcirco vincere velit ut libidinem expleat: expellatur haec immanis, ac terribissima bestia, quae saepe victores exercitus per victos reddidit. Est quoque & alia bestia ex nostro exercitu procul abiicienda, quae desidia seu pigritia nuncupari potest. Decet enim milites sui nominis meminisse, quos a malo, quod perferunt, dictos Jurisconsultus ait. Sciat se quisque miles in exercitu esse, qui non a quiescendo, sed ab exercitando nomen accepit. Sint sedulo in armis, cursitent, foveam fodiant, vallum figant, agant, insistent, vigilent, & nullum tempus laboris vacuum

eum habeant. Numquam in otio miles, nunquam im-
 perator inveniatur, sciatque capitaneus nullum dulcius
 spectaculum esse militibus, quam ductorem exercitus pa-
 nem communem milite coram edere, in vili simul jacere
 strato, vallum castrorumque metationem communi labo-
 re simul partiri. Non enim tam fasces pecuniaeque forti-
 ri colendos capitaneos facit, quam laboris periculique vi-
 ces subire. Praeterea magis ab exercitu ipsi coluntur du-
 ces qui mutuo labori se ingerunt, quam qui pigrescere
 milites sinunt. Neque enim cibariis uti debet delicatis
 sive miles, sive imperator, ac longe quaesitis. Luxuria
 igitur omnis absit, & lautae gloria mensae. Scipio mili-
 tem multavit, qui artocream ediderat, quam Cartha-
 ginem vocavit. Sunt igitur omnes haec bestiae a nostris
 procul castris expellendae, si victores esse cupimus, su-
 perbia, avaritia, libido, crudelitas, ignavia, luxuria;
 pro hisque advocandae sunt nobilissimae ac speciosissimae
 virgines humilitas, liberalitas, castitas, misericordia,
 sollicitudo, abstinencia: hae sunt enim quae divinam no-
 bis pietatem placare possunt, & Angelum, qui victoriam
 praebet, ex ipso coeli summo vertice advocare. Cum-
 que his fortitudinem, ac magnanimitatem, tum vero
 spem & alacritatem concurrere oportet. Aggrediantur
 milites alto corde, quae necessaria instant pericula; ne-
 que terreantur subitis casibus, non perturbentur in re-
 bus asperis, neque tumultuante de gradu deiciantur, ut
 dicitur: potissime verò capitaneus praesenti animo, con-
 silioque utatur, nec a ratione discedat. Sed omnia quae
 possunt evenire in utramque partem libret, ac percipiat
 cognitione futura, ut jam sciat quid agendum sit, cum
 hoc aut illud evenerit, ne aliquando turpe illud dicere
 habeat: non putaram. Cumque omnino periclitandam est,
 volo fortem militem servituti ac turpitudini mortem
 praeferre. Nunquam spes, nunquam alacritas militi desit;
 credat se omnis exercitus victurum cum pugnare opor-
 tet. Caveat imperator milite titubante praelium com-
 mittere, ad quam rem duo necessaria sunt. Alterum ut ita
 munita sint castra, ne cogatur invitus pugnare. Alterum ut
 ratione ostendatur militibus victoriam esse sperandam:

in

in qua re multum valet capitanei eloquentia, atque ingenium, ac dicendi gravitas & copia, in quo ipso est quaedam dignitas imperatoria. In primo adjutus est C. Marius, qui contra Cymbros profectus, cum sensisset milites timere multitudinem ac proceritatem hostium, tamdiu in castris se continuit, donec contumeliis provocatus miles, praelium posceret. Antea verò petentibus hostibus pugnam respondit, non esse Romani moris pugnandi consilium ex hostibus capere. Neque hic imitandi sunt aliqui, qui sibi dedecus reputant nisi pugnent provocati, timendi enim rumores hominum, ne pusillanimes appellentur. Imitandus est potius Fabius maximus, quem cum multi reprehenderent, quia non pugnaret cum Annibale, non *pugnabat rumores ante salutem*, neque pugnare sine certa spe victorae volebat, quod illi facere possunt, qui castra opportune muniunt, & his rebus fulcunt, quae sunt ad victum necessaria. Sed haec cura Capitanei erit.

Nos hic pauca de spe instituimus dicere; sentio enim multos dicere, quibus non videtur verisimile cum eo exercitu, qui promissus est, vincere. Namque cum fama sit trecenta aut saltem ducenta millia pugnatorum in armis habituros Turcos, quid, inquit, adversus haec quadraginta millia bellantes agant? Si fuerint hinc viri, inde oves, mactando nostros fatigari oportet. His ego respondeo quadraginta millia ex sola Alemannia mittenda esse, Hungari suum exercitum, Bohemi que suum habebunt extra hunc numerum. Neque Austria, Moravia, Slesia, quantum ad haec inter Alemannos habentur; neque ex Galli, quoque, caeterisque Christianorum provinciis nonnulli sua sponte concurrent. Itaque facile, ut arbitror, octuaginta millia pugnatorum terrestres exercitus continebit. In mari quoque classis erit nostra inimica Turcis, quae illorum agros undique vexabit, & ad tuendam patriam remanere nonnullos coget. Non est parvus, neque contemnedus exercitus qui octuaginta millia virorum educentium gladios continet. Neque Dux qui sapiat majorem desideret. Romani, teste Vegetio, nunquam tantam belli molem imminere posse putarunt, quin quatuor legiones unà cum auxiliis ad resistendum suffi-

sufficerent. Auxilia vero nunquam majora voluerunt quam legiones essent. Et licet Octavianus Augustus quatuor & quadraginta legiones habuisse tradatur, non tamen his omnibus uno bello usus est; sed ad tutelam provinciarum legiones alias aliis in locis distribuit. Aristoteles in politicis eam quippe civitatem non laudat, quae adeo magna est, ut cives inter se non sint cogniti. Negat enim ejus civitatis regimen posse subsistere, in qua non sint omnia ex ordine disposita. Civitates autem nimis amplas nimisque populosas recte disponi posse non putat; at haec ratio in exercitu potentior est. Civitas enim non semper hostes habet, & pacis tempore quae gerenda sint inminente bello disponere potest. Exercitus semper hostem insidiantem habet, & nunc impetum, nunc insidias cavere cogitur, discrimina ex momentis occurrunt, quibus, nisi subito succurratur, funditus intereundum est. Sed quomodo ipso puncto temporis provideri atque occurrere potest, nisi ad ipsum imperatoris nutum universi milites praesto sint; quomodo praesto erunt ignotus ignoto cum imperat? Maximi & numerosissimi exercitus, neque regi, neque pasci possunt, neque loca facile reperiuntur, in quibus pugnare multitudines hujusmodi possunt: facile quoque minor exercitus, aut colles, aut palustria loca reperit, ne undique circumdari a multitudine possit. Impossibile est maximum exercitum ordinatum esse; neque enim multitudo rei militaris perita potest esse; vix paucos doctos invenias. Legi ego non paucas veterum historias, neque fortunatos invenio exercitus numerosos. Nostis cum quanto fastu missus Olofernes contra Judaeos incesse, cuius copiae terram cooperiebant, & professus est ipse, inquit Scriptura, & omnis exercitus cum quadrigis & equitibus & sagittariis qui cooperuerunt faciem ejus sicut locustae; at hic viduae manu truncatus est. Rapsaces contra Ezechiam missus regem Aegypti deridet quasi baculum arundineum; cadit tamen exercitus ejus. Cyrum Cambisis filium, qui condidit imperium Persarum, cum ducentis millibus pugnatorum ingressus Scythiam regina Thamyris interfecit. Darius Hytaspis filius

Alius, qui primus ejus nominis regnavit in Persis, cum septingentis millibus hominum ingressus Scythiam amissis LXXX. millibus turpi fuga recessit. Eumdem cum sexcentis millibus bellatorum Graeciam oppugnare nitentem, Melciades Atheniensis in campis Marathonis x millibus fugat. Xerxes, qui postea Persis imperavit, septies centena millia Persarum, auxilium verò trecenta milia in Graeciam trajecit, tantasque copias congregavit, ut non immerito proditum sit flumina ab ejus exercitu siccata, Graeciamque omnem vix ejus exercitum capere potuisse. Superbus ille atque inflatus tanti ductor exercitus, veluti naturae Dominum se agebat, montes in planum deducebat, convexa vallium aequabat, & maria quaedam pontibus sternebat, quaedam ad navigationis commodum coaptabat; sed qualis rediit? nempe una nave cruentis fluctibus, & tarda per densa cadavera prora: quam terribilis ejus introitus, tam turpis & foedus discessus fuit. Terrestris praelio cum quatuor millibus militum a Leonida rege Spartanorum in angustiis Thermopilarum triduo debellatur: navali pugna in angustiis Salamini freti a Themistocle superatur, piscatoria schapha dissugit. Res spectaculo digna, & expectatione rerum humanae sortis varietate miranda; scilicet in exiguo latentem videre navigio, quem paulo ante vix aequor omne capiebat, carentem etiam omnium servorum ministerio. Quid alter Darius, qui ante Codomanus dictus est? nonne cum Alexandro magno duobus in praeliis dimicavit, primo apud Issum, dein in Gangamelis: in primo bello sexcenta millia pugnatorum habuit; in secundo decies centena millia peditum, equitum quinquaginta millia, currus falcatos ducentos; victus tamen utrobique est. Alexandro vix millia equitum, quadraginta millia peditum fuisse. Caius Marius cum sexaginta millibus militum, trecenta millia Cymbrorum fudit atque delevit; nec majorem exercitum habuit Julius Caesar cum quadraginta millia Gallorum contrivit. Expedita semper ad caedem est nimia numerositas. Vellet autem exercitus si, quemadmodum statutum est, congregabitur, neque paucitate contemnendus, neque numerositate confundendus. Duces peritos, mi-

Pii II. Orat. Pars I.

Q q

lites

lites fortes, & ad signum paratos habebitis. Pugnabitis armati contra incrimos, experti contra rudes, animosi contra timidos. Asiani namque, ut ipse testis est Aristoteles, imbelles sunt. Huc accedit quod non sunt a Graecis amati Turci; inter medios hostes pugnabunt: si semel fugere coeperint, & vos, & suos timere habebunt. Non est igitur quod multitudinem illorum formideatis; quin pro causa Dei pugnaturi estis, cui tam facile in paucis quam in multis vincere pronum est. Immo vult ille potius in paucis, ut sua omnino victoria videatur; quemadmodum Gedeoni contigit, quem cum CCC. viris pugnare Dominus voluit, cum congregasset XXX. millia. Dixitque Dominus ad Gedeon: *multus est tecum populus, nec traheatur Matian in manu ejus, ne gloriatur Israel contra me, & dicat, meis viribus liberatus sum.* Confidite igitur principes, neque multitudine hostium terreamini, quoniam pro eo pugnaturi estis, in cujus manu victoria est atque triumphus. Haec voluit Caesarea Majestas nunc me dicere, ut ad futura, quamvis cauti estis, tamen cautiore redderemini. Vos igitur cogitate super his, atque ut Caesar confidit, boni consulite.

ORA-

O R A T I O . X V .

Habita nomine Caesaris in Conventu Norvæ Civitatis de bello Turconico ; non finita.

Requentissimus & amplissimus hic conventus vester, Reverendissimi Patres, Illustrissimi Principes, caeterique viri magnanimi, ac praestantissimi; quamvis hoc in loco verba facientibus, alacritatem quamdam, miramque jucunditatem praestare videatur, mihi-
que non parva felicitas objecta sit,

*Ex eodem.
Lucensi Cod.*

qui vestram hodie nobilitatem de rebus maximis summo alloquuturus; non tamen mea nunc voluntas ad dicendum impulit. Namque cum mente revolvam hujus auditorii dignitatem, majestatemque tanti coetus, intelligo minus me aptum esse, qui coram tanta doctrina tantaque splendore nobilitatis orationem habere debeam. Neque enim huc afferendum quidquam censui, nisi elaboratum ingenio, eloquentia tersum, doctrina refertum; quod quidem praestari a me nullatenus potest. Sed vicit me auctoritas divi Caesaris Friderici Romanorum Imperatoris, Domini nostri piissimi atque invictissimi, qui etsi plurimos habet penes se viros facundia ac doctrina praeditos, nescio tamen qua ratione motus, hanc mihi potissime dicendi provinciam demandavit. Mihi ergo cum notum esset imperium, non cur mandaretur, sed quomodo tanto principi obediretur, cogitare necesse fuit. Namque si praesidentis reipublicae rogationes veluti mandata suscipi debent; quid de mandatis ipsis dicendum erit? Injuncta est igitur mihi dicendi necessitas, quamvis desit orandi facultas. Sed videat ille quid mandaverat. Vos certe, ut arbitror, mihi aures minime denegabitis, quoniam non meo nomine, sed ipsius verba facio, quem vos omnes veneramini, deque his rebus loquar quae vestram & omnium christianorum salutem concernunt.

Q q 2

Bis

Bis ego, quemadmodum vestrum pars maxima non ignorat, de hoc ipso negotio suum loquutus, de quo modo sermonem instituo. In Ratispona primum, deinde in Francfordia. Haec sunt enim duo concilia quae iussu maiestatis imperatoriae ad consulendam Reipublicae Christianae hoc anno gesta sunt. Etenim cum accepisset Caesarea sublimitas quae Turcorum feritas circa Constantinopolim perpetrasset, quaeve deinceps adversus Christi fideles perpetrare instituisset, decrevit quantum in se foret, Christianae Reipublicae, ne diebus nostris deleri posset, consulere. Id enim sibi velut Ecclesiae protectori, & advocato ex officio incumbere non dubitavit. Memor illius sententiae Platonicae, quoniam qui reipublicae praesunt quaecumque agunt ad eorum, qui sibi commissi sunt, utilitatem referre debent, obliti commodorum suorum. Eadem quoque cura, idem studium, idem fervor SS. Domino nostro inesse videtur, qui misso Legato suo Episcopo Papiensi, docto & ornatissimo viro, Caesarem mentem ad tutelam reipublicae iam ardentem inflammare conatus est. Sed cum esset res ipsa grandis, multorumque auxilia deposcere videretur; vocati sunt Reges ac Principes, excitatae communitates, invitati populi, celebrata quae dixi concilia. In Francfordia denique conclusum est, exercitus terra ac mari contra Turcos instituendos esse. Decretum est bellum pro defensione fidei gerere. Haec inclita natio Germanica quadraginta millia pugnatorum in armis expeditorum in hoc praelio missuram se statuit. Hungari ac Bohemi cum caeteris gentibus, inclito Ladislao Regi parentibus, suas seorsum copias in armis habere promiserunt. Summus Romanus Pontifex ex Italia classis armandae curam suscepit. Nunc hoc in loco dandus est rebus ordo, eligendi sunt duces exercitus, unitas inter gentes quae diversorum morum conventurae sunt perquirenda. Distribuenda inter provincias onera, statuenda dies, quo copiae deducantur, nominandum iter quo sit eundum, eligenda belli sedes qua Turcos aggredi expediat. Non dicam Teucros, nunquam enim foedissimae conditionis gentem tam claro nomine honestabo; neque Asianos dicam,

cam, Romani populi patres, qui ex barbarica Scytharum facie originem ducunt. Providendum est classem Italicam cum Germano exercitu concurrere, ut duobus simul locis hostium territoria impetantur; quaerendi com-
meatus, pecuniae investigandae. De his omnibus non est cur multa dicamus, neque Caesaris in hac parte anxius est animus. De rebus Italicis audietis Apostolicae Sedis Legatum, audietis & incliti Regis Aragonum oratorem, audietis reliquos qui ex illa provincia adsunt, & quis sit datus ordo ex Italia cognoscetis. Super his vero, quae circa campetrem exercitum disponenda sunt, intuetur Caesarea sublimitas. Plurimos ex vobis qui adestis rei bellicae peritissimos, quorum aetas semper in armis versata, quid pediti, quid equiti, quid curribus, quid machinis conducatur optime novit. Scitis quibus modis in acie, quibus in castris agendum sit. Multi ex vobis hostium naturam ac consuetudinem cognitam habent. Quae sunt illius copiae, quae insidiae, quae artes, quae armaturae, quae vires, qui animi, non ignorant. Vestrum erit igitur quae ad bellum pertinent ordinare. Caesari nihil hodie aliud incumbit, nisi commonefacere vos ad tuendam religionem Christianam praesto & forti animo esse. Non est modo de bello gerendo suasio intentanda, id enim jam decretum est. Non est de numero militum disputandum, nam & ipse statutus est. Non est de capitaneo nominando disceptandum, nam & hunc cum vestro consilio Caesar dabit, virum fortem & tanto munere dignum. Non est de provisionibus faciendis circa exercitum concertandum; nam & has vestrae industriae Caesar dimittit. Quid ergo est, de quo hodie dicendum est? Sunt profecto & aliqua non parum expedientia, quae Caesareo nomine exponenda sunt vobis. Namque cum mens vobis omnibus sit bellum contra Turcos gerere; id est enim, ut dixi, jam decretum; ea omnia quaerenda sunt, per quae pugnantis vobis victoria cedat. Victoriarum autem distributor est Deus; in ejus manu omnis triumphus est. Nemo vincit nisi donante Deo; nemo triumphat nisi divina pietate juvante. Cum vult ille, corrumpit magni exercitus; cum dat ille, parvae
manus

manus superant magnas. Ille cum parva manu Hebraeorum ingentes prostravit hostium copias. Ille Samsonem, ille Gedeonem, ille Ieptam, ille Saulem, ille David, ille Salomonem, ille Machabaeos, ille Constantinum, ille Iulianum, ille Theodosium ex hostibus victorem fecit. Neque Alcibiades, neque Themistocles, neque Philippus sine huius praesidio victor evasit. Neque Alexander, victo Dario, penetravit Indiam; neque Achilles occidit Hectorem; neque Agamemnon Trojam diripuit; neque Annibal per Hispaniam atque Galliam usque ad Urbis Romae moenia victoria procedente discurrit; neque prior Scipio tributariam Carthaginiem fecit; neque secundus delevit; neque Pompejus Orientem domuit ac xxii. reges bello vicit. Neque Julius Caesar Gallos, Britannos domuit, Suevos terruit, Pompejum vicit, rerum potitus est. Neque Judaeos Vespasianus cum filio Tito delevit. Neque Nerva neque Trajanus de Persis triumpharunt. Neque Attila Rex Hunnorum delevit Aquilegiam. Neque Theodericus Rex Gothorum subegit Italiam; neque Carolus magnus de Saracenis triumphos egit, nisi magni Dei pietas hoc illis concessisset. Est igitur omnibus his, qui bellum gerere volunt, divinus favor impetrandus, coelestis muneris impetrandae gratia. De sursum quaerendum est auxilium. *Omne datum optimum & omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum.* Et quid nos miseri sumus, qui vel minimos populos sine ope magni Dei sternere posse credamus? omnia illius sunt: *Domini est terra & plenitudo ejus*: non solum homines, sed etiam bestiae in campis & ferae sylvarum illius sunt. Non est nostrum vel minima animalia tangere, ne dicam homines, nisi Deus ipse voluerit. Nos igitur qui pugnare cum Turcis statuimus, conari omni studio debemus, ut manus Dei dextra nos protegat, nostrosque dirigat enses. Si placebimus majestati suae, remeabimus victores; sin autem, timendum est ne praeda inimicorum simus. Deus ipse, si voluerit, Turcos in manus nostras dabit; si minus nos illis dabit, quia *calix in manu Domini vini meri plenus misso, & inclinabit ex hoc in hoc*. Agamus igitur

tur opera Deo digna. Habetis hic religiosum venerandumque patrem Joannem Capistranum, qui vobis diebus singulis evangelizat; ipsum audiamus, ejus inonita fectemur, redeamus in viam, reconciliemus nos Deo, avertamus iram ejus; quod tunc fiet, cum opera illa reliquerimus, propter quae provocatam coelestem potentiam non dubitamus. Audiamus Joannem in eremo praedicantem, ejusque vocibus auscultemus, qui fructus faciendos dicit poenitentiae dignos. Neque enim dubium est, quin nobis poenitentibus malefacere, & Dominum ipsum poeniteat nos corrigere. Insurgant igitur Pontifices & officio sibi commissio utantur; ostendant se bonos esse pastores, qui juxta Ezechielem dispersa colligant & contrita sanent; imitenturque magnum illum & optimum pastorem, qui animam suam pro ovibus suis posuit. Offerant hostias Deo immaculatas, orant assidue, jejunia indicant, eleemosynas non solum verbo, sed etiam exemplo suadeant. Vos autem, fortissimi proceres, quibus arma tractanda sunt, qui stringere gladios in hostes proponitis, nolite rapinas concupiscere, nolite ex hoc bello divitias quaerere, nulla vos ambitio ducat, nulla vos teneat avaritia. Ponite crudelitatem, abicite saevitiam, induite modestiam, magnanimitatem, fortitudinem. Scitote vos hoc in praelio non pro terreno, sed pro coelesti Imperatore pugnataros; nolite praemia hujus belli in terris sperare. Scitote vos Deo militari, & ab eo mercedem expectate, qui pro temporalibus aeterna, pro caducis perpetua, pro terrenis coelestia, pro parvis maxima dona daturus est. Dei est causa quam defenditis, Deo irrogata est injuria quam vindicatis, Deo subtrahita est terra quam vindicare curatis. Deus noster, ut scitis, Evangelio teste, cum esset universus orbis culturae Daemonum deditus, solus Israël verum ritum teneret, misertus humani generis descendit de coelo, carnem induit nostram, praedicavit salubria, iter in coelum docuit, & viam vitae in veritate; utque redimeret universos, mortem pro nobis ferre non dubitavit. Multi ad ejus sermonem conversi sunt. Crediderunt in eum Apostoli & discipuli ejus, qui postea in orbem dispersi
omnes

omnes gentes ad Christum traxere. In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum; tulerunt & ipsi mortem, ac magistrum sequuti, sermonibus, ac miraculis orbem impleverunt: nam profecti praedicaverunt ubique Domino cooperante & sermone confirmante sequentibus signis. Sequuti sunt & martyres & confessores, accesserunt clarissima doctorum ingenia, qui sanam doctrinam ubicumque gentium seminarent; atque ita factum est, ut totus orbis Christo crederet. Sed videte nunc, quo redacta est nostra fides: Hierosolymam, in qua primum Salvator noster apparuit, & in qua nostram salutem operatus est, ubi & sepulchrum ejus demonstratur, Saraceni occupant, neque illis invitis eo nobis est aditus. Antiochia, in qua primum est auditum Christi nomen, aliena est a ritu nostro. Alexandria, quam Marcus sacris nostris initiavit, magnus Origenes instruxit, Sanctus Athanasius confirmavit, Mahumeti fabulas audit. Carthago, quae magnum Augustinum sanctumque Cyprianum audivit, ipsa deleta est, atque ipsius loco subrogata Tunes. Nihil de Christo sentit tota Aegyptus. Tota Libya alienata est a nobis. Oriens universus Christi nomen abominatur. Possemus haec perferre, nisi nostram Europam in praecipuum ire videremus. Sed amissa est nobis Graecia, Achaja, Peloponnesus, Epyrus; Macedonia & maxima pars Illyridis perdita est. Novissime memorabilis illa Constantini civitas. Deleti sunt Galatae. Quae gesserunt apud Constantinopolim hostes fidei, non est cur modo deploramus. Satis apud Ratisponam, & apud Francfordiam conquesti omnes sumus; satis ploratum est, non est modo aut lacrymis aut singultibus opus. Vindicanda est Salvatoris injuria, factum nunc opus est non verbis. Expedit tamen vos, generosos equites, dum bellum geritis, ponere ante oculos opprobria, quae Deo nostro apud Constantinopolim illata sunt; meminisse quomodo Salvatoris simulacrum turpiter habitum est, quomodo gloriofae Virginis Coelorum deturpatae sunt imagines, quomodo foedata sanctorum delubra, atque reliquiae martyrum objectae canibus, utque ipsa divinisima Eucharistia con-

conculcata pedibus est. Nam etsi divinae substantiae nihil est quod humana possit officere, si beati jam spiritus nihil detrimenti perferre possunt; non est tamen quin nefarii conatus plecti debeant infidelium. Vos igitur cum pugnabitis, mementote quantum Deo vestro debetis: deinde qua poena digni sunt, qui majestati Divinae sese opponunt. Sic enim & animus vester fortior erit, & Deus vobis propitior; cum neque lucri causa, neque inanis gloriae, aut alterius mundanae voluptatis vos beligerantes viderit. Est praeterea necessarium, si Deum nobis favere volumus, ne superbi simus, aut inflati opinionione nostra, ut sit concordia in exercitu, benevolentia inter Principes; obedientia subditos regat, ut pareant Imperatori milites. Imperatores autem iusti sint, teneant censuram, vigilent, laborent; neque enim res ulla magis oblectat exercitum quam suum ducem videre aequae cum commilitonibus laborantem. Cavete ne sint inter vos discordiae, nemo dicat: ego Theutonicus, ego Gallicus, ego Hungarus, ego Bohemus. Sit unum genus hominum, omnes Christiani estote, omnes cruce signati, omnes fratres. Vidimus aliquando propter dissensiones nostrorum vicisse Turcos; neque ulla res magis quam nostra divisio infidelium juvit causam. Galli ac Germani sub Conrado Imperatore ac Ludovico Rege Francorum propter aemulationem victoriam hostibus pepererunt. Sigismundo Caesare regnante idcirco Christiani a Turcis victi sunt, quia non erat inter nostros unitas. Sunt & qui propterea cecidisse Regem Poloniae in bello dicant, quia non fuerunt unanimes Poloni simul & Hungari. Nihil est quod tantum in bello noceat quantum divisio; pugnare malim cum paucis unitis, quam cum multis discordibus. Oportet in bello unum esse rectorem quem cuncti respiciant, cujus nutu cuncta gerantur. Miles decano, decanus centurioni, centurio tribuno, tribunus Imperatori pareat, sive alio nomine haec officia vocare velimus. Sed quomodo erimus uniti? Erimus quidem si superbiae fomitem abiecerimus. Si cedere alter alteri voluerimus; si duci potiusquam ducere. Cogitemus in quo periculo sumus, quomodo Christiani-

tas ipsa submergitur nisi juvetur; faveamus alter alteri in honore; non quaeramus tantum per quem vincat, sed quomodo vincat Christianitas. Volumus quisque Salvatoris nomen, salutem omnes appetamus; extrahamus de naufragio navem, neque curemus cui salvatae navis honor detur. Namque si volumus omnes videri duces, timendum est ne similiter omnes capiamur. *Desunt reliqua.*

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. **C**arolus Marchio Badensis cui Caesarea Soror nupta est. *Ernestus Austriae Dux Zimburgam Mazoviae ducissam duxit, ex qua nati Fridericus Imperator, Albertus frater ejus, Margaretha Friderico Saxoni nupta, & altera filia, Marchionis Badensis dein coniux. Vide Ebendorfferum in Chron. Austr. lib. 5.*
2. *Alfonfus Rex Aragonum, &c Navagerius in Chron. Veneto vulgato Rer. Ital. tom. xxiii. narrat foedus convenisse inter Ducem Mediolanensem, Florentinos, eisque adhaerentes relictumque Regi Aragoniorum locum. Demum accessisse caeteris & eundem Aragonium. Haec vera ratio morae tardioris Legatorum ejus.*
3. *Nec Aegidius Romanus hanc partem reliquit intactam. Aegidius Romanus, Bituricensis Archiepiscopus ex Ordine Fratrum Eremitarum S. Augustini totam de Regimine Principum translationem libris iv. absolvit, & Philippo Pulcro Francorum Regi dicatam vulgavit. Ejus operis tertia pars administrandae militiae rationem praescribit. Prodiit opus primo quidem Romae anno 1482. iterum 1556. & Venetiis 1598.*

Reliquas adnotationes dabo ad Responzionem primam Hungaris datam, in qua ista fere omnia recurunt.

IN

315

IN RESPONSIONEM I.

Hungaris datam nomine Caesaris in Nova
Civitate

Argumentum.

DEcretae jam in Francfordiensi totius Germaniae conventu Turcicae expeditionis executio tantum supererat; eamque indicendam ad conventum alterum coram Friderico Imperatore in Nova Civitate [Neustat] habendum Principes distulerant. Ad diem igitur Pentecostes anni 1455. eo ventum est. Adfuerunt cum caeteris & prae caeteris ex Hungaria Legati, rebus suis afflictis solatia impetraturi, rogaturi praesertim ut juxta rationem Francfordiae initam expeditio tandem susciperetur. Id illis sub ipso statim adventu suo coram Caesare exponentibus, jussus est Aeneas ejusdem Caesaris nomine respondere; quod ab ipso duplici oratione praestitum. Harum priore firma spe dejectorum Hungarorum animos sublevar, spondens nunquam commissurum Imperatorem, nunquam Principes alios, ut quae Francfordiae statuerant, haberent infecta. Opprimerentur igitur laeti conventus illius exitum; capienda statim arma, cogendas copias, classicum altutum canendum expectarent. Id unum se poscere tantummodo, ut belli hujus ductorem cum reciperent, ac sequerentur, quem in communi decrevissent Principes. Haec summa hujus orationis. Altera statim succedit in exitu conventus illius Hungaris ad suos regressuris habita. Acciderat tunc acerbus Nicolai Papae V. obitus, quo velificantibus omnibus in felicem rei expeditionem remora injecta est. E re igitur visum, bellum ad sequentem annum extrahere. Vacandum interim ut omnia in Germania pacarentur, quo compositis rebus, alacrius in externos arma inferrentur. Ita Hungari remissi.

R r 2

RE-

RESPONSIO I.

*Data Legatis Hungarorum nomine Caesaris
in Nova Civitate Austriae.*

*Ex Lucensi
Cod.*

I mihi, Reverendissimi Patres, nobiles & magnifici proceres, incliti Regni Hungariae Legati, tanta dicendi vel copia, vel gravitas esset, quantum hodie facundissimus, ac sapientissimus Varadiensis Ecclesiae Pontifex, collega vester, in hoc amplissimo auditorio prae se tulit, nequaquam in praesentiarum Divo Caesari Friderico Romano Imperatori Augusto D. N. piissimo, ac gloriosissimo, qui me vestrae Legationi respondere jubet, invitus parem. At cum res maximae sint, de quibus locuti estis; nec me sive natura produxerit, sive industria fecerit eloquentem; veritus ne sub tanto fasce deficiam, necessitate magis, quam voluntate demandatum munus accipio: vestra sapientia, quae meis verbis deerunt, ex vultu serenissimo sibi Caesaris adhibebit. Ego quam brevissime potero commissae responsionis partes absolvam. Quinque fuere, si recte memini, quae vestro nomine sunt exposita. Primo relata est illa sinceritas animi & optima voluntas, quam serenissimus & nobilissimus Rex vester, nec non & communitas incliti regni vestri erga Caesarem gerit. Secundò, rememorata est Constantinopolitana calamitas, deplorata Graecorum ruina, Turcorum feritas atque intentio in medium adducta, discrimina quae non solum Hungariae, sed universae Christianitati prope imminere ante oculos posita. Tertiò, commendatum est sanctum Caesaris propositum, qui de tuenda religione nostra hoc tempore sollicitum se praebeuit, demonstrata belli pietas, opportunitas declarata, ostensa necessitas. Quartò, deductum est incliti regni vestri decretum; expositus ardor populi, totiusque vestrae nobilitatis contra Turcorum

fu-

furorem ostensus & publicatus fervor, utque cum Theutonibus atque ipso Caesare nostro bellum pro tuenda fide catholica unitis consiliis, adversus communes hostes gerere praesto estis. Quinto & ultimo, Caesaream maiestatem summis precibus oravistis, ut pium intentum teneat; quae Francfordiae promissa sunt impleat; arma contra Turcos arripiat, & animo forti pro patriis legibus, pro libertate Christianorum, pro testamento Dei decertet. In qua parte spem non parvam victoriae consequendae conati estis ostendere; si quemadmodum Francfordiae decretum fuit adversus inimicos crucis bellum geratur. Haec sunt quae R.R. Varadiensis Episcopus vice vestra in medium protulit. Summam retuli non verba. Ille namque & ornatissime & copiosissime peroravit, cum multo splendore ac maiestate verborum. Ego nudam sententiam repetii. Nunc responsum Divi Caesaris audite.

Gratissima & acceptatissima est imperatorio culmini legatio vestra; quoniam pro his rebus adventastis, quae & tutelam christiani populi, & honorem Domini Dei nostri concernunt. Voluntatem illam praecellentissimi Regis vestri, ac praelatorum & procerum regni ejus, ut primo loco dixistis, erga se bonam esse, non sine quadam singulari delectatione Caesarea sublimitas audivit. Nam & suis animus erga regem ac regnum vestrum & sincerus, & perfectus est. Quaecumque ab optimo patre bene morato & amantissimo filio sunt optanda, eadem Caesar inclyto Ladislao Regi patrueli suo, vero sanguini suo & cupit & optat. Quae de Constantinopolis flebili ruina totius Graeciae secunda parte commemoratis, quamvis Caesaris jam auribus saepius inculcata sint, nunquam tamen sine novo dolore suae Serenitati referuntur: quoties de Constantinopoli mentio incidit, toties ululatus illos matronarum, ac miserimas voces morientium, qui pro Christi nomine caesi sunt, exaudire videtur. Sanguis impie fusus ante oculos ponitur, & atrox injuria Salvatoris in mentem revertitur. Et quoniam hostes habemus numero multos, natura ferros, moribus barbaros, mente superbos, animo cupidos,
qui

qui nisi magnis viribus retundantur, totum sibi orbem subacturi, ac sanctum evangelium, & sacratissimam Christi legem subversuri videantur; sentit vobiscum Caesar, ni Christiana societas vigilantior deinceps fuerit, religionem nostram perditum iri. Neque enim cum his hostibus nobis res est, qui suis in finibus quiescere velint. Sed Alexandrina mente & animo Caesario totum sibi orbem & ambiunt, & promittunt.

Quod tertio loco sublimitatis imperatoriae curas & studia commendastis, quia de religione nostra tuenda non parva sollicitudine teneatur, fatetur Caesar inter maxima desideria sua, quibus dies ac noctes urgetur, hoc uno se studio potissime detineri, ut labenti, ac pene confractae reipublicae Christianae, suo tempore succurratur. Circumspicit sua Serenitas mundi climata, & orbis plagas intuetur. Oriens ille, ex quo nobis primum veritatis lumen effulsit, errore coecus a Christo recessit. Africa Mahumeto credit, & omnis meridies; Septentrionis maxima portio idola sequitur; Christi cultus in angulum Occidentis ac Septentrionis reductus; ex quatuor patriarchalibus sedibus, quibus veluti solidissimis basibus Christiana subnixa fides palmites suos in universum orbem extendit, solam Romanam obtinet; angunt ista, profecto ac vehementer mentem Caesaris expungunt, qui cum se protectorem & advocatum ecclesiae pro suo officio constituerit, scit sibi prae caeteris regibus incumbere, ut religionis nostrae firmitati & augmento consulat. Eapropter cum accepisset anno proxime decurso expugnatam esse Constantinopolim, sacra nostra illic funditus deleta, nobilitatem cum Sacerdotio caesam, plebem in servitutem reductam, intelligens quia non quiesceret Turcorum furor, sed habitam victoriam velut sequentis instrumentum duceret, universos reges & principes, majores quoque & potentiores civitates adhortatus est, ut ad consulendum orthodoxae fidei unitis consiliis assurgerent. Ostendit pericula, indicavit remedia; indixit apud Ratisponam primo, deinde apud Francfordiam concilia. Nunc quoque praefens conventus habetur, ut quae Francfordiae meditata sunt, executioni manden-

dentur. In quibus rebus etsi vobis atque omnibus satisfacere Caesar videtur, sibi tamen ipsi minime satisfacit, qui ex officio ad majora sese obnoxium recognoscit. De pietate belli, de opportunitate, de necessitate quae sunt vestro nomine, & prudentissime & ornatissime dicta, commendationem magis, quam responsionem merentur.

Quod quarto loco relatum est, regnum scilicet vestrum adversus Turcos in arma promptum atque paratum esse, summo opere commendat Caesarem sublimitas, gentemque vestram quavis laude dignam censet, quae licet gravibus affecta cladibus non tamen ab animi sui magnitudine decidit; sed quanto magis urgetur, tanto audentior exurgit. O fortes ac magnanimos proceres! o constantes populos! o regnum vere christianissimum, quod nulla potest adversitas de sancto proposito dimovere! Quis non libenter audiat tam nobile regnum; tam excellens pro communi Christianorum salute tanta sollicitudine, ac tanto fervore teneri? Caesari certe altus & integer animus vester, primum & sanctum regni vestri decretum summae voluptati est; nec dubitat sua Serenitas quin concurrentibus aliis, vestra opera res magnae ac gloriosae nostro tempore contra Turcos agantur. Quod autem pro gerendo adversus hostes nostrae fidei bello cum Teutonibus, atque cum ipso Caesare unanimes esse decreveritis, ne dum laudabile, sed necessarium quoque sublimitas imperatoria ducit. Nam si communibus viribus in Turcos pugnandum est, inter omnes belli socios necessaria concordia est: arctissimum atque optimum in omni civitate, & in omni exercitu vinculum incolumjatis: ubi concordia ibi & obedientia est, & ordo; sine quibus nihil est quod duces exercitus feliciter valeant explicare. Pulchre enim ex Salustio dictum est: *concordia parvae res crescunt; maximae vero discordia dilabuntur.* Infirmus exercitus est qui seditionibus agitur; male in hostem pignat, cui cum fratre dimicandum est. Exemplo nobis sunt *Conradus Romanorum Imperator, & Ludovicus rex Francorum* (1) qui contra Turcos & Saracenos exercitum in Asiam trajecere; namque dum fuere concordēs res praeclaras gesserunt, & ulque Hie-
rolo-

rosolymam penetrarunt: discordes facti, domum inglorii rediere. Neque *Sigismundus rex vester*, (2) qui poitea Romano praefedit imperio, aliam ob causam in magno praelio a Turcis victus fertur, nisi quod diversarum gentium collectum exercitum parum concordem habuit. Idem vulgatum est de *Uladislo rege Poloniae* (3) nobilissimo, quem propterea ab iisdem hostibus captum atque occisum tradunt, quia inter vos & Polonos non fuerit unitum consilium. Facebant igitur inter vos quaevis divisiones ac similitates: absint & illa vocabula quae scissionem quovis modo parare possunt; si fiat exercitus quaeam admodum speramus & nitimur. Nemo se Gallicum aut Teutonicum aut Bohemum, aut Hungarum nominet; unum sit omnibus nomen; Christianum se quisque vocitet cruce signatus, servum se crucis appellet, neque pugnaturus pro Christo aliis se quam Christi titulis ac fascibus ornet. Absit & illud Jasonis vitium qui sibi fieri putabat injuriam nisi regnaret. Si quis est virtute ac nobilitate praeditus, dignusque qui caeteris praeponeatur, postpositus non indoleat. Meminerit quod Titus Vespasiani filius usurpate solebat, principatum scilicet fato, idest divina providentia, dari. Cogitet id quod est, se non humano, sed divino iudicio posthabitu. Sciat in hoc bello se non homini sed Christo militare ac parere; nec moleste ferat, cum sit homo, humiliare se homini propter Christum. Quin & Christus ipse, cum esset Deus, propter hominem usque ad mortem humiliatus est homini. Erubescat Christianus superbus, qui de praesidentia litigat. Nam quo modo pugnabimus unanimes in hostes, qui foedera inter concives & amicos servare nequimus? Libet hic exclamare: O homo quis tu es? quem te ipsum facis? unde superbis? unde tumes? O caro, o lutum, o terra, o pulvis, o cinis! Unde tibi haec spuma sive mentis elevatio succrevit, ut laesum te putes, nisi principatum obtineas? Emitterendus est hic ventus, conterenda est superbia, si contra hostes unanimes esse volumus. Inter inflatas mentes non habitabit concordia.

Sed pergó ad illud quod quinto & ultimo loco expectavistis, Caesarem scilicet suum tenere propositum, ac coactus

coactis viribus in Turcos impetum facere. Confiditis enim & victoriam nostram esse, si quemadmodum Francfordiae decretum est, bellum pro nostra religione geratur. Huic parti respondet Imperator nequaquam suae mentis esse, quantum in se fuerit, ab inceptis desistere. Comperitum habet sua Serenitas quaevis consilia nostra per exploratores ad hostes deferri; quod si didicerint illi conatus nostros irritos fieri, audaciores multo, ac terribiliores insurgent, vicinosque sibi Christi cultores crudelibus affligent modis. Vobis autem necessarium erit aut pacem ex illis accipere quam dederint, aut bellum cum eis gerere, in quo longe sitis inferiores. Utrumque malum, utrumque periculosum: in altero pax damnosa Christiano populo expectanda est; in altero formidanda est Turcorum victoria, quae non potest non crudelis esse. Ingrati fuerimus profecto, genti vestrae auxilium denegantes, quae annis *supra septuaginta* (4) pro Christi nomine bella gerens, dum suum effudit sanguinem tutata est nostrum. Omitto ingratitudinem. Stultitia atque insania dicenda est, si eos negligas, sine quibus te ipsum salvare non queas. Clypeus noster Hungaria est, murusque nostrae religionis, & antemurale fortissimum. Nisi hanc provinciam tuemur, neque Italia, neque Germania quiescet. Neque Galliam Rheni fluentia, neque Hispaniam Pyrenaei montes salvare poterunt. Non est igitur animus Caesaris ea deferere, quae Francfordiae cogitata sunt. Neque dubitandum vobis est, quin sacrae majestatis imperatoria suo satis officio faciat. Auditae sunt ejus oblationes & in Ratispona & in Francfordia; & his diebus hoc in loco publicitus factae. Quaecumque sibi ut imperatori Romanorum, ut protectori & advocato ecclesiae, ut Germanicae nationis capiti, ut Austriae duci, ut religioso principi, ut homini christiano incumbunt, pro conservanda, & amplianda religione nostra, nullo pacto neglecturus est. Adfint tantum principes ejus; & Imperatori, quod debent, in tanto negotio non denegent. At cum Sanctissimus urbis Romae Pontifex, Domini & Salvatoris nostri Vicarius, Nicolaus papa, qui tamquam pius pater, & optimus pastor, de familia sua,

de grege suo sollicitus, hujus rei cum sacro senatu curam exactam gerat; cum serenissimus ille princeps Alphonfus rex Aragonum & Siciliae, quem velut sydus quoddam clarissimum, ad illustranda tempora nostra de coelo missum omnes intuentur, classem adversus Turcos indubiam promittat; cum sublimis ille Burgundorum dux Philippus, nobilitate ac potentia non impar maximis regibus, personam suam, & insignem militiam huic bello polliceatur; cum denique multi & magni ex Alemannia, principes magnifice sese offerant; non diffidit Caesarea sublimitas exercitum, quemadmodum apud Francfordiam conditum est, posse constari. Ad quam rem hic nunc conventus habetur, quae concludentur in eo audietis & intelligetis suo tempore. Majestas imperatoria, ut res bene gerantur, summo studio navabit operas

Possem hic jam finem facere; tantum est enim quod vestrae legationi respondere sum jussus; sed quoniam de victoria consequenda, si pugnatur in Turcos, spem maximam facitis, de hoc ipso pauca dicere non erit absurdum. Victoriā prisca Romanorum Deam esse putaverunt, quam Jupiter optimus maximus mitteret; illam vero tanquam regi Deorum parentem ad eos venire quos jusserit & in eorum parte consilire. Quod ita intelligendum est, quemadmodum Aurelius Augustinus in libro de Civitate Dei quarto declarat. *At hoc*, inquit, *verum est, non ite illo Jove, quem Deorum regem pro sua opinione sinxerunt; sed de illo vero rege saeculorum, quod mittat, non victoriā quae nulla est substantia; sed angelum suum, & faciat vincere quem velit; cujus jussu cum occultum esse potest, iniquum esse non potest.* Sive enim Moyse, sive Josue, sive Saulis, sive David, sive aliorum Judicum, ac regum bella mente repetamus, quae veteris testamenti codex exponit, nullum vicisse reperimus, nisi quem digitus Dei juverit ac protexerit. Neque sine divino ductu Trojam subvertit Agamemnon, neque Graeciam subegit Philippus, neque Indiam penetravit Alexander, neque Italiam sexdecim annis concussit Annibal, neque duo Scipiones Africam evicere, neque Cymbros extinxit Marius, neque duos ac viginti reges.

Hae & quae deinceps sequuntur totidem fere verbis expressa reperiuntur in oratione h. a. b. a. Viennae Austriae de hoc ipso argumento.

reges debellavit Pompejus, neque undecies centena milia hostium trucidavit Julius, neque Aquilegiam delevit Athila, neque Odoacrum apud Ravennam occidit Theodoricus, neque, ut ad Germanos veniam, Hispanos & Longobardos edomuit Carolus magnus, neque tres Ottones Italos terrere, duo Friderici concussere. Neque conditor Austriae domus Divus Rodolfus Ottokarum Bohemiae regem, cujus imperium ex mari Balteo usque in sinum Venetorum protendebatur, bello victum interemit; neque maternus Ladislai avus Henricus VII Bohemiam filio Joanni submisit, wirtembergenses comites humiliavit, Mediolanum subegit, Brixiam ferro contrivit, Florentiam obsidione cinxit, Romanam coronam armis obtinuit. A Deo igitur quaerenda atque impetranda victoria est. At cum Deus ipse absolute bonus, iustusque sit; bonitati studeat oportet, qui ex Deo victoriam quaerit. Et nos ergo, si Turcorum frangere acies & victores ex bello reverti volumus, ita in aciem descendamus, ut ei grati atque accepti simus, cujus est donare victoriam. Sint ergo nostri & duces & milites non solum rei militaris periti, sed etiam honestatis amatores, neque sceleratis quovis modo, quamvis bellacibus, haec pugna committatur: probitas nobis pugnantium, magis quam scientia rei bellicae placeat. Neque Aristotelem hoc in loco audiamus, qui de magistratibus in politicis agens, in eo, qui bello praesit, non tam probitatem quam peritiam rei militaris existimat requirendam. Cuius auctoritatem sequutus apud Romanos vir sanctus ille Fabritius, qui teste Gellio Publium Cornelium Rufinum hominem furacem atque avarum, in temporibus reipublicae consulatum petentem, enixissime jovit, quoniam esset manu strenuus ac bellator bonus militarisque disciplinae peritus. Sed quo pacto haec & illa conveniunt quae idem Aristoteles in Ethicis ait? *Si curam aliquam, inquit ille, Dii habent rerum humanarum, ut existimatur & creditur, rationabile est eos gaudere optimo & cognatissimo*; huiusmodi autem est mens & amantibus illam maxime honorantibusque favere tanquam rerum sibi charissimarum curatoribus, ac recte & bene agentibus.

Afferit hic philosophus, ut videtis, curare superos res humanas ac favere bene agentibus. Si res humanas curant, ergo & bellicas; si tavent viris bonis, ergo & partes juvant in praelio meliores. Praeit igitur & probos esse & Deo acceptos quam belli peritos qui praelium committunt. Dicat hic fortasse aliquis: at ex his quorum victoriam commemorasti, plerique sceleratissimi fuerunt. Nam & Lucanus accusare victoriam Caesaris videtur cum ait: *Vidtrix causa Deis placuit; sed victa Catoni*. His ego respondeo, difficile esse de hominis probitate iudicium. Solus Deus scrutatur corda & reus hominum. Saepè nobis bonus videtur qui apud Deum reprobus est; sinitque divina providentia nonnunquam, vincere malos, ne pessimi superent. De victoria vero Caesaris fortasse illud in mente divina fuit, quod Cicero tradit: si vicisset Pompejus nimis iracundam fuisse victoriam. Nos certe, qui Christiani sumus, mundumque desuper regi non dubitamus, victoriam per minitros potius bonos ac Deo placentes, quam perniciosos, & odibiles sperare debemus. Nil rei militaris scientia proderit, nisi pugnantium vel probitas, vel causa Deo placuerit. At contra sine rei bellicae peritia multum per se ipsam valebit innocentia. *In Domino faciemus virtutem & ipse ad nihilam deducet inimicos nostros*, inquit David. Et Flaccus: *Integer vitae scelerisque purus non eget Mauris jaculis, nec arcu, nec venenatis gravida sagittis, Fuscæ, pharetra*. Tam facile & primum est Deo cum duce imperito vincere peritum, quam numerosos exercitus cum parvis copiis superare. Nolo veteris legis exempla referre, res in Christianismo gestae sufficiunt. Constantino imperatori piissimo cum anxius esset belli gerendi, in quo nulla ratione parem se hostibus iudicabat, per quietem signum crucis in coelo monstratum est, & vox facta quae diceret: *In hoc Constantine, vince*. Nec Theodosius imperator Christianissimus Eugenium & Arbogastum bellandi peritia, sed manifesto Dei auxilio superavit, cum se orante vis magna ventorum exorta, hostium tela retroverterit. Hinc illa non spernendi poetae carmina.

O ni-

*O nimum dilecte Deo cui militat ether,
Et conjurati veniunt ad classica venti.*

In Britannia, quae nunc Anglia dicitur, teste venerabili Beda, cujus sepulchrum in Dinclina vidi cultu mirabili visitatum, cum bellum atrox inter Christianos, & infedele initaret, essentque Christiani & pauci & inermes, intervenientibus duobus ex Gallia pontificibus Germano & Lupo, & in ipso pugnae principio *Alleluja* tertium magno clamore intonare jubentibus, victoria Christianis, fide, non arte neque viribus, parata est. Quidni ergo spem nostram in vera fide, & pura innocentia reponamus, ac cum duces tum milites probitatis amatores in hoc bellum mittere studeamus? Divo Caesari quidem, ut eo redeam unde sum digressus, in eligendis belli ducebus, nec probitas sine scientia rei militaris, nec scientia sine probitate recipienda videtur, quod in altero tentare Deum, in altero irritare timuerit. Quod si alterum sine altero cogatur eligere, non auscultabit Aristoteli, tentabit securius quam irritabit Deum. At cum probitas in obscuro sit, facilisque hunc aut illum disciplinae militaris peritum quam innocentem asserere valeamus, in constituendo belli ductore atque in tota militia deligenda ita rei bellicae peritiam amplectamur, ut malitia & iniquitas quantum fieri potest minimè obsit. Propter iniquitates enim nostras recessit a nobis Deus; neque auxiliatur amplius nobis in bello, dextera sua, & brachium suum contra nos est. Quod si favorem ejus optamus, contrario itinere incedendum est. Audire Hieremiam oportet, cujus haec sunt verba: *Et nunc ergo rectas facite vias vestras, & stultia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri, & poenitebit Dominum mali quod loquutus est adversum vos.* Redeundum est denique in viam, renuntiandum vitiis, virtutibus inhaerendum. Praecipue tamen tria vitia, veluti tres perniciosissimas peltes vitare ac fugare oportet. Atque in primis superbia (ut antea diximus) exterminanda est nobis, quae intractabiles, & arrogantes homines facit. *Initium omnis peccati,*
in-

inquit Sapiens, *superbia est, & qui tenuerit illam adimplabitur maledictis, & subvertet eum in finem.* De Nabuchodonosor inquit Daniel: *Cum autem elevatum est cor ejus, & spiritus ejus obfirmatus est ad superbiam, depositus est de folio regni sui, & gloria ejus ablata est, & a filiis hominum ejectus est.* Nobis autem si fortunari volumus, mites habendi sint duces, qui privatorum aditus ad se facile admittant, querelas super injuriis benigne audiant, ut qui dignitate principes excellunt, facilitate pares infimis videantur. Eidem non solum lociis, sed etiam hostibus teneant, impetum irae compescant, victoriam temperent; ne saeviant contra victos, nihil crudele committant, neminem extra aciem occidi permittant. Sciant Turcos, quamvis pessimi sint quod Filium Dei blasphemant, homines tamen esse, neque more pecudem trucidandos. Curent ut Graeci ex victoria nostra libertatem sperent. Turci crudelitatem non timeant, ne desperationem in virtutem convertant, nobisque illud Virgilianum noceat: *Una salus nullam sperare salutem.* Timeant hostes in bello virtutem nostrorum ducum; victi mansuetudinem diligant. Haec omnia praestabit nobis illa mansuetissima virgo quam vocamus humilitatem, si explosa superbia, vocem ejus audiremus. Secundò cavendum est monitrum ne illud inter nos dominetur, quod sub specie Harpyae Virgilius descripsit: *Virginei volucrum vultus, foedissima vultus proluvies, uncaeque manus, & pallida semper ora fame.* Hoc nos vitium avaritiam appellamus, nec duci nec militi permitendum. Avarus Capitaneus nec stipendia militibus erogat quae debentur, nec praedas aequè partitur, neque sumptus exhibet in ulla re necessarios. Quidquid agit semper tardus, semper morosus est, remque denique publicam & exercitum, & animam suam venalem habet. Avari milites, non solum hostes, sed etiam socios expilant, solamque praedam sequuntur in bello; ac propterea saepe ab instituto cursu revocantur, & odia in se provinciarum convertunt. Absit ergo in exercitu, quem volumus instituere, sive dux sive miles rapinae cupidus; Praedae non Christo militat qui spolia concupiscit. Pro

tute.

tutela fidei, pro gloria nominis Christiani, pro divino honore hoc bellum suscipiendum est. Si qua deinde pecuniaria redundat utilitas, non illam veto, dum non sit haec quae te pugnare jubeat. Nam & iustum lucrum ex juito bello recipi potest. Non fiat tamen militum manus adunca, aut auri nimium sitibundae mentes; parcant pauperibus, ignoscant sociis, misereantur etiam victi ac jacentis inimici. Intelligant & socii & hostes temperatos esse, qui nostris copiis imperant. Neque enim potest exercitum is capitaneus continere, qui seipsum non continet. Post haec ultimo loco, ut breviter agam, absit & ipsa libido, quæ saepè magnos praecipitavit exercitus. Nos hujus loco continentiam & abinentiam introducamus. Sit pudor in exercitu nostro, nulli turpitudini locus pateat, nulli foeminae vis inferatur. Sit salva inter milites non solum nostrarum mulierum, sed & captivarum pudicitia. Meminerimus cum quanta severitate junior Africanus ante Numantiam expugnavit exercitum. Nullae deliciae in castris, nullae voluptates sunt. Scorta procul arque lenones absint. Neque vini neque cibi nimius indulgeatur usus; absit pigritia, absit omnis torpedio libidinis filia; sciant in exercitu se milites esse, qui non ex quiete, sed ab exercitio nomen ducit. Milites ex malo quod perferre debent dicti, ut ju-reconfulti volunt. Sint sedulo in armis, cursitent, onera portent, foveam fodiant, vallum figant, agant, insistent, vigilant, minimum tempus quieti praebeant: nunquam in otio miles, nunquam sine negotio capitaneus inveniat. Sciant duces exercitus, nullum spectaculum dulcius esse militibus, quam si communia secum edentem principem videant, in vili simul jacentem strato, vallum, castrorumque metationem communi labore partientem. Longe enim magis ab exercitu ipsi coluntur ductores, qui mutuo labori se ingerunt, quam qui milites pigrescere sinunt. Multa hic de castrensi disciplina referri possent, quae in libris veterum continentur. Scripserunt etiam de his primæ ut ajunt Lacedaemones, tum multi Graecorum. Ex Romanis autem M. Cato senior, qui & ipse miles peritissimus fuit & bellator fortis. Frontinus

tinus quoque Divo Trajano de re militari librum edidit. Habemus & Vegetium, & Aegidium, & alios plerisque qui de rebus bellicis ad obtinendam victoriam apte rationantur, quos etsi legerim aliquando, non tamen praesentibus Alberto Marchione Brandeburgensi ac Georgio Pogiebratio Bohemiae gubernatore, clarissimis, ac fortissimis viris, qui praeliis pluribus interfuerunt, quam ego legerim, de hisce rebus disputare ausum. Memini enim quod de Phormione philosopho scribit Cicero. Oravit hic aliquando in Rhodo coram Annibale Poeno, summo illius aetatis imperatore, cujus orationem cum caeteri maximis laudibus prosequerentur, solus Annibal dignam vituperio censuit, & hominem aetate delirantem putavit, qui se praesente de rebus bellicis disserere praesumpsisset. Ego ut hanc reprehensionem devitem, quae castrensia sunt peritiamque militarem requirunt, ad belli duces remittam, & ad rem rediens, ajo: Divo Caesari nostro, quemadmodum & vobis spem bonam esse rerum feliciter agendarum, si coelestem favorem puro corde ac piis operibus impetremus. Nec dubitat imperator in sua causa Deum adiutorem fore, si & nunc in civitatibus & demum in castris superbiam humilitas, avaritiam largitas, libidinem abstinencia procul egerit. Ac tantum de speranda victoria satis fuerit esse loquutum.

In I. Responsum datum Hungaris

NOTAE.

1. **C**onradus Romanorum Imperator, & Ludovicus Rex Francorum. Conradus ex Franconiae Duce Germaniae Rex expeditionem in Terram Sanctam suscepit an. 1146. ejusdemque expeditionis suscipiendae propositum arripuit Ludovicus VII. Francorum Rex. Venerunt ambo, sed diversi; ex quo factum est ut exercitus utriusque Graecorum dolis, & Turcarum circum-

ven-

ventus armis cladis plurimum, boni nihil retulerit. Cur vero arma conjungere recusarint, causas honestas quidem praetendit Guillelmus Tyrius; forte tamen nulla verior, quam quae hic ab Aenea assignatur: mutuae inter utrosque Reges similitates.

2. Sigismundus Rex vester. Nicopolitanae pugnae an. 1396. commissae celebris est apud Historicos memoria. Exercitus Sigismundi Hungariae Regis multis variisque collectus gentibus ex 100000. constabat. Accedebant ex Gallis auxilia. Tam vasto corpori exitio fuit membrorum non bene juncta compago; dum enim quisque per se pugnarent, singuli victi, fusi ac caesi sunt. Vide Spondan. ad an. 1396. II.
3. Uladislaos Rege Poloniae. Victus interfectusque est Uladislaus in pugna apud Varnam Moesiae inferioris Urbem ad Pontum Euxinum. Res acta an. 1444. ipsaque adeo Aeneae aetate.
4. Annis supra septuaginta. Non dubito quin periodum istam annorum repetat Aeneas ab eo tempore, quo Bajazetes I. Turcarum Rex Imperii dilatandi cupidus Hungariam inferiorem primus omnium Turcarum Regum invadere coepit. Id vero parum ante annum 1393. accidisse non sine idoneo teste Spondanus ad eundem annum §. 9. demonstrat. Hinc ducti anni ad usque 1462. summam conficiunt annorum 70. circiter.

RESPONSUM II.

Datum Legatis Hungarorum nomine Caesaris.

*Ex Mss. Cat.
Lucenji.*

Præset Sacra Majestas Imperatoria, Reverendissimi Patres, ac magnifici proceres, inclyti Regis Hungariae Legati, quæ Francfordiæ conclusa & conscripta fuerunt exequutioni hoc in loco, ut institutum erat, potuisse mandari; sic enim & impetus hostium nostræ religionis compesci, & respubli-

ca Christiana, quæ nimium ævo nostro lacerata est, vires resumere potuisset. Sed intelligit circumspectio vestra eo res esse deductas, ut in hac æstate juxta conditum exercitus haberi non queat. Nam cum vocandi sint milites ex longinquis partibus etiam ultra Rhenum, prius abeat æstas, quam copiae congregari atque instrui valeant. Exinde cum omnium judicio necessarium putaretur pro foelici exitu rerum terrestrem simul & navalem exercitum contra Turcos armati, manifestum est, quia in vanum terrestres copiae hac æstate congregarentur, cum propter obitum Romani Pontificis classis Italica, quæ concurrat, haberi non possit. Nec rursus tempore hyemis educendus vester exercitus; tum quia castrametari pruina rigente durissimum est; tum quia nautae impredientibus tempestatibus altum petere pelagus & se ventis credere non audent. Cernitis tertio aliam difficultatem propter differentias quæ in diversis Alemanniae vigent, quibus durantibus perdifficile esset exercitum educi. Neque enim quemadmodum sperabatur, & optandum fuerat, Germaniæ partes paratae sunt. Oportet igitur, si contra Turcos bellum gerere volumus, in aliud tempus idoneum ac possibile negocia proferre. Habita igitur exacta consideratione, rebusque diligenter pensatis ad petitionem vestram, quam nunc re-
repe-

repetere supervacaneum fuerit, hoc modo respondet
Caesarea sublimitas.

Quae Francfordiae pro communi utilitate populi
Christiani excogitata, conscripta & conclusa sunt, in-
tendit gloriosissimus Imperator, quoad fieri possit, execu-
tioni mandare. Et quoniam, ut ante dictum est, hac
aestate & sequenti hyeme, neque faciliter neque utiliter
exercitus educeretur; conabitur sua mansuetudo, ut co-
piae quae hoc tempore congregari atque emitti debe-
bant, in festo ascensionis Dominicae, quod ex proximo
festis ad annum immediate futurum est, in partibus Hun-
gariae circa Savum fluvium quo Danubio miscetur con-
stituantur. Exinde sine dilatione paratae & instructae
contra Turcos profecturae. Quae res ut fructuose geri
possint, duo necessaria requiruntur. Primum est, ut sit
pax in Alemannia. Alterum ut de maritima magna &
valida classe indubitata noticia habeatur. Quantum ad
pacem attinet, necessarium est inter Imperatoriam Ma-
jestatem, & Serenissimum Hungariae ac Bohemiae Re-
gem, compositis omnibus differentiis & amputatis liti-
bus, bonam & certam intelligentiam esse; ad quam rem
perficiendam in Caesare nihil deerit: nam qui patrueli
suo tanquam carissimo filio est affectus, libenti animo
sefe cum eo intelliget, & facile cum eo unius erit vo-
luntatis, cum quo est unius sanguinis. Praeterea conten-
tio quaedam neque parva neque contemnenda esse di-
gnoscitur inter duas illas florentissimas & bellicosissimas
gentes, Bohemos scilicet & Saxones; quae nisi simul
componantur, Germaniam commoverent, & opus hoc
sanctum quod quaeritur, defendendae catholicae fidei
penitus impedirent. Est igitur advertendum, ut &
hujusmodi controversiae de medio tollantur, & si fieri
posset hoc in loco cum partes adsint pleno mandato ful-
citae. Expedit etiam controversias inter Serenissimum
Regem vestrum & illustrissimum Burgundiae Ducem su-
per Ducato Lucemburgensi; similiter & contentiones
illas super Ecclesia Monasteriensi [1] nec non inter Do-
minum Colonensem & Civitatem ejus Sufacensem, (2) & alias circa Rhenum pendentes, amovere; & in cae-

*Vide histo-
riam Pii de
dieta Rati-
sponensi hic
vulganda.*

teris Alemanniae quibusque litibus finem imponere, illis praefertim, quae ad exercitum conficiendum impedimento esse possunt. Eam ob causam decrevit Majestas imperatoria sub gravissimis & formidabilibus poenis, quemadmodum Francfordiae conclusum est, pacem biennalem per totum Imperium in partibus Germaniae ac Galliae servandam mandare, & in locis opportunis ejus conservatores instituere cum plena potestate coercendi eos qui violatores quovis modo reperiantur. Ubi autem majores contentiones fuerint, sive per se, sive per Legatos & alios modos opportunos illas sopire conabitur. Mandabit Principibus ac civitatibus Imperio Sacro subiectis, ut ad diem praedictam ascensionis Domini ad annum milites sibi conscriptos, paratos atque instructos habeant in loco praenominato. Et casu quo sua Majestas personaliter ad exercitum ire non possit, eligetur belli dux, sive ut diximus, supremus capitaneus Princeps aliquis expertus rei militaris & tantis rebus idoneus. Et ut exercitus supra quam Francfordiae decretum est numerosior & fortior haberi possit, Serenissimos atque potentissimos Franciae & Angliae Reges, ut & ipsi ad tam sanctum opus concurrere velint, convenientibus modis adhortabitur: & sperandum est quod omnes volenti animo ad rem tam piam, & necessariam manus apponant. Nam qui praestare auxilia hoc tempore contra Turcos negaverit, infidelitatis proculdubio & inimicorum crucis Christi fautorem se declaraverit. Quantum vero ad classem Italicam pertinet, est propositum Caesareae sublimitatis mittere oratores suos ad novum Romanum Praefulem, quem jam electum putat esse, similiter ad Serenissimum Aragonum Regem, fratrem & asinem suum carissimum, nec non ad Illustres Venetiarum, Januae, & Mutinae Duces, ad magnificum Comitem Franciscum, ad Florentinos, Senenses, & ad caeteros Italiae Potentatus, omnemque operam adhibere, ut classis Italica magnifica, & potens eo tempore Hellepontum, sive, ut vulgo dicimus, Brachium S. Georgii, aut strictum Galipolis ingrediatur Turcos invasura, quo terrestres copiae eosdem hostes aggredientur. Quae cum

ita

ita per gloriosissimum Imperatorem nostrum gerenda sint, restat quod Serenissimus Rex vester ex regnis ac dominiis suis simili modo se disponat, tueatur se medio tempore quantum fieri potest ab invasione Turcorum, pacem sive treguam cum eis non amplectatur, quæ ordinationi prædictæ nocere possit. Congreget & ipse suum exercitum juxta tractatum Francfordiæ habitum, copiosum & potentem, qui cum Teutonicis concurrat, mittat oratores suos ad promovendam Italiae classem, mittat ad Reges & Principes, atque auxilium postulet, transitum præbeat per dominia sua iter habentibus securum & quietum. Mercatum rerum quæ ad victum sunt aequo pretio faciat; super monetis recipiendis, ne quis gravetur provideat; & reliqua faciat, quæ ad bellum contra Turcos gerendum suæ Serenitati incumbunt. Hoc factò, si faverit (ut credibile est) divina pietas, & regnum vestrum magnificè defendi, & honor Christiani nominis salvari, & Ecclesiæ Catholiciæ status ad pristinum decus reduci poterit.

In II. Responsum datum Hungaris

NOTAE.

1. **C**ontentiones illas super Ecclesia Monasteriensi. Anno 1450. Monasteriense capitulum Walravium de Moersa in Episcopum elegerat; Cives quidam factiosi Enrycum de Hoya ut sacris suis præesset assumpserunt; hinc seditio & arma, donec anno 1454. concurrerunt acies; victi Cives jus integrum electo capitulari reliquerunt. Vide Hermannum a Kerffembroch in hist. Belli Anabaptist. Monasteriensis, München. Rer. Germ. Script. tom. III. pag. 1511.
2. Inter Dominum Coloniensem & civitatem ejus Susatensem. Susatenses Colonienfi Archiepiscopo jure domini subjecti jugo excusso rebellaverant; quibus ad officium

cium revocandis Archiepiscopus arma sumpsit; frustra enim minas Caesar pro Ecclesia Coloniensi impendit, & Pontifex anathemata fulminavit. Quin & illatam a rebellibus cladem Coloniensi indicat AENEAS in hystor. diaetae Ratifpon.

ORA.

ORATIONIS XVI.

Argumentum.

Nicolaus V. Pontifice defuncto anno 1455. in vacuum Petri solium intra paucos dies assumptus fuit sub Calixti III. nomine Alphonsus Borgia Hispanus, patria Setabensis in dioecesi Valentina, Valentiae Episcopus & S. R. E. Cardinalis tit. SS. quatuor Coronatorum. Novo huic Pontifici obsequium religiosum praestiturus Fridericus III. Romanorum Imperator Legatos ad illum suos misit Aeneam Sylvium Piccolomineum, Senensem tunc Episcopum, & Joannem Hinderbach juris consultum. Hac ipsa occasione Aeneas Orationem istam coram Pontifice recitavit, causam Legationis suae expositurus. Praeter obsequium nomine Principis sui impensum, Pontificem per se currentem ad expeditionem in Turcas apparandam novis admotis calcaribus incitat & urget. Verum extrema Pontificis senectū [annum enim aetatis LXXVI. attigerat] regnum illi brevius permisit, quam tantae rei absolvendae sufficeret.

O R A T I O XVI.

*Ad Calixtum Papam offerendo obedientiam
Imperatoris.*

An. 1455.
Edita est in-
ter Opera.
AEntae Syl-
wii Edit. Ba-
sileae anni
1551. pag.
923. at pri-
mum vetu-
stissimis typis
absque loco
& anno se-
orsum pro-
dierat. in 4.
ex qua edi-
tione vetu-
sta varian-
tes dantur.
(a) homines
(b) dum

Olent plerique omnes (a), Beatissime Pater, maxime Pontifex, qui ad tradendam obedientiam huic Sacrosanctae Romanae Sedi mittuntur, non solum personae sedentis in ea, sed ejus etiam qui se mittit amplissimis verbis exponere laudes. Idem nunc & mihi faciendum esset, qui cum collega meo

praestanti, & optimo juris interprete Joanne Hinderbach Caesareo nomine obedientiam ad te defero. At cum sim certus in hac tui summi praesulatus adeptione, quam divinitus inspiratam cuncti fatentur, confluisse ad te huc quamplurimos tum Principum, tum civitatum Legatos tui consocios, & dicendi peritos; non sum nescius illos, tamen (b) tibi, & Romanae Ecclesiae congratulabantur, & Apostolicum Sacrum Senatum qui delegit, & pietatem tuam, quae demandatum munus accipit, magnifice atque ornatissime commendasse. Per hocce, ut arbitror, homines, & veteris prosapiae tuae alta nobilitas, & majorum tuorum illustria facta, ac omnis vitae tuae cursus ita in lucem prodire, ut nemo in hoc auditorio sit, qui nesciat, quam praeclare sis natus, quam scholaris acutus fueris, quam disputator subtilis & vehemens, quam doctus doctor & eminens, quam providus apud reges consiliarius, quam justus in magistratibus iudex, quam castus in Ecclesia presbyter, quam sanctus & amabilis Episcopus, quam verax & incorruptus Cardinalis. Non est igitur cur tempus in exponendis teram tuis laudibus; nam etsi vita tua in hanc usque diem hujusmodi fuerit, ut vel millies dicta (c) delectet, non sum tamen ego, qui tuas eximias,

ac

(c) decanta-
ri

ac pene divinas virtutes aequo praeconio celebrare possum; neque tu is es, qui rumuloscos quaeras, & inanes auras populi captes. Sufficit tibi conscientia tua, quae non ab homine, sed ab ipso Rege saeculorum iusto iudice, qui non fallitur (d), coronam expectat meritum. Nos igitur de tua beatitudine nihil aliud dicemus, nisi quia te veluti sydus quoddam clarissimum & saluberrimum e coelo missum credimus, sub quo Beati Petri navicula, quae misere mergitur, feliciter emergitur. Consuevit enim terra Hispaniae (e) nobilissima, unde tibi origo est, industrios semper & fortissimos viros Apostolicae Sedi, atque ipsis (f) dare quemadmodum Damasi & Theodosii manifestant, quibus te nullo pacto censum minorem, & nunc potissime (g) cum & urbis illius imperialis Senatum (h) matris meae, literarum cultricis & oculi tam acrem defensionem, & certissimam conservationem advertimus. De Caesare vero, a quo sumus missi, dicere nonnihil eorum temeritas urget, qui nesciunt verbis extollere suos dominos, nisi depriment alienos. Sed horremus ingredi cum parvo navigio magnum mare; neque enim nostra oratio est, quae maiestatem tanti principis pro sua dignitate valeat explicare, cum non uno tantum, sed quatuor ex fontibus nostri Frederici laus abunde manet.

Ex Romano Imperio, cui praestit; ex natione Germanica, quae sibi prae caeteris obsequitur; ex domo Austriae, quae se genuit; & demum ex persona propria, quae corporis & animi dotibus egregie pollet. Si quis igitur Fredericum nostrum, ut par est, commendare voluerit, huic primo vetustas imperii, & amplitudo; & auctoritas & potestas, & magnificentia, & gloria in medium deducenda erit; deinde (b) quid sibi velit ingens Danielis statua propter ferreas tibias quaevis imperia conterentes; quid grandis Ezechielis importet Aquila; cur Assyriorum regna mutantur ab Italia, Babilam enarrandus omnis (i) Aquilae volatus, ut Cretensem illum Jovem stulte creditum Deum, & Theochum (l), ut Trojanos reliquos, ut potissime pium Aeneam in bellis adjuvaret (m); ut regibus Albanis aliquando faverit; (m) adjuverit

Pii II. Orat. Pars I.

V v

ut

(d) fallit

(e) Hispania

(f) imperio

(g) Addit vultus editio

Quoniam turbatorem pacis Italiae, & hostem communis boni Jacobum Picceninum

te tam acriter insequi cerninus & urbis illius, &c.

(b) dicendum

(i) Locis in nullis editionibus servatus.

(l) ut Theocrum

(m) adjuverit

- ut Romanos rerum Dominos, gentemque togatam; ut Graecos Imperatores, ut Germanos Caesares victores hostium, & mundi *devictores* (n) effecerit. Quaecumque enim de Romano Imperio praeclare dicuntur, ad rectorem ejus proculdubio cum laude redundant. Nam sicut Apostoli Petri, & Silvetri, & Leonis, & aliorum Pontificum laudabile nomen, te, qui loco eorum sedes, agit (o) sublimem; & Augusti Primi, & Constantini Magni, & Caroli victoris, & aliorum Caesarum excellens gloria, Fredericum nostrum, qui eis successit, in altum tollit (p). Secundo, exponendum erit quam longa, & lata sit Germanica natio, quam religiosa, quam verax, quam justa, quam promissa tenax, quam populosa, quam dives; quanta illic nobilitas, quam fortis & experta militia, quantus Ecclesiarum ornatus, quanta gloria cleri, quanta Principum magnificentia, quantus splendor urbium; quae coeli facies, quae terrae ubertas; cum provinciarum, & populi decus cum Principe sit commune. Tertio, describenda succurrit inclita domus Austriae, ex qua hic Fredericus prognatus est. Mater & ipsa Regum, & Imperatorum, quae saepe Hungariae, saepe Bohemiae, & aliquando Poloniae Reges dedit, *demonstranda* (q), & quantus fuerit magnus ille Rodolphus Imperator, qui & Bononiam Romanae Ecclesiae dono dedit, & Otto Carolum (r) potentissimum Bohemiae Regem, qui Austriam & Stiriam Romano Imperio *surripuerat* (s), ancipiti bello victum, interemit. Tum duo Alberti occurrerent, duo Martis filii, duo fulmina belli, quorum (t) Alphonsum de Nassau (2) fasces Imperii usurpantem apud Rhenum magno praelio vicit, & occidit. Alter impios Hussitas [u], Ecclesiae nostrae saeva bellicae molientes, quasi malleus contrivit (3). De patre Ladislai loquor inelyti Regis Hungariae, ac Bohemiae, Caesaris nostri patruo, *denique* (x) admiranda probitate nihil satis dici posset. Ponendi ante oculos essent Ernesti, Leopardi, Friderici, & alii quamplures, animae candidissimae, hujus excellentiae familiae, quarum virtutem admirari magis quam recensere valeamus. Postremo, quia non a imitanti majores dedecus est paterna laus filio, ad

Fri-

Fridericum ipsum convertenda erit oratio. De mansuetudine sua, de religione, de iustitia, de prudentia faciendum verbum; exponendum ejus iter in Terram Sanctam, declarandus felix reditus, enarranda paucis consilia, commendanda pietatis opera, dicendum quo pacto ad Imperium vocatus fuerit, ut coronam Regni Germanorum apud Civitatem Aquensem, imperialem in hac Urbe summo cum honore suscepit; ut conjugem nobilissimam ex domo Portugalliae duxerit, Alphonsi praclarissimi Regis neptem, unde sibi omnes Hispaniae potentissimos Reges affinitate conjunxit; ut neutralitatem Ecclesiae (4) Romanae nocentissimam ex natione sua sustulerit, ut obedientiam Germanici populi magno labore, majori sumptu atque industria, tuis praedecessoribus, Eugenio, & Nicolao restituerit, unde secuta est, qua nunc fruimur, & quam tantopere commendavimus, Ecclesiasticae societatis unitas (5). *Quamvis ejus rei gloriam plerique in alios detinent, quorum opera ea sunt, quae solet illorum esse, qui fugatim ab aliis sessumque (y) termino intercipiunt. De his ergo, & aliis quamplurimis rebus cumulatissime putandum (z) illi erit, qui Fridericum nostrum digne pro meritis laudare decreverit. Sed non sunt haec onera, quae nostris humeris committi debeant. Satius est tacere, quam majestatem tanti Principis leni (aa), ut nostra est, oratione percurrere. Praetermittimus igitur morem ab aliis servatum, & omissa hoc loco tuis, ac Caesaris nostri laudibus, ad ea venimus, quae coram te dicere ac agere jussi sumus, munusque nostrum quam breviter absolvemus.*

Sane cum accepisset Fridericus Imperator sanctissimae atque indelebilis memoriae N. Papam V. praedecessorem atque ex hac mortali luce migrasse, complures illum dies luxit, non quidem ejus causa, quem pro suis gloriosis operibus, & animi rectitudine in concilio beatissimorum spirituum, & in Regno Dei cum Petro, & Paulo jam receptum non dubitabat; sed propter rempublicam Christianam, cui mortem N. hoc tempore funestissimam existimabat, timens ne pro successoris electione Sacri Senatus opinio-

(y) sessum-
que cervum
(z) peroran-
dum

(aa) tenui

Nicolaum

Nicola

scienderent, & imminenti cervicibus nostris hostili gladio vires adjicerent: quod licet de tanto lumine non esset credibile; quia tamen acciderant aliquando pejora, non fuit absonum formidare similia. Sed quemadmodum ex praematura, & infanta migratione tui Praedecessoris moerorem accepit Caesar ingentem; ita ex tempestiva, & felici vocatione tua summum gaudium *maximamque*

(bb) sum-
mum gau-
dium conse-
quutus est.

(cc) Addit,
tempore suae

dandas (for-
te dandum)
meritis

(dd) Addit.
Augusta

(ee) illudque

Lactitiam adeptus est (bb). Novit enim te Caesar, cum adhuc in minoribus ageres; & cum se visitatum in hac Urbe [cc] suae coronationis adisses, quantum intellectu & doctrina, & praesertim civili sapientia, quae mundi gubernatrix exultat, quantum cum magnitudine, & vitae sanctimonia valeres diligenter expendit; te unum esse judicavit, qui B. P. locum *juris meriti* aliquando teneres; quod nunc ex concordi voluntate Sacri Senatus impletum cognoscit, & gaudet; ac cum Serenissima contorali sua Leonora, prudentissima (dd) & sanctissima foemina, quae de tuo Pontificatu maximo incredibiliter exultat, festos dies agit illos, quia (ee) secum serio triumphat, quod tu solus es, qui post Gregorium XI., per annos LXXX. & amplius (6) sine competitore certus, & indubitatus B. Petri successor inveniaris. Ea propter laetus de nuncio tuae assumptionis Caesar, sollicitus pro debito recognitionis nos duabus de causis ad te remisit.

Prima est, ut pervetuito more sanctitatem tuam, recenter assumptam, suo nomine veneremur; secunda, ut defendendam contra Turcos catholicam ecclesiam tuae beatitudini commendemus. In primo negotio non est cur immoremur; *faciat* [ff] imperator quod se decet; *accipiat* (gg) tua pietas quod tibi debetur. Nos igitur iussioni parentes ejus nomine qui sacro Romano imperio praesidet, sanctitatem tuam (bb) Domini nostri Jesu Christi locum tenentem in terris, ac *in gratiam* (ii) & ducem universalis ecclesiae recognoscimus; te certum, & indubitatum B. P. successorem & pastorem dominici gregis; te sanctorum Evangeliorum verum interpretem; te doctorem salutarem (ll), te clavigerum aeterni (mm) regni coelestis profitemur; tibi quae omnem reverentiam, & obedientiam exhibemus, quam Romanorum imperatores prae-

(ff) faciet
(gg) accipiet

(bb) add. tan-
quam
(ii) magistra-
tum

(ll) add. vi-
tae
(mm) decet

praedecessoribus tuis canonice intrantibus praestare com-
 perti sunt, siue jure, siue consuetudine snadentibus; quod
 quantum *nobis* (nn) praemissum sit praesenti sacra *litera* (nn) vobis
 (oo) docebitur. Nunc de secunda nostrae commissionis, (oo) Deest
 causa transigere oportet, hoc est de tuendo nomine Chri- *Vide quae*
 stiano contra Turcos, *non dico Teucros*, nunquam ego *adnotavi ad*
 huc erroris prolabor, & ut genti barbarae, atque im- *Oratorem in*
 mundissimo nomini eorum attribuiam, qui Romani po- *Concilio Ba-*
 tundi puli patres habentur, Teucri enim iidem & Trojani fue- *sileensi reci-*
 runt, a quibus exortum genus *Meandrum*, (pp) & gens (pp) AEnca-
Julia (qq) profecta Romanum fuderat imperium. Turci *datam not. S.*
 autem, etsi nunc occupant loca, quibus fuit Ilion, & Ne- *dum*
 ptuni Troja, Scythae tamen ab origine sunt, qui regnan- *(qq) Juliana*
 te apud Francos Pipino in Asiam migraverunt, eamque
 pedetentim provinciam sui juris fecere. Gens spurcissima,
 & ignominiosa, fornicaria in cunctis stuprorum generibus;
 tunc quidem idolorum cultrix, nunc impii Mahometi
 sectatrix ac hostis pessima nostrae religionis. Quomodo
 autem debacchati sunt temporibus nostris Turci in Grae-
 cia, & quo impetu Constantinopolim expugnaverunt, *(rr) Rasciam*
 Galatas deleverint, *Rastiam* (rr) quae superior olim Mi-
 sia dicebatur, oppresserint, in Peloponnesum, in Eu- *(ss) In Cy-*
 boam (ss) cum exercitu venerint, cunctisque per cir- *prum*
 cuitum Christianis vincula, verbera, neces comminati
 sunt, non est propositi nostri nunc commemorare; sa-
 tis enim & in Ratispona, & in Franckfordia, & in No-
 va civitate & apostolici, & Caesarei, & aliorum princi-
 pum legati ruinam Graeciae ecclesiae, nostrae vulnera
 defleverunt. In hoc etiam *adjutorio* non me fugit saepe *Turcas expo-*
 de his rebus orationes habitas esse, & ab illis quidem *ditione nobis*
 disertissimis viris, quibus si velim aequari dicendo mani- *tae fuerunt*
 festis desperem. Nunc vero non verbis nec lachrymis,
 sed armis regum, & populorum est opus Quae auxilia *f. auditorio*
 hactenus adversus hanc Turcorum insolentiam pro tutela
 fidelis populi tentaverit imperator, optime novit tua
 beatitudo. Nec te laet promissa fuisse Hungaris subsidia
 quae praeterierunt; sed quae jam ratione perturbata sunt
 ejus consilia, & quibus artibus impedita sit hoc anno in *(ss) Add. tad*
 Turcos expeditio, (ss) malo tecum cogites, quam ex citus
 me

me publicè audias; illud tamen non reticebo, quæ Franckfordiente concilium facienda decrevit duabus conditionibus subnixæ fuisse, altera ut certitudo classis Italicae, quæ cum terrestri exercitu concurreret, suo tempore haberetur; altera Germanorum controversiæ, quæ posset impedire *pactum* (uu), de medio tolleretur. Primam conditionem irritam fecit tui prædecessoris obitus. Secunda ne posset impleri ab his procuratum est, qui ex publico malo proprium commodum quaerunt: atque ita dum Christiani cunctantur, Turcique properant, religionem nostram funditus delere nituntur, qui non contenti vicisse Græciam, Hungariæ nobili regno imminere. Hungari vero magnanimi, & fideles populi annis supra LXX. hunc hostem perpeSSI, nunc victi, nunc victores, suum fundendo sanguinem tutati sunt nostrum: qui cum nos servant, optimates suos cum regibus & pontificibus *miserunt* (xx). Nulla domus in Hungaria est digna nomine, quæ (8) *duobus novissimis bellis contra Turcos habitis* egregium & fortem aliquem virum *non deploraverit* (yy). Hodie vero non est hoc regnum quod Turcorum impetum sustinere possit; attenuatum, atque (zz) externa indigens ope. Legati ejus, & in Franckfordia, & in Nova civitate coram Cæsare superiores atque homines testari sunt, si reliquorum Christianorum præsidia sentiant, se iterum atque iterum belli pericula subituros; sin reliquantur a nobis, leges accepturos, quas Turci dederint. Neque enim consilium eorum est sine spe victoriæ urbes & agros igni, uxores & filios lupanari, sua & liberorum hostili ferro committere. Quocumque tandem modo ad hostes Hungaria defecerit, siue Italiam, siue Germaniam percurrere ac prædari voluerit, in utramque terram patenti porta aditum habet. Murus vero (aaa) Hungaria est, & anxemurale fortissimum, siue clypeus nostræ religionis, sub quo *longe* (bbb) jam protecti sumus. At hic nunc clypeus nobis subtrahitur; murus vero bombardis, & arietibus quatitur; & nos de remedio nulla remordet. O ingratitude nostram, quam nunc vicem defensoribus nostris reddimus Hungaris! O stultitiam populi Christiani! O caeci-

(uu) protinus

(xx) amiserunt

(yy) amiserit

(zz) add. contritum

(aaa) noster
(bbb) longo
jam ævo

a cura

uitatem, atque amentiam! ab externis invadimur hostibus, & nos in cives arma convertimus. Sed digne patimur pro nostris iniquitatibus. Nulla intra nos concordia, nulla obedientia est; neque spirituali, neque temporali paremus capiti. Jacet spreta religio; justitiae nullus honos; fides pene incognita; sed rex quisque sibi aut pontifex esse videtur: quot capita, tot sententiae. Scinditur incertum studia in contraria vulgus. Illic Germaniam mille conturbant lites; inter Galliam & Angliam vetus odium viret; Hispaniae reges *immutat* (ccc) ambitio; Italian magno labore pacatam novus jam turbo concutit; nova exurunt apud Senas incendia (g). Quid speremus? His moribus procuratores Mahometi sumus. Nam *ipfi* (ddd) patefacimus hosti, & terga nudamus quae feriat. Quid [*ee*] tanta inter vos est invidia, & malevolentiae peiths, tantum venenum, tanta rabies ut videre videar complures nostrae religionis homines servire Turcis *masse*, quam Christianum ferre aliquem principem? Tot demum sunt in Christiano populo vestigalia, tot pecuniarum extorsiones, tot rapinae, tot principum, ne dicam Tyrannorum, nostrorum in subditos contumeliae, ut magnopere verear ne venienti Turco, & onera relaxanti, plebes nostrae libenti animo colla submittant: maxime vero, si ut est callidus hostis, libertatem de fide fecerit. Sed o Christianum populum, o plebem electam, o vineam Domini Sabaoth, o Christi haereditatem, o testamentum, o regnum Dei, quo nunc redacta es Christiana societas! Ex quatuor patriarchalibus ecclesiis, quibus Christiana subnixta fides, in orbem universum palmites extendit; majores nostri duas per ignaviam & foecordiam cum Hierololymitana sede turpiter perdidērunt; nos tertiam, & illam quidem, quae post Romanam *secunda* fuit, in qua tot nobilissimi imperatores, tot sancti pontifices claruerunt, tot generalia concilia celebrata, tot sacri canones editi, tot sacratissimae leges promulgatae sunt, non minori damno, majori tamen defidia proflus amissimus. Evangelium Salvatoris, quod in omnem terram intonuit, sola jam audit Europa; nec ipsa quidem omnis. In occidenti Saracenis premimus; septem-

(ccc) inimicat

(ddd) Viam

Christi

(eee) Ad.

quid dicam?

Constantinopolim

polim

trio-

*(fff.) ut cepit**(grr) pro tu-
landa
(bbb) com-
mune*

trionis magnam partem caeca gentilitas invasit; ex orien-
te, qua Graecia protenditur, Turci nos pepulere; pro-
pe est, nisi vigilamus, nisi conflurgimus, nisi Deus adju-
vat, nisi tua sanctitas, *in tempore (fff.)* animose occurrat, ut
& hunc tuum thronum, & quidquid restat Christiani no-
minis Mahometus occupet; qui jam sine resistentia terrae
dominus ac maris esse videtur. Adversus hanc pestiferam
bestiam, & adversus hæc mala conatus est imperator,
ut nosti, remedia conquirere. Sunt praecepta, sunt ejus,
ut ante dixi, consilia; non tamen proposito cadit, neque
animo deficit, *deceptus est (io)* non defatigatus. Hac non
suceffit; alia aggreditur via: quaecumque sibi ut im-
peratori Romanorum, ut advocato ecclesiae, ut protec-
tori fidei orthodoxae, ut Austriae duci, ut religioso prin-
cipi, ut homini Christiano incumbere videntur *procuran-
da [ggg]* religione minime postergabit. Sed quoniam
propullare Turcos, & illatam Christianae plebi contum-
eliam ulcisci *omnino (bbb)* opus est omnium fidelium,
magnoque sumptu, & magnis viribus indiget, supplex
orat tuam beatitudinem Caesar, quae Christi vicarium ge-
rit, ut antequam hostis appropinquet magis, una secum
ad ea intendas animum, per quae Christiani potentatus
inter se pacem tenentes, adversus infideles arma con-
vertant, & communem hostem ex Europa deturbent.
Quod licet difficile videatur hac infelici tempestate no-
stra, in qua tantopere divisi sumus, nihil est tamen,
quod diligentis hominis studium non perficiat. Vigilanti,
instanti, urgenti, pro voto cuncta succedunt: labor im-
probis omnia vincit.

Incidisti, beatissime Pater, in haec luctuosa; & ut
ita dixerim, fastidiosa tempora, quae fidem catholicam
pene concussam; & undique laniatam Christianam ple-
bem ostendunt. Tu ne cede malis, sed contra audentior
ito: quò difficilior, eò praeclarius aget. Non est impos-
sibile, si mihi credis, Constantinopolim, totamque Grae-
ciam de manibus Turcorum eripere, si modo his itineri-
bus incedamus, quae sunt aptissima. Neque mari, neque
terra Christianae potentiae Turci sunt pares: & homi-
nibus, & equis & navibus & curribus, & quibuslibet
armis,

armis, & rei militaris peritia superiores sumus & auro. Quod si armetur Christianum robur, fugient hostes, sicut stipula a facie venti; Sarmatiaeque nostris relinquent spolia sine vulnere & sanguine. Mira res! neque facultas nobis deest, qua possumus Turcos exterminare, neque voluntas. Nam viribus multo quam illi praestamus, & nemo Christiano nomine insignitus, qui nolit perire Turcos. Quid igitur obstat? Cur stamus? cur non exurgimus? cur non defendimus plebem nostram? cur non propulsamus injuriam? Sed unum nobis *de istis* (iii) in-
(iii) unum
quirendum est, quo habito, facile terrebimus & con-
sternemus hostem. Hoc unum est ordo, sine quo nihil est quod valeant rite explicare. Ordine caremus, beatissime pater, & modo; at nunc tua interest, & nostri Caesaris, adhaerere rebus agendis; nisi enim vos duo luminaria magna, vos primi orbis capita, vos sal terrae, & mundi *praefules* (iii) ordinem ponitis, quo Christianae
(iii) praefi-
vires in hoc opus uniantur; non est quod vel nos spe-
der
remus, vel Turci timeant Christianum constari exercitum. Age igitur, summe pontifex, fortem fume animum; erige nobilissimam mentem, laudatissimum illud & in omni gente vulgatum, quod in assumptione tua *votum emisisti* (10) ante oculos semper habeto.

Intelligis quod Caesar promittit. Clarissimum illum Aragoniae regem potentia & sapientia incomparabilem in hoc opus valentissimum habes. Philippo duci Burgundiae nobilissimo, & piissimo maximis *rebus* (mmm) com-
(mmm) Regi-
parando, nihil magis cordi est, quam pugnare in Tur-
bus
cos. Hungari auxilia expectant, belli fortunam sub tuo vexillo iterum experturi; in Germania multi sunt principes, qui corpora sua adversus hos hostes devovere. Carolus rex Francorum, & te & nomine Christianissimus, suorum progenitorum vestigia non deseret, quorum fortia facta omnis decantat ecclesia. Neque fortes, ut opinor, Anglorum manus deerunt. Castellanis & Portugalensibus, rerum gestarum gloria clarissimis, innatum est pro fide certare; voluntarii sunt & prompti omnes populi pro Christi fide arma suscipere. Sed omnes in te oculos direxere; omnes ex te modum, atque ordinem
Pii II. Orat. Pars I. X x expe-

expectant. Exurge igitur, aperi ecclesiae thesaurum, aperi coeli portas, promitte dignam labore mercedem, effunde largiter spiritualia dona in Christi milites, mitte operarios in messem, Domino dirissimam intrent. Hoc tuum est opus, hoc est in quo Deo possis & hominibus complacere. Scio multos tibi deberi titulos *postquam* *s. pro quibus* coelum poteris, sed nullus illustrior sarcophago tuo inscribi poterit, quam si perditae sub praedecessore tuo Constantinopolis recuperator, & ultor communis injuriae vociteris, atque, ut aperte dicam quod sentio, haec certissima via est, per quam Christiani reges, & fideles, cunctae nationes tibi, ut Christi vicario cervices suas libenter inflectant; si defensionem fidei nostrae fortiter, & magnifice suscipias; & quemadmodum fovendo Italianam, pacem juvando, & sapientissimos legatos designando spem dedisti, ad exterminandam Turcorum sedem, & impiam gentem totis conatibus erectus atque intentus esse videre. Pleraque alia ad hanc rem idonea, semotis arbitris, cum tuae pietati videbitur latius exponemus.

NOTAE

In Superiorem Orationem.

1. **C**UM ex urbis illius imperialis Senarum. *Jacobus Piccininus agro Senarum saepe se superfuderat, ubique minitabatur, pecuniam patri suo debitam denegatamque exigens. Civili etiam seditione urbis illius viscera dilacerabantur. Ad utrumque malum, remedium paratum nacti sunt Senenses in Callixto; nam ejus potissimum foederatorumque principum ope pulso fugatoque Piccinino, ditio illa pacata; tum revocati cives optimi antea ab adversa factione tunc praevalente ex urbe pulsi. Vide Platinam in vita Callixti Rer. Ital. to. III. pag. 12. pag. 694.*
2. Pugna illa, cujus hic AEntas meminit, commissae est in agro

agro Spirensi inter Adolphum [sic enim scribendum , cum hic mendose sit *Alfonsus*] Nassoviae comitem Romanorum regem, tunc ab iis, a quibus assumptus fuerat, electoribus depositum, & Adalbertum Austriae ducem Rodulphi olim Romanorum imperatoris filium ad imperium tunc electum. In ea pugna Adolphus spem regni recuperandi una cum vita amisit. Lege Spondanum ad *A.* 1298.

3. Alter Albertus impios Hussitas, &c. Est hic *Albertus Austriae dux*, regni Bohemici supremis Sigismundi imperatoris tabulis haeres relictus. Hussitas qui *Casimirum Ladislai Poloniae regis filium* sibi aemulum opposuerunt, bello afflixit. Vide *AENEAE Hist. Bohem. cap. 55.*
4. Neutralitatem Ecclesiae, &c. Romanae nocentissimam, &c. Neutralitatis hujus sublatae meminit *AENEAS Epistol. lib. 1. epist. 188. ad Petrum Noxetanum* his verbis. Dissidebant Teutones cum Eugenio maximo pontifice; at neque illi neque Felici (scilicet *V. antipapae a Basileensibus assumpto*) obedientes, neutrales vocabantur. Hanc vero neutralitatem sustulisse *Fridericum imperatorem* restituta Romano legitimo pontifici obedientia scitum est.
5. Quamvis ejus rei gloriam, &c. Suboscure hisce verbis designari credo occultas electorum principum in Germania molitiones, qui primo quidem arcanis artibus Germanos sive intra neutralitatis fines continere nitebantur, sive ad Felicem pseudo pontificem trahere. Cum tamen Caesar in Eugenium inclinaret, pervinceretque ejus sententia, tunc illi mutato ex necessitate consilio legationem suam ad Eugenium destinarunt, ab ea diversam quam Caesar miserat; atque ita restitutam ad obsequium Germaniam sua opera videri voluerunt, cum re ipsa ad *Fridericum* ejus rei meritum totum pertineret. Vide *Gobolini Comment. lib. 1. pag. 12. edit. Francofurt. anni 1614.*
6. Per annos LXXX. & amplius sine competitore. Post *Gregorium XI.* coeptum schisma in *Martino IV.* re ipsa quidem cessaverat; sed cum paulo post sub *Eugenio IV. Marti-*

ni successore schisma aliud emergerit, duo haec, quamvis diversa inter se, rhetorico tropo Pius continuat atque conjungit. Quod vero postremum hoc vel ipsam pontificatus Nicolai V. portionem interceperit, hinc non immerito primus omnium Callixtus dicitur qui sine competitore certus & indubitatus beati Petri successor, fuerit.

7. Quibus artibus impedita sit hoc anno in Turcas expeditio, &c. Totam ejus morae culpam in principes imperii refundit idem Aeneas in Commentar. Gobelini lib. 1. pag. 23. cum enim iniquiori essent animo in Caesarem Romanumque Pontificem, quidquid isti voluissent maxime, id illi potissimum recusabant. Verum postquam Aeneas peroravit, repente omnium animos versos in bellum fuisse ibidem legimus; ne tamen expeditio tunc decerneretur, Nicolai V. pontificis mors importuna obsistit.
8. Duobus novissimis bellis contra Turcos habitis. Utrumque hoc praelium post obitum Alberti regis Romanorum commissum est (nempe post annum 1439) & in eo desiderata ducena vel trecenta pugnatorum millia, idem Aeneas in oratione de excidio CPTano est auctor.
9. Nova excurrant apud Senas incendia: Favillas enim ad novum incendium submittebant tumultuosi quidam cives, qui exules ex urbe novum intestinum bellum renovare occultis machinationibus moliebantur. Quin & Alfonsus rex Neapolitanus Jacobum Picininum copiarum suarum ducem iterum se immisurum minitabatur. Vide adlitamenta ad Hist. Senensem Rer. Ital. to. xx. pag. 56 Quae vero de Gallis Anglisque mutuo se bello lacerantibus hic leguntur, designant bella inter Carolum VI. Galliae & Henricum VII. Angliae regem, in quibus Anglus regno alieno inbians suo tandem exutus est.
10. Deceptus est. Cum enim Ratissponae expeditio in Turcas communi omnium imperii principum assensu decreta fuisset, singulique decretum copiarum numerum se collaturos spondidissent; omnes tamen, praeter paucos, datae fidei defuerunt, Rursus Francfordiam conventum est.

est ab imperii principibus. Iterum stabilitum Turcicum bellum, omnisque ad illud apparatus constitutus; iterumque consilium evanuit.

8. In assumptione tua votum emisisti. *Platina in vita Callixti III. votum, cujus hic AEneas, ab eo nuncupatum asserit ante destinationem suam ad summam dignitatem; idque mirabile omnibus, rem scientibus, accidisse addit, quod nondum assumptus pontifex, adhuc tamen pontificem se mira confidentia diceret. En voti formulam. Ego Calixtus pontifex Deo omnipotenti voveo, & sanctae & individuae Trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuscumque rebus potero, Turcos Christiani nominis hostes saevissimos persequiturum. Melius tamen AEneas hanc Callixti pollicitationem religiosam praestitam ab eo dicit, cum jam pontifex renunciatus fuisset.*

ORATIONIS XVII.

Argumentum.

PUnita in Constantiensis concilio non coercita Hussitarum haeresis in Bobemia eo magis saeviebat, quo magis ex effuso Ducum suorum sanguine efferebatur. Idem defectionis ab ecclesia Romana & fide impetus una secum Bobemos omnes rapuerat. Cura suam illam dignam Basileenses patres reputantes cum sectae coriphæis diu & multis egerunt; tandemque per electos & concilio viros gravissimos pax composita est in has conditiones, ut Bobemi in omnibus cum Ecclesia Romana convenirent, una excepta Eucharistiae perceptione, quam sub utraque panis & vini specie permissam volebant in Bobemia iis, qui usum ejus communionis haberent. Ita enim legendum in hac Pii oratione ex fide codicis nostri Lucensis, cum in edito Muratorii concessa utriusque speciei Eucharistia iis qui haberent ulum rationis mendose habeatur. Neque enim nisi ad eos qui communionis percipiendae usum haberent in Bobemia, datum id fuisse in compactatis docent verba ista historiae Bobemiae Aeneae Sylvii cap. 52. his qui consuevissent divinae Eucharistiae communicare. Cum vero interea patrum concilii cum Eugenio pontifice dissidia outta in immensum alteram ab alia parte alienassent, ac dissociassent. factum inde, ut compactata nunquam Romanorum pontificum confirmationem obtinuerint. Displicebat id imperatori, multoque id magis ingratum accidebat Bobemiae regi, compertum habenti nunquam pacari Bobemiam, nec in consensionem cum Romana Ecclesia venire posse, nisi compactata a Romano Pontifice rata haberetur. Quare legationibus aliis subinde & aliis missis, ut id tandem impetraretur a pontificibus Eugenio IV. & Nicolao V. sollicitarunt. Verum una simul archiepiscopum sibi petentibus Rochezanam, virum Hussica infectum labe, rejecta semper postulatio est. Tandem anno

1456.

1456: *AENEAS Sylvius ex colloquio habito cum Joanne Podiebratio regni Bohemici sub Ladislao rege administratore summo, de hoc toto negotio plane edoctus, Romam se contulit, ubi nomine Friderici III. Caesaris, & Ladislai Bohemiae regis coram Callisto III. pontifice hac ipsa de re plenius luculenta hac oratione tractavit. Consulit utrum expediat acquiescere Bohemis, compactata rata haberi poscentibus, postulantisque simul etiam ut viros duodecim deligere permetterentur, quos inter & Rochezanam designandum, ex quibus unum aliquem pontifex assumeret in Pragensem Archiepiscopum. Causa in utramque partem tractata, tandem in Bohemos inclinare se non obscure demonstrat. Rem tamen intra consultationem mansisse ex eo constat, quod AENEAM ad summum sacerdotium evelsum iterum pro compactatis adiverunt Bohemi, & vacui a pontifice remissi sunt, oratione quae in hac collectione prout recitata fuit primo prodit.*

O R A T I O XVII.

*Habita coram Callixto Papa III. de compactionis
Bohemorum.*

*Ex edito Mu-
storii cum
M. S. Lucensi
collata, ex quo
dantur va-
riantes.*

(a) M. S. ca:

(b) M. S. Im-
perator quia
secundum ejus
Bohemia; est
Ladislavus qui
(c) Sancta
Romana

ES Bohemicas ad te hodie perfero, bea-
tissime pater, res barbaras, res obscu-
ras, ac perplexas nimis, non tamen
indignas tuis auribus, siquidem salus ani-
marum in his quaeritur, & maximi prin-
cipes *eam* (a) promovent, Divus Fri-
dericus Romanorum imperator, & pa-
truelis ejus inclitus Hungariae, ac Bo-
hemiae rex Ladislaus (b) qui regnum Bohemicum pater-
no jure, atque avito possidet. Itaque cupiunt ambo re-
gionem illam pacatam esse, ac cum sancta (c) ecclesia
concordem. Cum enim longo jam aevo seorsum ab ec-
clesia catholica gens Bohemica vixerit, optat uterque
princeps, te illum esse pontificem, qui suo tempore no-
bilissimum, atque amplissimum regnum reliquo Christia-
nitatis annexas corpori. Digna profecto res, in qua tua
beatitudo nervos intendat suos. Nec fortasse negotium
est quod diligentius isto jam curare oporteat, si quemad-
modum ostensio est, contra Turcos arma paramus. Nisi
enim res domi quiescant, non est tutum pugnare foris.
At regnum Bohemiae in medio nationis Germanicae si-
tum, & undique cinctum Teutonibus, quamvis quie-
scere nunc & pacem cum vicinis habere videatur; non
tamen plena securitas est, nisi res ecclesiasticae compo-
nantur. Huc accedit infinitarum pene animarum perditio,
quae singulis diebus e corporibus commigrantes ca-
tervatim in gehennae mancipium deferuntur; est enim
maxima pars regni Bohemiae extra tuam obedientiam,
extra ecclesiam Dei, extra arcam Domini, extra quam
non est salus regnante diluvio. Cogitandum est igitur
de tanti regni salute; studendum est, ne filii ecclesiae
pereant, ne filia, quae potest esse dilectissima, matris
ultra

ultra complexus fugiat, ne gens fortissima Bohemorum aberret amplius. Atque hoc est quod imperator, quodque Ladislaus ex te summa prece deposcunt. Quomodo autem & quibus conditionibus quaerenda sit hujus regni redemptio, non est eorum tuae sanctitati praescribere. Tu patris es loco, & matris, tu magister, tu medicus populi Christiani, Dominici gregis pastor. Tuum est cogitare, quibus artibus, quibus promissionibus aberrantes filios ad te revoces. Novit providus pater abeunti filio quo supercilio sit obviandum; novit pia mater quo lacte nutriet fastidium infantem; novit cautus magister quam mansuetudine retrahat alienatum discipulum; novit eruditus medicus aegroto quae medicina conveniat; novit bonus pastor quae suis armentis salubria sint pascua. Nec te fugit quibus blanditiis, quibus sponsonibus allicienda sit natio Bohemorum. Illud certum est, quia nihil omittere convenit, propter quod isti populo salubriter consalatur, idque quo pacto peragas, tuo gravissimo judicio remittunt, & Caesar, & Ladislaus. Hoc tantum quaerunt, ut tandem Bohemicum regnum Romanae concilietur ecclesiae, & nunc potissime, quando hujus provinciae fortissimis viris contra Turcos egemus. Caeterum quia de tollenda Bohemiae labe curam gerimus, duo principaliter nobis exponenda sunt. Alterum quomodo regnum hoc labefactatum sit; alterum quo pacto purgari, & ad pristinam possit reduci sanitatem. Atque in his duobus tota nostra consummetur oratio.

Florentissimum enim olim hoc regnum fuit, eorum qui sunt in Occidente, potentatuum nulli cedens. Sub Carolo autem ejus nominis quarto Romanorum imperatore ad summum venerat. Inestimabiles illic opes erant, incredibiles deliciae, potentissimi nobiles, honoratissimi sacerdotes, urbes munitissimae, palatia, nedum spagnum, sed mediocrium civium ad regalem magnificentiam fastigiata, templa & monasteria supra quam dici queat ornata & opulenta argenti *(d) inexhausto munere*, *(d) inexhaustae minerae* mercatura praedives, splendida militia, schola philosophiae nobilis, quasi reginarum ita matronarum habitus. Sed caduca sunt omnia sub luna, nulla potentia longa,

Pii II. Orat. Pars I.

Y y

prona

prona est ignominia sequi gloriam. Cecidit alta Bohemorum superbia. Non tamen externa manu concussa est; nulli vicinorum datum est has opes evertere. Ipsa fidei manus conscivit Bohemia; non tulit seipsam gens elevata nimis. Nam cum pax divitias, divitiae superbiam, luxumque peperissent, saevire fortuna, ac miscere omnia coepit. Sub Venceslao, Caroli filio, rege vinofo, & admodum delide, paulo ante Constantiense concilium, surrexerunt in Bohemia viri pestiferi pseudoprophetae, qui non ferentes otium regni, & florentem rerum statum, summo studio conati sunt apostolicam sedem, & omne sacerdotium in commune odium irahere. Neque fessit eos opinio; nam magistri prurientibus auribus facti, cum sacerdotes inique possidere divitias praedicassent, tum crimen illud eis impinxerunt, quia necessariam communionem calicis plebi subtraherent. Populi vero simplices & avari suapte, natura sub spe magni lucri, & varia religione decepti, a nitore nostrae religionis & puritate fidei facile recesserunt. Divinum enim Eucharistiae sacramentum sub specie panis & vini petentes, quum non obtinerent, in Christos Domini manus injecere, alios occiderunt, alios mutilarunt, alios in exilium expulerunt, bona ecclesiarum invaluerunt, divinas aedes incenderunt; nobilitatem quoque crudeliter persequuti, quae facta eorum abhorreere videbant; omne regnum caedibus, rapinis atque incendiis oppleverunt. Princeps autem hujus haereticus, ac seductor Bohemici populi habitus est Johannes Hus, qui Johannis Anser appellari potest, obscuro loco natus, lingua promptus, & astu praeditus praeter sophismata quaedam dialectica, & lectionem biblicam, ac Joannis Wicleff Anglici damnata volumina, paucis imbutus literis; quem qui secuti sunt, Hussitarum nomen acceperunt. Et in Bohemia quidem civitates & villae universae (paucas adimo) in errorem Hussitarum prolapsae sunt. Nobilitas fere omnis in fide permansit. Contra in Moravia actum est; errantibus nobilibus, plebes in sanitate religionis perititerunt. Sed horum conditio dura, & asperrima fuit, quorum multi pro legibus paternis & integritate religionis petiere, inter Christianos facti.

Hus enim
Germanis est
Anser

facti martyres, cum haereticorum quotidianis urgerentur insultibus. Interea magna Synodus apud Constantiam Alamannorum urbem congregata est, ad quam vocati Johannes Hus, de quo paulo ante mentionem fecimus, & Hieronymus ejus discipulus, vir facundus, & doctus, sed spiritu perversitatis imbutus, dum sua (e) pertinaciter ingerere, quam aliena humiliter discere volunt, igne cremati sunt. Cinis eorum clanculum raptus, & in Bohemiam vectus (f) juxta martyrum reliquias venerationem obtinuit (1). Posthaec arma cum Bohemis tentata; saepe Sigismundus imperator, saepe alii Teutoniae principes adversus Bohemos duxere procinctum. Cardinales quoque, ex hac curia missi, (2) numerosas militum copias in Bohemiam duxere. Sed qualis reditus fuerit, pu-
 det dicere. Non tam foeda Xerxis e Graecia refertur fuga, quam turpes & ignominiosas nostrorum exercituum ex Bohemia regressiones vidimus. Fugerunt nostri nemine persequente, & repleta bonis omnibus castra, quos (g) nunquam viderant, hostibus reliquerunt. Et (g) nusquam quamvis aliquando Bohemos quoque belli fortuna delu-
 serit; nunquam tamen tanta clades illata Bohemis est, (b) quam recepta major ab his fuerit. Intercessit deinde (b) quin Basiliense concilium. Huc legati Bohemorum accersuntur, oblata facultate quaecumque voluerunt & dicendi & disputandi; nam querimonia eorum erat, quod inauditi per Constantiense concilium damnati fuissent. Quatuor tunc notissimi articuli per Bohemos recipiuntur, quos regni nomine tueri volunt. De praedicatione verbi Dei, quam nulli prohibendam arbitrabantur. De peccatis publicis, quae nusquam permittenda quaecumque ob causam exitimabant. De dominio civili cleri, quod interdictum asseriebant. De communione calicis, quam laicis etiam necessariam, & de praecepto Domini judicabant. Disputatum est super his quinquaginta diebus; sed noluerunt vinci Bohemi, cum vincerentur; haereticis enim, etsi mente confundantur, cum tamen verbis res agitur, verba non defunt. Synodus verò, cum nec armis vinci, nec disputationibus trahi posse Bohemos animadverteret, ad tertiam, quae restabat, viam confugit. Tractatum quasi

Hieronymus
de Praga sat
notus

(e) Suz tueri
pertinaciter
atque inge-
rere

(f) intra

(g) nusquam

(b) quin

Vide Labbei
Acta Conf.
Basili.

inter amicos est. Sed cum res Basileae concludi non posset, missi legati sunt in Bohemiam viri sapientes, et qui divinae, atque humanae legis peritiores habebantur, qui petitionibus Bohemorum ad verum discussis, nonnulla cum his capitula confecerunt, quae compactata dicuntur. Horum vigore abdicant ab se Bohemi quovis articulos erroneos, illo demto, qui de communione duplici nuncupatur. Neque enim super hoc legati & Bohemi convenire potuerunt, cum illi ex praecepto Salvatoris communionem calicis deberi populo dicerent; nostri negarent. Conventum tamen inter eos est, hanc disceptationem ad concilii decisionem remitti, Bohemos autem in omnibus universalis ecclesiae titum resumere debere, excepta sacramenti communione, quam sub duplici specie his qui usum (i) rationis habent ex auctoritate universalis ecclesiae concedi voluerunt. Intervenerunt & aliae pleraeque pactiones, quarum meminisse non est modo necessum. Habuit sancta Synodus ratum (i) quod legati fecere; nam quamvis Teutones adversari viderentur, aliis nationibus non placuit infinitas pene animas perditum iri communione negata. Constabat enim, paucis exceptis, qui mentis inflatione contra Patrum instituta surrexerant, Bohemicum populum errare seductum. Declaravit deinde synodus communionem calicis, quoad populares, non cadere sub praecepto Domini, nec licere laicis illam sibi auctoritate propria usurpare. Misitque Philibertum (i) Nortimanicæ Constantiae pontificem, eruditum & integrum virum, qui legatione inter Bohemos utens (favente Sigismundo Caesare, qui per hunc modum & Pragam, & regnum recuperavit) in usum compactata redegit. Intervenerunt & aliae inter regni communitatem & Sigismundum pactiones, quibus ecclesia Pragensis Johanni de Rokezana promissa. Posthaec exortae sunt notissimae illae & omni ecclesiae graves inter summum pontificem Eugenium, & patres, qui Basileae remanserant contentiones. Sigismundus viam universalis carnis ingressus est; Bohemi de rege discordes, alii Albertum (m) Sigismundi genere vocaverunt, alii ad Polonos descere. Et quamvis superior Albertus regnum obti-

(i) usum habere

(i) gratum

(m) Sigismundi generum

nere videretur, nunquam tamen, vel *Tapſto* (n) (4), vel (n) *Tapſco* Thaboritae in ejus potestatem venire. Alberto vita functo, regnum confusus fuit, cum filii ejus Ladislai pupillarem aetatem universi contemnerent. Itaque sicuti res temporales, ita & ecclesiasticae neglectae sunt, & in priores errores itum. Petita est tamen aliquotiens & ab Eugenio, & a Nicolao, suis antecessoribus, compactatorum confirmatio; sed cum Rokezana simul in archiepiscopum efflagitaretur, anima nigra, & pestilens; abhorruit apostolica sedes alterum cum altero simul admittere. Et licet Johannes S. Angeli cardinalis, natione Hispanus, illuminatae mentis, & animi rectissimi pater, regni caput Pragam petierit, salutem gentis, & unionem quaerens; Nicolaus autem S. Petri ejusdem ordinis praelatus, homo Alamannus, & non minus doctrina, quam vitae puritate memorabilis, ad metas regni eadem ipsa de causa pervenerit, nunquam tamen de concordia verbum audire Bohemi voluerunt, nisi pontifex Rokezana promitteretur. Ladislaus exinde cum adolevisset, in Bohemiam veniens, quamvis honore summo, & incredibili populorum laetitia exciperetur, coronamque regni faventibus cunctorum animis assequeretur, usum tamen Communionis & Rokezanae spem pontificatus auferre non potuit. Sed adnitente Gubernatore suo, facta est *Georgio Poggebratio* omnis Bohemia quasi unus populus, permisso cuique ritu suo, & poena constituta adversus eum qui super haeresi partem alteram crimineretur. Atque in hunc modum lupus cum agno, & pardus cum catulo leonis accumbit. Sed dicunt pax, & non est vera pax, quando eorum non est cum Deo rectum, qui suas observantias absque sedis apostolicae permissione sequuntur. Atque ita regnum illud in hanc usque diem suis moribus urens, & peregrinis opinionibus consentiens, tantum a veritate remotum, quantum ab ecclesia Romana sequestratum remansit. Hoc aegre habet imperatorem, & regem; neque enim terra Bohemica est, quae contemnenda sit, neque populus ille est quem perdere debeamus. Eapropter cum venisset hoc anno ad imperatorem Georgius Poggebratius, regni Bohemiae gubernator, vir alti animi

358 Oratio Decimaseptima

mi & ingenii, atque consilii altioris, voluit imperator cum eo me verba facere, ut intelligerem hominis mentem, si forte aliquid esset quod spem porrigeret unionis; nam hic unus est, quem Bohemi cuncti respiciunt. Parui iussioni; alloquutus sum hominem & semel & iterum.

(o) Corvino Interpres inter nos fuit Procopius (s) de Lapide (o) Cervino, regni Cancellarius, homo fidelis animae, & amoeni ingenii. Complurima inter nos dicta, & ruminata fuere; quae non est modo referendi locus. Gubernatoris haec demum sententia fuit. Cupiunt Bohemi, quae cum Basiliensi concilio pacta percusserunt, apostolicae sedis munimine roborari. Quod si hoc alienum censeatur, expellunt (p) auctoritate Romanae sedis, quae Synodus concesserat, indulgeri, mandarique fidelium universitati, ne quis Bohemicae genti maledicat, aut eam devitet quasi errantem. Volunt ex decem, aut duodecim viris, quos nominabunt, ecclesiae Pragensi unum praefici. Inter nominandos autem Rokezanam non praeteribunt. Quod si certi reddantur, haec non frustra requiri, mittent e vestigio praestantes oratores, qui obedientiam suae (q) sanctitati asserant, personas ad Pragensem ecclesiam nominent, & legatum petant, qui regnum ingressurus archiepiscopum consecret, & deformata reformet. Haec tantum exculperetum exhaurire (r) summatim ex Gubernatore potui. Haec eadem gubernator ipse ante diem Frankfordiae dictam per oratores regni ad Caesarem missos suoque ingenio mihi denunciaverat, petens ut ea sanctae memoriae Nicolao papae rescriberem. Sed recusavi tantum negotium literis agitare, quae nec interrogatae respondent, nec confutatae repugnant. At cum statuissem Frankfordiam (s) reversus domum petere, decreveram coram eadem apostolicae pietati proponere. Quod cum modo datum sit, plenius de his agam.

(s) Francor dia (s) reversus domum petere, decreveram coram eadem apostolicae pietati proponere. Quod cum modo datum sit, plenius de his agam.

(r) deest Intellexisti, beatissime praeful, quae pestis ab ecclesia nostra regnum Bohemiae separaverit; & quid illa gens cupiat ad unionem reversura, tenes. Nunc diligenter examinandum est, an concedenda sint quae Bohemi petunt. Quod si requiras opinionem meam, dicam (t) & vere dicam, me non esse tanti acuminis, ut de rebus tam altis,

altis, tamque profundis opinari praesumam. Namque si summa cardinalium ingenia in hoc negotio titubant; quid agam ego stupidae mentis asellus? Sed quoniam rem hanc ad te detuli iussu principum, non debeo, sicut mihi videtur, indiscusso negotio quasi mutus, atque elinguis abire. Dicam ergo non quod ego sentio; (sum enim ipse admodum incertus) sed quod magnos viros sentire didici, quos in hunc modum ratiocinatos meminini. Si quaerimus, inquiunt illi, an Bohemis remittenda sit, quam sitiunt communicandi libertas, pensandum est an alio modo magis expedienti ad nos trahi Bohemia possit. Si potest, non est indulgendum quod petitur. At si alio modo reduci Bohemi nequeunt, rursus aliter ratiocinantur: Aut potest admitti postulatio Bohemorum, salva fide majorum; aut non potest. Si violatur fides, neganda petitio est. Sin fides integra perseverat, iterum considerandum est quae commoda *secum* (u), quaeve incommoda concessio, & quae rursus negatio *secum* asserat. (u) deest
Si negatio utilior est, negetur; si praestet concedere, concedatur. Et nos igitur hunc sequamur ordinem; si tamen audire vacat quae nos ex prudentibus viris mutuati sumus. At quoniam audire paratam tuam pietatem intueor, illud ante omnia discutiendum assumo, an lucrificere Bohemos commodiori via possimus, quam communionem calicis indulgendo. Et sunt octo viae, quae praefereuntur. Nam primi ferro certandum potius arbitrantur; quoniam si coacto exercitu magnis viribus contra Bohemos eatur, parva victoria supplices ante pedes nostros Hussitae cadent, & quas dabimus leges, quos praescribemus ritus accipient. Principes haereticis aut igne comburentur, aut gladio ferientur; neque pothac tam facile reperientur, qui contra sedem apostolicam cornua erigant; rescanda est enim ferro quaecumque adversus ecclesiam Dei sese attollit impietas, cum majores nostros hoc ipsum fecitasse non sit obscurum. Secundi existimant, si vocentur in disputationem magistri Bohemorum cum nostris, errores eorum facile posse convinci, ita ut ad sanitatem reversi, qui populum seducunt, contraria prioribus de communione praedicent. Nam &

Ori-

Origenis, & Basilii, & aliquorum sanctorum patrum disputationibus diversas haereses evullas novimus. Tercii, praedicatores in Bohemiam mittendos censent, non solum eloquentia, sed vitae sanctimonia & divinae legis peritia memorabiles, qui communionis usurpationem condemnantes, in quanto periculo Bohemi sint, vivis edoceant rationibus. Namque si colentes idola gentes ad praedicationem apostolorum conversae sunt, & Christo manus dederunt, quis dubitet Bohemiam quoque bonis praedicatoribus auditis ad nostrum dogma converti? Quartii opinantur, si taceat catholica ecclesia, neque concordiam Bohemorum ultra perquirat, recognituros illos dum se contemni viderint, justitiam suam; venturosque supplices, ac sine pacto, sine conditione Romanae ecclesiae parituros. Neque enim dulce illis est ab omni Christianismo seorsum vivere. Quinti putant, innovandas censuras esse, mandandumque vicinis, ne quod habeant cum Bohemis commercium; nam vitati per circuitum respiscere compelluntur, qui & vino & sale, & aromatibus utuntur importatis. Sextis persuasum est, si prohibeatur presbyterorum consecratio qui à sacris illorum sunt, communionem calicis brevi desitutam, deficientibus, qui eam ministrant, presbyteris. Septimi consulunt, dandam esse pecuniam his, qui populum ducunt; nihil est enim quod in auribus eorum argento aut auro dulcius sonet. Octavi suadent, tractatus iterum atque iterum alios cum Bohemis habendos, donec sequestrato communionis articulo, melioribus pactis unionem amplectantur. Quaelibet autem harum viarum, ut istis videtur, ad reducidos Bohemos & honestior est ecclesiae, & christianae plebi salubrior, quam communionis, ut petitur, indulium.

At qui periti rerum sunt, & quos ego saepenumero de hoc ipso negotio conferentes audiavi, neque salubres huiusmodi vias, neque idoneas, quae Bohemos acquirant Christo, dijudicant. Et de bello quidem ita loquuntur: Pugnatum est cum Bohemis frequenter, (6) numerosi adversus eos exercitus iere; legati apostolici, duces, reges, imperatores in castris nostris militavere.

Omnis

Omnis Alamanniae virtus, omne vicinarum gentium robur in Bohemos prodiit. Sed quis belli exitus? quis pugnae fructus? Pudet referre gentis nostrae dedecus. Erubescō dicere numerosas saepe nostrorum militum copias parva Bohemorum manu fugatas. Ad Rhenum, ad Danubium, ad mare Balthicum, ad Hungariam Hussitarum victores exercitus percurrerunt. Adversus hostem qui nos cadere consuevit, victoriam praesumere non solemus. Victos timor, victores audacia comitatur. Temerarii est, non cauti ducis victorem hostem saepius provocare. Quamvis caeca nube futurum occulit Deus; venturi tamen rationem, quae praeterierunt tempora non parvam exhibent. Adsit autem spes pulchra vincendi; nil tamen certum erit; dubius est belli eventus. Modicus error exercitus maximam cladem parere potest. Fortunam, quae praeliorum reatrix, & moderatrix habetur, non sine causa caecam dixere poëtae. Stultum est sub caeco contendere iudice. Sed dicamus quod verisimum est, fortunam nihil esse; bellorum exitus ex Deo pendere. Cur hodie victoriam magis quampridem sperare licet? Neque meliores sumus, neque prophetam habemus, qui victoriae, quasi Dei nuncius & promissor, adsit. Credamus tamen ruituros Marte nostro Bohemos. Siccine sanctum atque decorum putabimus converti Bohemiam? Prisca ecclesia non ferro, aut igne, sed amicis verbis & suavis hortationibus exorbitantes homines in semitam retrahebat, sanguinem semper abhorrens. Nimius cruor tinget agros, antequam Bohemia ferro subigatur. Cadent illi, cadent nostri, infinitas animas ad inferos emittemus, priusquam victos Bohemi se esse fateantur. Carum est nimis quidquid humano sanguine comparatur. Non est insuper accepta Deo voluntas, quae bello coacta, Crucifixum adorant. Compulsi Bohemi, qui bello supererunt, non voluntarii ritum nostrum accipient; metu non animo fidei nostrae consentient, intentique, semper erunt quò pacto se subtrahant servituti. Metus enim, ut oratoris utamur verbis, non est diuturnus magister officii. Deus autem noster spontanea servitia, non violenta requirit; corda, non opera respicit. Non est igitur via belli, quae res

- Bohemicas utiliter componere possit. Minus secunda disputationis, quae cum Joanne, ac Hieronymo in Constantiensis concilio & in Basilienſi cum Rochezana, & aliis plerisque frustra tentata est. Nisi iudex adſit, quem partes ambae luſcipiant, nunquam diſputando vincas haereticos. At illi iudicem ſolum Deum reſpiciunt, cujus definitionem ſine miraculo (x) reperimus. Teſtis eſt Ariana perfidia, quae multis reprobata conciliis, nunquam caruit deſenſoribus. Neſtoriana quoque & Eutychetis, Dioſcorique veſania ſaepius condemnata, nunquam tamen deſerta eſt: habentque Neſtoriani adhuc (y) inter Sarracenos monaſteria. Nam Mahumetus cum eni-
 advertiſſet horum temerariam ſectam ſuae inſaniae proximam, Neſtorianis inter ſuos pacem eſſe mandavit. Huſſitae vero, ſi quaeras, ab eis diſputationis campum, nihil eſt quod magis affectare ſe dicant; garrula eſt enim gens & diſputationis avida. Ac ſi roges ſtante controverſia quem ſequi iudicem velint; neque Romanum pontificem, neque generale concilium, neque mortalium quempiam acceptabunt. Solius novi, & veteris teſtamenti ſeſe definitioni ſubmittent; cumque ad id ventum fuerit, ut ſacrarum literarum teſtimonio ſit utendum, nullas doctorem noſtrorum interpretationes admittent. Habent & ipſi ſuos ſenſus, quibus inhaerent. Inter ſenſum vero & ſenſum, interpretationem & interpretationem ſolius Dei arbitrium aſſerunt audiendum; atque ita vim omnem diſputationis eludunt. Cum verba diſputando faciunt, indoctae plebis praefentiam requirunt, brachia in diverſas partes extendunt, manus complodunt; nunc hoc, nunc illud digitis oſtendunt; cervices erigunt, oculos in partes varias contorquent, inſpicientes an circumſtantes ſententiolas & argutiolas ſuas demirentur, ſublatiſque vocibus ignavi populi plauſum extorquere conantur; & quali pulcherrime ac ſuaſiſſime perorent, ipſi ſuum ſonum patulis auribus auſcultant. Origenes autem, & reliqui, errores qui diſputando dextrare, apud eos loquuti ſunt, qui doceri cupiebant. Praeceptores vero Bohemorum nunquam inducas ut diſcipuli formam induant. Dulciſſimum his eſt magiſtri nomen, & vocari in turbis Rabbi,

Rabbi, & cathedram pestilentiae regere. Nihil turpius quam discere putant. Non est igitur, quod disputatio ad salutem Bohemiae conferat, cum pertinaces magistros teneant, plebes autem suis tantum praeceptoribus credant.

De praedicatione verò, quae tertio loco ponitur idonea ad convertendum Bohemos via, non est cur multa dicamus; nam & ipsa incassum tentata est. Praedicaverunt saepe nostri & in Bohemia & in Moravia. Praedicaverunt & adversarii. Quae nostri confirmaverunt, illi rursus impugnaverunt. Imbutae mentes malis erroribus non facile sententiam deferunt; credunt suis doctoribus, alienos quasi ex invidia loquentes respiciunt. Sed ait fortasse quispiam, praedicatorum culpa id accidisse, ne Bohemi nostris crederent, quia vel facundia defuit, vel doctrina, vel munditia vitae. Nihil horum nostris defuit. Omitto reliquos: Johannes de Capistrano, (7) meo iudicio, vir Dei plenus, majorem Bohemiae & Moraviae partem praedicando lustravit; non tamen haereticum potuit extirpare, quamvis nonnulli ejus praedicationi credentes, Hussitarum stultitiae renunciaverint, quos pro multitudine desipientium nullius esse numeri dicere possumus. Nihil tamen habuerunt Bohemi quod Johanni posset obicere, homini eloquenti, & hac doctrina, quam pontificalem utiliorēque dicimus, inter omnes eminenti; qui mundi pompas abiecit, carnem domuit, avaritiam penitus conculcavit, solius Christi & apostolorum vestigia sequens. Nimis diu praedicare oportebit, antequam Bohemia nobis consentiat. Impar est nostri, & apostolorum temporis conditio; licet enim difficile fuerit Daemones ostendere, qui pro diis colebantur; quia tamen vitam suillam sine doctrinae fundamento Gentiles ducebant, apostoli autem Domini, nitidos mores summa cum ratione praedicabant, naturale quodammodo fuit, qui erant homines ad se reverti, & relicta bestiali consuetudine, modestiam & honestatem humano generi convenientem, sicut evangelium Christi docebat, induere. Inter nos autem & Bohemos non est de moribus contentio. Quae nos vitia fugimus, illi saltem vituperant. De

sensu Evangelii disceptatio est, quod illi non minus intelligi a seipsis, quam a nobis exultant. Difficillimum profecto, & inextricabilis contentio, ubi non est cui partes credant arbitrium boni viri. Nec apostoli sola praedicatione mundum illuminassent, nisi signa intercessissent, quae divinitus fieri populi crediderunt. At cum caecis visum, leprosis munditiam, mortuis vitam in nomine Jesu Apostoli restituerunt, multitudinis fidem facile consequerantur. Hodie autem non est ita nobiscum Domini manus, ut mirabilia per nos operari velit. Imo vero non sunt opera nostra, quae signa mereantur ostendere. Fuit tamen de Johanne Capistrano, suisque miraculis ingens rumor, de quibus nihil me attinet disputare. Ego veri periculum in alios transferam, qui novarum rerum curiosos habentur. Illud notissimum est, quia post praedicationem Johannis remansit Bohemia eadem quae prius fuerat. Neque qui sapiunt, verisimile ducunt, aevo nostro cuiuspiam praedicatione Bohemiae ad nos redire populos.

De silentio verò, quod quarto loco commendatum est, haec sententia sapientum est. Si tacemus, nihilque de Bohemia agitur, minime illi se spreto, sed nos desperasse iudicabunt. Confortabunt seipsos, & gloriabuntur quasi victores; praedicatores eorum, sicuti eis mos est, diebus singulis plebes instruunt, & peltifero lacte nutriendos populum laetabundi sese iactabunt, quasi iam silentium de suis erroribus factum sit. Ridiculum est si tum putes hostem victum, cum ille pro sui voluntate quiescit. Nihil est quod Rochezana magis cupiat, quam

(2) Vincere ut sinamus Bohemos suis legibus vivere, (2) neque ritum impediamus eorum; sic enim gloriosus ille in pingui populo pacem nactus, inter suas molierculas sermocinabit securus. Quocumque voluerit plebes impellet; nec exagitatas diversis tractatibus populi mentes moliri adversus se quicquam timebit. Rem divinam pro suo arbitrio faciet; in altari ministrabit ut agnus, in ambone praedicabit ut Leo; in mensa vorabit ut Lupus; fietque Bohemia altera Bossna, (22) quam cum invasissent olim Manichaei, qui nefanda de Christo sentientes, primum eccle-

(22) Bossna

ecclesiae Romanae inficiabantur, conati sunt majores nostri armis extinguere surgentem haeresim; quod cum parum succederet, quieverunt. At silentio facti Bohnenses (bb) pro suis desiderii ambulare siverunt. Sed quid pro fuit silentium? Quid sequutum est? obsecro. Quis audit eos de reditu cogitasse? Fortificati sunt nobis tacentibus, & aucti numero, jamque arcem erexerunt, ad quam omnes confugiant, qui sedis apostolicae mucronem timent; & quod pessimum est, Turcorum unitate laetantur. Nec secus Bohemi facient, nisi dum tempus est, remedia perquiramus. Adde, quod medio tempore, dum silemus, omnes qui moriuntur, praeda sunt Diaboli, culpaque nostra spiritibus infinitis coelum privatur, quorum voces ante tribunal Domini assidue clamant, apostolicae sedis negligentiam accusantes. Non est facile, sanctissime pontifex, tantae jacturae rationem reddere. Gravis est tua conditio, quae totius orbis curam *gessit* (cc). Speculatoris officio fungeris, nisi venientem gladium indicas, quae pereunt animarum Ezechielis testimonio de tuis manibus sanguis exquiritur. Plus dico: nisi salutis cujusvis pro tua potestate consulis, tam es in culpa, quam si pereuntes ipse perdas. Cum tuo damno Bohemi cadent, cum tuo sacro stabunt. Abiicienda est igitur horum consultatio, quibus silentium placet, neque Deo grata, neque apud homines honorificata. Sed quid illud existimabimus, quod quinto loco de *cenfuris* (dd) innovandis contra Bohemos suafum est? Ridiculum consilium, ne dicam insulsum. Facile dicimus: anathematiza, excommunica, percutere, caede, subtrahe sacramenta, interdicito loca. Sed quis est praesto parere? Precaria est obedientia nostra; quantum quisque vult, tantum mandatis nostris obtemperat. Regna olim, & maximi principatus cenfuras ecclesiae formidabant; nunc vel minimae civitates summi praefulis mandata contemnunt. Mortua est in pectore nostro fides, caritas omnis abest, fex hominum sumus, impii, scelerati, in quos fines saeculorum devenerunt. Possem commemorare multa exempla civitatum Italiae, quae cenfuras ecclesiasticas, quasi deliramenta putarunt. Sed malo Germanica facta referre, quando & Bohemi Germani

Vide AENEAS
SILVIO EU-
ROPIUM cap.

XVI.

(bb) Bohnenses

(cc) gerit

(dd) Proces-
sus

*De Monasteriis vide
notis ad res
p. sum. secum
dum datum
Hungaris.
Vide histo-
riam Dietae
Ratisbonensis
in appendice
hujus colle-
ctionis*

mani sunt, de quibus agimus. Quid profuit excommunicasse Trajectenses (8), qui septem annis adversus ecclesiam militantes, quem cupiebant, episcopum obtinuerunt? Quid Monasterientes? quod nunc apud illos excommunicatio pondus habet? Quid Prutenos? Nunquid adversus censuras ecclesiasticas suis dominis non rebellant? Quid Austriales? Quanti apud eos momenti Romani pontificis mandata fuerunt, qui iussi Caesarem revereri, persequuti sunt? Non terret quempiam spiritualis auero, nisi materiali juvetur gladio. Non timentur verba, nisi praesto adsint verbera. Jacturam futuri regni pauci ponderant, praesentia cuncti respiciunt. Non insulie scripsit ille:

*Esse aliquos manes, & subterranea regna,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum aere lavantur.*

*(see) Ad Re-
cessit apud
eos praeteri-
tarum me-
moriam pu-
gnat. Siani
&c.*

Sed quid vagamur? Tentata sunt & in Bohemos ecclesiastica tela, maledicti, damnati, excommunicati, in manus Sathanae dati fuerunt. Et quod formidabilissimum credebatur, armis simul temporalibus & spiritualibus sagittis impugnata est saepius audacia Bohemorum, expugnata nunquam. Et iterum ad excommunicationem recurremus? sed non timuerunt Bohemi censuras armatas, & nunc formidabunt inermes? Irridebitur Romana ecclesia, & quasi ludibrio habebitur, si rursus contra Bohemos sententiam fulminet; neque enim vicini parebunt, qui sciunt bellum necessarium tutum quamprimum, si Bohemos quasi praecisos ab ecclesia devitaverint (et). Stant adhuc ante oculos rapinae, incendia, caedes Bohemici belli, nec sine terrore tantorum malorum meminerunt: nacti tandem pacem, & otii dulcedinem experti, quamvis occasionem oderunt, quae bello fomitem ministrare possit. Scimus praeterea Bohemos, qui sunt Hussitarum infecti lepra, alienos ab ecclesia esse; excommunicatus est enim omnis haereticus; non tamen vitantur Hussitae, cum veniunt ad nostros. Ingrediuntur pacifice civitates nostras, emunt, vendunt, pro libito negotiantur, visitant ecclesias, intersunt divinis officiis, foedera cum nostris principibus percipiunt, matrimonia con-

tra-

trahunt; inter Hussitas, & nostros discrimen nullum. Et nos putabimus jam novis censuris utendum? Vana est, & prorsus inepta eorum cogitatio, qui censuras ecclesiae aut Bohemus timere, aut circumjacentes populos tenere censent.

Ad sextos illos nunc transeundum est, qui presbyteros Hussitarum consecrandos negant; sic enim, ut illis videtur, deficientibus qui calicem ministrant, sacerdotibus, & ipsa duplex communio deficiet. Bella sane cogitatio, bella inventio, ne dicam, deliratio! Et quis erit, obsecro, qui mentes hominum videat, & cujus sit hic, aut ille sectae cognoscat? Hominum nullus est versutius animal, nullum magis fallax, aliud in ore, aliud in corde gerit. Clausum est cor hominis homini, & inscrutabile, Deo soli apertum; mille in eo latebrae, mille receptacula; simulare ac dissimulare novit. Deo similes nos esse oportebit, si dogmatis Hussitarum qui sequaces habeantur. nosse voluerimus. Johannes Gurcensis episcopus anno ante hunc quinto, decem presbyteros ex Bohemia consecravit, qui se fideles affirmaverunt. At ex his septem comperti sunt, qui postmodum ad Rochezanam defecerant. Dicat hic fortasse quispiam, Pragensis capitulum, quod apud Pilznam moram trahit, in fide solidum esse, nullumque consecrari debere, nisi cum literis capituli. Sed neque capitulum Deus est, qui mentes hominum introspeciat. Falsificantur deinde literae, atque sigilla, & quod una via negatur, altera impetratur. Sunt praeterea nonnulli episcopi, qui pecuniae causa clericos undecumque venientes consecrant, neque Deum verentes, neque canones. Polonia quoque, si caetera desint, satis presbyterorum Bohemiae subministrabit. Subnectim heic unum, quamvis turpe, ac foedissimum, ad rem tamen, quam tractamus accommodatum; exemplum. Polonus quidam in Bohemia plures annos rurali parochiae quasi sacerdos praefuit, atque pro subditorum desiderio communionem praebuit; huic concubina fuit, quae peccato demum renuncians, misceri ultra Polono recusavit. Interrogata cur sese redderet alienam? quia damnatae sunt, inquit, Sacerdotum nuptiae; poenitet me tui concubi-

cubitus, neque posthac in oscula presbyteri aut amplexus veniam. Tum Polonus, tace, inquit, foemina, nihil est cur me horreas, qui neque sum presbyter, neque saceris initiatus ullis. Hoc mulier magis abominata facinus: abi, inquit, in malam crucem, qui non sacer sacra ministras. Et a Polono digressa profanatorem divini sacramenti ad contribulos deulit; illi commoti tam insoluto, atque inaudito scelere, Polonum repente in crucem sustulissent, nisi furore cognito veterator ille salutem pedibus quaesivisset. Similes huic forsitan multos in Bohemia reperias. Illud exploratum est, quia venientes ex Polonia presbyteri, quemadmodum plebes volunt, sacramenta ministrant; nam domi pauperes, victus causa foris nihil abhorrent. Ego quidem cum essem in Bohemia, offendi nonnullos ecclesiarum rectores natione Polonos, qui rogati cur prohibitam ab ecclesia communionem exercerent, aiebant, quia non possent alio modo vivere, cum fodere non valerent, mendicare autem erubescerent. Itaque novi Bohemiam non posse carere presbyteris, quando semper inveniuntur, qui fide malunt, quam plebe carere. De pecunia vero, quam septimi Bohemos inter erogandam putant, quid aliud existimem, nisi quia male tentatur pecunia, quod virtute effici debet. Sed iudicemus aurum dandum; ubi tantus thesaurus inveniatur, qui Bohemorum voracitatem expleat, insatiabile genus hominum? Quanto plus dederis, tanto amplius requirere. Non Pactolus, non omnis arena Tagi, non litus Arabicum tantum aurum ministrabit, quantum absumet Bohemia; unum si dones, mille donare oportebit; neque semel tantum, sed quotannis stipendia requirent. Ubi cessaveris, mox ad priora redibunt. Aut tributariam regi Bohemiae sedem apostolicam perpetuo facies, aut eam reditionem brevi tenebis. Octava & ultima est illorum opinio, qui novos tractatus cum Bohemis existimant inchoandos, si forte inveniri melior conditio possit. Sed fluminis cursum, qui suapte natura deorsum est, facilius sursum revolvat, quam Bohemis communionem calicis subtrahas. Duo concilia generalia, Constantiense, & Basiliense, cum hoc summo studio quaererent,

in

in vanum laboraverunt. Nicolaus S. Petri & Johannes S. *Nicolaus Cur.*
 Angeli cardinales, quorum ante meminimus, complures *sancti, Joann-*
 ecclesiastici, & saeculares principes saepe Bohemos ad *nes Carvajal*
 unionem reducere conati, nullam unquam concordiam
 invenire potuerunt, nisi communione calicis indulta.
 Quid ergo totiens frustra instabimus? Cur totiens dene-
 gata petemus? Stultè quaeras, quod invenire non spe-
 res. Atque ita ex his octo, quas retulimus, opinionibus,
 nulla est ad reductionem Bohemorum satis idonea, ne-
 que praefenda tractatui, quem cum Gubernatore habi-
 tum recensuimus. Utrum autem tractatum ipsum admit-
 tere, atque amplecti conveniat, sequenti oratione mon-
 strabimus, si modo sufficientia fuerint, quae nos ex pru-
 dentibus audita viris explicabimus.

Diximus supra negandam esse Bohemorum petiti-
 onem, si ex concessione communionis violatur integritas
 fidei nostrae. Non est heic lippis oculis, aut conviven-
 tibus incedendum. Non est Christianus qui fidei praeju-
 dicium infert. Salus nostra in puritate fidei consistit, ni-
 hil ex ea murandum, nihil detrahendum est. Mori satius
 est quam divinae legi contraire. Custodiendum est sum-
 ma cum diligentia Salvatoris nostri testamentum. Quid
 ergo? Petimusne quidquam ordinationi divinae, & ita-
 tuto Christi adversum? Stultus est, & amens, qui ex
 tuo folio, beatissime pater, injustum, aut impium aliquid
 optat. Hortus conclusus est tua sedes, & fons signatus;
 ex quo nihil potest manare non purum. Decocta sunt,
 & admodum digesta tui pectoris decreta. Obrizum au-
 rum hinc sumitur & argentum septies defoecatum. Sa-
 lutaria sunt, & nihil habent immundum, quae abs te
 prodeunt, oracula. Age igitur; exigunt ne Bohemi quod
 tuae fidei sit alienum, aut apostolicae traditioni contra-
 rium? Minime quidem. Neque enim divinißimum Eu-
 charistiae Sacramentum sub specie panis & vini fumen-
 tes divinas sanctiones impugnant, aut fidei adversatur
 orthodoxae si modo ex devotione, aut indulto ecclesiae
 id agunt, sequestrata praecepti necessitate. Quod si cri-
 men id fuisset haereticæ labis, nunquam patres illi &
 doctissimi & zelo fidei succensi, qui ex omni christiani-

Pii II. Orat. Pars I.

A a a

tate

tate in Basiliensi concilio convenere, hujuscemodi communionem indulissent. Constat autem ex auctoritate illius concilii sub duplici specie concessam communionem fuisse. Non est igitur adversa fidei postulatio; aequum aut inventor ipse tanti sacramenti Christus Dominus, aut ejus discipuli communionem hanc prohibuerunt. Imo vero ritus ille, & nascentis, & proficientis ecclesiae fuit, ut de calice non solum viri, sed mulieres, etiam biberent. Quod in hanc usque diem Orientalis ecclesia servat; neque tamen propterea de violata fide coarguitur. Latini vero nitidius Christi sacramenta tractantes, & intelligentes, quantum honor quanta reverentia Salvatoris nostri altitonantis & summi Dei Filii corpori & sanguini debeat, & cum quanto timore divinissima illa caro & supercoelestis sanguis tractari conveniat, paulatim ex communione calicis populum subtrahere, veriti, ne sacratissimus Sanguis Domini in turbas participatus, & incautius aliquando tractatus effunderetur in terram. Atque ita successu temporis introductum est, ne quis apud Latinos laicus calicem Domini postulare praesumeret. Scit enim Latina ecclesia, sub una specie confecto sacramento, Christum totum & integrum contineri, neque opus esse ad salutem duplici specie cibari laicos. Sed quis auctor fuerit hujus consuetudinis, & quando introducta sit prohibitio calicis in populum, neque legi hactenus, neque audivi. Illud verò manifestum est, quod ante Constantiense concilium, neque Romani pontifices, neque universales synodi de hac prohibitione quidquam sanxisse reperiuntur. Veterum autem extant non pauca decreta, quae communionem calicis mandare videntur. In Constantia primum canon promulgatus est, eos damnans, qui auctoritate propria a consuetudine patrum recedentes, communicandum sub duplici specie censent. In Basilea verò declaratum, ac sancitum est, communionem calicis quoad laicos sub praecepto necessitatis minime cadere; qui secus sapiant, errare; neque tolerandos esse qui absque permissione ecclesiae ea communione utantur. At Bohemi etsi aliquando praedicaverint, sine communione calicis salvari neminem; postea tamen hoc errore

tore dimisso, seu fictè, seu verè (neque enim corda ho-
 minum possumus introspicere) putantes se aliquid gra-
 tia sub calice recipere, hanc communionem ex aucto-
 ritate Romanae sedis expostulant. Quae res, licet ma-
 gna est, & rustice magis quam doctè petitur, nihil ta-
 men ab evangelica lege, aut apostolica traditione dis-
 sentit. Non est igitur, cur timore fidei dissolvere tracta-
 tum oporteat. Sed mali fortasse plus quam boni pariet
 indulta Bohemiae communio. Quod si ita fuerit, ab-
 nuenda sunt postulata. Intueamur igitur quid mali, quidve
 boni vel concessio communionis, vel negatio secum im-
 portet, eamque partem amplectamur, quae plus com-
 modi, minus incommodi videtur asferre. Si concedimus
 quae petuntur, potentissimum populum, amplissimum re-
 gnum, ferocissimas Europae gentes ad obedientiam,
 S. R. E. convocamus; discordes inter se Bohemiae ple-
 bes *unimur* (ff); Ladislao regi provinciam quietam red-
 dimus: Teutonibus in circuitu pacem praebemus, mi-
 litiam fortissimam, quam contra Turcos armare possumus,
 nobis conciliamus; & quod rebus omnibus praestat, infi-
 nitis animabus Paradisi portas aperimus. Atque hoc po-
 tissime quaeritandum censeo, quando nihil est quod illi
 maximo, atque optimo Deo coelum regenti animarum
 lucro fiat acceptius. In Bohemia vero, ac Moravia diffi-
 cile dictu est, ne dicam (gg) *cognitu*, quanta populi mul-
 tudo succreverit, quae si petita concedimus, Christo
 acquireretur; si negamus, Diabolo. Et ajo confidenter ex
 auctoritate prudentum, quia lucrificamus in hoc tra-
 ctatu innumerabiles animas, & quae nullo pacto circum-
 scribi valeant, plebes. Nam etsi duces populi (hh) frau-
 dulenter agant; multitudo tamen sincera est, & igno-
 rantia, non pertinacia peccat. Quae postquam didicerit
 se deceptam & unioni consenserit, cautior in posterum
 fraudibus obviabit, & bibens, re permittente, de calice
 fiet aeternae vitae particeps. Parumne hoc cuipiam vi-
 deri potest, tot pupillos, quot Bohemia atque Mora-
 via nutrit, lucrificare? tam numerosis gentibus Christi
 regnum aperire? Non est argenti aut auri lucrum, sed
 animarum, quae omne metallum, & omnes gemmas an-

(ff) unimur

(gg) cognita

1u

(hh) Ad. for-
tasse

secelluot. Haec sunt bona, pater sancte, quae viri sapientes ex hoc tractatu arbitrantur emergere; magna quidem, & pro quibus Romanus pontifex, omnium in Christo credentium rector & pascor, ulque ad sanguinem & animam contendere debeat. Sed audi modo quae contra obiciuntur. Indulgit Basiliense concilium quae petivere Bohemi; legatos ad eos misit, pacta cum regno percussit. Quid inde? an non iidem Bohemi sunt qui ante fuerunt? Et cur nunc magis fidem servabunt? Ficta eorumreditio est, & plena fraudis; quod si aliunde non liquet, hinc pater quia Rokezanam praefulem quaerunt, hominem ante descriptum; volunt enim ex duodecim viris, qui ad Pragensem ecclesiam nominandi sunt, unum hunc esse. Quid ergo? Sane talis erit aliorum nominatio, ut necesse sit illum assumere, si modo minus ineptum recipiendum iudicabis? Tunc homo pestilens, propositi victor, cathedram sortitus, quam supra triginta annos ambivit, omnem Bohemiam ad suam sententiam reformabit; neque presbyterum patietur in regno suae sententiae contrarium, potenti manu clero & populo imperabit, compactata deridebit, nolentes de calice bibere ab ecclesia separabit, atque in tunc modum apostolica sede prorsus irrita, ad priores insanias regnum Bohemiae revocabit. Quod si eo neglecto, alium quemvis Pragensi ecclesiae praefeceris, extra civitatem suam illi manendum erit; pauper, inops exulabit archiepiscopus. Scimus insuper Bohemorum quam multos errores esse, nec de illis mentionem audimus; & quomodo salvabuntur permixta communione, nisi universam haeresim abdicaverint? Quid de bonis ecclesiarum dicemus, quae isti rapuerunt? Lora haec & catenae sunt, quibus (ii) raptores in aeterna praecipitia trahuntur, nisi restituuntur. De restitutione autem verbum nullum. Dulce sapiunt laicis bona nostra; nimis eis abundare videmur. In opes nostras ore aperto inhiant. Quod si pacem Bohemis damus, ecclesiastica bona tenentibus omnium gentium avaritiam adversus ecclesiam provocabimus; nihil est enim, quod humanae cupiditati majores flammis adiciat, quam malo exemplo impunita rapacitas. Sit tamen vera reditio, cessat

(ii) Colla-
prorum

cessat haeresis, nihil obitent ecclesiarum rapinae, quid tum? an communionem indulgebimus? Quibusdam scandalosa concessio videtur, namque si reges Austriales, Bavaricos, Francones, Saxones, Silesitas, & quidquid superest Theutonici nominis, dicent omnes uno ore negandum esse quod Bohemi petunt. Quomodo enim, inquit, communionem calicis permittemus, quae ne per laicos iret, & patres nostros & fratres, & nos ipsos tot maximis atque asperissimis bellis implicuit? Nonne urbes nostras exuri, agros vastari, filios, & uxores in servitutem eripi tolerabilius judicavimus, quam novum communionis ritum in Bohemia permitti? Cumque his sentiant ex Bohemis quicumque persecutionis faeviente procella Romanam ecclesiam sunt sequuti. Turbabitur itaque tota Germania, & quasi contumeliam patietur, apostolicam sedem incusabit, quae post tanti sanguinis effusionem, post amissionem tot illustrium animarum, post rapinas atque incendia, post omnia flagitia, quae bella parturiunt, calicis participium ad plebem transmiserit, quod ante damna fuerat transmittendum. Non videtur igitur cur tantatum gentium injuria consentiendum esset Bohemis. Huc accedit, quia si ferant Bohemi quod optant, non deerunt qui similia quaerant, sive Galli, sive Hispani, sive alii populi; neque fas erit magnis nominibus denegare, quod Bohemis constabit esse concessum, atque ita duo incidemus mala, alterum, quia plus sapuisse Bohemi quam Romana Ecclesia videbuntur, cum illorum sententia manserit, nostra ceciderit; alterum quia remanebit ad nostros periculum effusionis *(II)* *(1)* In Sacramento, & purpurisso Dominici Sanguinis *fanguinis*, cujus evitandi causa majores nostri calicem populo subtraxerunt. Adversus concessionem igitur haec fere dicuntur. At qui eam tuentur, ut infra subnectam, respondere solent. Quod neglexere Bohemi, quae Basiliensi concilio promiserunt, inde fuit, quia post compactata mox subortum est in ecclesia Dei grave discidium, cum Eugenius antecessor tuus, patres in Basilea congregatos damnaret; illi autem Eugenium multisarie persequerentur. Sigismundus imperator, qui turbida regni negotia compositurus erat, rebus excessit humanis. Philiber-

libertus synodalis legatus non diu post eum animam exhalavit. Albertus Caesar, quamvis attritis regis Poloniae partibus universam pene Bohemiam in potestatem redegerit, prius tamen obiit, quam regnum reformare potuerit. Sub Ladislao diu neglecta pupillaris aetas provinciam inquietam habuit. Principes igitur haeresis, qui Basilienfis Concilii leges inviti susceperant, nequitiae suae tempus idoneum nacti, ad priores blasphemias redierunt, errantemque sine pastore gregem in abrupta quaeque devia pepulerunt. Nunc alia regni facies est. Rex adultus & sapiens, curiosusque nostrae religionis a Deo datus est. Georgus gubernator, quamvis de calice bibat, vir tamen solidus est, promissi tenax est, servantissimus aequi. Optimates reliqui nostrum pene omnes ritum observant. Civitates, etiam calicem sistant, sub imperio tamen baronum, & regis viventes, legem ferent, quam illi dabunt. Utque de mente regni latius loquamur, quatuor in Bohemia sunt hominum genera, sacerdotes, nobiles, cives, & rusticolae. Sacerdotes neque olim optavere concordiam, neque modo quaerunt; sunt enim homines ignobiles, obscuro loco nati, neque virtute praediti, neque literis, quamvis argutias quasdam, ac fallacias nonnullas ex dialecticis didicisse videantur. Quod si componantur res Bohemicae, verentur illud, quod futurum est; ingredientur enim regnum viri sanguine clari, probitate insignes, ac doctrina praestantes, quibus illi nulla ratione possunt aequari, tumque relinquuntur haeretici, & orthodoxi in cultu erunt. Hoc timentes presbyteri Bohemorum, nec olim *(mn)* manus diffissent, neque hodie darent, si libertas aut fuisset, aut esset quae vellent agendi. Sed stante Concilio Basilienfi populi pacem petentis furorem expavere. Nunc & barones & populum reformidant, si quae sunt honestae, quovis modo recusent *(mn)*. At barones, & optimates haec quidem longe diversa sententia tenet; fuerunt enim extra Bohemiam, inspexerunt nitorem nostri cultus, animadvertunt inter nostros & eorum sacerdotes quantum intersit; & pessima. At intellexerunt contemptui esse caerimonias suas, puduit eos barones, &c. ineptiarum suarum, utile putaverunt pacem jam tandem cum

(mn) Concor
diz manus.

(nn) Ad. Atq;
haec quidem
sacerdotii
mens est, per
versa quidem
& pessima. At
intellexerunt

cum finitimis nationibus colere, vitamque suis vicinis non abhorrentem vivere, ecclesias ornatas habere, sacerdotes apud se honoratos esse, rem divinam non sine apparatusu facere. Sed quoniam de calice longo tempore biberant, ac pro eo cum caeteris gentibus saepe ferro contenderant, veriti sunt, ne ritu mutato, convicti haereticis viderentur, dicentibus populis, eos aliquin salvos fieri non potuisse; etsi enim non ignorant optimates Bohemiae, sacramentum sub una specie plebi sufficere, rumorem tamen populi reformidant, & murmura vulgi. Sunt namque Bohemi honoris hujus mundani, & popularis auzae. iusto cupidiores, & mortem facilius ferant, quam turpiter egisse quidquam videri velint. Fragiles sunt, ut homines aegroti; colorem quaerunt, qui apud doctos nullius momenti est, apud igoaros videri aliquid potest. Nostrium est compati fratribus, & imbecillae mentis subvenire fragilitati, si dum eos quaerimus, non *admittimus* ^(oo) alios. Civitates autem, etsi tantum de sacramento sentiunt quantum sacerdotum assidua praedicatione docentur, pacem tamen cum vicinis cupiunt, & unionem recta mente suscipiunt. Quod si semel intelligant, haustum calicis non esse plebibus necessarium; suorum sacerdotum hypocrisis perpetuo infectabuntur odio. Ruricolae vero ita circa communionem se habent, quemadmodum eorum Domini. Quod si mentem cujusque Bohemi rimari possimus, inveniemus praeter sacerdotes ad concordiam totum regnum bono animo rectoque vadere. Caeterum cum sacerdotibus in Bohemia nulla reipublicae cura committatur; cives solum inter sese jus dicere possint, agricolae, & qui rus colunt, loco servorum habeantur; barones autem cuncta disponant; quis non intelligit, admissam semel ex imperio nobilitatis unionem, stabilem atque inconcussam esse mansuram? De bello namque, de pace, de legibus, de vestigalibus, de totius regni gubernatione ^(pp) est cum Baronibus dispositio. Non est itaque nunc firmidandum, quod prius accieidit, ut accepta capitula rescindantur, & sicut Basiliense concilium, ita & Romana ecclesia contemptui fiat. Quodvis animarum lucrum sub periculo derisionis libentius

(oo) Non amittimus

(pp) Ad. Solutus Regis est cum Baronibus

rius quaeram, quam iacturam sub spe laudis admittam. Quod praeterea de Pragensi pontifice objectum est, a vero longe recedit. Namque si delegerit tua pietas ex duodecim viris, quos illi nominaverint unum, et am. Rokezana praetermisso, hunc Bohemi archiepiscopum amplectentur; servabunt enim quod promittent, decretoque suo satisfacient. Neque enim Bohemi sunt, qui facile promissa contemnant; graves enim sunt, & dicti sui tenaces. Nam & Teutones. quamvis odio vetulto in Bohemos ardent, hanc tamen illis laudem sine contentione concesserunt, quia promissionibus suis diligenter intendant. Atque hoc est, cur Rokezana tantopere in archiepiscopum petitur; extant enim & baronum & civitatum literae, quibus Pragensis ecclesia Rokezanae promissa est, quibus & Sigismundus olim, & Albertus post eum, & Ladislaus denique consensum praebuit. Quod si peterentur hodie huiusmodi literae, non darentur; datas autem infringere non praesumunt. Sed cum neque regis neque populi sit archiepiscopum assumere, ad tuam pietatem recurrunt. Verentur uno tantum nominato apostolicam sedem offendere. Duodecim nominare proponunt, inter quos, veluti satisfacturi promisso, Rokezanam insertum cupiunt. Neque formidandum est, quod supra suspicari aliquos diximus, omnes scilicet qui nominabuntur de communione calicis esse & Rokezana peiores. Est enim communi baronum & civitatum consilio facienda nominatio, quemadmodum mihi regni legati apud Novam Aultriae civitatem affirmarunt. Itaque nominabuntur pariter ex utraque parte, qui videbuntur pontificali culmine digniores. Georgius autem gubernator, cum saepius a me percunctatus fuisset, an Romanus praesul ad id flecti posset, ut Rokezanam ecclesiae Pragensi praeficeret; egoque multis rationibus id negassem: Vah, inquit, tandem non erit Rokezana, qui nobis Romanam ecclesiam reddat infestam. De statu quoque archiepiscopi provisorum regnum gubernator asseveravit; ait enim, maximam esse dignitatem illam, neque decorum videri baronibus eorum mendicare pontificem, qui sicut caeteris regibus suum esse aequalem volunt, ita & archiepiscopo-

piscopum regni reliquis pontificibus parem cupiant; neque enim honoratus videri potest populus, cujus inglorius est praelatus. Sed quid heic moramur? Non ego meis verbis exigo, si libet amplecti tractatum, expectantur litterae regis ac baronum, & civitatum, si expedire putatur, quibus certa reddatur apostolica sublimitas; ex duodecim nominandis si unus assumatur, regnum illi pariturum, & usque ad scribendam aliquam summam de certis redditibus annuis intra praemonitrandum tempus provisum. Tua vero pietas his polliceatur, quia ex duodecim nominandis (si modo inter eos idoneus reperietur) unum Pragensi ecclesiae pastorem dabit; communionem calicis ea conditione indulgebit, ne putent illam quoad laicos necessariam; sed praedicantes talia coërceant, & omnem haeresim ex regno propulsent. Aut enim ad haec sese literis suis (99) Bohemi contringent, & implebunt ^{(99) Sese Bohemi} proculdubio quod promittent; aut recusantes, sinistram ostendent se mentem habuisse; & apostolica sedes in honore manebit, quae tractatus fraude plenos abjecerit. De reliquis autem erroribus, quibus ajunt Bohemos esse infectos, non intelligo cur magnopere disputemus; diximus enim supra, ex omnibus articulis errorem sapientibus quatuor Bohemos dumtaxat elegisse, quos in concilio defenderent. Denique vero per compactata tribus rejectis, ad unum tantum se reduxisse de communione calicis, & hunc post multa utrimque dicta ad discussionem concilii remisisse. Quod si volunt hodie Bohemi compactatis locum esse, & integram unionem, quovis errore seposita, volunt, aut necesse est, Bohemos omnem haeresim abdicare, aut quae percusserunt compactata rescindere. At vero de bonis ecclesiarum quodnam, inquit aliquis, responsum dabitur? Maximus hic articulus est, & qui regnum perdere posset, nisi restituantur ablata. Viri docti, quos de his rebus ratiocinantes audivimus, aliter sentiunt. Nemo est enim in regno, qui asserat ecclesiastica bona, quae rapta sunt, non debere restitui. Imo vero publice hoc scelus accusatur; quin & occupantes ipsi occulto conscientiae verberare quatiuntur; sed quia vincit eos avaritia, & sunt domi potentes, neque ipsi suapte restituant,

Pii II. Orat. Pars I.

B b b

neque

neque restituere compelluntur. Sed quid multitudini, si decem, aut viginti praedia sibi ecclesiarum usurpant? Propter decem bonos salvaturus erat Dominus Sodomam; & nos propter decem malos Bohemiam perire putabimus? Et nos in civitatibus nostris, fures habemus, & praedones, & usurarios, & adulteros, & sacrilegos. Nulla civitas malorum hominum omnino vacua est. Non tamen perit proximus ex peccato proximi, cujus non est ipse particeps: *Anima quae peccaverit, ipsa morietur*, inquit scriptura. Non est regni universitas, quae res ecclesiarum hodie detinet. Ad privatos quosdam potentes haec bona devenere, quos sine scandalo nequeat regnum ad restitutionem compellere. Non est igitur, cur hac de causa concordiam cum Bohemis devitemus: nam & Basilienae concilium hoc articulo de bonis ecclesiarum sequestrato regnum Bohemiae in unionem accepit; & nos Ulrico de Rosis, quamvis duorum monasteriorum praedia occupet, quia non deficit ad Hussitas, usque hodie communicamus. Est igitur de hoc articulo seorsum tractatus habendus. Et fortasse non est eorum opinio mala, qui relinquendum quemlibet in sua conscientia putant; redeunt enim homines aliquando ad cor, & stimulus acti conscientiae, si non sani, saltem aegroti cum Deo in rationem veniunt; cumque voluntatis ultimae sententiam feribunt, complura ecclesiis legata relinquunt. Quod si concordia facta suae conscientiae relinquatur qui res ecclesiasticas invadere, existimatio non paucorum, neque indoctorum est, brevi tempore ditissimas apud Bohemos ecclesias fieri; morientibus namque baronibus, aliisque divitibus, semper in partem haereditatis ecclesia vel testamenti vel codicilli jure vocabitur. Neque timendum est exinde hoc in alios derivari; neque enim impunita sunt Bohemorum spolia, qui per annos quadraginta & amplius sub anathemate viventes, dum vicinos ipsi vexant, & ab ipsis vexantur, adeo attenuati sunt, ut non modo quae rapuerunt ecclesiis bona, sed patrimonialia quoque exhauserint. (rr) Itaque sequatur audacter Bohemorum vectigia, spoliis ecclesias fidem abneget quisque aut ex divite pauper, aut ex paupere miser effici cupit.

(rr) Regnum
que illud opu
lentissimum
ad inopiam
redegerint.
Itaque, &c.

pit. Atque ita de bonis ecclesiarum ex doctis plerique fabulantur. Verum quia supra objectum est, si concedatur plebibus in Bohemia participium calicis, Bohemos, qui cum Romana ecclesia manserunt, & omnes Teutones scandalizatum iri, huic quoque parti obviandum est, ne forte credatur illic vulnus esse, ubi jam est obducta cicatrix. Et de Bohemis quidem facilis responsio est, nam & ipsi, quos timemus, cum toto regno consentiunt, & compactata requirunt. At clam aliquis literas, & nuncios ad curiam mittit, magnopereque dissuadet ne compactata firmentur. Fecit hoc olim Mainardus de nova domo, & Ulricus de Rosis, quibus discordia frugi fuit; erant enim alterius factionis principes, & purantes Romanam ecclesiam manus adiutrices præbere, & argenti quantum vellent ministrare; maximas opes cumulare & Bohemiae dominatum adipisci sperabant. Sed nemo est hodie hujus animi; quinimo Procopius Cancellarius, & alii plerique nostrarum partium barones rogati per me saepius, quinam modi fiat ad componendam Bohemiam aptissimi, compactata semper ante oculos habuere, asserentes hanc esse unam viam, quae tandem ad formam aliarum provinciarum Bohemiam redigere possit. Compactata namque, solum habentibus usum, potionem calicis indulgent, necessitatemque negant. Quod si regnum ea suscipiat, post quinquaginta annos vix aliquis vivet de calice bibens. Neque timendum est, ne patres imbuant filios, quando id prohibent pactioes. Et rex est qui a Calice abstinet, idque fere agunt Barones omnes. Populus autem plerumque suos mores ad vitam principis reformat; neque enim sese gratum existimat, nisi domino quam simillimus appareat. Presbyteri vero pro pactioibus prædicare cogentur, plebes prædicata sequentur. Atque ita paulatim & plebes & nobiles unum in ritu coequis efficiuntur, salvique omnes fient; malos autem presbyteros male perdet Deus, quibus in dies morientibus sufficientur alii, qui vias istorum nescient; atque successu temporis tota Bohemia salva fiet. Sic Bohemi sentiant, qui mecum in hos sermones inciderunt. Teutones autem, qui vicini Bohemis existunt, cumque his

bella crebra gesserunt, fateamur invitos audire concessio-
 nem calicis Sed hoc (11) odium magis quam ratio ducit.
 Non intuetur ira, quae caeca est, verum; oculis enim
 inimicitia caret. Non tam grave his videtur si centum
 millia pereant animarum, quam si dicatur in populis: ju-
 sti fuerunt Bohemi, quibus relicta communio est; iniusti
 Teutones, qui eam armis prohibere conati sunt. At
 viri boni non ponunt rumores ante salutem. Vir bonus
 vel cum suae famae detrimento animam proximi stude-
 bit salvam facere. Nicolaus cardinalis S. Petri, quem
 saepe ac libenter in medium adduco, (est enim pater
 auctoritate dignissimus) quamvis Teutonici sanguinis est,
 non tamen hujus communionis causa perdendos esse Bo-
 hemos existimat; intelligit enim, vir sapiens, commu-
 nione concessa, non propterea justificari, quae bella ges-
 serunt Bohemi, sed damnari magis. Non enim idcirco
 pugnatum est, quia sub utraque specie sacramentum susci-
 perent, sed quia ritum ecclesiae propria temeritate mu-
 taverant, & salvari neminem asseverabant, qui non par-
 ticiparet de calice. At cum decretum sit communionem
 calicis non cadere sub praecepto Domini, Bohemique
 loco gratiae ab ecclesia Romana permissionem (12) expe-
 ctant; nos justos, illos iniquos; nos victores, illos vi-
 ctos, ipsius concordiae tenor ac decretum manifestabit.
 Quod si secus esset, non Teutones tantum, sed ipsam
 Romanam ecclesiam, cujus imperio pugnatum est, com-
 pactata deturparent. At quamvis abhorrent Alamanni,
 seu Teutones, hujuscemodi concessionem, non tamen
 irritantur, neque sinistri machinantur aliquid. Intelligunt
 enim aut pugnandum esse cum Bohemis iterum, aut quem
 tenent ritum eis permittendum; & cum malum utrum-
 que reputent, ritum illis indulgendum potius centent,
 quam cum periculo libertatis & vitae totiens dimican-
 dum. Eam ob causam cum Basiliensis concilii concordia
 intercessit, murmuraverunt, & obloquuti sunt, ut in
 re assolet nova, Teutones; sed cognita causa, & intel-
 lecto fructu quieverunt. Idem quoque & nunc facient,
 verosimile est; neque enim confirmatione pacti male com-
 movebuntur Teutones, quos prima concessione non vi-
 dimus.

(11) permis-
 sionem cali-
 cis expectant

dimus irritatos. Postremò timent nonnulli, ne concessio Bohemis calice, reliqua Occidentis regna similem facultatem exposculent. Sed ridiculum est quod isti formidant; neque enim sibi postulant homines quod in proximo damnant. Scientes fideles populi sub una specie sacramenti Christum totum & integrum contineri (uu), quasi delirantes putavere calicem sibi ministrari petentes; & quomodo ipsi nunc errorem imbuent, quem in aliis damnaverunt? Non sunt reges ac principes nostri tam pauca de se ipsis praelumens, ut imitari Bohemos quasi magistros velint. In tantum praeterea nostrae gentis immunitum videmus religionis fervorem, ut formidabilis sit plebes nostras utramque sacramenti speciem fugere, quam requirere. Teutones autem, & qui vicini sunt regno Bohemiae, adeo nomen Bohemicum horrent, adeoque illi genti sunt infesti, ut nedum mala, sed nec bona illorum opera imitari velint. Non est itaque credibile orbis nostri reges, aut civitates quovis modo communionem Bohemicam affectare, nisi dexteræ Dei mutatio intercesserit. Quod si voluntas Spiritus Sancti fuerit, neque debemus, neque poterimus resistere. *Hec nihil invitis fas quemquam fidere Divis*, inquit ille. Deus nobis & fidem & ritum cerimoniarum dedit. Quae sunt fidei, non variantur. Quae nunc veritas est, in aeternum veritas erit. *Eloquia Domini, eloquia casta, & argentum examinatum septuplum*. Quod de fide verum est Indis, idem & Hispanis est verum. Cerimoniarum autem, & sacrorum solemnium ritus apud diversas gentes, di-
 versi reperiuntur; nec (xx) nobis divina pietas indicavit
 qua magis observatione laetetur, nisi quia credibile est, ^{bis} Nec vq;
 quae communiora sunt, ea Deo magis accepta esse; neque enim absque nutu divino paulatim crescere, & in omnem terram exire, ac recipi cerimoniarum observationes possunt; neque nos pertinaces esse decet adversus devoriones hominum, quae non sunt divinae legi contrariae. Quod si contingat ad omnes gentes calicis participium dilatari. putandum erit Dei decretum id esse, cui credere omnes tenemur, neque Bohemia, sed Deus ipse nos superabit, & ipse sibi quo pacto reverenter & caute

caute ministretur, abunde providebit. Cum ergo fratres nostri Bohemi sint, & baptismi nostri participes, quem nos veneramus, Christum colentes, compati eorum ignorantiae, non indignari debemus. Tam pro illis, quam pro nobis passus est Christus. Quaerenda est omnibus artibus eorum salus. Quod si Dominus, & Deus nollet pro redemptione nostra, ne diaboli mancipia essemus, ex summa coeli arce in terram descendere, carnem assumere, humana incommoda ferre, capi, ligari, caedi, ac demum in ligno Crucis cum summa turpitudine mortem subire non recusavit; quoniam pacto exultimare possumus, clementiam ejus Bohemos malle perire, quam suam his sanguinem potandum concedere, quem passim inter homines ecclesiae primitivae distribuit?

Haec sunt quae de rebus Bohemicis ex aliorum fontibus hausimus. Non tamen his omnino accedimus; neque enim nostri visus acies tam profunda intueri potest. Nimis profunda sunt hae cogitationes mihi. Caligant oculi mei, cum solis aspiciunt radios. Tuae sanctitatis est haec discernere, tuae sedis est inter causam & causam, inter sanguinem & sanguinem, inter lepram & lepram dijudicare. Habes in circuitu sacrum senatum, qui falli non potest. Nihil est quod tuus thronus ignoret. Utrumque reconditum est in tuo pectore testamentum veteris & novae legis. Tu solus interpretes (yy), tuae pietatis est arbitrari. Nos quantum capimus, tantum sapimus. Sed quia vidimus patres in Basilea residentes, antequam concilium auctoritate apostolica solveretur, genti Bohemiae potum calicis indulgisse; ratione pari, & nunc indulgendum opinamur magis quam credimus. Nec nos movent qui propterea negant cum Bohemis denuo paciscendum, quia priora non sunt ab his pacta (zz) condita. Habent namque Bohemi multa quae obiciant, ne fidei fractores videri queant. Sed ignoscendum est etiam frangenti fidem, dicente ad Petrum Domino: Non tantum septies, sed septuagies septies, peccanti in se fratri remittendum. Admonendi & revocandi sunt cum summa caritate Bohemi, tanquam fratres & cohaeredes nostri in regno D. N. J. C. Quod si recipiunt admonitiones

(yy) Haberi
quae Bohe-
mi requirit,
an concessu
digna sint.

(zz) Rite cu-
m condita

mes & in pactis perseverant, lucrati sumus animas fratrum. Si minus, non est peior nostra conditio quam ante fuit. Nihil nobis perit; imo coram vero iustissimo Deo & apud mortales commendabitur tua pietas, quae pro reductione gregis errantis nihil omiserit. Durities illorum probro, tua facilitas laudi dabitur.

NOTAE

In superiore Orationem.

1. C Inis eorum clanculum raptus... venerationem obtinuit. *Quamquam utriusque hujus, si placet, Martyris cineres diligentissime collecti in profuentem Rheni conjelli fuerunt, ut narrant authores historiae de utriusque supplicio in editione novissima opusculi utriusque haeretici adornata Norimbergae anno 1715. Tom. II. in fol. fieri tamen potuit ut aliquid ex illis iussurari Hussitis licuerit.*
2. Cardinales quoque. *Joannes Dominici Card. tit. S. Sixti prior omnium missus est in Bohemiam a Martino Papa V. ut haereticos furentes, censuris, armis, severitate, & lenitate etiam redigeret ad officium. Eo brevi defuncto, Card. Branda Placentinus iussus est cruciarios milites cogere ducereque in rebelles, quod, & praestitit sinistro fere semper eventu. Vide Raynald. ad An. 1427. Dein Julianus Card. S. Angeli Hussitarum viatorias auxit.*
3. Misitque Ghilibertum Nortmannicae Constantiae Pontificem. *Ghilibertus de Montjoie Constantiensis in Nortmannia (Coutance) Episcopus, Pragae ad concordiam cum Bohemis conciliandam a Concilio Basileensi destinatus fuit; extatque apud Martene Vet. Mon. tom. VIII. pag. 670. Pragensem ad illum Epistola, qua rogatur, ut communionis sub utraque specie usum Bohemis impetret a concilio.*

4. Tapſco . Ita recte ex *Mſ. Codice Lucenſi* , cum Muratorius in ſuo corrupte legerit Tapito . Eſt hic Henricus Praſco , averſae Alberto factionis Dux , cui haeretice admilitaſſe teſtatur AENEAS Silvius hiſt. Bohem. cap. 55. & haereſim profeſſum : Huſſitarum ſequax erroris .
5. Procopius de Lapide Corvino . Alter is a Procopio Raſo Taboriſticae ſectae Principe , & ab altero minori Orphitarum Coryphaeo . Hunc vero Bohemiae Cancellarium ſupremum egiſſe AENEAS hic tradit . Quin & Romanis ſacris addiſtus ex his , quae idem AENEAS hic de illo addit , videri preſt .
6. Pugnatum eſt cum Bohemis frequentet . Wenceslao Bohemiae Rege deſuncto , regnum tranſmiſſum eſt ad Sigifmundum Caſarem , a quo primum expeditio in Huſſitas Bohemos ſuſcepta an. 1470 . Pugnatum ab eo infeliciter , quam Huſſitarum victoriam ſequentia ſubinde commiſſa praelia auxerunt , provixeruntque . Iterum ſub Martino V. congreſſiones exercituum novae . Fugerunt primo catholici antequam ad arma venirent ; retractis ab ea fuga militibus , cum exercitus ducendus iterum in hoſtes eſſet , terror priſtinus animos bellatorum invaſit , & ex terrore fuga . Anno demum 1434 . inſigni victoria Huſſitae proſtrati ; nec exinde juſtum aliud bellum in eos geſtum ; quanquam perſeveraverunt ſemper in eo regno haeretici , neque ex ea pugna , quae decretoria videbatur , rebus fidei melius proviſum eſt .
7. Joannes de Capistrano , meo iudicio , vir Deo plenus . AENEAE oculati teſtis elogium de S. Joanne de Capistrano plus valet quam ſexcentorum de ſama publica referentium . Subiniquior interdum AENEAS in Capistranum videtur , cum in hiſtoria Bohem. cap. 68 . cum ſugillatim tanquam gloriolae plus juſto indulgentem , quod in epiſtola ſua ad Calliſtum Pontificem , de celebri e Turcis relato ab Hungaris victoria , ſuam in ea re operam celebrat , (ac reiſa quidem multam impendit) ne verbo quidem ſactio de Hunniade exercitus illius imperatore , neque de Joannis Carvajalis S. R. E. Cardinalis laboribus , atque induſtria . In eo tamen ipſo capite in quo

Ca-

Capistranum ita vellicat, virum sanctum, insignem rerum humanarum contemptorem, avaritiae, ac libidinis conculcatorem agnoscit. Quare hominem quidem carpit, at de sanctimoniae laude nihil detractum vult. Neque merito eo in silentio jactantiae Capistranus reprehenderetur; etenim in ea, qua erat, persuasione Deum omnes sibi partes in ea victoria assumpsisse, res ipsa poscebat, ut solum Numen, per ministrum suum agens, in scenam prodiret.

8. Quid profuit excommunicasse Traiectenses? Defuncto *Friderico Traiectensi Episcopo successores dati sunt duo, Rodolphus Diephordiae Comitis filius, & Waltravus Morfanus, antiquae nobilitatis Princeps. Martinus Papa V. utroque rejecto Rabanum de Helmstat Spirenses Episcopum praetulit. Tertius hic electionem deprecatus est. Reliqui persisterunt in jure suo proseguendo. Pontifex diris, & anathematibus primo quidem contra Rodolphum certavit. Tandem an. 1413. missus ad componenda Ecclesiae illius dissidia Joannes Episcopus Martisconensis Rodolphum in gratiam Pontificis reduxit, & Traiectensibus Pontificem dedit, nequicquam aemulo reclamante. Schisma istud Ecclesiae septennale fuisse tradit Aeneas; ex quo coeptum anno 1416. discimus.*

ORATIONIS XVIII.

Argumentum.

Compositis Italiae rebus, Laudensi pace anno 1454: inter Veneticos Sociosque, & Franciscum Sfortiam Mediolani Dominum ac collegas stabilita, ad nova iterum arma Senenses (quos pax illa pacaverat) revocavit. Joannes Picininus, qui Italiam cum armata militari manu excurrerat. Praebeat factiosius auxilium & incitamentum Alfonso Rex Neapolitanus; cuius tanta erat potentia, ut adjuti licet Senenses armis Pontificis, Mediolanensium, ac Venetorum, nunquam tamen eam a se molestiam depellere valuerint. Quare consilio inito salubri, pacandam a se Alfonso[m] [iratum quod se inconsulto pacem illam Laudensem admisissent] statuerunt. Tanto operi parem existimarunt Aeneam Sylvium civem & Episcopum suum, gratum Patriae, gratum Alfonso Regi hominem. Nec vana commentum sunt, nam accitus e Germania Aeneas, iisque mandatis oneratus quae e Republica viderentur, Neapolim se contulit; tantaque dexterritate rem difficile[m] tractavit, ut consilia pacis Alfonso probavit. In ea igitur solemnem pacis stipulationem, praesente Apostolicae Sedis Legato, duobus Senensibus Legationis Sociis, Galgano Burghesio Jurisconsulto, & Leonardo Benevolente, in publica populi panegyri, hac oratione Aeneas Alfonso[m] laudavit, gratesque de collato insigni beneficio, suo & Senensium suorum nomine, rependit. Acta sunt haec anno 1456.

ORA-

O R A T I O XVIII.

*Ad Alfonsum Regem pro pace suis Civibus
reddita.*

Odestius fortasse fuerit, Rex maxime ac piissime, audito Jo: Solerii Apostolico Legato, (1) patre optimo ac doctissimo, divina te diutius protracta, fugiente jam die, nos tacere quam loqui. Sed cogimur accepti beneficii magnitudine, ne omnino silentes hujus diei solemnitatem praetereamus, in

*Anno 1456.
Ex Ms. Cod.
Lucensi. chi-
ta est etiam
in edit. Ba-
siliensi an.
1551., in
qua hic don-
tur varian-
tes.*

qua pacem sapienti ac divino consilio tuo perfectam vulgari jussisti. Quare non urbi nostrae solum, verum Etruriae ac toti Italiae, immo vero universae reipublicae Christianae salutem hodie parram videmus. Etenim quamvis hoc bello, quod modo extinctum est, solus ager Senensis vastari videretur, ejus tamen veneni labes longe lateque totam Italiam inficiebat. Neque Laudensi pace, neque altera coram te habita in hac urbe (2) Christiano populo satis consultum erat, cum sedato uno tumultu, mox alter oriretur, atque in morem serpentis hydrae nova in dies belli capita succrescerent. At concordia, quae nunc, te dictante, composita est, omnem contentionis nostrae radicem prorsus extirpat; nullam Italiae portiunculam aut inquietam aut insecurem relinquit; nulli jus suum aufert, nullum laedit, nullum excludit. Haec igitur vera pax est, & quae prioribus illis de pace *tra-*
stantibus solidum signum, sive ut ajunt, sigillum appo- *bus*
nit. Haec concordia Christianis quidem vera quies, Turcis autem, ut mihi suadeo, extremum exitium erit. Nam quantum discordia nostra illos extulit, tantum consensus noster deprimet atque dejiciet; quippe ut audient Hungari, Rasciani, Valachi, Albani, Graecique omnes pacatam atque concordem Italiam esse, invictis animis Turcorum imperium sublinebunt. Exin Fridericus

C c c 2

Im-

Imperator Augustus invictissimus, qui etiam te de hac concordia adhortatus est, cum suis Teutonibus martiali-que gente; Galli quoque feroces, & alii trans Alpes fideles populi jam tempus adesse fatebuntur, quo se bello contra Turcos accingant.

Nam quavis anno superiore Sancta Sedes Apostolica Legatos mitteret, decimas exigeret, indulgentias elargiretur, naves construeret; tua quoque Majestas Crucē signata, multa & magna in hostes fidei minaretur; nemo tamen credidit expeditioni locum fore, cum vicina Romanae Curiae atque in ipsis pene urb'is foribus belli tempestas grassaretur. At nunc extirpatis funditus *diffensionis Italicae radicibus*, quid aliud expectamus, quam te classe maxima ac potentissima, & ut dicere soles, quingentis velis instructa, Orientem petere, ignominiam Deo & Salvatore nostro illatam vindicare, *Constantinopolim recuperare, totamque Graeciam Christiano nomini restituere?* Rem video fortasse difficilem atque impossibili similem polliceri. Verum qui te *cum hoste* comparat, quique tuas vires, & quae tibi duo magnanimi Reges, alter Castellae, alter Portugalliae minuitare promittunt, auxilia metiuntur, nihil me supra modum sperare fatentur. Age igitur, Rex inclite, tibi Calixtoque summo Sacerdori haec laus servata est, qua religionem Christianam undique conculcatam ac ferme deletam in pristinam gloriam restituatis. Nam vetus ille Oriens, qui nobis olim verae fidei lumen infudit, nunc ab Occidenti lucem ac salutem expectat. Legimus Christianos Imperatores ac Pontifices maximos ab Hispania missos, saepe Catholicae fidei magnifice ac salubriter consuluisse, Theodosios, Damasos atque alios. Aetas nostra sub Calixto III divinitus dato Pontifice, ac Alfonso Rege sapientissimo & incomparabili, utroque Hispano, Orientalia regna rursus ad Christum verum & singularem Deum reditura esse confidit. Cui *spei* pulcherrimum hodie tua sublimitas initium dedit, quae cunctas Italiae lites unico pacis arbitramento sedavit: cujus facti gratia non est oratio nostra, quae beatissimi Patris tui Calixti susceptam consolationem ac laetitiam explicare

Ed. Diffen-
sionibus, e-
radicibus.

Dress totum.

Ed. hisce.

Ed. rex.

Ad Alphons. Regem, &c. 389

care possit, aut in medium proferre quibus te honoribus
sua pietas, & omnis ecclesia cumulare decreverit. Se-
nenles vero a te saluberrima pace donati ac magnifice
conservati nullo unquam tempore hujus diei memoriam
obliterabunt. Gratissima est enim nostra Respublica,
quae, quamvis aliquando pro sua tenuitate his qui sibi
benefaciunt vicem reddere nequit, animum tamen sem-
per obnoxium ac retribuendi cupidum retinet. Videntur
adhuc in templo nostro majori equeitres eorum statuae,
qui ante aliquot secula civitati nostrae bene consulue-
runt; Manfredi (3), qui ex hoc regno laboranti popu-
lo nostro opem tulit, aeterna memoria apud nos est.
Bonifacius Nonus (4), hujus urbis alumnus, qui urbi
nostrae magna in necessitate non defuit, quasi numen
aliquid apud nos habetur. Galeazii ac Philippi Mariae
Longobardorum Ducum, qui majores nostros in maxi-
mis saepe discrimibus adjuverunt, nomina in civitate
nostra immortalia perseverant. Ob memoriam SS. Cal-
lixti nostri (5), qui ut nobis periculum demeret, peri-
culum *ipse subire* non recusavit, aedem construere ma-
gistratus nostri decreverunt, in qua sibi quotannis sacri-
ficetur. Et tibi, *Regi* Alfonso, aevi nostri gloria, &
nato tuo inclito Calabriae Duci Ferdinando, & liberis
ejus, & omni tuae posteritati, Senenses universi, dum
stabunt urbis moenia, hanc hodiernam pacem, idest sa-
lutem & libertatem suam, gratissimis animis imputabunt,
tuumque erit apud eos indelebile nomen. Mercedem ve-
ro tam pii, tam necessarii, tam fructuosi operis tui ut
reddat tibi divina miseratio, & gloriosissima *Virgo Ma-*
ter Dei Maria, quam religiosissime colimus, & olim con-
civis noster, nunc vero Coeli accola, Divus Bernardinus
haud dubie impetrabit.

*Ed. ipsi sub-
irent*

Ed. ergo

*Hoc totum,
expunxit Ba-
sileensis edi-
tor.*

NOTAE

In superiorem Orationem.

1. Joannem Solerii Apostolicum Legatum. Praeter Senenses Legatum suum misit etiam Callistus Papa eadem rogaturus pro Senensibus quae Senensis pro se. Id munus commissum a Pontifice est Joanni Solerio insigni Theologo, quem Pius II. dein Barchinonensi Ecclesiae praefecit, vel potius a Callisto III. jam praefectum, dein per injuriam amotum, restituit. Vide Gobelin. lib. 1. pag. mibi 26. & pag. 37.
2. Altera coram te habita in hac Urbe. Laudensem pacem, de qua in Argumento hujus orationis, non admisit Alfonsus. Dein vero foedus initum est inter Venetos, Mediolanensem Ducem ac Florentinos Sociosque; huic jam confecto accessit & Alfonsus Rex, teste Naverio in historia Venet. Rer. Ital. Script. tom. XXIII. pag. 1117. Accessionem hanc verbis hujus Pii designatam facile credo.
3. Manfredi, qui ex hac Urbe. Manfredum Urbe regnoque Neapolitano potitum sollicitarunt Senenses, ut auxilio sibi esset adversus Florentinos, quos ex amicis subito adversarios senserant. Neapolitanis vero copiis adjuti Senenses celebre illud praelium, quod Montis aperti dicitur, cum hostibus commiserunt, in quo cruentam licet, insignem tamen victoriam reportarunt anno 1298. Vide Malavolt. hist. di Sien. part. 1. lib. 5. & part. 11 lib. 1.
4. Bonifacius IX. Urbis alumnus. Quid egeris in Senensium commodum Bonifacius IX. aequè ignoro cum ignorantissimis; cum nihil ejus legerim sive in historia Malavoltae, sive in praeiis Senensium diariis a Muratorio Rer. Ital. tom. XIX. vulgatis. Forte tamen lue per totam Italiam grassante afflictis Senenses, aliquo pecuniario subsidio a Pontifice adjuti sunt.

5. Ob memoriam S. Callisti nostri. *Nihil quidquam de adito a Callisto discrimine, ut ab eo demeret Senenses, memoriae proditum audiui, nisi illud tantummodo, quod cum Jacobus Picininus Urbem Senarum ad ultimas angustias ita redeget, ut non procul abesset ab expugnatione, Pontifex conjunctis armis cum Mediolanensibus Venetisque accurrit promptus; ejus exercitus terror factiosos ab urbe removit. Depulsus igitur e Senensi agro Picininus Romanum agrum depopulatus est. Vide. Responsum Pii ad Oratores Renati.*

Finis Primae Partis.

HAQ 2015589

1844

- 2A -

68 ME 11

PRIMA DEL RESTAURO

DOPO IL RESTAURO :

